

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO
LIETUVOS KARO AKADEMIJA

Mokslo studija

Jolanta BUDREIKIENĖ
Eugenijus Simonas KISINAS
Jurgis NORGĖLA
Antanas SMETONA

LIETUVIŠKOS KARYBOS TERMINIJOS KŪRIMAS (1990–2018)

Jolanta Budreikienė
Eugenijus Simonas Kisinas
Jurgis Norgėla
Antanas Smetona

**LIETUVIŠKOS KARYBOS
TERMINIJOS KŪRIMAS
(1990–2018)**

MOKSLO STUDIJA

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS KARO AKADEMIJA

Jolanta Budreikienė
Eugenijus Simonas Kisinis
Jurgis Norgėla
Antanas Smetona

**LIETUVIŠKOS KARYBOS
TERMINIJOS KŪRIMAS
(1990–2018)**

MOKSLO STUDIJA

VILNIUS, 2020

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Lietuvos kariuomenės 100-osioms metinėms

Mokslo studijoje aptariami valstybinės lietuvių kalbos puoselėjimo Lietuvos kariuomenėje, lietuviškos karybos terminijos kūrimo 1990–2018 m. klausimai. Analizuojamas krašto apsaugos sistemų kūrėjų ir darbuotojų dalyvavimas kuriant lietuviškus karinius terminus bei tobulinant bendrinę lietuvių kalbą. Mokslo studija skirta kariūnams, studentams, magistrantams, doktorantams, visiems karininkams ir puskarininkiams, istorikams, filologams ir kitiems specialistams, besigilinantiesiems į lietuviškos karinės terminijos ir kalbos kultūros problemas.

Atsakingoji redaktorė

doc. dr. Rolanda Kazlauskaitė Markelienė, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Humanitarinių mokslų katedros vedėja

Recenzavo:

prof. dr. Valdas Rakutis, Lietuvos kariuomenės vado patarėjas
dr. Vilija Ragaišienė, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Programų skyriaus vedėja

Mokslo studija apsvairstyta ir jos leidimui pritarta Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Humanitarinių mokslų katedros posėdyje 2018 m. gruodžio 17 d. (protokolo Nr. VN-18-3).

© Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2020

© Jolanta Budreikienė, 2020

© Eugenijus Simonas Kisinas, 2020

© Jurgis Norgėla, 2020

© Antanas Smetona, 2020

TURINYS

ĮVADAS.....	7
1. TARPUKARIO LIETUVOS KARIUOMENĖS (1918–1940) LIETUVIŠKOS KARYBOS TERMINIJOS PAVELDAS	10
2. VALSTYBINĖ KALBA ŠIUOLAIKINĖJE LIETUVOS KARIUOMENĖJE	19
2.1. Valstybinės kalbos mokymas Lietuvos kariuomenėje.....	23
2.2. Valstybinės kalbos mokymas Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje	26
2.2.1. Lietuvos karo akademijos kolektyvo vaidmuo ugdant kalbinius kariūnų įgūdžius.....	35
2.3. Karinės spaudos vaidmuo	42
3. LIETUVIŠKOS KARYBOS TERMINIJOS KŪRIMAS	45
3.1. Lietuviškos karybos terminijos raida (1990–2018)	45
3.2. Karinės terminijos kūrimo etapai	74
3.3. Aiškinamieji ir enciklopediniai karybos žodynai.....	78
3.3.1. „Karybos žodynas“	82
3.3.2. „NATO terminų aiškinamasis žodynas“	90
3.3.3. „Enciklopedinis karybos žodynas“	117
3.3.4. „Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinis žodynas“	126
3.3.5. „Artilerijos enciklopedinis žodynas“	131
3.4. Lietuvos Respublikos terminų bankas	139
3.5. Dvikalbiai karybos ir karo technikos žodynai	143
3.5.1. „Rusų–lietuvių ir lietuvių–rusų kalbų karybos terminų žodynelis“	146

3.5.2. „Anglų–lietuvių kalbų karybos žodynas“. Internetinis leidinys	150
3.5.3. „Anglų–lietuvių kalbų karybos žodynas“. Trečiasis pataisytas leidimas	153
3.5.4. „Lietuvių–anglų kalbų karybos žodynas“. Internetinis leidinys	156
3.5.5. „Lietuvių–anglų kalbų karybos žodynas“. Antrasis pataisytas leidimas	157
3.5.6. „Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodynas“	158
3.5.7. „Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodynas“. Antrasis pataisytas leidimas. Internetinis leidinys	169
3.5.8. „Lietuvių–anglų kalbų karo technikos žodynas“	170
4. KARINĖS TERMINIJOS KŪRIMO PAGRINDAI	172
4.1. Mokomieji Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos karybos žodynai	174
4.2. Lietuviškos karinės terminijos perspektyvos	177
IŠVADOS	187
SUMMARY	189
SANTRUMPOS	190
PRIEDAI	192
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	238
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	251

ĮVADAS

Perskaičius prof. habil. dr. Algirdo Ažubalio, dr. Rolandos Kazlauskaitės Markelienės ir Dianos Builienės straipsnį „Lietuvių kalbos kelias į Lietuvos kariuomenę“ bei monografiją „Valstybinė kalba Lietuvos kariuomenėje (1918–1940)“, kilo mintis nelaukti istorikų dėmesio, o minint Lietuvos nepriklausomybės ir Lietuvos kariuomenės šimtmetį iš „pirmų lūpų“ patiems pratęsti šių puikių kūrinių autorių darbą ir parašyti mokslo studiją „Lietuviškos karybos terminijos kūrimas (1990–2018)“. Eugenijus Simonas Kisinas savo knygoje¹ buvo rašęs, kad tai turėtų padaryti istorikai, tačiau jų kūriniuose aprašyta istorija, kurios dalyvių jau nebėra tarp gyvųjų, ir rašyti buvo galima tiktai pasinaudojus išlikusia archyvine medžiaga. Mes norime rašyti šių dienų istoriją remdamiesi sava patirtimi, savo archyvais ir kita šiuolaikine prieinama medžiaga.

Šioje mokslo studijoje aprašytas valstybinės lietuvių kalbos puoselėjimas Lietuvos kariuomenėje 1990–2018 m. Autoriai išnagrinėjo lietuviškos karinės periodinės spaudos, skirtos Lietuvos kariuomenės karininkams, straipsnius apie lietuvių kalbos diegimą kariuomenėje, išanalizavo archyvinius dokumentus, surado 1990–2018 m. kūrusių lietuvišką karybos terminiją, besirūpinusių kalbos grynumu Lietuvos kariuomenėje asmenų biografijas. Taip pat buvo remiamasi pagrindinių lietuviškos karybos terminijos kūrėjų prisiminimais.

Lietuvių kalba yra valstybinė Lietuvos Respublikos (LR) kalba ir viena iš Europos Sąjungos kalbų. Mokslo studijoje aprašyta, kaip atkurtoje Lietuvos kariuomenėje, dar nepaskelbus LR valstybinės kalbos įstatymo, buvo pradėtas lietuvių kalbos diegimas, kaip buvo mokomi lietuvių kalbos karininkai, seržantai ir kareiviai, kaip buvo pradėtas karininkų rengimas, o karinėse mokymo įstaigose rengia-

1 Kisinas, E. *Mes – Kisinai: Panevėžio Kisinų pėdsakais*, Utena: „Utenos Indra“, 2017, p. 123.

mos mokomosios knygelės ir vadovėliai, Krašto apsaugos ministerijoje ir Krašto apsaugos mokykloje (vėliau – Lietuvos karo akademija) buvo rengiami pirmieji Lietuvos kariuomenės statutai. Aktyviai įsitraukė į lietuvių kalbos populiarinimą atkurti kariniai periodiniai leidiniai „Karys“, „Kardas“, „Kariūnas“ ir kt.

Aprašyta, kaip suaktyvėjo darbas 1995 m. paskelbus LR valstybinės kalbos įstatymą, kai buvo nustatyti reikalavimai valstybės tarnautojams ir pareigūnams mokėti valstybinę kalbą, įtraukti taisyklingos valstybinės kalbos mokėjimo reikalavimai į valstybės tarnautojų, pedagogų atestavimo nuostatus.

Pirmiausia, kalbant apie valstybinės kalbos vartojimą Lietuvos kariuomenėje, reikia kalbėti apie karinę kalbą, kurios pagrindą sudaro karybos terminija.

Mokslo studijoje aprašytas tarpukario Lietuvos kariuomenės (1918–1940) lietuviškos karybos terminijos paveldas. Tęsdami tarpukario Lietuvos kariuomenės tradicijas turime suprasti, kad karybos terminai sudaro tam tikrą žodyno dalį ir juos kurdami turime puoselėti lietuvių kalbą, o tam turi būti sudarytos specialios terminologijos komisijos Krašto apsaugos ministerijoje, visose tarnybose, valdybose, kariniuose vienetuose. Karybos terminus turi kurti karybos specialistai kartu su kalbininkais. Todėl didžiausia mokslo studijos dalis skirta lietuviškos karybos terminijos kūrimui.

2004 m. buvo sudaryta Krašto apsaugos ministerijos terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisija (toliau – KAM terminijos komisija), kurios veikla mokslo studijoje yra išsamiai aprašyta. Reikia pabrėžti, kad pagrindinė KAM terminijos komisijos funkcija buvo karybos terminų straipsnių kaupimas, tvarkymas ir jų teikimas LR terminų bankui. Tačiau niekas neplanavo ir neorganizavo terminų kūrimo, todėl greita KAM terminijos komisijos intensyviai dirbo pavieniai žodynininkai, kurie rengė karybos ir karo technikos žodynus. Bendromis Krašto apsaugos ministerijos, Lietuvos karo akademijos ir individualių žodynininkų pastangomis buvo parengta ir išleista 13 aiškinamųjų, enciklopedinių ir dvikalbių kary-

bos ir karo technikos žodynų. Mokslo studijoje nuodugniai išnagrinėta ir aprašyta lietuviškos karybos terminijos raida ir perspektyvos, kiekvieno žodyno rengimo ir leidimo istorija. Taip pat sudaryta asmenvardžių rodyklė ir yra priedų, kuriuose pateikti kai kurie įsakymai, recenzijos ir kt. dokumentai.

Eugenijus Simonas Kisinas

1. TARPUKARIO LIETUVOS KARIUOMENĖS (1918–1940) LIETUVIŠKOS KARYBOS TERMINIJOS PAVELDAS

Tarpukario Lietuvoje buvo pradėta kurti lietuviška karybos terminija. Naudotasi vertiniais, daugiausia iš rusų kalbos. 1923 02 19 įsakymu kariuomenei Nr. 30 buvo patvirtinta Krašto apsaugos ministerijos Terminologijos komisija, kuriai vadovavo mjr. Jonas Martynas Laurinaitis. Komisija dirbo labai intensyviai ir iki 1924 m. buvo surinkta beveik 5 000 terminų, kurių bendras skaičius turėjo išaugti iki 15 000. Iš tos surinktos medžiagos turėjo susidaryti karybos žodynas. Deja, žodynas nebuvo išleistas, o surinkti terminai dingo. Iki mūsų dienų išliko tik 1919 m. pasirodęs „Kariškas lietuviškai–rusiškas ir rusiškai–lietuviškas žodynelis“ (apie 1500 terminų)².

Tai visiškai nereiškia, kad tarpukario Lietuvos kariuomenė paliko mums tik nedidelį žodynelį. Ji mums paliko gairėlėmis nužymėtą kelią, kuriuo reikia ar reikėjo eiti kuriant karinius terminus ir puoselėjant lietuvių kalbą.

Apie tai puikiai parašė pagrindinis karybos terminijos kūrėjas ir organizatorius ats. plk. lt. Jonas Martynas Laurinaitis. Rengiantis Lietuvos nepriklausomybės 20-mečiui jis apžvelgė karinės kalbos raidą:

„Karinė kalba vadinsiu tą kalbą, kuri liečia karybą, kariuomenės organizaciją, jos vidaus tvarką, mokymą ir aprūpinimą. Tai labai platus dalykas. Iš vienos pusės, jie turi daug bendros reikšmės žodžių, iš kitos pusės, reikalauja saviško galvojimo, atskirų sąvokų ir žodžių, kurių kitoms tautos gyvenimo, mokslo ar darbo šakoms nereikia. Taigi karinė sritis tautos kalbą turtina. Bet tautos karinė kūryba ir kartu jos

2 Ažubalis, A., Builienė, D., Kazlauskaitė Markelienė, R. *Valstybinė kalba Lietuvos kariuomenėje (1918–1940 m.)*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2010.

bendrinės kalbos turtinimas tegali eiti tautoje, kuri turi savo kariuomenę. Tauta, kuri jos neturi, ne tik negali kurti karinės kalbos, bet ir savo gyvąją kalbą užteršia neišvengiamomis svetimybėmis, ateinančiomis iš svetimų kariuomenių, kuriose tenka tarnauti vyrams. Ar seni tie laikai, kada ir mūsų tauta vertėsi tokiais žodžiais, **kaip šinielius, pulemiotas, vzvodnas komandyras, okopas, feltfebelis, karaūlas** ir panašiomis rusybėmis ar pusiau rusybėmis, ėjusiomis iš rytų; ir **mašinpuckė, krygė, regimentas, liuduoti** ir daugybė kitų vokietybių, ėjusių iš vakarų. Neutrūko ir pietų kaimyno žodžių – **živnastis, karužas** (choraży), **užprovyti, strielba** ir pan. Tokį palikimą mes gavome pradėdami steigti savo tautinę kariuomenę. Iš senosios Lietuvos kariuomenės beveik nieko nepaveldėjome. Tada raštas dar nebuvo išgalėjęs, o ėmus vartoti raštą, nukrypta į svetimas kalbas – gudų, lotynų, lenkų. Iš senesnių laikų dabartinei savajai kalbai tegavome **raitininką**, lotyniškos kilmės **statutą** ir bendresnės reikšmės **karą, kariauti, karį, vadą** ir t. t. Antra vertus, jei senoji kariuomenė ir būtų turėjusi savo tautinę kalbą, mes vis tiek maža tebutume laimėję: per daug didelis laiko tarpas mus nuo jos skiria, ir patys karybos dalykai kinta, reikalaudami vis naujų žodžių, naujų aptarimų. Todėl, pradėdami steigti savo kariuomenę, turėjome kartu kurti ir savo karinę kalbą – terminus, komandas, sąvokas, perlaužti svetimą galvojimą, įprastą svetimose kariuomenėse ir įkaltą svetimose mokyklose. Tas darbas, pasireiškęs 1917 metais, tebeina ligi šių dienų ir niekada nesustos.⁶³

Poreikis turėti lietuvišką karybos terminiją iškilo Rusijoje 1917 m., kai pradėjo organizuotis atskiri lietuviški kariniai daliniai. Visi tie daliniai buvo tik atskiros lietuviškos salelės Rusijos kariuomenėje, neturėjo bendros lietuviškos vadovybės. Todėl oficialiai juose buvo vartojama rusų kalba, o lietuvių kalba buvo tik vidaus kalba. Tokiose pakrikusiose situacijose niekas nesirūpino iškovoti visiems daliniams teisę vartoti lietuvių kalbą, niekas nesirūpino ją ginti, nie-

3 Laurinaitis, J. M. Karinės kalbos brendimas, *Karys*, 1938, Nr. 10 iš *Valstybinė kalba Lietuvos kariuomenėje (1918–1940 m.)*, Vilnius: LKA, 2010, p. 23–24.

kas nesirūpino sudaryti karinę terminologiją. Nesulaukdami pagalbos iš viršaus, lietuviai kariai patys ėmėsi iniciatyvos. Lietuvių kalba sunkiai skynėsi kelią į kariuomenę.

1918 m. pabaigoje Lietuvos kariuomenės kūrimo darbas prasiėjo Vilniuje. Dar net nesant Krašto apsaugos ministerijos štabo, buvo įkurta Literatūros komisija, kurios pirmininku buvo J. M. Laurinaitis. Komisija pradėjo darbą svarstydamą pėstininkų rikiuotės komandas ir terminus. Į talką buvo pasikviestas pripažintas autoritetas – kalbininkas Jonas Jablonskis.

Netekus Vilniaus, Lietuvos kariuomenės kūrimo ir stiprinimo darbai vyko laikinojoje sostinėje Kaune. Vietoj Literatūros komisijos buvo sukurtas Krašto apsaugos ministerijos Literatūros skyrius. Jame karinių leidinių leidimu iš pradžių rūpinosi tik vienas žmogus – karininkas P. Ruseckas. J. M. Laurinaitis pateikia P. Rusecko atsiminimus:

„Jokios terminologijos komisijos <...> nebuvo. Nebuvo ko ir pasiklausti, su kuo pasitarti, juo labiau kad nebuvo laiko tam dalykui <...> Daugybę terminų prisieidavo „sudaryti“ tiesiog susitikus su kuo nors štabo koridoriuje, gatvėje ir t. t. <...> Staiga pašaukdavo į štabą ir paklausdavo, kaip tokį ar tokį dalyką pavadinti. Pasižiūrėjęs į lubas pavadindavau, nes kito išėjimo nebuvo todėl, kad reikėjo keisti rusų kalbą į lietuvių kalbą...“⁴

Per dvejus karo metus buvo išleista kariuomenei 78 knygelės, kurios jau pajudino tokius pagrindinius kariuomenės dalykus: bendruosius statutus, kautynes, šaudybą; ginklų rūšis – pėstininkus, kavaleriją, artileriją, inžineriją; kariuomenės organizaciją ir tarnybas – teismą, sanitariją, intendantūrą.

„Nors tai buvo mažutės, plonutės knygelės, bet jų daugumą turėjo išversti iš svetimų kalbų, kai kurias parašyti, o visas parengti spaudai Literatūros skyriaus 2–3 žmonės. Dėl to galima numatyti, kad gi-

4 Laurinaitis, J. M. „Karinės kalbos brendimas“, *Karys*, 1938, Nr. 10 iš *Valstybinė kalba Lietuvos kariuomenėje (1918–1940 m.)*, Vilnius: LKA, 2010, p. 16.

lintis į kalbos grynesnę kūrybą nebuvo nei laiko, nei tinkamų aplinkybių. Žodinei šio laikotarpio, ypač 1919 metų, kūrybai atstovauja „Kariškas lietuviškai–rusiškas ir rusiškai–lietuviškas žodynelis“. Čia, be kitų žodynų medžiagos ir šiaip žinomų žodžių, duota ir naujų... Nepasižymėdama gražumu ir taisyklingumu, tų leidinių kalba turėjo kitą svorį, būtent paprastumą ir tautos dvasios galybę, <...> kuri tada turėjo lemiamos reikšmės.“⁵

1921 m. prasidėjo taikaus darbo etapas. Darbas turėjo eiti toliau, bet jau organizuotai. Spaudiniams rengti reikėjo turėti terminiją. Jai rengti 1921 10 01 įsakymu kariuomenei Nr. 236 buvo sudaryta KAM Centralė terminologijos komisija, kurios pirmininku paskirtas kpt. J. M. Laurinaitis, nariais: ltn. K. Kepalas ir ltn. J. Bukota. Tuo pačiu įsakymu buvo sudarytos padedamosios specialiosios terminologijos komisijos KAM valdybose ir skyriuose. Centralei terminologijos komisijai buvo iškeltas uždavinys – **parengti kariuomenei karo ir technikos terminiją**. Komisija dirbo šitaip: specialiosios komisijos turėjo suprojektuoti sau reikalingus terminus ir siųsti centrinei komisijai, o pastaroji, apsvarsčiusi ir pataisiusi, – Švietimo ministerijos terminologijos komisijai. Tik pastarosios komisijos patvirtinti terminai turėjo būti privalomi kariuomenei. Visi rekomenduoti priimti terminai dar buvo skelbiami „Lietuvos“ dienraštyje ir po mėnesio svarstomi dar kartą, o tada galutinai paskelbiami „Švietimo darbo“ žurnale. Taigi darbas vyko labai lėtai, todėl 1923 02 19 įsakymu kariuomenei Nr. 30 KAM Centralė terminologijos komisija buvo pavadinta KAM Terminologijos komisija. Ji buvo pavaldi Karo mokslo skyriaus viršininkui. Ši komisija gavo teisę spręsti, kuriuos terminus siųsti Švietimo ministerijos Terminologijos komisijai, o kuriuos tvirtinti pačiai. Tokiu atveju terminai buvo skelbiami „Kario“ ir „Mūsų žinyno“ puslapiuose ir buvo privalomi var-

5 Ažubalis, A., Builienė, D., Kazlauskaitė Markelienė, R. *Valstybinė kalba Lietuvos kariuomenėje (1918–1940 m.)*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2010, p. 24.

toti. Svarstomieji terminai buvo skelbiami su sąlyga, kad visą mėnesį nuo paskelbimo galima teikti pastabų, pasiūlymų ar netgi kritikuoti. Pagalbinės specialiosios terminologijos komisijos irgi veikė. Šių komisijų parengtus terminus arba tvirtindavo Centralė terminologijos komisija, arba siūsdavo Švietimo ministerijos komisijai.

Straipsnyje „Karinės kalbos brendimas“ J. M. Laurinaitis rašė:

„Kiek visas kariuomenės darbas nepriklausomybės karo laiku pasižymėjo dvasiniu veržlumu (ekspansija), tiek taikos laiku ėmė reikštis gilesnis tyrimas, specialėjimas, našesnis darbų pasiskirstymas. Karo metu daugiausia buvo verčiama, stengiantis kaip galima viską lietuvininti, mintis reikšti lengvai, suprantamai. Taikos metu ėmė daugiau atsirasti savų veikalų, pagrįstų naujesniais šaltiniais. Tik pradžioje buvo rašoma nelietuviškai arba labai blogai lietuviškai. Dabar kalbos taisytojai susidūrė su gyvais autoriais, kurie įkyriai reikalavdavo laikytis jų galvoji-mo. Nuo to laiko ėmė skambėti karininkų lūpose dar daugiau svetimybų, laikytų tarptautinėmis neliečiamomis šventenybėmis; atsirado sieksninių sakinių, kuriuose sunku būdavo sugaudyti mintį. Tačiau buvo ir kuo pasidžiaugti: pagerėjo žodžių daryba išplėtus karybos terminijos kūrimo darbą ir jį derinant su valstybine komisija. Visame šiame reikale aktyviai reišėsi žymiausieji mūsų kalbininkai J. Jablonskis ir K. Būga. Rašomieji veikalai žymiai pagerėjo, **karininkai, tikrieji karinės kalbos kūrėjai, ėmė labai domėtis gimtąja kalba, patys pradėjo galvoti apie svetimų, kareiviams nesuprantamų žodžių prastinimą ir lietuvinimą, o karo vadovybė, norėdama sustiprinti tą kalbinį kultūrėjimą, įvedė į aukštąją karo mokyklą, generalinio štabo kursus lietuvių kalbos lektūrą, kurioje bendradarbiauja ir mūsų universitetinės jėgos – daktarai Salys ir Skardžius.**“ [paryškinta – E. S. K]

Nemaža dalis Lietuvos kariuomenės karininkų, tarnavusių kariuomenėje pirmajame Nepriklausomybės dešimtmetyje, išsilavinimą buvo įgiję rusiškose gimnazijose, aukštosiose ir karo mokyklo-

6 Laurinaitis, J. M., Karinės kalbos brendimas, *Karys*, 1938, Nr. 10 iš *Valstybinė kalba Lietuvos kariuomenėje (1918–1940 m.)*. V.: LKA, 2010, p. 24–25.

se, kai kuriems kildavo sunkumų dėl lietuviškos rašybos, jie prastai išmanė ir Lietuvos istoriją bei geografiją. Be to, dalis karininkų buvo ir nelietuviai. Dalis karininkų nelietuviškai kalbėjo ir šeimose – žmonos buvo rusės, lenkės.

1924 m. įvyko pirmoji Lietuvos kariuomenės demobilizacija. Daug netinkamų karininkų buvo atleista. Kariuomenė atsikratė svetimų elementų. Tie nelietuviai, kurie stengėsi išmokti lietuvių kalbos ir buvo perspektyvūs karininkai, kariuomenėje buvo palikti. Tačiau krašto apsaugos ministras dr. Leonas Bistras 1925 m. patvirtino lietuvių kalbos, Lietuvos istorijos ir geografijos programas, pagal kurias tokie karininkai turėjo išlaikyti lietuvių kalbos, Lietuvos istorijos ir geografijos įskaitas. Šių įskaitų rezultatai buvo tiesiogiai siejami su karininkų atestavimu, kuris buvo pradėtas 1926 m. balandį – visi karininkai (net gydytojai ir karo valdininkai) privalėjo išlaikyti lietuvių kalbos, Lietuvos istorijos ir geografijos egzaminus. Reikalavimai buvo gana aukšti (gimnazijos kurso), todėl beveik visuose kariuomenės daliniuose susidarė besimokančių karininkų grupės.

Lietuvių kalbos taisyklingumui dėmesio buvo skiriama vis daugiau ir daugiau. Aukštojoje karo mokykloje, generalinio štabo kursuose buvo dėstoma lietuvių kalba, kuriai talkino ir geriausi kalbininkai dr. Salys ir dr. Skardžius.

Lietuviškos karybos terminų kūrimo ir valstybinės kalbos įtvirtinimo klausimai buvo plačiai nušviečiami karinėje spaudoje. Kariniai leidiniai „*Karys*“, „*Kardas*“, „*Mūsų žinynas*“, „*Kariūnas*“ ne tik publikuodavo svarstymui pateiktus ir patvirtintus terminus, bet ir daug rašė bendrinės ir karinės kalbos temomis.

Pvz., J. M. Laurinaitis savo straipsnyje „*Kalbos reikalai*“ aptarė terminus: *karininkas, vadyba ir žinyba, liuosas, pasiliuosuoti, kariūnas, parubežinis ar pasienio pulkas, Zarasai, Ežerėnai, sąstatas ir sudėtis, organizuotė, komplikuotė, eikvoti pinigų, pėstija, pėstininkai*.

Žodis *karininkas* atsirado Rusijoje 1917 m., prasidėjus tarnaujančių jos kariuomenėje lietuvių tautiniam judėjimui. Pirmoji tau-

tinė lietuvių organizacija Rusijos kariuomenėje buvo pavadinta „Lietuvių karininkų sąjunga“. Šis žodis reiškė visus kariškius. 1918 12 02 Krašto apsaugos ministerijoje, Vilniuje, buvo nuspręsta organizuojamoje Lietuvos kariuomenėje neturėti karininkų (*oficierių*), o vadovauti turėtų vadai, karo dalykų specialistai. Netrukus buvo pradėtas vartoti terminas *karininkas*. Jis galutinai įsigaliojo Kaune. Po kurio laiko atsiranda ir laipsniai, o bendroji sąvoka *karininkas*, pagal kurią subordinuoti visi kariniai laipsniai nuo leitenantų iki generolų, išliko ir kalboje įsitvirtino.

Terminas *kariūnas* imtas vartoti 1922 m. Juo pasirūpino Karo mokykla, kurioje pradėta suprasti, kad besimokančiuosius suaugusius vadinti *mokiniais* netinka. Siūlyti terminai *kadetas*, *junkeris* ir *karužas* buvo atmesti. Pasitarus su prof. Kazimieru Būga, terminas *kariūnas* buvo priimtas, nes yra gana skambus, rodo ryšį su kariuomene, atitinka lietuvių kalbos darybos modelius (*lydūnas* – lydi, *laivūnas* – valdo laivą ir pan.)⁷. *Kariūno* atsiradimo istoriją vaizdžiai aprašė ats. plk. dr. Stasys Knezys⁸.

Dar vienas J. M. Laurinaičio straipsnis („*Kariškojo žodyno reikalas*“) buvo skirtas karybos žodyno rengimo problemoms nagrinėti:

„*Kalbėdami apie karišką žodyną <...> turime galvoje dvi žodyno rūšis: 1) kalbų lyginamąjį bei gretinamąjį, kur greta pagrindinės kalbos žodžių statomi tokios pat reikšmės kitos ar kitų kalbų žodžiai ir 2) žodžių reikšmės aiškinamąjį bei enciklopedinį, kur ta pačia kalba yra aiškina ma žodžių reikšmė. Mes teturime pirmosios rūšies žodynėlį – „Karišką lietuviškai–rusišką ir rusiškai–lietuvišką žodynėlį“, išleistą 1919 metais. Šis žodynėlis yra labai mažutis ir labai netobulus mūsų laikams.*“⁹

J. M. Laurinaitis, parinkęs pavyzdžių iš „*Kardo*“ ir „*Kario*“, rodė, kaip reikia taisyklingai rašyti, suformulavo tokius teiginius:

7 „Kalbos reikalai“, *Mūsų žinynas*, 1923, t. 4, Nr. 10 iš *Valstybinė kalba Lietuvos kariuomenėje (1918–1940 m.)*. V.: LKA, 2010, p. 33–34.

8 Knezys S. Kaip gimė „kariūnas“, *Kariūnas*, 2006, Nr. 2.

9 Laurinaitis J. M. Kariškojo žodyno reikalas, *Mūsų žinynas*, 1927, t. 13, Nr. 37 iš *Valstybinė kalba Lietuvos kariuomenėje (1918–1940 m.)*. V.: LKA, 2010, p. 45.

- ▶ *ne kiekvienas gali rašyti ir redaguoti;*
- ▶ *norintis tą darbą dirbti ar bendradarbiauti, turi gerai pasirengti, skaitydamas Būgos, Jablonskio, Balčikonio ir kt. raštus (kalbos vadovėliai privalomi);*
- ▶ *nuolat sekti spaudoje kalbos dalykus nagrinėjančius rašinius, kurie duoda daug praktiškų patarimų ir atskleidžia naujų dalykų;*
- ▶ *rašant reikia galvoti lietuviškai (kaip galėtų pasakyti ir suprasti nesugadintos kalbos kaimietis, tėvas, motina...);*
- ▶ *dėl parašyto darbo reikia pasitarti su geriau mokančiu lietuvių kalbą;*
- ▶ *nevertoti nesuprantamų žodžių ar sąvokų;*
- ▶ *savo darbą (rašinį) reikia branginti ir nemanyti, kad „ištaisys“ redakcija.¹⁰*

„Daug yra veiksmių, kurie mūsų kalbą daro gerą ar blogą, – rašė J. M. Laurinaitis straipsnyje „Svetimybės ir karinė kalba“. – Tarp tų veiksmių yra ir svetimųjų kalbų žodžiai <...>. Svetimybės, kaip ir bet kurį kitą dalyką, inteligentai vertina ir vartoja įvairiai: vieni svetimybės siurbia kaip sausa kempė vandenį ir vartoja jas be jokio saiko; kiti elgiasi apdairiau, svetimybės vartoja ten, kur būtinai reikia; treči, jų mažiausia, svetimybių vengia kaip maro.“ J. M. Laurinaitis teigė, kad svetimybių vartojimas yra svarbus ne tik kariuomenei, bet ir visai tautai... Dvidešimties metų praktika parodė, kad karinė kalba lemia kariuomenės mokymą – jį sunkina arba lengvina. Dėl to vis labiau jaučiamas nusigrėžimas nuo svetimų kalbų įtakos ir artėjimas prie gimtosios... „Tautos siekia savas kalbas labiau sutautinti, kad jos turėtų daugiau savitumo, būtų atsparesnės kitoms kalboms, jungtų šviešuomenę ir visuomenę, duodamos daugiau žodinės jėgos kurti dvasiniams turtams ir galėjimo plačiau jais naudotis. Taigi ir mūsų kariuomenės noras susikurti suprantamesnę karinę kalbą nėra išsišokimas, o

10 Laurinaitis, J. M. Mūsų kalbos negalavimai, *Kardas*, 1927, Nr. 29 iš *Valstybinė kalba Lietuvos kariuomenėje (1918–1940 m.)*. V.: LKA, 2010, p. 88.

*visai prigimtinis reikalas, kurį matome ir kitose tautose.*¹¹

Apibendrinant galima pasakyti, kad tarpukario Lietuvos kariuomenė paliko mums nedaug karybos terminų, kuriuos buvo galima rasti ne tik vieninteliame išlikusiame „Kariškame lietuviškai–rusiškame ir rusiškai–lietuviškame žodynėlyje“, bet ir enciklopedijose, archyvuose. Svarbiausia – paliko pamokas, kurias reikia gerai išmokti ir jomis nuolat remtis kuriant šiuolaikinę karybos terminiją ir puoselėjant valstybinę lietuvių kalbą. Kalba, kaip ir karyba, nestovi vietoje. Todėl nuolat reikia atnaujinti karybos terminiją, kurti naujus ir atmesti pasenusius terminus. Kūrimo procese turi dalyvauti visos krašto apsaugos sistemos tarnybos, visi kariniai vienetai ir visi karininkai bei puskarininkiai. Karybos terminus turi kurti karybos specialistai bendradarbiaudami su kalbininkais.

11 Laurinaitis, J. M. Svetimybės ir karinė kalba, *Kardas*, 1938, Nr. 23 iš *Valstybinė kalba Lietuvos kariuomenėje* (1918–1940 m.). V.: LKA, 2010, p. 104–107.

2. VALSTYBINĖ KALBA ŠIUOLAIKINĖJE LIETUVOS KARIUOMENĖJE

Lietuvių kalba yra bendrinė ir specialybės kalba. **Bendrinė kalba** – pavyzdinė, sunorminta nacijos ar tautos kalba. Ji gali būti rašomoji ir šnekamoji. Vartojama visose srityse: literatūroje, žiniasklaidoje, mene, mokslo reikalams, oficialioje ir buitinėje žodinėje kalboje bei daugybėje kitų sričių. **Specialybės kalba** – profesinė kalba, vartojama konkrečioje veiklos srityje, pvz., medicinoje, kompiuterijoje, aviacijoje, laivyne, kariuomenėje (karinė kalba) ir pan.

Valstybinės kalbos vartojimą Lietuvos Respublikoje reglamentuoja:

Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas, 1995 01 31 Nr. I-779;

Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo“, 1995 02 07 Nr. I-789;

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ugdymo ir sklaidos 2006–2015 metų programos patvirtinimo“, 2004 09 15 Nr. 1177;

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl valstybinės kalbos mokėjimo kategorijų patvirtinimo ir įgyvendinimo“, 2003 12 24 Nr. 1688;

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimas „Dėl Valstybinės kalbos vartojimo, norminimo ir sklaidos programos patvirtinimo“, 2015 04 30 Nr. N-2(157);

Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Valstybinės kalbos politikos 2018–2022 metų gairių“, 2018 06 27 Nr. XIII-1318;

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimas „Dėl Valstybinės kalbos vartojimo, norminimo ir sklaidos programos patvirtinimo“, 2018 05 03 Nr. N-2(164).

Šiais aktais nustatoma:

- ▶ *Valstybės tarnautojai ir pareigūnai turi mokėti valstybinę kal-*

ba pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytas kalbos mokėjimo kategorijas (6 str.). Valstybė garantuoja Lietuvos Respublikos gyventojų teisę įgyti bendrąjį, profesinį, aukštesnįjį ir aukštąjį išsilavinimą valstybine kalba (11 str.). **Taisyklingos valstybinės kalbos mokėjimo reikalavimai įtraukiami į valstybės tarnautojų, pedagogų atestavimo nuostatus ir taikomi atsižvelgiant į kvalifikaciją bei einamas pareigas** (21 str.)¹²;

▶ Užtikrinti įvairių sričių specialistų kalbinį mokymą (6 str.). **Dėstyti kalbos kultūrą ir specialybės kalbą aukštosiose mokyklose** (6.1 str.)¹³;

▶ Valstybinės kalbos mokėjimo kategorijos netaikomos asmenims (10 str.): įgijusiems vidurinį, aukštesnįjį ar aukštąjį išsilavinimą lietuvių kalba (10.1 str.); išlaikiusiems mokyklinį / valstybinį gimtosios arba valstybinės lietuvių kalbos brandos egzaminą (10.2 str.)¹⁴;

▶ **Užtikrinti atnaujintą lietuvių kalbos, kaip specialybės kalbos, dalyko dėstymą ir jo metodologinę kokybę visose studijų programose, siekti, kad šis dalykas būtų dėstomas visose valstybinėse aukštosiose mokyklose** (48.3 str.). Valstybės mastu sukurti valstybinės kalbos mokėjimo testavimo ir sertifikavimo sistemą (48.4 str.)¹⁵;

▶ Valstybinės kalbos politika neatsiejama nuo Europos ir pasaulio integracijos skatinamų procesų. Europoje stiprėja pastangos išsaugoti kalbų įvairovę, tačiau ekonominiai ir socialiniai veiksniai palankesni vadinamosiems tarptautinio bendravimo kalboms, ypač anglų kalbai. Naujausi tyrimai rodo, kad ne tik mažosios, bet ir didžiosios Europos ir pasaulio kalbos patiria didelį anglų kalbos poveikį, jis ypač ryškus mokslo, verslo, jaunimo bendravimo, populiario-

12 Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas, 1995 01 31 Nr. I-779.

13 LR Vyriausybės 2004 09 15 nutarimas Nr. 1177 Dėl Valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ugdymo ir sklaidos 2006–2015 metų programos patvirtinimo.

14 LR Vyriausybės 2003 12 24 nutarimas Nr. 1688 Dėl Valstybinės kalbos mokėjimo kategorijų patvirtinimo ir įgyvendinimo.

15 LR Seimo 2018 06 27 nutarimas Nr. XIII-1318 Dėl Valstybinės kalbos politikos 2018–2022 metų gairių.

sios kultūros, viešosios informacijos ir informacinių technologijų srityse. Globalizacijos procesas skatina ne tik tautų ir kultūrų integraciją, bet ir jų vienodėjimą. Šie procesai skatina globaliosios anglų kalbos įsigalėjimą ir Lietuvoje: ji skverbiasi į visus kalbos vartojimo lygmenis (nuo tarties iki sakinio sandaros), lietuvių kalba stumiama iš mokslo ir studijų, darbo santykių ir kitų sričių, kai kuriose visuomenės grupėse menkėja jos prestižas, mažėja ir visuomenės pasitikėjimas savo kalbos galiomis. Tokiomis aplinkybėmis lietuvių kalbai darosi vis sunkiau išlaikyti savo pozicijas valstybės ir visuomenės gyvenime. Taigi pagrindinis valstybinės kalbos politikos tikslas – užtikrinti valstybinės kalbos tvarumą bei funkcionavimą visose Lietuvos Respublikos viešojo gyvenimo srityse ir plėtoti jos raiškos galimybes (3 str.)¹⁶.

Lietuvos Respublikos Seimo nutarime¹⁷ rašoma, kad valstybinę kalbą apibrėžia jos statusas ir prestižas:

▶ 16.1. Lietuvos Respublikoje lietuvių kalba turi Konstitucijos įteisintą valstybinės kalbos statusą. Nuo 2004 metų lietuvių kalba yra viena iš oficialiųjų Europos Sąjungos kalbų, Europos Sąjungos dokumentai turi būti verčiami į lietuvių kalbą;

▶ 18. Lietuvių kalbos funkcionavimui didelę reikšmę turi ne tik jos teisinė padėtis, bet ir prestižas, tai yra aukštas jos visuomeninis statusas. Demokratėjanti visuomenė savo kalbą gali išlaikyti tik sąmoningai suvokdama jos vertę ir raiškos galimybes, teikdama jai pirmenybę, norėdama ją vartoti ir kurti, palaikydama ir puoselėdama kalbos įvairovę.

Taigi valstybinės kalbos statusą Lietuvos kariuomenėje nustato įstatymai, o prestižą – krašto apsaugos sistemos ir jos institucijų vadovybės veiksmai.

Vertinant valstybinės kalbos padėtį Lietuvos kariuomenėje galima konstatuoti, kad ji atitinka valstybinės kalbos statusą, išskyrus

16 Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2018 05 03 nutarimas Nr. N-2(164) *Dėl valstybinės kalbos vartojimo, norminimo ir sklaidos programos patvirtinimo*.

17 LR Seimo 2018 06 27 nutarimas Nr. XIII-1318 *Dėl valstybinės kalbos politikos 2018–2022 metų gairių*.

tuos atvejus, kai, pvz., Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje (LKA) bandoma atskirus studijų dalykus skaityti užsienio kalba arba karinių studijų instruktoriai vartoja neapčiuotus karybos terminus. Tačiau beveik nieko nedaroma, kad būtų išlaikomas aukštas valstybinės kalbos prestižas. Kalbos prestižą turi stimuliuoti vadovybės nustatyti reikalavimai, kurių laikytis turi visi karininkai, o LKA – kariūnai, dėstytojai ir instruktoriai. **Todėl reikia tinkamai įvertinti LKA kalbos kultūros ir specialybės kalbos kursą, o vertinimo rezultatus įtraukti į kariūnų reitingo sistemą. Dar reikia nustatyti karininkų ir puskarininkų valstybinės kalbos mokėjimo reikalavimus ir įtraukti juos į karininkų atestavimo nuostatus, kaip to reikalauja Valstybinės kalbos įstatymo 21 str.**¹⁸

Būsimieji karininkai įgyja pirminę būrio vado kvalifikaciją, o toliau ją kelia įvairiuose kursuose, pvz., kvalifikaciniuose kuopos vado kursuose prie LKA. Tačiau visuose kursuose nėra lietuvių kalbos ir specialybės kalbos kurso, o baigiant kursus, netikrinamas klausytojų kalbos mokėjimas. Kitaip yra JAV kariuomenės kuopos vadų kursuose. Lietuvos karininkas, baigęs tuos kursus, pasakojo, kad ten rašė kontrolinį taktikos darbą, kuriame reikėjo aprašyti bet kurį vieną JAV kariuomenės mūšį ar jo epizodą. Darbą tikrino trys specialistai: taktikas, istorikas ir lingvistas. Visi trys pažymiai buvo lygiaverčiai. Gavęs neigiamą anglų kalbos pažymį kursų nebaigdavo.

Į LKA priimami baigę mokyklas jaunuoliai, išlaikę valstybinę lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzaminą. Lietuvių kalba (kaip ir bet kuri kita) yra gyvas organizmas, kuris nuolatos kinta. Atsiranda naujų žodžių, naujų taisyklių, pasensta ir nebeveikiami kai kurie žodžiai ir pan. Ir jeigu tenkins vidurinėje mokykloje įgytos žinios, o nebus nuolatos tobulinamasi, galima išbarstyti tai, kas buvo įgyta. Toks pavojus ypač gresia sparčiai kylant karjeros laiptais, kai atsiranda sekretorės, redaktorės, kurios tikrina kiekvieną parašytą raštą ar dokumentą.

¹⁸ Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas, 1995 01-31 Nr. I-779.

Kalbos raidai ir bendrajam visuomenės raštingumui didelę įtaką daro mokslo ir studijų kalbos kokybė. „*Valstybinė lietuvių kalbos komisija 2013–2014 metais atliko aukštųjų mokyklų vadovėlių, magistrų darbų ir daktaro disertacijų santraukų kalbos vertinimą. Iš vertintų 2010–2012 metais išleistų aukštųjų mokyklų 77 vadovėlių tik 6 kalba atitiko taisyklingumo reikalavimus, 20 vadovėlių kalba šiuos reikalavimus atitiko tik iš dalies, o 51 vadovėlio, tai yra daugiau negu dviejų trečdalių vertintų vadovėlių, kalba neatitiko taisyklingumo reikalavimų.*“¹⁹ LKA išleisti karybos ir karo technikos žodynai buvo aprobuoti Valstybinės lietuvių kalbos komisijos, bet niekas netikrino vadovėlių ir mokymo priemonių kokybės.

Įtvirtinant valstybinę kalbą Lietuvos kariuomenėje, pirmiausia reikia kalbėti apie karinę kalbą. Karinė kalba, pagal pagrindinį tarpukario Lietuvos kariuomenės karybos terminijos kūrėją ir organizatorių J. M. Laurinaitį, tai kalba, „*kuri liečia karybą, kariuomenės organizaciją, jos vidaus tvarką, mokymą ir aprūpinimą. <...> Pradėdami steigti savo kariuomenę, turėjome kartu kurti ir savo karinę kalbą – terminus, komandas, sąvokas, perlaužti svetimą galvojimą, įprastą svetimose kariuomenėse ir įkaltą svetimose mokyklose. Tas darbas, pasireiškęs 1917 metais, tebeina ligi šių dienų ir niekada nesustos.*“²⁰

Karinės kalbos pagrindą sudaro karybos terminija. Apie jos kūrimą ir įtvirtinimą rašoma 3-iajame skyriuje.

2.1. Valstybinės kalbos mokymas Lietuvos kariuomenėje

Kuriant krašto apsaugos sistemos struktūras ir Lietuvos kariuomenę vienas iš kertinių klausimų buvo karių tarpusavio bendravi-

19 LR Seimo 2018 06 27 nutarimas Nr. XIII-1318 *Dėl valstybinės kalbos politikos 2018–2022 metų gairių.*

20 Laurinaitis, J. M. Karinės kalbos brendimas, *Karys*, 1938, Nr. 10. *Valstybinė kalba Lietuvos kariuomenėje (1918–1940)*. V.: LKA, 2010, p. 23–24.

mas valstybine kalba, norminių teisės aktų ir pamatinius karo tarnybos klausimus reglamentuojančių teisės aktų, mokomosios literatūros rengimas ir kiti valstybinės kalbos vartojimo klausimai, susiję su karine terminologija. Ne paslaptis, kad iki 1996 m. pabaigos kariuomenės vadovaujantį personalą daugiausia sudarė kariai, tarnavę karininkais, praporščikais, seržantais ar atlikę privalomąją karo tarnybą Sovietų Sąjungos ginkluotosiose pajėgose. Kadangi dauguma jų jau buvo garbaus amžiaus ir užsitarnavę aukštus karinius laipsnius, todėl objektyviai jie buvo skiriami į aukštas kariuomenės ir pajėgų rūšių štabų pareigūnų ir vadovaujančiųjų specialistų pareigas. Tam tikra dalis patyrusių ir išėjusių į atsargą buvusių sovietinių karininkų buvo pakviesti ir atėjo tarnauti ar dirbti į įsteigtas karines mokymo įstaigas – Krašto apsaugos mokyklą Vilniuje ir Karininkų kursus (nuo 1993 m. Puskarininkų mokykla) Kaune. Daugeliui, puikiai išmanančių karybos teoriją ir praktiką, teko spręsti, kaip taisyklingai vartoti žinomą ir suprantamą rusišką terminą lietuviškai. Ypač sudėtinga buvo karininkams, kurie buvo gimę ir užaugę Lietuvoje, bet mokėsi rusų ar lenkų mokyklose, kuriose lietuvių kalbai nebuvo skiriamas reikiamas dėmesys. Nors visi ganėtinai gerai kalbėjo ir mokėjo skaityti lietuviškai, tačiau dėl rašybos daugeliui kildavo problemų. 1995 m. priimtas įstatymas **Dėl Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo**, kuriuo vadovaujantis buvo nustatyti valstybinės kalbos mokėjimo reikalavimai valstybės pareigūnams ir tarnautojams, taip pat ir kariams. Vadovaujantis LR Vyriausybės nustatyta tvarka, visi valstybės pareigūnai ir tarnautojai, **įgiję** vidurinę išsilavinimą nelietuviškose mokyklose, turėjo išlaikyti lietuvių kalbos egzaminą. Karo tarnybos patirtis, einant **įvairias pareigas**, susijusi su krašto apsaugos ministro ir kariuomenės vado įsakymų projektų rengimu ir derinimu, pristatymu ministerijos ir kariuomenės vadovybei, taip pat su karinių operacijų ir taktinių mokymų planavimu, todėl gebėjimas dėstyti mintis raštu buvo vienas iš reikalavimų, keliamų kariams, einantiems atsakingas pareigas Krašto apsau-

gos ministerijos ar kariuomenės vado aparate. Pavyzdžiui, su reikalavimu laikyti valstybinės kalbos egzaminą teko susidurti ir plk. Jurgiui Norgėlai, kadangi pateiktame bendrajį išsilavinimą patvirtinančiame dokumente buvo įrašyta, kad vidurinį išsilavinimą įgijo baigęs Leningrado suvoroviečių karo mokyklą, t. y. rusų kalba. „Išgelbėjo“ tik pateiktas aštuonmečio mokslo pažymėjimas, kuriame lietuvių kalbos ir literatūros mokomasis dalykas penkiabalėje sistemoje buvo įvertintas ketvertu (gerai).

Nagrinėjant valstybinės kalbos vartojimo problematiką Lietuvos kariuomenėje, būtina paminėti mažai kam žinomą faktą apie šauktinių karių mokymą lietuvių kalbos 1998 10 01 įsteigtame Mokomajame pulke Rukloje (2000 02 21 Mokomajam pulkui suteiktas didžiojo Lietuvos etmono Jonušo Radvilos vardas). Nuo 1999 04 12 į pirmąją mokomąją batalioną buvo pašaukti pirmieji 309 jaunuoliai, kurie, išėję bazinį mokymo kursą, toliau turėjo tęsti privalomąją karo tarnybą Lietuvos kariuomenės daliniuose. Pirmoji patirtis parodė, kad nemaža dalis jaunuolių, pašauktų tarnauti iš Vilniaus ir kitų valstybės rytinių rajonų, visai nemokėjo arba prasitai mokėjo valstybinę kalbą ir reikėjo spręsti, kaip jiems per mokymo programoje numatytą laiką kartu su kitais kariais išmokti mokomąją medžiagą ir įgyti reikiamą karinio specialisto kvalifikaciją. Kariuomenės vadovybė kreipėsi į krašto apsaugos ministrą dėl papildomų lėšų skyrimo Mokomajam pulkui, kurių reikėjo samdomiems lietuvių kalbos mokytojams sumokėti už darbą, įsigyti vadovėlių ir kitų mokomųjų priemonių. Toks karių nekarinio dalyko mokymas truko neilgai, gal tik metus. Kai šaukiamojo amžiaus jaunuoliai suvokė, kad jiems bet kuriuo atveju teks atlikti savo pilietinę pareigą, jie valstybinės kalbos mokėjimui pradėjo skirti daugiau dėmesio, ir būtinumas juos mokyti Mokomajame pulke savaiame atkrito. Tą pačią problemą dėl pirmojo šaukimo šauktinių karių prasto valstybinės kalbos mokėjimo mini savo prisiminimuose Greitojo reagavimo brigados pirmasis Vilniaus motodesantinio

bataliono vadas mjr. Pranas Kasteckas²¹: „Kai atėjo pirmieji šauktiniai, jie buvo motyvuoti, fiziškai stiprūs, turintys daug entuziazmo. Į tarnybą susirinko įvairių tautybių Lietuvos piliečiai – lietuviai, lenkai, rusai, baltarusiai, kai kurie jų nekalbėjo lietuviškai, bet tarnaudami greitai išmokdavo kalbėti ir rašyti valstybine kalba, buvo mokomi šalies istorijos.“

2.2. Valstybinės kalbos mokymas Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje

Jolanta Budreikienė

Kuriamai Lietuvos kariuomenei reikėjo vadų – sumanių, išsilavinusių, veiklių ir reiklių karininkų.

Pirmieji karininkų kursai buvo įsteigti Kaune. 1990 m. gruodžio 20 d. buvo įkurti Lietuvos Respublikos karininkų kursai, vėliau reorganizuoti į Lietuvos kariuomenės mokyklą (dabar – Divizijos generolo Stasio Raštikio Lietuvos kariuomenės mokykla).

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. birželio 16 d. nutarimu „Dėl Krašto apsaugos akademijos steigimo“ buvo įsteigta Krašto apsaugos mokykla, kuri 1994 m. sausio 18 d. (Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas) buvo reorganizuota į Lietuvos karo akademiją (dabar – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija). Vadų rengimas yra svarbiausias aukštosios karo mokyklos uždavinys.

1992 m. rugsėjį Krašto apsaugos mokykloje prasidėjo pirmieji mokslo metai. Į mokyklą, išlaikius stojamąjį lietuvių kalbos egzaminą ir fizinio rengimo testą, buvo priimti pirmieji kariūnai. Be įvairių bendrųjų ir specialybės dalykų, kariūnams buvo dėstoma ir kalbos kultūra. Pirmoji šio mokomojo dalyko dėstytoja buvo

21 Sveikiname majorą Praną Kastecką su jubiliejumi ... Pranui – 50. Prieiga per internetą: <http://www.vilkuklubas.lt/index.php/337-vilku-klubas-2016-11-04>

Filologijos katedros lektorė Aldona Mackevič (Mackevičienė), vėliau Lietuvos karo akademijoje šį darbą tęsė doc. dr. Ona Petronienė. Dėstytojai perėjus dirbti į Edukologijos universitetą, šias pareigas užėmė Jolanta Budreikienė.

Krašto apsaugos mokykloje buvo įsteigtos 8 katedros. Filologijos katedroje dėstytoja dirbusi Aldona Mackevičienė ėjo ir 0,5 etato Leidybinio skyriaus literatūrinės redaktorės pareigas. Kadangi Leidybinio skyriaus kalbos tvarkytojams teko didelė atsakomybė redaguoti ir rengti spaudai mokomąsias knygeles tiek karine, tiek moksline tematika, taip pat ir visus mokymo įstaigos viršininko pasirašomus įsakymus ir siunčiamuosius raštus bei įvairius kitus dokumentus, A. Mackevičienė turėjo galimybę iš gyvosios vartosenos pasirinkti tinkamų specialybės kalbai dėstyti pavyzdžių. Per savo pedagoginę veiklą ji parengė reikalingų kariūnų studijoms mokomųjų knygelių: 1995 metais išėjo „Kalbos kultūra“; 2001 metais – „Kalbos kultūros pratimai“; 2003 metais – „Lietuvių kalbos savarankiško darbo užduotys“. Iš jos parengtų užduočių knygelių mokėsi ir tebesimoko Karo akademijos kariūnai ir studentai.

Pagal 1993 m. rugpjūčio 23 d. patvirtintą studijų planą kalbos kultūros mokomajam dalykui buvo skirta 20 val. Kariūnai vieną kartą per savaitę mokėsi taisyklingos lietuvių kalbos. Semestrą baigdavo laikydami įskaitą. Nuo 1994 metų didinamas kalbos kultūrai skiriamų valandų skaičius – iš viso 38 val. Dėstytojos darbo krūvis 1993–1994 m. m. jau buvo 290 val.²² Nuo 1994 metų dėstytojų darbo krūvis jau skaičiuojamas kreditais (tuometinis 1 kreditas yra lygus 40 val.²³).

Įstoję į Krašto apsaugos mokyklą jaunuoliai siekė įgyti kario specialybę. Jauni, entuziastingi jaunuoliai tikėjosi, kad mokysis tik karinių dalykų, todėl didelės motyvacijos vėl tarsi kartoti

22 Krašto apsaugos mokykla, Filologijos katedros 1994 06 30 posėdžio protokolas Nr. 30, Ap. 1, b. 120.

23 Krašto apsaugos mokykla, 1994 08 30 protokolas Nr. 1, Ap. 1, b. 120.

vidurinės mokyklos lietuvių kalbos pamokas nebuvo didelio noro. Stimulus siekti geresnių mokymosi rezultatų – kariūnams nustatyta reitingų sistema, kuri skatino gauti aukštesnius mokomųjų dalykų vertinimus. Kalbos kultūros dėstytoja A. Mackevičienė, dirbdama su kariūnais, tai akivaizdžiai matė. Paskatinti kariūnus gilinti ir įtvirtinti lietuvių kalbos žinias galima tik rašant pažymius už atliekamas užduotis ir baigiamajame etape atsiskaitant už viso semestro darbą. Todėl dėstytoja kelia vieną reikalavimą – kariūnų per semestrą sukauptas žinias ir įgytus gebėjimus vartoti taisyklingą lietuvių kalbą vertinti taikant diferencijuotos įskaitos metodą. Tiek vidurinių mokyklų mokiniai, tiek aukštųjų mokyklų studentai vertinami pažymiais. Studentams skaičiuojamas studijų rezultatų vidurkis lemia jų pasiekimų lygį, pagal kurį vėliau jie skiriami į karinius dalinius, kur tikisi geresnių tarnybos vietų. Todėl vertinant kalbos kultūros mokomąjį dalyką pažymiais atsiranda didesnė kariūnų motyvacija geriau mokytis.

Dėstytojai A. Mackevičienei 1995 m. vasario 14 d. buvo suteiktas Lietuvos kariuomenės leitenanto laipsnis²⁴. Dabar prieš kariūnų auditoriją stojo lietuvių kalbos dėstytoja karė. Tai buvo irgi didesnis stimulus kariūnams mokytis lietuvių kalbos, kadangi auditorijoje su jais jau bendravo kario uniformą vilkinti dėstytoja (karininkė).

Tais pačiais metais iš Filologijos katedros kalbos kultūros mokomasis dalykas perkeliamas į Politologijos katedrą. Nuo 1995 m. pirmajam kursui, studijuojančiam pagal bakalauro programą, kalbos kultūrai jau skiriama 80 val. (t. y. tuometiniu skaičiavimu – 2 kreditai). Iš jų 20 val. sudaro paskaitos, 30 val. – pratybos ir 30 val. skiriama savarankiškam darbui²⁵.

Diferencijuotai kalbos kultūros įskaitai A. Mackevičienė parengė užduotis, kurių kiekvieną sudarė 3 dalys: teorinis klausimas, sakinių

24 Krašto apsaugos mokykla, 1995 02 14 protokolas Nr. 6.

25 Krašto apsaugos mokykla, Ap. 1, b. 120.

taisymas ir diktantas²⁶.

Krašto apsaugos ministro Audriaus Butkevičiaus 1993 m. kovo 13 d. įsakymu įsteigiamas neakivaizdinis (dabar – iššęstinių) studijų skyrius, į kurį galėjo stoti karininkai, norintys įgyti aukštąjį išsilavinimą. Jiems taip pat buvo dėstomas kalbos kultūros kursas.

Vyr. asist. lt. n. A. Mackevičienė 1997 m. parengė metodinius kalbos kultūros nurodymus neakivaizdinio skyriaus klausytojams, studijuojantiems pagal 4,5 metų studijų programą. Pagal programą, kalbos kultūros mokomajam dalykui buvo skirta 80 val.: 10 val. įvadinėje sesijoje paskaitoms, per kurias klausytojai buvo supažindinami su aktualiais ir probleminiais lietuvių kalbos dalykais, kitas laikas, t. y. 70 val., buvo skirta savarankiškam darbui. Pagrindinis dėstomojo dalyko tikslas – „*įtvirtinti taisyklingos kalbos vartojimo įgūdžius; padėti specialius profesinės kalbos pamatus. Ugdyti sąmoningą požiūrį į taisyklingos, raiškios, stilingos kalbos vartojimą.*“²⁷ Kalbos kultūros metodiniuose nurodymuose autorė pateikė studijuojamo dalyko temas, nurodė kontrolinių darbų užduotis. Teisę laikyti diferencijuotą įskaitą turėjo tik tie klausytojai, kurie iš 2 kontrolinių darbų ir referato (buvo pateikta 20 temų, susijusių su lietuvių kalbos istorine raida ir žymiausiais kalbininkais) gaudavo teigiamą vertinimą.

Pagal prorektorius studijoms plk. Prano Jankausko 1997 m. rugsėjo 30 d. patvirtintą Humanitarinių mokslų katedros 1997–1998 m. m. teminį planą, įvadinei kalbos kultūros paskaitai skiriamos 6 val., kalbos kultūros objekto dėstymui – 8 val., lietuvių kalbos skyrybos ir rašybos principų apžvalgai – 14 val., žodžių darybos klaidų analizei – 16 val., morfologijos klaidų aiškinimui – 16 val., sintaksės klaidoms nagrinėti – 12 val., stiliumo klaidoms aptarti – 8 val.²⁸

26 Krašto apsaugos mokykla. Politologijos katedros 1996 01 15 posėdžio protokolas Nr. 5, Ap. 1, b. 156.

27 *Kalbos kultūros metodiniai nurodymai*, 1997. Politologijos katedros 1997 09 24 posėdžio protokolas Nr. 2.

28 Humanitarinių mokslų katedros 1997 09 24 posėdžio protokolas Nr. 2.

Akademijoje didėja dėmesys lietuvių kalbai. Skiriama daugiau valandų kalbos kultūros dėstomajam dalykui.

Lietuvos karo akademijoje 2001 m. studijuojantiems pagal tris bakalauro studijų programas (politikos mokslai, transporto inžinerinė vadyba, personalo vadyba) kalbos kultūros mokomajam dalykui buvo skirtos 48 auditorinės val., 72 val. – savarankiškam darbui. Kariūnai turėjo per semestrą parašyti 5 kontrolinius darbus ir baigdavo mokomąjį dalyką diferencijuota įskaita. Daugiausia valandų (2 val. teorijai ir 12 val. pratyboms) buvo skiriama sintaksei, 10 val. – leksikai, iš kurių 2 val. – teorijai ir 8 val. – pratyboms, tiek pat laiko buvo skirta žodžių darybai ir morfologijai. Nepamirštas ir žodžių kirčiavimas. Būsimasis karininkas vadas turi taisyklingai kalbėti, todėl svarbu ugdyti gebėjimą raiškiai tarti žodžius. Tokiam lavinimui buvo skirtos 6 val. Per vykusias pratybas kariūnai kartojosi kirčiavimą, mokėsi taisyklingai tarti žodžius, susipažino su sakinio intonavimo komponentais.

Nuo 2005 m. į Karo akademiją atėjus Onai Petronienei dėstyti kalbos kultūrą buvo perskirstytos kai kurių temų valandos. Sumažėjo savaitinių paskaitų (liko tik 2 val., vietoj buvusių 8 val.), skirtų kalbos kultūros objektui ir kalbos normoms nagrinėti. Dėstytoja išplėtė dėstomojo dalyko temų sąrašą papildomai įtraukdama temas, susijusias su specialybės kalbos ypatumais. Specialybės kalbai (terminams, reikalų raštų rašymo negerovėms, karininko kalbos etikai) buvo skirtos 8 val. (2 val. paskaitų ir 6 val. pratybų, 8 val. savarankiško darbo)²⁹. Kariūnams keliamas reikalavimas ne tik žinoti šneamosios ir rašomosios kalbos normų pažeidimus, mokėti paaiškinti rašybos negerovių priežastis, bet siekiama išmokyti taisyklingos tarties, norminio vietovardžių, tarptautinių žodžių, specialybės terminų kirčiavimo, atpažinti barbarizmus, svetimybės, vertalus ir mokėti

²⁹ *Kalbos kultūra*. Metodiniai nurodymai bakalaurams (pareng. lekt. Ona Petronienė). Humanitarinių mokslų katedros 2005 08 30 posėdžio protokolas Nr. VN-1(1).

juos taisyti, vengti linksnių ir prielinksnių vartojimo klaidų, suteikti būsimiems vadams kanceliarinių raštų rašymo pagrindus, ugdant karininko gebėjimą vartoti taisyklingą profesinę kalbą. Didesnis dėmesys per kalbos kultūros paskaitas skiriamas specialybės kalbai – tiek per kirčiavimo pratybas, tiek per leksikai ar žodžių darybai skirtas valandas kariūnai nagrinėjo tekstus, susijusius su pasirinkta bakalauro studijų programa. Naudodamiesi žodynais nagrinėjo specialybės tekstuose pasitaikančias klaidas, aiškinosi jų atsiradimo priežastis. Per savarankiškam darbui skirtą laiką kariūnai turėjo parašyti referatą dėstytojos pasiūlyta ar pačių pasirinkta tema. Rašto darbo apimtis – ne mažiau kaip 6 lapai. Rašydami nedidelės apimties rašto darbą kariūnai mokėsi ir akademinio raštingumo, nes reikėjo taisyklingai parengti titulinį lapą, sudėlioti turinį, tinkamai pateikti literatūros sąrašą. Naudodamiesi ne mažiau kaip 3 šaltiniais, darbo pabaigoje turėjo parašyti 4–5 išvadų punktus, kurie susiję su asmenine kiekvieno kariūno patirtimi ir nuomone apie pasirinktą nagrinėti temą, aptariamą nagrinėtų klausimų pritaikymo galimybės karininko profesijoje. Rašto darbas buvo vertinamas ir atsižvelgiant į minčių dėstytojos nuoseklumą, gebėjimą analizuoti, apibendrinti, suformuluoti išvadas, ne tik parašyti taisyklingai be gramatinių, stiliaus ar kitų kalbos klaidų. Referato vertinimas sudarė 20 proc. viso kaupiamojo vertinimo, kontroliniai darbai, kurių iš viso buvo 5, sudarė 25 proc. Už aktyvų dalyvavimą pratybų metu dėstytoja rašydavo pažymius, kurie sudarė 15 proc. bendro semestrinio vertinimo. Diferencijuotos įskaitos procentinė išraiška – 40 proc.

Nuo 2007 m. kalbos kultūrai mažinamas valandų skaičius. Mokomajam dalykui skiriamos 32 kontaktinės valandos ir 48 val. savarankiškam darbui. Dėstomųjų temų nesumažėjo, tik joms dabar skiriama mažiau laiko. Sumažėjus valandų, skirtų savarankiškam mokymuisi, buvo sumažintas ir kontrolinių darbų skaičius – jų liko 3. Be žinių patikrinimo, duodant kontrolines užduotis, kariūnai turėjo parašyti ir nedidelės apimties referatą. Referato temos buvo susijusios su žymiais kalbininkais, įvairiais kalbos dalykais, fiksuo-

jamais viešojoje erdvėje (televizijos laidos, spauda, šnekamoji kalba, vartojama gerai pažįstamoje artimoje kariūnams aplinkoje), tarmėmis, karinės literatūros apžvalga. Kontrolinių darbų ir referato vertinimas sudarė 50 proc., tiek pat procentų paliekama įskaitai.

I kurso kariūnai 2010 metais pradeda mokytis šiek tiek atnaujintą mokomąjį dalyką – kalbos kultūrą ir akademinį rašymą. Pagal studijų planą mokomajam dalykui skirti 3 kreditai, t. y. 64 auditorinės valandos ir 56 savarankiško darbo valandos. Į mokymo programą, be anksčiau dėstomų temų, įtraukiamos kelios naujos temos. Kariūnams dėstomi kalbiniai dalykai, susiję su akademinio raštingumu, mokslinių tekstų žanrais, aiškinami struktūriniai mokslinio teksto elementai, literatūros, šaltinių, įvairių priedų pateikimo reikalavimai. Per paskaitas aptariamas mokslinio teksto rašymo procesas: problemos, hipotezės iškėlimas, tikslų ir uždavinių formulavimas, argumentų pateikimas. Moksliniame darbe svarbu taisyklingai pateikti citatas, todėl kariūnai mokomi citavimo, perfrazavimo, interpretavimo, jiems aiškinamos su plagijavimu susijusios problemos. Išklaušę kalbos kultūros ir akademinio rašymo kursą kariūnai laiko egzaminą. Remiantis Humanitarinių mokslų katedros 2010 m. gruodžio 28 d. posėdžio protokolu Nr. VI-22(1), ištęstinių personalo vadybos bakalauro studijų klausytojai II kurse taip pat studijuoja kalbos kultūrą ir akademinį rašymą, kuriam iš viso skirta 160 val. (4 kreditai), iš kurių 32 valandos yra auditorinės ir 128 savarankiško darbo valandos. Šis mokomasis dalykas jau baigiamas ne diferencijuota įskaita, o egzaminu.

Valstybinė lietuvių kalbos komisija (toliau – VLKK) 2003 m. birželio 27 d. posėdyje pritarė *Specialybės kalbos programai*, kurią rekomendavo dėstyti aukštosiose mokyklose, ne anksčiau kaip 4–6 semestrą. Pagal **Valstybinės kalbos vartojimo, norminimo ir sklaidos programą** VLKK, siekdama užtikrinti mokslo kalbos ugdymą, skyrė lėšų aukštųjų mokyklų pedagogams, dėstantiems specialybės kalbos kursą. Iš pradžių Karo akademijoje tik žemesnį teigiamą vertinimą iš kalbos kultūros egzamino gavę kariūnai III kur-

se turėjo papildomai klausyti specialybės kalbos kursą. Dėl prastėjančios jų rašto darbų kalbos nuo 2006 m. visi III kurso kariūnai privalėjo lankyti profesinės kalbos fakultatyvą. Per semestrą buvo skirta 50 akademinų valandų. Fakultatyvas baigiamas diferencijuota įskaita, tik, deja, į kariūnų reitingavimo sistemą šis pažymys nebuvo įtraukiamas.

Kariūnai per ketverius metus turėjo išeiti universitetinę bakaluro programą ir karinį rengimą. Kadangi dėl laiko stokos buvo sudėtinga skirti valandų profesinės kalbos fakultatyvui, Karo akademijos vadovybė nutarė atsisakyti šios praktikos. VLKK pasiūlius, buvo pereita prie kalbos konsultacijų teikimo IV kurso kariūnams, iššęstinių studijų studentams ir magistrantams, rašantiems baigiamuosius darbus. Kiekvienais metais, siekiant skatinti ir užtikrinti bakaluro ir magistro baigiamųjų darbų rengimą sklandžia profesine lietuvių kalba, teikiamos konsultacijos bakaluro ir magistro baigiamųjų darbų rengėjams pagal Valstybinės kalbos vartojimo, norminimo ir sklaidos programos lešomis finansuojamą projektą „Kalbos konsultacijų teikimas bakaluro ir magistro darbų rengėjams“. Šį darbą Karo akademijoje atlieka kviestiniai kitų aukštųjų mokyklų kalbos specialistai. 2014 m. kalbos konsultantėmis dirbo dr. Rasa Dobržinskienė, dr. Vitalija Karaciejūtė ir Vesta Adomaitienė. Tais metais buvo parengti 76 baigiamieji darbai: 50 bakaluro baigiamųjų darbų ir 26 magistro baigiamieji darbai. Kariūnus, rašančius bakaluro baigiamuosius darbus, konsultavo dr. V. Karaciejūtė ir V. Adomaitienė, magistrantams kalbinę pagalbą teikė dr. R. Dobržinskienė. 2015 m. besiginančiųjų baigiamuosius darbus buvo 89, iš jų 57 bakalaurai ir 32 magistrantai. Akademijoje konsultantėmis dirbti liko tik dr. Karaciejūtė ir V. Adomaitienė. Tarp savęs dėstytojos pasidalijo darbus per pusę: dr. V. Karaciejūtė konsultavo bakalaurus, o V. Adomaitienė dirbo ir su bakalaurais, ir su magistrantais. 2016 m. kalbos konsultacijas abi dėstytojos teikė ir bakaluro, ir magistro darbus rašantiems kariūnams ir studentams. Darbus rengė 95 asmenys, iš kurių 53 buvo kariūnai, rašantys bakaluro darbus, o 42 – studentai, rengiantys gin-

ti magistro baigiamuosius darbus. 2017 ir 2018 mokslo metais Karo akademijoje pagal Valstybinės kalbos vartojimo, norminimo ir sklaidos programos projektą dirba tik dr. V. Karaciejūtė. Šiai mokslininkei teko visas baigiamųjų darbų rengėjų konsultavimo krūvis: 90 baigiamųjų darbų (50 bakalauro ir 40 magistro) 2017 metais ir 100 baigiamųjų darbų (34 bakalauro ir 66 magistro) 2018 metais.

Nuo 2011 m. Humanitarinių mokslų katedroje kalbos kultūros lektorės pareigas iš Onos Petronienės perima Jolanta Budreikienė. 2011–2015 m. bakalauro Personalo vadybos programos I kurso kariūnams kalbos kultūros ir akademinio rašymo kursui buvo skirtos 64 val., Tarptautinių santykių studijų programos I kurso kariūnams kalbos kultūrai – 32 val., Moderniųjų gynybos technologijų vadybos studijų programos II kurso kariūnams kalbos kultūrai – 32 val. Nuo 2015 m. pasikeitus Personalo vadybos programai, nuolatinį bakalauro Gynybos ir saugumo institucijų valdymo studijų programos I kurso kariūnams kalbos kultūros ir akademinio rašymo mokomasis dalykas apėmė 32 val., o iššestinių bakalauro Gynybos ir saugumo institucijų valdymo studijų programos I kurso studentams kalbos kultūrai ir akademiniam rašymui skaitomas 16 val. kursas.

Karo akademijai pradėjus kariūnų priėmimą į naują studijų programą „Nacionalinis saugumas ir gynyba“, kalbos kultūrai ir akademiniam rašymui buvo skirtos 32 val., o nuo kitų metų padidinama iki 64 val. Buvo dėstoma specialybės kalba ir akademinis rašymas.

2017–2018 m. m. buvo pamėginta dėstyti sudvejintą keistai nesutampantį mokomąjį dalyką – kalbos kultūrą ir informacines technologijas, kalbai paliekant tik 16 val. Tai buvo nelabai vykęs bandymas. Vykstančios aukštojo mokslo reformos pasijuto ir Karo akademijoje. Prasidėjo programų keitimas. Nuo 2018 metų pradeda nebedėstyti kalbos kultūros mokomojo dalyko Tarptautinių santykių programos I kurso kariūnams. Pagal Nacionalinio saugumo ir gynybos studijų programą studijuojantys pirmakursiai klauso 16 audit. val. kalbos kultūros kursą kartu su akademinio rašymo. Mokomojo dalyko programa sumažinta, nes perpus sutrumpintas

kursui skirtas laikas. Tik Gynybos technologijų vadybos programoje išliko buvęs 32 audit. val. kalbos kultūros ir akademinio rašymo mokomasis dalykas. Dar reikia paminėti, kad 2018 m. rudens semestre Tarptautinių santykių programos 4 kurso kariūnams, rašančiams bakalauro darbą, buvo papildomai skirtos 8 audit. val. kalbos kultūrai. Tai jiems leido prisiminti kai kuriuos sudėtingesnius I kurse mokytus lietuvių kalbos gramatikos dalykus, ypač susijusius su mokslinio teksto komponavimu ir leksika. Deja, vėliau ši praktika nebetaikyta.

2.2.1. Lietuvos karo akademijos kolektyvo vaidmuo ugdant kalbinius kariūnų įgūdžius

1992 m. į Krašto apsaugos mokyklą susirinko žmonės, kuriems rūpėjo Lietuvos kariuomenės ateitis, būsimų karininkų rengimas ir ugdymas.

Antrą kartą Lietuvos istorijoje oficialiai kariuomenėje pradėta vartoti lietuvių kalba. Lietuviškos karinės terminijos užuomazgos radosi tarpukario nepriklausomoje Lietuvoje. Sovietinės okupacijos metu ši veikla buvo nutraukta, lietuvių kalba buvo išstumta iš karinės srities, nes tuometinėje sovietinėje kariuomenėje be išimties vartojama tik rusų kalba. Kartu su atkurta ir formuojama kariuomene prasidėjo ir lietuvių kalbos atgimimo periodas. Lietuvių kalba pradėjo užimti atitinkamą poziciją visoje viešojoje erdvėje. Kalba pradėjo atsigauti nuo iki tol patirtų daromos jai dvikalbystės padarinių.

Mokymo procesas iš pradžių buvo sudėtingas, nes nebuvo karinės literatūros lietuvių kalba. Pirmiausia buvo verčiamos knygos iš rusų kalbos. Šį sunkų ir sudėtingą darbą turėjo atlikti patys kariniai instruktoriai ir dėstytojai, kadangi tokiam darbui nebuvo samdomi profesionalūs vertėjai. Juo labiau kad ir karinės terminijos žodynų lietuvių kalba nebuvo. Išleistas tarpukariu „Kariškas lietuviškai–rusiškas

ir rusiškai–lietuviškas žodynėlis“ nebuvo ta parankinė knyga, kuria galima būtų vadovautis. Be to, tai jau retas spaudinys, daugeliui šiuolaikinių profesionalių karių netgi nežinomas. Prie sudėtingo vertimo darbo prisidėjo Karo akademijos Leidybinio skyriaus literatūros redaktoriai, buvo bandoma ne tik taisyklingai sudėlioti sakinius, bet ir ieškoma atitikmenų, kaip tiksliai įvardyti reikalingas sąvokas, daiktus ar reiškinius, kurie jokiaje mokslinėje knygoje lietuvių kalba nėra aprašyti. Bendras karių ir kalbos redaktorių (tuometinėje Krašto apsaugos mokykloje jie buvo vadinami literatūriniais redaktoriais) darbas davė savo vaisių. Buvo išleistos pirmosios mokomosios knygelės: 1992–1993 m. Eugenijus Kisinąs parengė mokomąsias knygeles apsaugos nuo naikinimo priemonių paskaitoms, Ginkluotės ir šaudybos katedros dėstytojai Stasys Uogintas, Stasys Purvelis, Aleksandras Venckus išleido pačių išverstas knygas apie kai kuriuos ginklus (5,45 mm Kalašnikovo automatas, 7,62 mm Kalašnikovo kulkosvaidis, 7,62 Dragunovo snaiperio šautuvas, rankinės granatos, rankinis prieš-tankinis granatsvaidis RPG-7 ir RPG-7D, povamzdinis granatsvaidis GP-25, kumuliaciniai šaudmenys), su kuriais kariūnai buvo supažindinami per paskaitas, kuriuos patys galėjo išardyti ir surinkti. Taktikos, Kovos technikos, Kovinio aprūpinimo, Ryšių ir informatikos katedrų pedagoginis personalas rengė studijoms reikalingą literatūrą³⁰. Pasirodė Romualdo Kunigonio, Prano Jankausko, Jono Andriškevičiaus, V. Milašiaus, I. Jačiausko parengtos knygelės, kurios padėjo jauniems kariūnams siekti žinių. Leidžiama mokomoji literatūra lengvino studijų procesą. Kiekvienais metais dėstytojai papildydavo sąrašą naujausiais leidiniais.

Ginkluotės ir šaudybos katedra savo jėgomis vertė ne tik mokymui būtinus leidinius, bet ir rengė karybos terminų žodynėlius, kurie buvo reikalingi verčiant iš kitų kalbų karinę literatūrą. Vienas tokių žodynėlių, kuris nebuvo išleistas spaustuvėje, o tik parengtas ir

30 LKA leidinių chronologinis katalogas. Prieiga per internetą: <http://www.lka.lt/lt/moksline-veikla/leidiniai/leidiniu-chronologinis-katalogas.html>.

atspausdintas rašomąja mašinėle, – „Ginklų sandaros lietuvių–vokiečių kalbų žodynėlis“ (1994 m.). Ši A5 formato leidinėli parengė tuometinis katedros viršininkas plk. Aleksandras Venckus. Buvo pateikti pistoleto, automatinio šautuvo, savaime užsitaisančio karabino, „uždegamosios kulkos“, lengvojo kulkosvaidžio, sunkiojo kulkosvaidžio ant ratų stovo, lengvojo prieštankinio granatsvaidžio sudedamųjų dalių terminai dviem kalbomis. Kadangi reikalingos ginkluotei ir šaudybai dėstyti literatūros lietuvių kalba nebuvo, katedros personalas vertė knygas iš vokiečių, rusų, anglų kalbų. Lietuviškos šios srities terminijos irgi dar nebuvo, todėl kartu su lietuvių kalbos redaktorais derindavo verčiamus tekstus, siekdami kuo tiksliau ir taisyklingiau perteikti mintį, įvardyti ginklų sudedamąsias dalis.

Pirmosios pastangos padėti kariams įgusti vartoti lietuvišką kariinę terminiją buvo tuometinio Krašto apsaugos mokyklos Leidybinio skyriaus viršininko Antano Smetonos iniciatyva parengtas verstinis iš rusų kalbos „Rusų–lietuvių ir lietuvių–rusų kalbų karybos terminų žodynėlis“. Nuo 1992 07 20 pradėjęs dirbti Krašto apsaugos mokykloje jis ėmėsi vertėjo darbo. 1995 m. buvo išleistas „Karybos žodynas“ (smulkiau apie A. Smetonos žodynus žr. 3.3.1 ir 3.5.1 skyreliuose). Rengiant žodyną talkino Filologijos katedros dėstytoja Genovaitė Laugalienė, žodyną redagavo Leidybinio skyriaus literatūrinė redaktorė Aldona Mackevičienė. Tai buvo kolektyvinis Krašto apsaugos mokyklos filologų darbas, prisidėjęs prie lietuviškos karybos terminijos radimosi ir plėtojimo. Leidybinis (vėliau – Redakcinis) skyrius dažnai iš karininkų dėstytojų ir instruktorių sulaukdavo daug pastabų dėl netikslaus kai kurių terminų vertimo, bet galima teigti, kad tokia sunki pradžia davė tolesnę eigą ir poreikį rūpintis tuo, kad atsirastų tikslesni, kalbos požiūriu geriau sukurti ar sudaryti kariniai terminai. Lietuvos karo akademija, kaip mokslo institucija, turėtų puoselėti karinės terminijos plėtojamą ir vartojimą.

Mūsų valstybės istorija įrodė, kokia svarbi yra kalbos reikšmė visavertės asmenybės ir tautos savivokai. Išgyvenusi carinės Rusijos vykdytą kalbos „genocidą“, atlaikiusi sovietinės valdžios kalbos gu-

jiną iš viešosios vartosenos ir mokslo erdvės lietuvių tauta sugebėjo išsaugoti kalbą. Akstiną tautiniam judėjimui siekiant nepriklausomybės ir davė kalba bei nacionalinė kultūra. Tarpukario nepriklausomos Lietuvos pirmieji du dešimtmečiai išsiskyrė ypatingu valstybės dėmesiu lietuvių kalbai. Litanistika buvo suvokiama kaip tautinės kultūros pagrindas. Šiuolaikinės Lietuvos Mokslo ir studijų įstatyme litanistikos prioritetas taip pat yra laikomas vienu iš mokslų ir studijas grindžiančių principų. Kiek ir kaip jis įgyvendinamas ir puoselėjamas – jau kitas klausimas.

Aukštosios mokyklos, taip pat ir Lietuvos karo akademija, susidūrusios su šiuolaikiniais iššūkiais, ėmėsi optimizuoti studijas, siekdamos programų kokybės, kaip svarbaus aukštojo mokslo sistemos reformos elemento. Tik gaila, kad ta kokybė Lietuvos karo akademijoje suvokiama kaip paskaitų skaitymas anglų kalba, negalvojant apie tai, kad tokia studijų pertvarka suduoda smūgį visuomenės litanistiniam raštingumui. „[...] *Neturėdami savos valstybinės kalbos mes traukiamės etniškai ir geografiškai. Kalba yra pagrindinis saugiklis, integruojantis ir mobilizuojantis lietuvių tautą. Tauta tik tokiu atveju, kai yra integruota, yra pajėgi išsaugoti ir išlaikyti savo valstybę*“³¹.

Lietuvos karo akademija rengia kariuomenei vadus, kurių tikslas – saugoti savo valstybę ir žmones.

Taigi, vertinant šiuolaikines studijas, kyla pagrįstų abejonių dėl lietuvių kalbos pozicijų mokslo pasaulyje, nes įtraukiant į bakaluro studijų programas anglų kalba skaitomus specialybės mokomuosius dalykus lietuvių kalba stumiami į pašalį, jai belieka būti tik buitinė šnekamąja kalba.

Kaip teigiama Lietuvos karo akademijos 2018–2024 m. strategijoje³², kad „*savo veikloje vadovaujasi ir ateityje vadovausis pagrindi-*

31 Antanaitis, A. Valstybinė kalba negali klestėti be ją saugančios politikos. Prieiga per internetą: <http://litanistusamburis.lt/audrys-antanaitis-valstybine-kalba-negali-klesteti-be-ja-saugancios-politikos/> [žiūrėta 2019 02 06].

32 Prieiga per internetą: <http://www.lka.lt/lt/apie-mus/lka-strategija.html> [žiūrėta 2019 01 28].

nėmis Lietuvos kariuomenės vertybėmis“, viena iš kurių yra patriotizmas. Patriotizmas siejamas su valstybe, valstybė – su kalba ir tautine savimone. Strategijoje pateikta vidaus analizė, kur nurodyta viena iš silpnųjų – nepakankamai užtikrinamas užsienio kalbų mokymas. Užsienio kalba „*tampa privalomu reikalavimu šiuolaikiniam kariui*“. Absolventai, baigę Lietuvos karo akademiją, būna pasiekę II anglų kalbos mokėjimo lygį. Apie valstybinės kalbos pasiekimų bent minimumą Strategijoje net neužsimenama. Kiekviena mokslo institucija plėtodama mokslą turi rūpintis ir savo kalbos prestižu. Tik mokslo kalba sudaro pagrindą išlaikyti ir išsaugoti lietuvių kalbą. Lietuvos karo akademija – viena iš karybos mokslų puoselėjančių institucijų, tik, deja, nerodanti ir nededanti jokių pastangų karienei terminijai tobulinti. Lietuvių kalbai, turinčiai valstybinį statusą, reikia grumtis dėl savo vietos mokslo pasaulyje. Kariūnai nuo pirmo kurso su specialybės terminais nėra supažindinami, nes pagrindinė universitetinėms studijoms skirta literatūra yra tik anglų kalba. Rašto darbai mirga įvairiausiai pačių kariūnų verstinais žodžiais, kurių neįmanoma rasti nei lietuvių kalbos, nei tarptautinių žodžių ar dvikalbiuose žodynuose.

Tarptautiškumo požiūriu, anglų kalbos mokėjimas – sveikintinas reiškinys, bet pirmiausia reikia atsižvelgti į tai, kad aukštosios mokyklos ugdo specialistus ne užsienio, o Lietuvos rinkai, ir tokie specialistai turi gebėti suvokti mokslą lietuvių kalba, vartoti taisyklingus terminus, o ne teršti kalbą anglicizmais ar kitos kilmės barbarizmais. Kalba yra socialinis reiškinys. Suprantama, kad kiekvienas laikotarpis lemia kalbinę raišką, kiekviena specialybė turi savo specifinę nenorminę leksiką. Tačiau aukštosios mokyklos ugdo profesionalus, kuriems privalu išmanyti savo srities terminus, taisyklingai vartoti sąvokas. Juo labiau Lietuvos karo akademijoje rengiamiems būsimiems vadams, kurie ugdys Lietuvos kariuomenės karius, perteiks jiems tautiškumo ir patriotizmo idėjas, svarbu mokėti reikšti mintis, formuluoti įsakymus ir užduotis lietuvių kalba.

Pagal Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymą³³, valstybė garantuoja visų pakopų išsilavinimą lietuvių kalba. Tik gaila, kad iš mokslo ir studijų erdvės ji jau pradeda stumti.

Mokymo procese dalyvaujantis pedagoginis personalas (tiek dėstytojai, tiek ir kariniai instruktoriai) privalo rišlia taisyklinga valstybine kalba sklandžiai perteikti mokomąjį dalyką. Jei dėstytojas neįvaldęs savo srities terminijos, tai puikiai atsispindi kariūnų rašto darbuose, jie daro tas pačias, kaip ir dėstytojas, klaidas.

Kariūnai rašo ne tik referatus, kursinius darbus, pagrindinis studijų baigimo darbas – bakalauro darbas. Iš mokyklos atėję į Lietuvos karo akademiją su menkomis kalbos žiniomis, per vieną semestrą tik prabėgomis susipažinę su specialybės kalbos kultūra, neturi tvirtų įgūdžių rašyti mokslinį tekstą.

Kiekviena aukštoji mokykla pasitvirtina baigiamųjų rašto darbų vertinimo kriterijus, kai kurios numato, kad vertinant darbus atsižvelgiama į kalbos taisyklingumą: kai kurios mažina pažymius už netaisyklingą kalbą, kai kuriose negalima gauti aukščiausio įvertinimo, jei darbe daug kalbos klaidų. Lietuvos karo akademijos Gynybos technologijų vadybos pirmosios pakopos universitetinių studijų programoje yra užfiksuotas bakalauro darbų vertinimo kriterijus: „*Akademinio darbo apiforminimas, akademinis stilius ir kalbos kultūra*“. Tik nepatikslinkta, kurios kalbos kultūra³⁴. Tarptautinių santykių programos kvalifikacijos apraše teigiama, kad politikos mokslų bakalauras turi gebėti: „*aiškiai reikšti mintis raštu ir žodžiu, rašyti dokumentus, remiantis pagrindinėmis raštvedybos taisyklėmis*“. Bet nei žodžio, kuria kalba, juk sudėlioti dokumentą pagal raštvedybos taisykles yra svarbiau, nei parašyti pagal kalbos taisykles. Rašto darbų rašymas padeda išmokti mokslo kalbą, t. y. susipažinti su terminais, išsiaiškinti jų apibrėžtis, gebėti juos pavartoti reikiamame kontekste.

33 Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas, 1995 01 31 Nr. I-779.

34 LKA viršininko 2017 07 20 įsakymas Nr. V-543 *Dėl vadybos krypties studijų programos Gynybos technologijų vadyba tvirtinimo*.

Kariūnai, rašydami individualius rašto darbus, privalo skaityti mokslinę literatūrą ne vien lietuvių kalba, taigi jie mokosi perprasti mokslinę tekstą, jį suvokti, įvaldo mokslinę kalbos stilių, kuris kiekvienos kalbos yra skirtingas, nes turi skirtingas kalbines raiškos priemones. *„Rašto darbas turi būti parašytas taisyklinga lietuvių kalba. Terminai, autorių pavardės, pavadinimai rašomi pagal galiojančius Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimus. Jei būtina, šalia lietuviškų terminų lenktiniuose skliaustuose gali būti nurodomi atitikmenys užsienio kalba.“*³⁵

Nuo 2018 mokslo metų pasikeitus bakalauro studijų programoms kalbos kultūrai mažinamas valandų skaičius. Atsiranda skeptiškas požiūris Lietuvos karo akademijoje į kalbos kultūros kurso dėstymą. Nekeliant reikalavimų kariūnams vartoti taisyklingą lietuvių kalbą, formuojamas atsainus požiūris į lietuvių kalbą, tarsi negalinčią atskleisti socialiniams-visuomeniniams ar politikos mokslams tinkamas realijas ar sąvokas, perteikti pasaulio vaizdinius, siekiant parodyti tam tikras susiklosčiusias globaliame pasaulyje situacijas. Vyraujanti tendencija, kad kalba turi rūpintis tik kalbininkai, menkina lietuvių kalbą, siaurina jos vartojimo erdvę, stabdo kalbos raidą ir plėtrą, nes neskatina kurti terminijos, o tai tik gausina nelietuviškų kalbos elementų atsiradimą. Dabartiniu laiku visuomenėje įsigali nuostata, kad yra prestižas mokėti užsienio kalbą, ypač anglų, bet niekas nesididžiuoja, kad gerai moka lietuvių kalbą.

2018–2024 m. Lietuvos karo akademijos strategijoje yra pasakyta, kad LKA yra specializuotas universitetas, be universitetinių studijų programų, vykdomas karinį mokymą ir ugdantis lyderį³⁶. Taip pat Strategijoje akcentuojama, kad Lietuvos karo akademija ugdo svarbias vadui kompetencijas, viena iš kurių yra etninė kompetencija. Reikia nepamiršti, kad etninės kompetencijos pagrindą suda-

35 LKA viršininko 2014 10 07 įsakymas Nr. V-567 *Dėl Rašto ir baigiamųjų darbų rengimo, gynimo, vertinimo ir saugojimo tvarkos aprašo tvirtinimo.*

36 Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos strategija 2018–2024 m. Prieiga per internetą: <http://www.lka.lt/lt/apie-mus/lka-strategija.html>

ro išugdytų vertybių taikymas. Tautai viena svarbiausių vertybių yra kalba, nes ji padeda įtvirtinti valstybės saugumą ir gyvybingumą. Tokią funkciją turėtų atlikti karininkas lyderis, besivadovaujantis tautiniais ir valstybiniais prioritetais.

2.3. Karinės spaudos vaidmuo

Dim. plk. Eugenijus Kisinas, Jolanta Budreikienė

Nepaneigiamas vaidmuo ugdymo ir lavinimo procese yra skirtas žiniasklaidai. Anot L. Jovaišos, periodinė spauda yra svarbus šiuolaikinis auklėjimo veiksnys. Tai ne vien priemonė, padedanti formuoti vertybines nuostatas, humanistinius ir dorovinius principus, tautinę, tarptautinę, valstybinę sąmonę. Literatūros skaitymas lemia ir gerų kalbinių įgūdžių lavinimą.

Lietuvos Respublikos karinei žiniasklaidai priklauso Krašto apsaugos ministerijos žurnalai „Krašto apsauga“, „Karys“, „Kardas“, Lietuvos šaulių sąjungos žurnalas „Trimitas“, Krašto apsaugos savanorių pajėgų leidinys „Savanoris“, Lietuvos karo akademijos žurnalas „Kariūnas“, Karaliaus Mindaugo husarų bataliono laikraštis „Mindaugietis“ (plačiau žr. 12 priedą).

Periodiniai leidiniai nėra šios mokslo studijos tyrimo objektas, tačiau šiuolaikinė karinė spauda prisideda prie karinės kalbos kūrimo proceso ir lietuvių kalbos puoselėjimo kariuomenėje.

Visi gražiai išleisti ir parašyti taisyklinga lietuvių kalba viešosios karinės spaudos leidiniai prisidėjo prie patriotinio, tautinio karių ugdymo, padėjo pagerinti bendrinės lietuvių kalbos kultūrą.

Lietuvos kariuomenės žurnalas „Karys“, einantis nuo 1919 m., skirtas kariams, jaunimui, visuomenei. Visuose numeriuose publikuoti puikūs straipsniai.

Žurnalas „Kardas“ yra karinės publicistikos, karo istorijos, mokslo žurnalas. Lietuvos karininkų iliustruotas žurnalas, leistas 1925–1940 m. Kaune, atkurtas 1989 m. Nuo 2012 m. leidžiamas kaip

„Kario“ žurnalo priedas.

Kaip ir kitos aukštosios mokyklos Lietuvos karo akademija turi periodinį žurnalą „Kariūną“, atspindintį įvairias aktualijas, susijusias su kariūnų mokymu, ugdymu. Lietuvos karo akademija tęsia prieš Antrąjį pasaulinį karą veikusios Lietuvoje karo mokyklos tradicijas.

Kalbant apie „Kariūno“ žurnalą, galima pastebėti, kad leidėjai daug dėmesio skyrė taisyklingai straipsnių kalbai. Buvo net mėginimų pateikti trumpų kalbos dalykų aiškinimų. Žinoma, žurnalas nėra skirtas mokymui, jo turinys siejamas su kariūnų kasdienybe, sportine ir kultūrine veikla, rašomi įdomesni istoriniai straipsniai, pateikiamos šiuolaikinės karybos ir kariuomenės veiklos aktualijos. Žurnalas turi būti įdomus jaunam skaitytojui. Nuo leidinio turinio, informatyvumo priklauso, ar leidinys skaitomas.

Žurnalo populiarumą lemia vyriausiojo redaktoriaus domėjimasis Lietuvos karo akademijoje vykstančiu mokymo procesu, kariūnų mokslais ir gyvenimu, jų veiklomis. Suburta redakcinė kolegija siūlo įvairias temas, kurios sudomintų skaitytoją. Peržiūrint „Kariūno“, kuris leidžiamas kas ketvirtį, numerius galima atsekti ir interesų lauką, ir vyriausiojo redaktoriaus indėlį viešinant informaciją, taip pat jo suvokimą, kiek leidinys prisideda prie neformaliojo jauno žmogaus, siekiančio tapti vadu, ugdymo.

Periodinio leidinio kultūrinis ir kalbinis lygis priklauso nuo redakcinės kolegijos, kuri atrenka straipsnius. Nuo 2009 m. rudens prastėja „Kariūno“ turinys, kai atsakinguoju redaktoriumi paskiriamas Arūnas Alonderis. Siekdamas sudaryti galimybę rašantiems kariūnams skelbti savo kūrybą, žurnale pradeda spausdinti menkaverčius eilėraščius. Gaila, kad redakcinei kolegijai stygo kritiško žvilgsnio vertinti jaunų žmonių kūrybą, kiek ji susijusi ir atspindi kultūrinės ir etinės vertybes. Šiuo atžvilgiu buvo paaukota žurnalo kokybė. Spausdinamuose tekstuose, poezijos posmuose atsiranda neformaliojo stiliaus leksika. Tokia susiklosčiusi situacija negerina ir taip prastų kariūnų kalbinių įgūdžių, formuoja nuostatą, kad galima vie-

šai kalbėti bet kaip, nepaisant mėginimų nuo mokyklos suolo jiems įdiegti bendrinės kalbos normas.

Žurnalas vėl atsitiesia ir užima deramą poziciją kalbos požiūriu, kai nuo 2017 m. rugsėjo mėn. suformuojama nauja redakcinė kolegija ir atsakinguoju redaktoriumi tampa dim. plk. lt. n. dr. Gintautas Surgailis.

Galima teigti, kad Lietuvos karo akademijos bendruomenės gyvenime „Kariūnas“ atlieka informacinę, aiškinamąją, auklėjamąją, kultūrinę ir pramoginę funkcijas.

Žurnalas „Kariūnas“ skyrė daug daugiau (nors nepakankamai) dėmesio lietuviškai karybos terminijai nei visi kiti karinės žiniasklaidos leidiniai. Pirmiausia „Kariūno“ skiltyse buvo informuojama apie naujus karybos ir karo technikos žodynus („Lietuvių–anglų kalbų karo technikos žodynas“, 2015, nr. 3) arba jiems buvo skiriami atskiri straipsniai (J. Norgėla, E. S. Kisinas „Išleistas Enciklopedinis karybos žodynas“, 2008, nr. 3; A. Alonderis „Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodynas“, 2013, nr. 4). E. S. Kisinas straipsnyje „Kalbėkime lietuviškai“ (2015, nr. 3) apžvelgia jau išleistus krašto apsaugos sistemoje žodynus, ragindamas neapleisti darbų, susijusių su karybos terminijos kūrimu, tokiu svarbiu visai Lietuvai puoselėjant lietuvių kalbą. Paminėtas Jolantos Budreikienės straipsnis „Karys apdovanojimus pelno ne tik mūšyje“ (2018, nr. 1), kuriame pristatomas dim. plk. E. S. Kisinas, pelnęs Valstybinės lietuvių kalbos komisijos apdovanojimą už terminologinį darbą.

Karinių informacijos priemonių indėlis į lietuvių kalbos puoselėjimą Lietuvos kariuomenėje ir karybos terminijos kūrimą turėtų būti neįkainojamas.

3. LIETUVIŠKOS KARYBOS TERMINIJOS KŪRIMAS

3.1. Lietuviškos karybos terminijos raida (1990–2018)

Atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę prasidėjo Lietuvos kariuomenės atkūrimas. Norą tarnauti Lietuvos kariuomenėje buvo pareiškę 1 253 karininkai (iš jų 398 buvo baigę karo akademijas, 32 turėjo mokslinius laipsnius ir vardus). Deja, jaunesniųjų karininkų (leitenantų ir vyr. leitenantų) nebuvo nei dešimties, todėl 1990 m. birželio 7 d. tuometiniame Krašto apsaugos departamente vykusia-me karininkų posėdyje buvo aptartas jaunesniųjų karininkų rengimo klausimas. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1990 m. gruodžio 20 d. nutarimu Kaune buvo įsteigti Karininkų kursai³⁷, kurių viršiniu ku buvo paskirtas buvęs Lietuvos žemės ūkio akademijos karinės ka-tedros virš. plk. Bronislovas Vizbaras³⁸. Pirmieji metai kursų vado-vybei ir personalui buvo nelengvi: specialistus jaunai Lietuvos ka-riuomenei teko rengti patiems mokantis, kuriant mokymo progra-mas, siekiant sudaryti tinkamas mokymo sąlygas. Mokslas trukda-vo 4 mėnesius. Kursų klausytojai buvo mokomi įvairių karinių daly-kų, lietuviškų komandų, terminologijos (todėl reikėjo parašyti mo-kymo priemonės, sukurti lietuviškas komandas ir terminus, *aut.*). Kaip teigė plk. B. Vizbaras, atskiro terminų mokomojo dalyko nebu-vo. Paprasčiausiai vykstant pratyboms buvo pateikiami ir aiškinami terminai ir sąvokos, susijusios su tam tikromis komandomis, veiks-mais ar procedūromis. Visi nauji terminai buvo imami iš prieška-rio Lietuvos karinių leidinių, o paimti iš rusiškų leidinių buvo ver-

37 Vaitkaitis, A. Krašto apsaugos sistemos struktūrų (KAD, KAM) plėtra ir iššūkiai šiandien. 2012 04 25. Prieiga per internetą: <http://www.llks.lt/pdf2/Vaitkaitis%20-%20krasto%20apsaugos%20sistemos%20%20strukturu%20pletra.pdf>

38 Kisinas, E. *Mes – Kisinai: Panevėžio Kisinų pėdsakais*, Utena: „Utenos Indra“, 2017, p. 109.

čiami į lietuvių kalbą. Apie anglų kalbą tada dar niekas net negalvojo. Vartojami pratybų metu terminai nebuvo renkami į atskirą dokumentą, todėl juos galima rasti tik pratybų mokomojoje medžiagoje, kuri vargu ar buvo kaupiama ir saugoma. Baigusiems Karininkų kursų buvo suteikiami jaunesniojo leitenanto, leitenanto, vyresniojo leitenanto laipsniai. Krašto apsaugos ministro Audriaus Butkevičiaus 1993 m. kovo 19 d. įsakymu Nr. 231 Karininkų kursai reorganizuoti į Krašto apsaugos puskarininkų mokyklą (dabar Lietuvos kariuomenės mokykla)³⁹. Karininkų kursai per visą gyvavimo laikotarpį Lietuvai parengė 470 karininkų ir 50 puskarininkų.

1992 m. birželio 16 d. buvo įsteigta Krašto apsaugos mokykla⁴⁰. Pirmuoju jos viršininku laikinai buvo paskirtas buvęs Krašto apsaugos departamento generalinio direktoriaus pavaduotoju plk. Algimantas Vaitkaitis. *„Buvo priimti karininkai L. Plančiūnas (Personalo skyriaus viršininkas), pulkininkai A. Lekavičius, A. Tamašauskas, Z. Kulys, J. Andriškevičius, A. Čapaitis, A. Venckus, V. Milašius, E. S. Kisinai, pulkininkai leitenantai J. Juodka, R. Kunigonis, P. Žarys ir kt. (jų galėjo būti ir daugiau, bet kai kurioms kandidatūroms nepritarė Krašto apsaugos ministerijos Imuniteto tarnyba, aut.) <...> buvo nepriimta į karo mokyklą 17 (septyniolika) aukšto rango karininkų, kurie turėjo mokslinius laipsnius ir vardus, tuo buvo sužlugdyta galimybė įsteigti Karo akademijoje Karo mokslinę tarybą, o ateityje vystyti karo mokslus Lietuvoje.“⁴¹*

Krašto apsaugos mokyklos, o vėliau ir Lietuvos karo akademijos karininkai dirbo labai intensyviai ir iki 2002 metų (kol nebuvo atleisti patyrę karybos specialistai, kurių vietą užėmė jauni karininkai, vakarykščiai kariūnai, aut.) buvo išleistos 83 mokymo priemo-

39 Klenauskienė, I., Varanavičius, D. Lietuvos kariuomenės mokykla – 25 metai intensyvaus darbo, *Karys*, 2015, Nr. 12, p. 10–11.

40 LR Vyriausybės 1992 06 16 nutarimas *Dėl Krašto apsaugos akademijos steigimo*.

41 Vaitkaitis, A. Krašto apsaugos sistemos struktūrų (KAD, KAM) plėtra ir iššūkiai šiandien. 2012 04 25. Prieiga per internetą: <http://www.llks.lt/pdf2/Vaitkaitis%20-%20krasto%20apsaugos%20sistemos%20strukturu%20pletra.pdf>

nės ir vadovėliai, trys aiškinamieji žodynai ir vienas dvikalbis žodynėlis, baigiamas rengti „Enciklopedinis karybos žodynas“, parengtas „Motošaulių (šaulių) kovos laikinasis statutas (būrys, skyrius)“.

Atkuriant krašto apsaugos sistemą (KAS) ir Lietuvos kariuomenę iškilio daug klausimų, problemų ir iššūkių, kuriuos teko spręsti vadovybei, kariams ir darbuotojams, lygiagrečiai vykdant svarbiausius krašto apsaugos sistemai iškeltus uždavinius.

Krašto apsaugos archyve prie Krašto apsaugos ministerijos sukaupti dokumentai liudija pirmuosius Lietuvos kariuomenės atkūrimo žingsnius, kurie nebuvo lengvi ir paprasti: kaip buvo kuriami ir ginkluojami pirmieji kariniai vienetai, kaip rengiami ir aprūpinami šauktiniai kariai ir būsimieji karininkai – kariūnai, kaip vyko pirmosios didelės taktinės pratybos ir pan. Didelę įtaką turėjo ir tai, kad Lietuvos kariuomenės vienetai buvo steigiami šalia gerai apginkluotų ir parengtų Rusijos Federacijos karinių vienetų, kurie buvo išvesti iš Lietuvos tik 1993 m. rugpjūčio 31 d. Lietuvos teritorijoje buvo dislokuota apie 34,6 tūkst. karių. Iššūkių buvo labai daug, kurie prabėgus ketvirčiui amžiaus išblanko ar išsitrynė Lietuvos kariuomenės veteranų atmintyje, o jaunesnių kartų kariams gal tik girdėti iš krašto apsaugos sistemos kūrėjų veteranų pasakojimų ar sužinoti iš perskaitytų prisiminimų knygų. Nors KAS struktūra ir Lietuvos kariuomenės vienetai buvo nedideli, tačiau jiems vadovauti trūko jaunų įvairių karybos sričių karininkų ir specialistų, perimta iš Sovietų Sąjungos karinių vienetų infrastruktūra neatitiko poreikių ir dažniausiai buvo išgrobstyta, nepakankamas karių apginklavimas ir aprūpinimas, karinės strategijos ir doktrinų, susijusių su krašto apsaugos sistemos atkūrimu, nebuvimas, tačiau svarbiausia buvo karių ryžtas bet koku būdu atlikti karinės vadovybės skirtas užduotis. Visi ieškojo būdų ir priemonių, kaip pasiekti tikslą, ir niekas neieškojo priežasčių ar pasiteisinimo, kad neatliktų skirtos užduoties. Pažymėtina, kad karių ir vienetų vadų iniciatyva buvo visokeriopa palaikoma ir remiama karinės ir politinės krašto apsaugos sistemos vadovybės, kas davė postūmį plėtoti krašto apsaugos siste-

mą ir tvirtėti kariuomenės kariniams vienetams. Dešimtajame dešimtmetyje „Geležinio Vilko“ brigados vykdomi uždaviniai iš esmės nedaug kuo skiriasi nuo dabartinių batalionų. Skiriasi tik jų turima technika, ginkluotė, ryšių ir kitos priemonės bei uždaviniai, vykdomi tarptautinėse pratybose ar tarptautinėse misijose. Šiandien nedažnas susimąsto, kaip galima buvo vykdyti taktines pratybas neturint apšvietimo štabo palapinės, kompiuterių, interneto, įvairios informacijos duomenų bazių ar mobiliojo ryšio telefonų, kurie dabar prieinami vos ne kiekvienam pradinukui. O pradžioje būdavo ir taip, kad šauktinių mokymui šaudyti reikalingi šaudmenys buvo skaičiuojami net ne dešimtimis, o vienetais. Ir, kaip bebūtų keista, kariai gerai žinojo ir valdė jiems skirtus ginklus, o šaudymo pratybų rezultatai džiugino.

Kuriant krašto apsaugos sistemos struktūras ir Lietuvos kariuomenę vienas iš kertinių klausimų buvo karių tarpusavio bendravimas valstybine kalba, norminių aktų ir pamatinių karo tarnybos klausimus reglamentuojančių aktų, mokomosios medžiagos rengimas ir kiti valstybinės kalbos vartojimo klausimai, susiję su karine terminologija. Apie valstybinės kalbos vartojimo problemas Lietuvos kariuomenėje detalčiai aprašyta 2-ajame skyriuje „Valstybinė kalba šiuolaikinėje Lietuvos kariuomenėje“.

Karybos terminologijos klausimas buvo svarbus iki Lietuvos priėmimo į Šiaurės Atlanto sutarties organizaciją, kai dar net minčių nebuvo apie vadovavimo ir valdymo procesų ar karinės kalbos standartizavimą. Terminologijos aktualumas iškilo Lietuvai pradėjus integraciją į NATO struktūras, ir savaime suprantama, kad karybos terminijos standartizacija nesibaigė Lietuvai tapus NATO nare ir niekada nesibaigs. Terminologija ne tik vystosi kartu su anglų, prancūzų ir lietuvių kalbų raida, bet ir plėtojasi tobulėjant karinėms technologijoms, ginkluotei, technikai, įrangai ir valdymo bei vadovavimo procesams. Neatsitiktinai paminėtos dvi pagrindinės NATO vartojamos kalbos – anglų, prancūzų – ir jų sąsaja su Lietuvos valstybine kalba, kadangi NATO lygmeniu tikslinant karybos terminus

ir jų apibrėžtis, juos būtina tikslinti ir kiekvienai NATO valstybei.

Tarpukario laikotarpiu surinkta ir parengta karybos terminijos duomenų bazė neišliko, jokių karybos žodynų lietuvių kalba sovietinės okupacijos laikotarpiu niekas nerengė, todėl teko visą terminiją kurti iš naujo. Tiesa, buvo galima ieškoti valstybinėse bibliotekose ar archyvuose tarpukario Lietuvoje rengtus karinius leidinius ir atsirinkti reikiamus terminus ar sąvokas, arba po kruopelytę jų ieškoti tuo laiku išleistuose rusų–lietuvių kalbų žodynuose. Šis darbas reikalavo didelių laiko sąnaudų, nes kiekvieną karinį leidinį būtų reikėję perskaityti, norint rasti dominančius terminus ar sąvokas. Gal tik 2000-ųjų metų pradžioje buvo pradėtas visuomeninių bibliotekų fondų skaitmenizavimas, leidžiantis naudojant kompiuterines programas greitai peržiūrėti ir rasti reikiamus terminus ar sąvokas. Šiam darbui nebuvo numatyti etatai ministerijos ir karinės vadovybės struktūrose, o atitraukti karininkus nuo jų tiesioginių tarnybinių funkcijų vykdymo taip pat būdavo sunkoka. Dešimtojo dešimtmečio pradžioje krašto apsaugos sistemos padaliniuose atsirado lietuvių kalbos specialistų – kalbos redaktorių, kurie, negailėdami laiko ir sveikatos, peržiūrėdavo ir taisydavo karybos specialistų ir vadų rengiamų raštų projektus. Pradiniame krašto apsaugos sistemos atkūrimo etape lietuvių kalbos specialistų indėlis kuriant karybos terminiją buvo labai ryškus. Tačiau bendra tendencija dėl karybos terminų duomenų bazės kaupimo dar tik brendo. Vadams ir vadovybei buvo reikalingi statutai, mokomieji ir metodiniai leidiniai, bet jie iki galo nesuvokė, kad visų karinių leidinių pagrindas yra terminai ir sąvokos. Čia tas pats, kaip mėginti kurti raštą neturint abėcėlės. Paminėtina ir 50-ties metų sovietinės okupacijos padaryta žala, kuri darė įtaką ne tik valstybės visuomenės raidai, jos kultūrai, bet ir karybos terminijai – nebuvo Lietuvos kariuomenės, nebuvo ir lietuviškos karybos terminijos. Kalba tobulėja ir keičiasi kartu su visuomene ir valstybės infrastruktūra.

Net gerai mokantiems valstybinę kalbą karybos specialistams ne visada pavykdavo rasti taisyklingus lietuviškus karybos termi-

nų atitikmenis. Kadangi nebuvo jokios karybos terminų duomenų bazės, kasdienėje veikloje buvo vartojami Krašto apsaugos ministerijos, kariuomenės karinės vadovybės ir pajėgų štabų leidžiamuose įsakymuose, siunčiamuosiuose raštuose ir kituose dokumentuose rašomi terminai ir sąvokos. Dalinių vadų ir štabų karininkų vartojamus naujus karybos terminus perimdavo ir vartodavo kiti kariai. Bet dažniausiai tas pačias rusų kalboje puikiai suprantamas sąvokas ir terminus skirtinguose kariniuose vienetuose kariai į lietuvių kalbą versdavo skirtingai. Nutikdavo ir taip, kad vadovybės pasitarimų metu dalį laiko tekdavo skirti sutariant, kaip lietuviškai vartoti kai kuriuos terminus ar sąvokas. Anksčiau ar vėliau šis klausimas turėjo būti kaip nors išspręstas, nes kariniuose vienetuose ir mokymo įstaigose vyko nenutrūkstamas mokymo procesas, kuris negalėjo sustoti todėl, kad nebuvo karybos terminų bazės. Todėl su didele viltimi buvo laukiami pirmieji parengti lietuvių kalba ir 1992 m. spalio 28 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 811⁴² patvirtinti krašto apsaugos statutai: Tarnybos, Sargybų ir Drausmės (redakcinės kolegijos pirmininkas plk. Č. Braziulis, plk. J. Veselka, kalbos klausimais konsultavo Pr. Kniūkšta). Krašto apsaugos ministro Audriaus Butkevičiaus 1993 m. balandžio 26 d. įsakymu Nr. 350⁴³ buvo patvirtintas Motošaulių (šaulių) kovos laikinasis statutas (būrys, skyrius). Statutą parengė plk. ltn. K. Stotna, redakcinė kolegija: plk. Č. Braziulis (pirmininkas), plk. E. Kisinis, plk. B. Vizbaras, plk. J. Rastenis, mjr. J. Auzinš, mjr. R. Kunigonis, vyr. ltn. V. Kybartas ir vyr. ltn. R. Visockis. Statutai buvo parengti remiantis sovietiniais statutais, tik papildant reikiamomis sąvokomis, bet svarbiausias jų indėlis – karinės terminologijos plėtra. Juose buvo galima rasti kasdienėje karinėje veikloje vartojamus terminus, kurių daugelis karių paprasčiausiai nežinojo, pvz., *liktinis karys*, *puskarininkis*, *kreipinys*

42 LR Vyriausybės 1992 10 28 nutarimas Nr. 811 *Dėl LR krašto apsaugos statutų patvirtinimo*.

43 LR krašto apsaugos ministro 1993 04 26 įsakymas Nr. 350 *Dėl motošaulių (šaulių) kovos laikinojo statuto (būrys, skyrius) patvirtinimo*.

„Tamsta ... (seržante, majore ir t. t.), kuopininkas, leidžiamasis raštelis ir atostogų liudijimas, dienos tarnyba, pratybos ir mokymai, ginklų saugykla, buities darbų kambarys, sargybinė, fronto sargybinis, išvedžiotojas, sargų tarnyba, skatinimai, nuobaudos ir kt. Dalis jų buvo gal ne visai gramatiškai taisyklingi, tačiau, kai norminį aktą patvirtina įgaliota institucija, juo privalu vadovautis. Be abejo, tai šiek tiek palengvino karių tarpusavio bendravimą ir dokumentų ar raštų rengimą, nes buvo galima vadovautis ir vartoti terminus ir sąvokas, apibūdintas patvirtintuose statuteuose.

2008 m. gegužės 11 d. įsigaliojo naujas Karo tarnybos statusas, patvirtintas krašto apsaugos ministro Juozo Oleko 2008 m. vasario 29 d. įsakymu Nr. 30-1057⁴⁴ (Žin., 2008, Nr. 30-1057). Tą pačią dieną neteko galios nuo 1992 m. galiojęs Krašto apsaugos tarnybos statusas. Statusas buvo pakeistas, nes nebeatitiko Lietuvos kariuomenės dabarties realijų ir įstatymų nuostatų. Karo tarnybos statuso paskirtis – nustatyti karo tarnybos atlikimo krašto apsaugos sistemos institucijose tvarką ir sąlygas, bendrąsias karių teises ir pareigas, bendrus karių pavaldumo ir tarpusavio santykių principus. Naujajame statute detaliau reglamentuojami santykiai, susiję su karių dienos tarnybos reikalavimais, kariui suteikiamu paros ir savaitės poilsiu, užtikrinančiu jo sveikatos bei darbingumo atgavimą. Be naujai įsigaliojusio Karo tarnybos statuso, šiuo metu karių drausminę atsakomybę nustato Kariuomenės drausmės statusas (Seimo priimtas 1999 m.), ginklo panaudojimą – Kovinių ginklų naudojimo KAS statusas (Seimo priimtas 2000 m.), civilinės krašto apsaugos tarnybos tvarką ir sąlygas – Civilinės krašto apsaugos tarnybos statusas (Seimo priimtas 2003 m.), tarnybą Antrajame operatyvinių tarnybų departamente prie Krašto apsaugos ministerijos – Antrojo operatyvinių tarnybų departamento prie KAM statusas (Seimo priimtas 2003 m.), sargybų organizavimą – Lietuvos

44 LR krašto apsaugos ministro 2008 02 29 įsakymas Nr. 30-1057 *Dėl Karo tarnybos statuso patvirtinimo*.

Kariuomenės laikinasis sargybos statutas (KA ministro patvirtintas 2004 m.), rikiuotės pratybų ir ceremonijų tvarka – Rikiuotės ir kariinių ceremonijų statutas (KA ministro patvirtintas 2000 m.), yra baigiamas rengti Karo laivo statuto projektas (<http://www.kam.lt>).

1995 m. Lietuvos karo akademija išleido Antano Smetonos, tuo metu dirbusio Lietuvos karo akademijoje Leidybos skyriaus vedėju, parengtą verstinį iš rusų kalbos „Karybos žodyną“, kuris buvo nekantriai laukiamas (plačiau 3.3.1 poskyryje). Buvo tikimasi, kad lietuvių kalbos specialistas parengs reikiamą kariškiams žodyną ir nereikės gaišti laiko įrodinėjant vienaip ar kitaip vartojamų lietuviškų sąvokų taisyklumą. Tačiau parengtas ir išleistas A. Smetonos žodynas tik iš dalies pastūmėjo problemos sprendimą. Turbūt labiausiai jis pasiūlytavo Karo akademijos pedagogams ir kariūnams, o jeigu jis ir pasiekė kariuomenės dalinius, juo nelabai vadovavosi todėl, kad žodynas neapėmė visų karybos sričių, žodyne trūko techninių terminų ir karininkai nelabai norėjo keisti jau prigijusius kariniuose vienetuose terminus. Tačiau terminijos stoka ir jos vartojimo problematika negalėjo sustabdyti kariuomenės rengimo.

Krašto apsaugos sistemos ir kariuomenės vadovybė matė karybos terminijos norminimo poreikį, tačiau valstybės mastu dar nebuvo subrendusi reikiama situacija, nepriimti sprendimai ir neišleisti atitinkami teisės aktai, todėl karinės terminologijos norminimas buvo pavestas KAS struktūriniuose vienetuose dirbantiems kalbos redaktoriams (tvarkytojams).

1995 m. sausio 31 d. buvo priimtas **Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas** Nr. I-779⁴⁵, kuris nustatė valstybinės kalbos vartojimą viešajame valstybės gyvenime, valstybinės kalbos apsaugą, kontrolę ir atsakomybę už Valstybinės kalbos įstatymo pažeidimus. Įstatymo 2 str. skelbė: „*Lietuvos Respublikos valstybinė kalba yra lietuvių kalba*“. 1995 m. vasario 7 d. buvo priimtas įstatymas *Dėl*

45 Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas 1995 01 31 Nr. I-779.

*Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo*⁴⁶. Šio įstatymo 1 str. pažymima, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė per du mėnesius nuo šio įstatymo įsigaliojimo turi patvirtinti Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos vartojimo ir ugdymo programą, nustatyti, kokia tvarka taisyklingos valstybinės kalbos reikalavimai taikomi valstybės pareigūnams, tarnautojams, pedagogams, visuomenės informavimo priemonių ir leidybos darbuotojams. Šių įstatymų priėmimas ir buvo tuo valstybės brandos momentu, nuo kurio prasidėjo valstybinės kalbos norminimas valstybinėse institucijose visos valstybės mastu.

Tam tikrą postūmį karybos terminijos srityje padarė atvykę iš JAV išeivijos lietuviai: A. V. Kanauka, D. Skučas, J. A. Kronkaitis, A. V. Garsys ir R. Kilikauskas. JAV ats. plk. Algimantas Vladas Garsys⁴⁷ (mirė 2018 09 23 Tampoje, Floridos valstija, JAV) 1997–1999 m. vadovavo Krašto apsaugos ministerijos Generalinei inspekcijai, kartu su viceministru Jonu Algirdu Kronkaičiu (JAV ats. plk., 1999–2004 m. Lietuvos kariuomenės vadas)⁴⁸ ir 1999–2001 m. dirbusiu viceministru Romu Kilikausku⁴⁹ (taip pat JAV ats. plk.) stengėsi pertvarkyti ir modernizuoti Lietuvos kariuomenę, įgyvendindami JAV lietuvių išeivijos įsteigto Baltijos instituto parengtas kariuomenės reformos gaires. „*Mūsų tikslas buvo įtraukti Baltijos valstybes į NATO*“, – sakė J. A. Kronkaitis. A. V. Garsiui vadovaujant Generalinei inspekcijai darbo ir vykdomų užduočių buvo tikrai daugiau, nei buvo nustatyta Generalinės inspekcijos dviejų struktūrinių skyrių (Inspekcijos ir Tyrimų) nuostatuose. Inspekcijos skyriui vadovavo plk. J. Norgėla, o Tyrimų skyriui – plk. lt. (vėliau plk.) G. L. Veromėjus. Šiuo laiko-

46 Lietuvos Respublikos įstatymas *Dėl Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo* 1995 02 07 Nr. I-789.

47 V. Garsys, Visuotinė lietuvių enciklopedija, 6 t., 2004, p. 438; Kisinai, E. *Mes – Kisinai: Panevėžio Kisinų pėdsakais*. Utena: UAB „Utenos Indra“, 2017, p. 118.

48 J. A. Kronkaitis, Visuotinė lietuvių enciklopedija, 1 t., 2007, p. 128; Pakalnierė, R. J. Kronkaitis su negerovėmis nesitaiksto, *Lietuvos žinios*, 2011 07 09.

49 R. Kilikauskas, Visuotinė lietuvių enciklopedija, 10 t., 2006, p. 46.

tarpiu Generalinėje inspekcijoje buvo parengti Rikiuotės ir karinių ceremonijų, Drausmės, Ginklų naudojimo statutai, krašto apsaugos sistemos žinybinių apdovanojimų aprašymai ir apdovanojimo tvarkos aprašai, Tarnybos ir Sargybų statutų projektai, „NATO terminų žodynas“ ir daug kitų norminių teisės aktų. Norminiai teisės aktai buvo sudėtingi, bet jie visi buvo parengti per labai trumpą laiką ir patvirtinti krašto apsaugos ministro įsakymais, o Drausmės ir Ginklų naudojimo statutus patvirtino Lietuvos Respublikos Seimas. Pagrindiniai šių aktų rengėjai buvo Generalinės inspekcijos skyrių viršininkai, kuriems padėjo jų pavaldiniai ir kiti paskirti ar savarankiškai talkinę karybos ir kitų sričių specialistai. Karybos terminologijos atžvilgiu vertas Rikiuotės ir karinių ceremonijų statusas, patvirtintas krašto apsaugos ministro Lino Linkevičiaus 2000 m. rugpjūčio 7 d. įsakymu Nr. 892⁵⁰. Statuto redakcinė kolegija: pirmininkas A. V. Garsys, nariai: plk. J. Norgėla ir mjr. A. Lukšas. Naujas Rikiuotės ir karinių ceremonijų statusas buvo parengtas pagal JAV kariuomenės rikiuotės statutą (angl. *Drill and Ceremony*, 1995) ir iš esmės skyrėsi nuo 1993 m. patvirtinto sovietinio pavyzdžio Rikiuotės statuto, kuriuo iki tol vadovavosi kariniai vienetai.

Lietuvoje apie JAV įsteigtą Baltijos institutą ir jo veiklą mažai žinoma, todėl vertas dėmesio kpt. T. Balkaus straipsnis „Pulkininkas leitenantas Donatas Skučas“⁵¹, kurio kelios ištraukos apibūdina jo svarbiausius tikslus ir anksčiau minėtų išėivijos lietuvių veiklą jame. JAV ats. plk. ltn. D. Skučas straipsnio autoriui pasakoja:

„Dar prieš Nepriklausomybės atkūrimą JAV karininkai, kilę iš Baltijos kraštų, Vašingtone įsteigė Baltijos institutą. Aš buvau vienas iš steigėjų. To instituto tikslas buvo padėti išlaisvinti Baltijos šalis, o iškovojus Nepriklausomybę prisidėti prie kariuomenių ir krašto apsaugos ministerijų atkūrimo. Tuo tikslu su dviem kitais lietuvių kilmės

50 LR krašto apsaugos ministro 2000 08 07 įsakymas Nr. 892 *Dėl Rikiuotės ir karinių ceremonijų statuto patvirtinimo*.

51 D. Skučas, Visuotinė lietuvių enciklopedija, 22 t., 2012, p. 31; Balkus, T. Pulkininkas leitenantas Donatas Skučas, *Karys*, 2014, Nr. 9, p. 16–21.

JAV karininkais (tuometiniais JAV Armijos pulkininku Jonu Algirdu Kronkaičiu ir JAV Jūrų pėstininkų pulkininku Algimantu Garsiu, aut.) parengėme dokumentą „Lietuvos Valstybės Apsaugos struktūra–pasiūlymas“. Jį parengėme lietuvių ir anglų kalbomis, iš viso buvo 59 puslapių dokumentas. Baigėme rašyti 1995 metų gegužės mėnesį, o liepos viduryje aš pirmą sykį po 51 metų vykau į Lietuvą ir vežiausi šio pasiūlymo išspausdintas kopijas. Būdamas Vilniuje, įteikiau po kopiją kiekvienam Lietuvos Respublikos Seimo frakcijos pirmininkui ir Krašto apsaugos ministrui Linui Linkevičiui. Tų pačių metų spalio pradžioje Lietuvos Respublikos ambasada Vašingtone iš ministro Linkevičiaus gavo telegramą, kur mes visi trys buvome kviečiami dirbti jo patarėjais. Iš trijų kviestų tuo metu tik aš priėmiau kvietimą. Mano kolegės atsiskė motyvuodami, kad esama valdžia nebuvo dešiniųjų, bet LDDP. Jie laikė politiką aukščiau už kariuomenę <...> Vadovavau darbo grupei, kuri parengė „NATO terminų žodyną“ iki galutinio varianto. Tai buvo labai sudėtingas darbas, nes reikėjo vertimus derinti su Lietuvių kalbos komisija.“

2001–2004 m. D. Skučas ėjo krašto apsaugos ministro patarėjo pareigas ir buvo paskirtas vadovauti „NATO terminų žodyno“ rengimui, kurio atsakinguoju redaktoriumi buvo plk. J. Norgėla.

Apibūdinant išėivijos lietuvių indėlį kuriant krašto apsaugos sistemos pagrindus, būtina paminėti JAV ats. mjr. dr. Algirdą Vinčą Kanauką, kuris vienas pirmųjų atvyko iš JAV padėti atkurti Lietuvos kariuomenę (nuo 1992 m. – Lietuvos karo akademijos patarėjas, nuo 2005 m. – kviestinis profesorius; 1992–2000 m. – Krašto apsaugos ministerijos Gynybos štabo, 1994–1995 m. – Strateginio vystymo centro direktoriaus patarėjas, 2001–2003 m. – Baltijos instituto direktorius). Jis pradėjo rengti „NATO terminų aiškinamąjį žodyną“, kurį kariuomenės vado įsakymu perėmė plk. J. Norgėla, toliau tęsė ir užbaigė. Apie tai rašoma 3.3.2 poskyryje „NATO terminų aiškinamasis žodynas“.

„NATO terminų žodyno“ rengimo baigiamojo etapo darbo įkarštyje 2003 m. gruodžio 23 d. Lietuvos Respublikos Seimas pri-

ėmė Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymą⁵², kurio esmė, tikslai ir sprendžiami uždaviniai išsamiai aprašyti 3.4 skyrelyje. Vadovaujantis įstatymo reikalavimais, visos Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pasiūlytos valstybės institucijos turėjo sudaryti terminijos komisijas, kurios per šių institucijų vadovų nustatytą laikotarpį privalėjo atlikti prižiūrimų veiklos sričių terminų inventorizaciją. Remiantis surinktais terminais ir Lietuvos Respublikos terminų banko (LRTB) metodikoje nustatyta sąvokų sričių klasifikacija buvo numatyta kurti terminų bazes (žinybines, *aut.*). 2004 m. pavasarį Krašto apsaugos ministerijos valstybės sekretorius V. Sarapinas pasiūlė plk. J. Norgėlai vadovauti sudaromai KAM terminijos komisijai. Krašto apsaugos ministro Lino Linkevičiaus 2004 m. kovo 26 d. įsakymu Nr. V-431 „Dėl Terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijos sudarymo“⁵³ buvo sudaryta tokia komisija⁵⁴: pirmininkas – plk. J. Norgėla, narė sekretorė – Pranė Kuprienė, KAM Administracijos departamento vyr. specialistė; nariai: kpt. ltn. Aivaras Birbalas, Karinių jūrų pajėgų vyr. specialistas; Algminas Gutauskas, Teisės departamento direktoriaus pavaduotojas; plk. ltn. Stasys Ragožis, Gynybos štabo Operatyvinės valdybos skyriaus viršininkas; plk. ltn. Gintautas Surgailis, Lietuvos karo akademijos Mokslo centro viršininkas; Birutė Taujenytė, KAM Administracijos departamento Bendrųjų reikalų skyriaus viršininkė; plk. Zenonas Vegelevičius, Lietuvos karo akademijos vyr. ekspertas. Komisijai buvo suteikta teisė prirėikus į darbą pasitelkti ir kitus krašto apsaugos sistėmos specialistus. 2004 m. liepos 29 d. krašto apsaugos ministro įgaliotas viceministras J. Gečas pasirašė įsakymą Nr. V-828 „Dėl KAS conceptualiuose leidiniuose vartojamų karinių terminų pateikimo KAM terminų aprobavimo ir vartojimo

52 Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymas 2003 12 23 Nr. IX-1950.

53 Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2004 04 26 įsakymas Nr. V-431 *Dėl terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijos sudarymo*.

54 LR krašto apsaugos ministro 2004 04 26 įsakymas Nr. V-431 *Dėl terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijos sudarymo*.

priežiūros komisijai⁵⁵, kuriame įsakoma visiems padaliniams, rengiantiems konceptualius leidinius (strategijas, doktrinas, koncepcijas, metodikas ir kt., kurie turės tiesioginę įtaką kitiems leidiniams), prieš pateikiant juos Leidybos komisijai suderinti su KAM terminijos komisijos pirmininku.

2004 m. liepos 29 d. krašto apsaugos ministras Linas Linkevičius pasirašė įsakymą Nr. V-829 „Dėl Krašto apsaugos ministerijos terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijos reglamento patvirtinimo“⁵⁶. Šiuo reglamentu buvo nustatytos Terminų aprobavimo komisijos teisės ir veiklos organizavimo tvarka. Siekiant susisteminti karybos terminų rengimą ir jų teikimą LR terminų bankui, suderinus su Valstybine lietuvių kalbos komisija, buvo nustatyta 12 karybos terminų sričių: apsaugos nuo masinio naikinimo ginklo, artilerijos, aviacijos, ginkluotės ir technikos, inžinerijos, laivyno, logistikos, medicinos, oro erdvės gynybos, ryšių ir informacinių sistemų, šaudmenų (sprogmenų) ir transporto.

Pagrindinės KAM terminų aprobavimo komisijos funkcijos:

- ▶ karybos terminų straipsnių kaupimas, tvarkymas ir jų teikimas LR terminų bankui;
- ▶ KAS padalinių pateiktų naujų terminų vertinimas, jų vartojimo priežiūra, prireikus vartojamų terminų atnaujinimas;
- ▶ karybos terminų vartojimo konsultacijos;
- ▶ naujų apribotų karybos terminų sąrašų teikimas (ne rečiau kaip kartą per pusmetį) Leidybos ir informacinio aprūpinimo tarnybai spausdinti ir parengti jų kompiuterines versijas.

Terminų aprobavimo komisijai buvo suteikta teisė kviesti į posėdžius leidinių, kurių terminai svarstomi, atsakinguosius redakto-

55 LR krašto apsaugos ministro 2004 07 29 įsakymas Nr. V-828 *Dėl KAS konceptualiuose leidiniuose vartojamų karinių terminų pateikimo KAM terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijai.*

56 LR krašto apsaugos ministro 2004 07 29 įsakymas Nr. V-829 *Dėl Krašto apsaugos ministerijos terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijos reglamento patvirtinimo.*

rius ar sudarytojus; gražinti rengėjams taisyti Leidybos ir informacinio aprūpinimo tarnybai parengtus spausdinti leidinius; bendradarbiauti su Valstybine lietuvių kalbos komisija, kitomis valstybinėmis lietuvių kalbos institucijomis ir specialistais.

Komisijos posėdžiai buvo šaukiami pagal poreikį, bet ne rečiau kaip kartą per du mėnesius. Sprendimai dėl pateiktų terminų straipsnių būdavo priimami balsų dauguma ir buvo teisėti, jei posėdyje dalyvavo 4/5 jos narių. Komisijos sprendimus, išvadas ir siūlymus įformindavo protokolu, kurį pasirašydavo Terminų aprobavimo komisijos pirmininkas ir sekretorius.

2004 m. rugsėjo 20 d. krašto apsaugos ministras L. Linkevičius pasirašė įsakymą Nr. V-1023 „Dėl KAM terminų inventorizavimo ir terminų straipsnių teikimo VLKK tvarkos aprašo patvirtinimo“⁵⁷. 2005 m. pradžioje Valstybinė lietuvių kalbos komisija organizavo visų valstybės institucijų, atsakingų už terminų inventorizavimo darbą, keturių dienų seminarą, kuriame skaitė paskaitas ir praktiniams darbams vadovavo lietuvių kalbos specialistai. Šiame seminare dalyvavo trys krašto apsaugos sistemos atstovai: plk. J. Norgėla, Pr. Kuprienė ir J. Budreikienė. Buvo ne tik skaitomos paskaitos, supažindinami su teisės aktais, susijusiais su valstybinės kalbos vartojimu ir terminų banku, bet teko atlikti ir praktines terminų kūrimo, naujažodžių sudarymo užduotis. Tai buvo labai įdomus ir naudingas mokymas. Jeigu kalbininkėms tai buvo tam tikras jų kvalifikacijos tobulinimas, tai J. Norgėlai buvo nauja mokslo sritis, kurioje pastarasis dirbo labiau intuityviai, nei remdamasis teorinėmis žiniomis. KAM terminų aprobavimo komisijos pirmininkas sužinojo labai daug naudingos informacijos. Mokymo kurso pabaigoje visiems kurso klausytojams buvo įteikta visa įrašyta kompaktiniame diskelyje mokomoji medžiaga, kuri vėliau buvo panaudota supažin-

57 LR krašto apsaugos ministro 2004 09 20 įsakymas Nr. V-1023 *Dėl KAM terminų inventorizavimo ir terminų straipsnių teikimo VLKK tvarkos aprašo patvirtinimo*.

dinant KAS paskirtus asmenis su terminologinio darbo pagrindais ir ypatumais. Taip Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pastangomis krašto apsaugos sistemos ir kitų institucijų atstovai buvo teoriškai pasirengę atlikti terminų inventorizavimo darbą.

Reglamentavus karybos terminų rengimo, aprobavimo ir jų teikimo Valstybinei lietuvių kalbos komisijai klausimus reikėjo nustatyti atsakingus už šį darbą asmenis visuose krašto apsaugos sistemos padaliniuose. 2005 m. kovo 22 d. krašto apsaugos ministro Gedimino Kirkilo įsakymu⁵⁸ buvo pakeista Terminų aprobavimo komisijos sudėtis: vietoje narės sekretorės Pr. Kuprienės buvo paskirta Jolanta Budreikienė, Lietuvos karo akademijos Redakcinio skyriaus vyr. redaktorė. 2005 m. kovo 22 d. krašto apsaugos ministro G. Kirkilo įsakymu Nr. V-297 „Dėl terminų straipsnių parengimo ir pateikimo“⁵⁹ KAM padaliniuose, departamentuose ir Lietuvos kariuomenės vienetuose buvo paskirti asmenys, atsakingi už terminų rengimą ir jų pateikimą Terminų aprobavimo komisijai. Įsakymo priede buvo pateiktas tų asmenų sąrašas (žr. 1 priedą).

Krašto apsaugos ministerijos valstybės sekretoriaus V. Sarapino 2005 m. balandžio 27 d. potvarkiu KAM terminų aprobavimo komisija organizavo seminarą karinių terminų straipsnių rengimo klausimais. Seminare dalyvavo KAM padalinių, departamentų (tarnybų) ir Lietuvos kariuomenės pajėgų (dalinių) asmenys, atsakingi už terminų rengimą ir jų pateikimą Terminų aprobavimo komisijai. Seminaro metu buvo nagrinėjami terminologijos pagrindai, terminų rengimo reikalavimai, darbo grupės sudėtis ir uždaviniai, darbo organizavimas. Daugeliui seminaro dalyvių ši veiklos sritis buvo nauja, ypač teorinės terminų rengimo subtilybės. Tačiau bendromis pastangomis, padedant kalbininkėms J. Budreikienei ir Pr.

58 LR krašto apsaugos ministro 2005 03 22 įsakymas Nr. V-301 *Dėl krašto apsaugos ministro 2004 m. balandžio 26 d. įsakymo Nr. V-431 „Dėl Krašto apsaugos ministerijos terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijos sudarymo“ pakeitimo.*

59 LR krašto apsaugos ministro 2005 03 22 įsakymas Nr. V-297 *Dėl terminų straipsnių parengimo ir pateikimo.*

Kuprienei, trumpai, paprastai ir lengvai suprantamais pavyzdžiais stengtasi išaiškinti svarbiausius dalykus, padėsiančius įvykdyti skirtą uždavinį. Lietuvai tapus NATO nare, ypač svarbu buvo perteikti, kiek šis darbas svarbus krašto apsaugos sistemai, kadangi rengiant karines doktrinas, statusus, vadovėlius ir kitus karinius leidinius reikėjo vartoti taisyklingus lietuviškus terminus, kurių tuo metu labai trūko. Siekiant susisteminti ir užtikrinti bendrą visų krašto apsaugos sistemos padalinių atstovų ir Krašto apsaugos ministerijos Terminų aprobavimo komisijos darbą atrenkant reikiamus karybos terminus, buvo pasiūlyta vadovautis naujausia „NATO terminų žodyno“ versija, E. S. Kisino ir kitais išleistais žodynais, seminario dalyviams pateiktas literatūros, kuria reikėtų vadovautis, sąrašas.

Inventorizavus sričių terminus ir nustačius neatitikimus su „NATO terminų žodynu“ turėjo būti pranešama KAM terminų aprobavimo komisijai. Pagrindinis seminario dalyvių dėmesys buvo telkiamas į terminologijos pagrindus, nelabai suvokiant, kad, tapus NATO nare, terminai turi atitikti ne tik taisyklingą lietuvišką formą, bet ir jų apibrėžtys turi būti pateikiamos ne taip, kaip juos supranta vienas ar kitas karybos specialistas, o būtent taip, kaip jie yra traktuojami ir suprantami NATO valstybių terminų apibrėžčių kontekste. Tai yra karinės kalbos ir terminologijos standartizavimo klausimas, kurį tuo metu bandė spręsti įsteigtas Krašto apsaugos ministerijos Karybos standartizacijos skyrius.

Valstybinės institucijos buvo įpareigtos teikti LR terminų bankui savo srities terminų duomenis ir, vykdydamos Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2004 m. vasario 2 d. nutarimu Nr. 1 patvirtintos LR Terminų banko metodikos⁶⁰ ir 2005 m. birželio 13 d. rašto Nr. S1-358 „Dėl LR terminų banko informacinės sistemos vartotojų registracijos“⁶¹ reikalavimus, pateikti Valstybinei lietuvių kalbos

60 VLKK 2004 02 02 nutarimas Nr. N1-90 *Dėl Lietuvos Respublikos terminų banko metodikos patvirtinimo*.

61 VLKK 2005 06 13 raštas Nr. S1-358 *Dėl LR terminų banko informacinės sistemos vartotojų registracijos*.

komisijai pavardes asmenų, kuriems būtų suteikta internetinė prieiga duomenims teikti. Krašto apsaugos ministerija pateikė trijų krašto apsaugos sistemos darbuotojų pavardes: J. Norgėlos, Pr. Kuprienės ir J. Budreikienės. Liepos viduryje, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos kvietimu, šie asmenys buvo pakviesti susipažinti su LR terminų banko elektroninės versijos tvarkymo ypatumais, jiems suteikti vartotojų vardai, slaptažodžiai ir nurodytos duomenų bazės. Pradiniame darbu su Terminų banku etape iškilo dar viena papildoma problema, susijusi su techninio darbo atlikimu. KAM įsakymu sudarytos Terminų aprobavimo komisijos nariai buvo krašto apsaugos sistemos darbuotojai ir komisijos nuostatuose apibrėžtas funkcijas vykdė kaip papildomas, todėl reikėjo dirbti dar vieną papildomą darbą, kuris užimdavo tam tikrą laiką. Šis techninis darbas buvo pavestas Generalinio inspektoriaus referentei R. Mejerytei, o, plk. J. Norgėlą paskyrus Mokymo ir doktrinų valdybos vadu, jo padėjėjai – vyr. lt. A. Žvilaitytei.

Šitaip pamažu pradėjo savo darbą pirmoji KAM terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisija. Daugeliui šis darbas buvo naujas ir, aišku, nepagrindinis. Iki 2008 m. rugsėjo 1 d. VLKK buvo aprobuoti šie pamatiniai karybos žodynai: „NATO terminų žodynas“ (apie 3 200 terminų), „Enciklopedinis karybos žodynas“ (8 000 terminų), „Artilerijos enciklopedinis žodynas“ (apie 1 500 terminų), „Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinis žodynas“ (apie 1 200 terminų), kurių terminų straipsniai turėjo būti įkelti į LR terminų banką. 2007 m. pabaigoje KAM terminų aprobavimo komisija papildomai pateikė Valstybinei lietuvių kalbos komisijai per 120 įvairių karybos sričių terminų straipsnių. Iš viso iki 2008 m. pabaigos Terminų banke buvo apie 14 tūkstančių gynybos terminų straipsnių. Lyginant su kitomis valstybinėmis institucijomis – pakankamai nemažas indėlis, turint galvoje, kad tokios atskiros terminų srities išvis nebuvo.

Paskyrus plk. J. Norgėlą Mokymo ir doktrinų valdybos (MDV) vadu, krašto apsaugos ministro Juozo Oleko 2008 m. lapkričio 14 d. įsakymu Nr. V-1108 „Dėl Terminų aprobavimo ir vartojimo priežiū-

ros komisijos sudarymo⁶² buvo sudaryta naujos sudėties komisija: pirmininkas – plk. J. Norgėla; narė sekretorė – vyr. lt. A. Žvilaitytė, MDV vado padėjėja. Nariai: N. Lubienė, MDV Vertimų ir redagavimo poskyrio vyr. specialistė; A. Gutauskas, KAM Teisės departamento direktoriaus pavaduotojas; mjr. G. Jakštys, LKA Bazinių karininkų kursų Taktikos ir ginkluotės sekcijos vyr. instruktorius; mjr. A. Kudžmaitis, Karinių oro pajėgų Operacijų planavimo vyr. karininkas; kpt. lt. V. Venclovas, Karinių jūrų pajėgų Veiklos planavimo ir kontrolės skyriaus vyr. specialistas.

Pasikeitus KAM terminų aprobavimo komisijos nariams 2008 m. gegužės mėnesį jos pirmininkas sukviėtė visus KAS asmenis, atsakingus už karinių terminų straipsnių rengimą, ir dar kartą patikslino skirtos užduoties vykdymo tvarką, darbų pasiskirstymą, išaiškino bendruosius reikalavimus, keliamus teikiamiems parengtiems terminų straipsniams. Tačiau praėjus keliems mėnesiams komisijai buvo pateikti tik keli terminų straipsnių projektai, o 2008 m. rugsėjo 8 d. VLKK rašte⁶³ buvo siūloma KAM prižiūrimų sričių terminų inventorizavimą užbaigti iki 2009 m. kovo 1 d.

Esant tokiai situacijai ir siekdamas suaktyvinti terminų rengimo darbą, komisijos pirmininkas plk. J. Norgėla kreipėsi į KAM valstybės sekretorę Jūratę Raguckienę ir Lietuvos kariuomenės vadą gen. lt. Valdą Tutkų. Tarnybiniame rašte⁶⁴ jis rašė:

„Vadovaujantis VLKK gautais raštais, kuriuose ji akcentuoja dėmesį į tai, kad Krašto apsaugos ministerija pirmiausia turėtų teikti savo prižiūrimų sričių teisės aktų terminus, ypač pageidautina derinti teisės aktų projektų terminus. Tik teisės aktų terminams Terminų

62 LR krašto apsaugos ministro 2008 11 14 įsakymas Nr. V-1108 *Dėl terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijos sudarymo.*

63 VLKK 2008 09 08 raštas *Dėl Krašto apsaugos ministerijos prižiūrimų sričių terminų inventorizavimo.*

64 J. Norgėlos asmeninis archyvas. KAM terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijos pirmininko 2008 09 16 raštas KAM valstybės sekretorei ir LK vadui *Dėl KAM prižiūrimų sričių terminų inventorizavimo.*

banke suteikiamas statusas „aprobuotas“, kitų šaltinių, pvz., žodynų terminai Terminų banke skelbiami su statusu „teiktinas“.

Visiškai suprantamas dalykas dėl ribotų KAS padalinių galimybių vykdyti papildomas užduotis, tačiau būtina tęsti Terminų banko kūrimą ir VLKK rekomenduojamu laiku (iki 2009 03 01) užbaigti išleistų teisės aktų terminų inventorizavimą, todėl susiklosčiusiai situacijai spręsti siūlau tokius sprendimo būdus ir priemones:

Kadangi VLKK prašo teikti teisės aktų projektų terminus, sutelkti KA ministerijos departamentų ir Gynybos štabo pastangas revizuojuant jau išleistus teisės ir poįstatyminius aktus, kuriuos teikti KAM terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijai.

LK padalinių paskirtiems atstovams sutelkti pastangas peržiūrint operacinio ir taktinio lygmens poįstatyminius aktus ir dar neaprobautus terminus teikti KAM terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijai.

Kadangi neįmanoma stabdyti teisės aktų projektų derinimą su kitomis ir aukštesnėmis valstybės institucijomis, siūlau darbą organizuoti lygiagrečiai: teisės aktų rengėjai, nestabdydami teisės aktų projektų derinimo ir teikimo procedūrų, atrinktus neaprobautus terminus teikia KAM terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijai, o iš kitos pusės – ministerijos departamentų ir Gynybos štabo atstovai revizuoja jau išleistus teisės ir poįstatyminius aktus, kurių neaprobautus terminus taip pat teikia KAM terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijai.

Įpareigoti visų KAS institucijų kalbos redaktorių redaguojant teisės aktų projektus vadovautis teiktiniais, tai yra jau VLKK į terminų banką įdėtais terminais, arba tiesiog aprobuotuose žodynuose (enciklopedijose) pasitikslinus, ar teisės aktuose vartojami terminai jau juose neįtraukti. Tuo atveju, kai terminai dar neaprobuoti, siūlyti teisės aktų projekto rengėjams šiuos terminus teikti KAM terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijai.

Sugriežtinti KAS institucijų kalbos redaktorių atsakomybę už VLKK aprobuotų terminų vartojimą rengiamuose naujų teisės aktų

projektuose ir dar neaprobuotų terminų atranką bei jų pateikimą KAM terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijai.

Kadangi terminų banko kūrimas yra ilgalaikis procesas, o šiam darbui dirbti reikalingi aukščiausios kvalifikacijos kalbos specialistai, ieškoti būdų Krašto apsaugos ministerijoje steigti struktūrinį padalinį (papildomus etatus), kad būtų užtikrintas darbo nuoseklumas ir jo nepertraukiamumas.“

Administracinės priemonės, kurių ėmėsi ministerijos ir kariuomenės vadovybė, davė tam tikrų rezultatų ir darbas pamažu pajudėjo. Suprantama, kad turėti KAS pajėgumai leido jai po truputį vystytis ir tobulėti, tačiau panaudoti dalį tų pajėgumų jau atliktų darbų peržiūrai (inventorizavimui) reiškė neatlikti nustatytu laiku einamųjų užduočių. Dėl šios priežasties daugelis KAS padalinių vadovų nesugebėjo tinkamai perskirstyti turimus žmogiškuosius išteklius ir, žiūrėdami į ateitį, pasirinko tik einamųjų užduočių vykdymą. Jeigu vykdant einamąsias užduotis vadovai susidurdavo su naujų teisės aktų rengimu, tik tada jie kreipdavosi į KAM terminų aprobavimo komisiją. Deja, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos siūlymas užbaigti teisės aktų terminų inventorizavimą nei iki 2009 m. kovo 1 d., nei metais vėliau taip ir nebuvo įgyvendintas. Tęsiant karybos terminų inventorizavimą 2009 m. KAM terminų aprobavimo komisija pateikė Valstybinei lietuvių kalbos komisijai 6 terminų straipsnių (Karo prievolės administravimo tarnybos, Logistikos valdybos, Karinių oro pajėgų, Jungtinio štabo ir Mobilizacijos departamento) rinkinius (245 terminų straipsnius).

2010 m. buvo sutvarkyti trijų teikiamų įstatymų projektų, „NATO aplinkos apsaugos žodyno“ ir „NATO standartizacijos ir apibrėžčių žodyno“ terminų (iš viso 174) straipsniai.

Kadangi 2010 m. gegužę KAM terminų aprobavimo komisijos pirmininkas plk. J. Norgėla buvo išleistas į atsargą, todėl ministro įsakymu buvo sudaryta naujos sudėties komisija. Prasidėjo kitas terminų rengimo etapas. Analizuojant pirmojo etapo eigą ir pasiektus rezultatus darytinos šios išvados:

Krašto apsaugos ministerija aktyviai ir pakankamai veiksmingai įsiliejo į LR terminų banko kūrimo procesą, nors vienas iš pagrindinių uždavinių (atlikti teisės aktuose vartotų terminų inventorizavimą) nebuvo atliktas iki galo. Šio neatlikto darbo pasekmės jaučiamos ir dabar, pvz., rengiant ar tikslinant teisės aktų projektus stengiamasi apeiti juose vartotus terminus įtraukiant naujus, kurie sukuria tam tikrą prieštarą arba yra jų sinonimas.

Teikiami KAM terminų aprobavimo komisijos terminų straipsniai, kurie buvo aprobuoti arba kuriems pritarė Valstybinė lietuvių kalbos komisija, nebuvo viešinami internetinėje erdvėje ir juos buvo galima rasti tik Terminų banko duomenų bazėje.

Nepavyko įtikinti KAS padalinių vadų ir vadovų, kad terminų kūrimas yra visų ir kiekvieno kario (tarnautojo), o ne tik paskirtų įsakymu asmenų reikalas. Net puikus specialistas ar ekspertas gali klysti, todėl karinių pajėgų ir atskirų valdybų lygmeniu turėtų būti steigiamos vidinės terminijos komisijos, kurių posėdžių metu terminų projektai turėtų būti aptariamai įvairiapusiškai ir priimami kolegialūs pajėgų lygmens sprendimai.

Daug laiko ir pastangų buvo skirta aiškinant, kad terminų straipsnius (vadovaujantis LR terminų banko metodika) turi rengti teikiančios terminų projektus pajėgos ar vienetai, nes ši funkcija nebuvo priskirta KAM terminų aprobavimo komisijai. Teikiantieji teisinosi, kad neturi patyrusių kalbininkų, kad tai yra papildomas darbas, o šiam darbui atlikti komisijos pirmininkui teko ieškoti patyrusio kalbininko ir sudaryti su juo autorinę sutartį.

Krašto apsaugos ministrė Rasa Juknevičienė 2010 m. gruodžio 15 d. įsakymu Nr. V-1363⁶⁵ patvirtino naujos sudėties KAM terminų aprobavimo komisiją. Komisijos pirmininku buvo paskirtas plk. lt. dr. Gintautas Surgailis (Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius), sekretore – Rasa Gedminienė (Lietuvos karo akademijos

65 LR krašto apsaugos ministro 2010 12 15 įsakymas Nr. V-1363 *Dėl terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijos sudarymo.*

Humanitarinių mokslų katedros vyr. specialistė). Komisijos nariai: Jolanta Budreikienė (Lietuvos karo akademijos Redakcinio skyriaus vedėjo pavaduotoja), Sigita Janušonienė (Lietuvos kariuomenės kanceliarijos Administracijos skyriaus Lingvistikos poskyrio vyr. specialistė), mjr. Remigijus Skamaročius (Gynybos štabo Pajėgumų planavimo departamento Karybos srities standartizacijos skyriaus viršininkas). Komisijos sudėtis buvo atnaujinta 2015 m. rugsėjo 28 d. ministro Juozo Oleko įsakymu Nr. V-986⁶⁶ (mjr. Remigijų Skamaročių pakeitė KAM Pajėgumų planavimo departamento Karybos standartizacijos skyriaus vyr. specialistas Bronius Paukštė), o 2016 m. gegužės 20 d. įsakymu Nr. V-460 į komisijos veiklą išitraukė LK Mokymo ir doktrinų valdybos Doktrinų skyriaus vyr. specialistas ats. plk. Jurgis Norgėla⁶⁷.

Naujos sudėties Terminų aprobavimo komisija savo darbe rėmėsi 2010 m. lapkričio 4 d. krašto apsaugos ministrės Rasos Juknevičienės įsakymu Nr. V-1193 „Dėl krašto apsaugos sistemos terminijos aprobavimo proceso ir jo įgyvendinimo“⁶⁸ patvirtintomis karybos terminijos aprobavimo proceso gairėmis. Rengiant šio įsakymo projektą prie jo parengimo prisidėjo ministerijoje įsteigtas Vidaus procesų valdymo skyrius (kpt. G. Strumila ir plk. lt. V. Bernotas). Šio įsakymo ypatumas pasireiškė tuo, kad visas krašto apsaugos sistemos padaliniuose vykdomas terminų rengimo, KAM terminų aprobavimo komisijos aprobavimo ir terminų straipsnių teikimo Valstybinei lietuvių kalbos komisijai darbas buvo pateiktas kaip vientisas, suskirstytas etapais, procesas, nurodant darbų atlikimo eiliškumą, atsakingus pareigūnus, priskiriant vykdymo, kontrolės ir valdymo funkcijas. Proceso kuratoriumi paskirtas Krašto ap-

66 LR krašto apsaugos ministro 2015 09 28 įsakymas Nr. V-986 *Dėl terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijos sudarymo*.

67 LR krašto apsaugos ministro 2016 05 20 įsakymas Nr. V-460 *Dėl terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijos sudarymo*.

68 LR krašto apsaugos ministro 2010 11 04 įsakymas Nr. V-1193 *Dėl krašto apsaugos sistemos terminijos aprobavimo proceso ir jo įgyvendinimo*.

saugos ministerijos kancleris L. Bakaitis, o terminijos aprobavimo proceso valdytoju – Lietuvos karo akademijos prorektorius doc. dr. Valdas Rakutis⁶⁹. Proceso kuratoriui buvo deleguotos šios teisės: nustatyti KAM terminų aprobavimo komisijos sudėtį, skirti uždavinius ir skirstyti vykdomas funkcijas; tvirtinti KAM terminų aprobavimo komisijos darbo reglamentą; tvirtinti karybos terminų rengimo ir aprobavimo proceso aprašymą; vertinti KAM terminų aprobavimo komisijos darbo rezultatus. Proceso valdytojui buvo pavesta organizuoti ir koordinuoti terminų rengimo ir aprobavimo proceso vykdymą; stebėti šio proceso eigą ir, jei reikia, inicijuoti jo tobulinimą. Krašto apsaugos ministro įsakymu buvo patvirtinti: terminijos procesas, jo aprašas, teiktino aprobuoti termino forma ir procesui įgyvendinti reikalingų priemonių kalendorinis planas. Iš esmės karybos terminijos rengimo organizavimo, vykdymo ir teikimo Valstybinei lietuvių kalbos komisijai darbas buvo pavestas mokslo ir švietimo institucijai. Šiame ministro įsakyme pirmą kartą atsiranda Krašto apsaugos ministerijos vidinio terminų banko sąvoka. Vidinio terminų banko paskirtis – kaupti parengtus terminų projektus, teikti jiems pastabas bei siūlymus ir įkelti į jį Valstybinės lietuvių kalbos komisijos aprobuotus karybos terminus. Iš esmės tai buvo kompiuterinės Exelle programos failas, esantis vidiniame Krašto apsaugos ministerijos tinklalapyje.

Nauja komisija savo darbą pradėjo organizuodama komisijos narių susitikimą su KAS padalinių kalbos tvarkytojais ir paskirtais atskirų karybos sričių atsakingais specialistais ekspertais ir parengė KAM terminų aprobavimo komisijos darbo reglamento projektą, kuris buvo patvirtintas 2011 m. liepos 19 d. krašto apsaugos ministrės Rasos Juknevičienės įsakymu Nr. V-833⁷⁰.

Dr. G. Surgailio vadovaujama Terminų aprobavimo komisija

69 LR krašto apsaugos ministro 2010 11 04 įsakymas Nr. V-1193 *Dėl krašto apsaugos sistemos terminijos aprobavimo proceso ir jo įgyvendinimo.*

70 LR krašto apsaugos ministro 2011 07 19 įsakymas Nr. V-833 *Dėl Terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijos darbo reglamento.*

2011–2018 surengė apie 40 posėdžių, kurių metu buvo svarstyta apie 1 500 krašto apsaugos sistemos padalinių teiktų terminų ir jų apibrėžčių. Iš viso Valstybinei lietuvių kalbos komisijai pateikta 12 terminų straipsnių rinkinių, o 70 karybos terminų straipsnių buvo apobuoti ir paskelbti LR terminų banke. 2017 m. pab. Terminų aprobavimo komisijos darbas sulėtėjo, nes jos pirmininkas ir sekretorė kreipėsi į ministerijos vadovybę dėl jų atšaukimo iš komisijos. Pamažu, tačiau komisijos darbas tęsėsi, nes rengiant teisės aktų projektus nauji juose vartojami terminai turi būti Valstybinės lietuvių kalbos komisijos apobuoti (dar žr. 2 priedą).

Pagrindinis ir pirminis karybos terminų vartotojas yra LK Mokymo ir doktrinų valdybos Doktrinų skyrius, kuris, rengdamas doktrininius dokumentus ir karinius leidinius, tiesiogiai susiduria su terminų trūkumu arba jų netaisyklingu vartojimu atsiunčiamuose derinti karinių leidinių projektuose. Rengiant karinius leidinius visada remiamasi LR terminų banke esančiais terminais, tačiau neretai buvo susiduriama ir su klaidingai išverstais terminais, paimtais iš NATO standartų ir patvirtintais kaip Lietuvos karybos standartai. Už karybos standartų rengimą tuo metu buvo atsakingas Krašto apsaugos ministerijos Pajėgumų plėtros departamento Karybos standartizacijos skyrius, kuris rengiamų terminų projektus privalėjo derinti su kariuomenės pajėgomis, taip pat ir su Mokymo ir doktrinų valdyba. Kartais į pateiktas pastabas buvo atsižvelgiama, kartais ginčytini klausimai buvo teikiami spręsti Terminų aprobavimo komisijai, kurioje išskyrus B. Paukštę, kuris buvo Karybos standartizacijos skyriaus atstovas ir karybos terminų straipsnių rengėjas, kitų karybos specialistų nebuvo. LR terminų banko įstatymo 8 str. 4 dalis labai aiškiai nustato, kad terminijos komisija sudaroma institucijos vadovo įsakymu iš institucijoje dirbančių specialistų ir institucijos arba kviestinio (-ių) kalbininko (-ų). Siekdamas išelimituoti kylančius tarp dviejų krašto apsaugos sistemos padalinių nesusipratimus ir pagerinti rengiamų terminų kokybę, Mokymo ir doktrinų valdybos vadas plk. Danas Mockūnas kreipėsi į vadovybę siūlyda-

mas į Terminų aprobavimo komisijos sudėtį įtraukti Doktrinų skyriaus vyr. specialistą ats. plk. J. Norgėlą, kuris 2016 m. gegužės mėn. vėl ėmėsi terminų derinimo darbo Terminų aprobavimo komisijoje. Darbo su terminija patirtis parodė, kad, praėjus daugiau nei 10-čiai metų nuo „NATO terminų žodyno“ patvirtinimo, daugelį į LR terminų banką įkeltų terminų straipsnių būtina tikslinti. Mokymo ir doktrinų valdybos vadovybės nurodymu, Doktrinų skyriaus vyr. specialistui J. Norgėlai buvo pavesta atlikti „NATO terminų žodyno AAP 6“ peržiūrą, kurią atlikus (tik bendrųjų ir sausumos pajėgų terminų) buvo nustatyta apie 600 netikslumų, kurie suderinus su pajėgomis buvo pateikti svarstyti Terminų aprobavimo komisijai. Kartu su „NATO terminų žodyno“ terminais Terminų aprobavimo komisijai taip pat buvo pateikta apie 280 naujų „Pėstininkų būrio (skyriaus) taktikos vadovėlio“, kurį reikėjo teikti tvirtinti kariuomenės vado įsakymu, karybos terminų. Kadangi Terminų aprobavimo komisija nepajėgi spręsti tokios apimties užduotis (per dvejus metus – iki 2018 m. – iš pateiktų terminų projektų peržiūrėta tik pusė jų, o „NATO terminų žodyno“ terminus išvis atsisakyta svarstyti, motyvuojant tuo, kad jeigu jie buvo aprobuoti Valstybinės lietuvių kalbos komisijos, todėl pakartotinai juos gali vertinti tik jos specialistai ir ekspertai). Dėl sulėtėjusio Terminų aprobavimo komisijos darbo buvo ir kuriozinių atvejų, kai Karybos standartizacijos skyrius, nesulaukęs Terminų aprobavimo komisijos pritarimo, pateikė nesuderintus terminų projektus Valstybinei lietuvių kalbos komisijai aprobuoti. Pasekmės niekam nebuvo malonios ir paliko lengvo institucijų nesusipratimo debesėlį, o pastabos dėl šių terminų buvo pateiktos Karybos standartizacijos skyriui, kuris, jas įvertinęs, vis dėlto pateikė Terminų aprobavimo komisijai, o pastaroji po aptarimo – VLKK. Tiek metų vykęs terminų rengimo ir aprobavimo darbas pradėjo strigti, o krašto apsaugos ministro įsakymu patvirtintas procesas reikalavo tobulinimo. 2016 m. pabaigoje Mokymo ir doktrinų valdybos Doktrinų skyriuje buvo analizuojamas terminų rengimo procesas ir rengiami pasiūlymai, kaip jį tobulinti. Gavus valdybos vado

plk. Dano Mockūno pritarimą, 2017 metų viduryje J. Norgėla susitiko su ministerijos Administracijos departamento vadovu A. Baronu ir aptarė terminų rengimo ir aprobavimo proceso analizės rezultatus ir pateikė siūlymų dėl jo tobulinimo. Departamento vadovui susipažinus ir ministerijos kancleriui pritarus pagrindiniams Mokymo ir doktrinų valdybos siūlymams buvo nutarta bendromis jėgomis tikslinti proceso aprašą, jeigu tam neprieštaraus Lietuvos kariuomenės vadas gen. lttn. J. V. Žukas. Pateiktų siūlymų esmė – perduoti proceso valdymą iš Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Lietuvos kariuomenės Mokymo ir doktrinų valdybai. Šis siūlymas buvo suderintas su Karo akademijos viršininku brg. gen. A. Vaičeliūnu. Liko tik gauti Lietuvos kariuomenės vado gen. lttn. J. V. Žuko pritarimą ir buvo galima imtis konkrečių darbų perduodant ir tobulinant terminų rengimo ir aprobavimo valdymo procesą. Netrukus Mokymo ir doktrinų valdyba gavo nurodymą pristatyti kariuomenės vadui terminų rengimo ir aprobavimo proceso valdymo perėmimo sumanymą per pajėgų vadų pasitarimą. MDV vadas plk. D. Mockūnas pavedė Doktrinų skyriaus vyr. specialistui J. Norgėlai pristatyti sumanymo esmę. Siūlymas buvo įdėmiai išklaušytas ir teisingai supastas, tačiau vienai iš pagrindinių sumanymo įgyvendinimo priemonių – karinėse pajėgose ir atskiruose vienuose steigti vidines terminijos komisijas kariuomenės vadas nepritarė, motyvuodamas ir taip labai dideliu karinių vienetų užimtumu.

Gavus kariuomenės vado pritarimą, apie tai buvo informuotas KAM Administracijos departamento direktorius A. Baronas ir buvo sutarta, kad ministerijos specialistai paruoš reikiamų dokumentų projektus ir pateiks juos derinti Mokymo ir doktrinų valdybai. Praėjus kelioms savaitėms ministerijos atstovas atsiuntė derinti pagrindines KAM terminų aprobavimo komisijos darbo reglamento projekto nuostatas, kuriose visos anksčiau Lietuvos karo akademijoje vykdytos funkcijos buvo perduodamos Mokymo ir doktrinų valdybai. Terminų aprobavimo komisiją buvo siūloma pervadinti iš Krašto apsaugos ministerijos į Krašto apsaugos sistemos termi-

nijos komisiją (KAS terminijos komisija), todėl tuo motyvuodama ministerija atsisakė skirti savo atstovą Terminijos komisijos pirminku. Visą komisijos darbą turėjo užtikrinti ir aprūpinti Mokymo ir doktrinų valdyba, o dėl jos sudėties ir narių buvo pasiūlyta spęsti patiems.

Po ilgų mąstymų Mokymo ir doktrinų valdybos vadas plk. D. Mockūnas sutiko su pateiktomis sąlygomis ir davė nurodymą Doktrinų skyriui rengti reikiamų dokumentų projektus. Perimant terminų rengimo ir aprobavimo proceso valdymą Doktrinų skyrių reikėjo papildyti bent keliais naujais darbuotojais, nes su turimais pajėgumais nebūtų galima vykdyti naujų valdybai priskiriamų funkcijų. Peržiūrėjusi ir patikslinusi Doktrinų skyriaus karių ir darbuotojų vykdomas funkcijas vadovybė leido papildyti skyrių vienu valstybės tarnautoju. Paskelbus konkursą ir atlikus visas būtinas priėmimo į valstybės tarnybą procedūras į šias pareigas buvo atrinktas dr. Vidas Valskys, kuris jau kurį laiką dirbo valdyboje kalbos redaktoriumi. Kadangi Doktrinų skyriaus rengiamus karinių doktrinų ir karybos leidinių projektus redagavo dr. V. Valskys, jis jau buvo susipažinęs su karybos terminija ir terminų rengimo bei jų aprobavimo procesu, todėl iškart įsitraukė į terminų rengimo ir aprobavimo proceso valdymo perėmimo dokumentų rengimą. Iki 2018 metų liepos mėnesio buvo parengti ir pateikti suinteresuotiems krašto apsaugos sistemos (KAS) padaliniams derinti šie dokumentų projektai:

- ▶ KAS karybos terminijos vadybos gairės;
- ▶ KAS karybos terminijos vadybos tvarkos aprašas;
- ▶ KAS terminijos komisijos darbo reglamentas;
- ▶ KAS terminijos komisijos sudėtis.

Įsakymo projektas be jokių problemų buvo suderintas su visomis pajėgomis ir Lietuvos karo akademija, tačiau derinimas su Lietuvos kariuomenės ir Krašto apsaugos ministerijos Teisės departamentais truko ilgiausiai. Rengėjai atsižvelgė į visas pateiktas pastabas ir jas pataisė, tačiau ministerijos teisininkai nebuvo linkę sutikti, kad šiuo įsakymu būtų patvirtintos ir KAS karybos terminijos vadybos

gairės, kuriose būtų aprašyti baziniai karybos terminijos teoriniai pagrindai, nes šio priedo forma neatitiko teikiamų norminių dokumentų reikalavimų. Įsakymo projekto rengėjams teko sutikti su teisininkų nuostata ir atsisakyti šio priedo, kad būtų galima, praėjus net aštuoniems mėnesiams, pajudėti iš mirties taško. Dr. G. Surgailio vadovaujama komisija taip pat laukė šio įsakymo, kadangi reikėjo iš naujo prisiregistruoti VLKK kaip įgaliotiems KAS asmenims dirbti su Lietuvos Respublikos terminų banko duomenų baze. Galiausiai tik 2019 m. kovo 5 d. buvo išleistas krašto apsaugos ministro Raimondo Karoblio įsakymas Nr. V-230 „Dėl krašto apsaugos sistemos karybos terminijos“⁷¹. Įsakymu buvo patvirtinta nauja KAS terminijos komisija, jos darbo reglamentas ir Karybos terminijos vadybos tvarkos aprašas.

Pabrėžtina, kad KAM terminų aprobavimo komisija atliko milžinišką darbą inventorizuodama jau esamus LR terminų banko ir vartojamus KAS teisiniuose aktuose terminus, aprobuodama KAS institucijų teikiamus terminus, teikdama juos aprobuoti Valstybinei lietuvių kalbos komisijai ir pan., tačiau, kadangi krašto apsaugos sistemos institucijose nebuvo sukurtos pakomisės, kurios pačios atrinktų, svarstytų ir teiktų atrinktus terminus aprobuoti Terminų aprobavimo komisijai, o pastaroji neturėjo įgaliojimų (kaip tai buvo tarpukario Lietuvos KAM Terminologijos komisijoje) organizuoti karybos terminų, o ypač karybos žodynų, rengimą, todėl sunkiai sekėsi pavieniams žodynininkams rengti ir leisti dvikalbius karybos žodynus.

Pavieniams žodynininkams vargu ar būtų pavykę įgyvendinti savo planus, jeigu jiems nebūtų geranoriškai ir nesavanaudiškai padėjęs didelis Lietuvos kariuomenės ir visuomenės veikėjų būrys: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos va-

71 LR krašto apsaugo ministro 2019 03 05 įsakymas Nr. V-230 *Dėl krašto apsaugos sistemos karybos terminijos*.

dovai ir darbuotojai brg. gen. Zenonas Kulys⁷², plk. (dabar ats. brg. gen.) Algis Vaičieliūnas, plk. Algimantas Vyšniauskas, plk. Arūnas Balčiūnas, plk. Eugenijus Vosylius, šviesaus atminimo dr. ats. plk. Pranas Jankauskas⁷³, prof. dr. Valdas Rakutis⁷⁴, šviesaus atminimo dr. Vytautas Tininis⁷⁵, Jolanta Budreikienė; Lietuvos kariuomenės Mokymo ir doktrinų valdybos vadovai plk. (dabar gen. ltn.) Jonas Vytautas Žukas, plk. Jurgis Norgėla⁷⁶; mokslininkai šviesaus atminimo dr. Bronius Piesarskas⁷⁷, šviesaus atminimo doc. dr. Elena Stasiulevičiūtė, dr. Jonas Klimavičius⁷⁸, doc. dr. Antanas Smetona⁷⁹, dr. Vilija Ragaišienė, dr. Palmira Zemlevičiūtė, dr. Alvydas Umbrasas, dr. Robertas Stunžinas, Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto redakcijų vedėjai šviesaus atminimo Vytautas Spečiūnas ir Irena Valiulienė, daugelis kariškių ir civilių karybos ir karo technikos žodynų recenzentų. Ir toks darbas nebuvo bevaisis.

Ir nors Krašto apsaugos ministerija neplanavo ir neorganizavo lietuviškų karybos terminų žodynų rengimo, išskyrus 3 atskirus atvejus („Artilerijos terminų ir sąvokų žodynėlis“, „NATO terminų žodynas“ ir „Enciklopedinis karybos žodynas“), 1993–2018 metais

72 Z. Kulys, Visuotinė lietuvių enciklopedija, 11 t., 2007, p. 218; Kisinas, E. *Mes – Kisinai: Panevėžio Kisinų pėdsakais*. Utena, UAB „Utenos Indra“, 2017, p. 122.

73 P. Jankauskas, Visuotinė lietuvių enciklopedija, 8 t., 2005, p. 514; Pranas Jankauskas, *Kariūnas*, 2013, Nr. 2; Kisinas, E. *Mes – Kisinai: Panevėžio Kisinų pėdsakais*. Utena, UAB „Utenos Indra“, 2017, p. 111, 116, 122.

74 V. Rakutis, Visuotinė lietuvių enciklopedija, 19 t., 2011, p. 505; Kisinas, E. *Mes – Kisinai: Panevėžio Kisinų pėdsakais*. Utena, UAB „Utenos Indra“, 2017, p. 120, 122.

75 Netekome istoriko V. Tininio (1959–2015), Prieiga per internetą: <http://alkas.lt/2015/09/17/netekome-istoriko-v-tininio-1959-2015/>; IN MEMORIAM. Vytautas Tininis (1959 05 05–2015 09 15), *Kariūnas*, 2015, Nr. 3, p. 43.

76 J. Norgėla, Visuotinė lietuvių enciklopedija, 16 t., 2009; Kisinas, E. *Mes – Kisinai: Panevėžio Kisinų pėdsakais*. Utena, UAB „Utenos Indra“, 2017, p. 118, 122.

77 B. Piesarskas, Visuotinė lietuvių enciklopedija, 18 t., 2010, p. 160; Kisinas, E. *Mes – Kisinai: Panevėžio Kisinų pėdsakais*. Utena, UAB „Utenos Indra“, 2017, p. 121.

78 J. Klimavičius, Visuotinė lietuvių enciklopedija, 10 t., 2006, p. 274; Kisinas, E. *Mes – Kisinai: Panevėžio Kisinų pėdsakais*. Utena, UAB „Utenos Indra“, 2017, p. 117, 121.

79 A. Smetona, Visuotinė lietuvių enciklopedija, 22 t., 2012, p. 141.

buvo parengta ir išleista trylika karybos ir karo technikos žodynų.

Kiekvienas žodynas turi savo autorius ir savo istoriją, todėl atskirai bus aprašytas kiekvienas žodynas.

3.2. Karinės terminijos kūrimo etapai

Kaip mes išmokome lietuviškosios karybos terminijos kūrimo pamokas, kurias mums paliko tarpukario Lietuvos kariuomenės karininkai ir terminologai?

Galima visiškai sąlyginai išskirti du karybos terminijos kūrimo laikotarpius:

- ▶ pirmasis – nuo nepriklausomybės paskelbimo iki Lietuvos priėmimo 2004 m. kovo 29 d. į NATO (1990–2004);

- ▶ ir antrasis – nuo priėmimo į NATO iki šių dienų.

Pirmasis laikotarpis pasižymėjo veržlumu, entuziazmu, visu tuo, kas vertė lietuvius įnirtingai ir pasiaukojamai ginti nepriklausomybę, kurti ir stiprinti Lietuvos kariuomenę.

Pirmuoju karybos terminijos kūrimo laikotarpiu Lietuvos kariuomenės Mokymo ir doktrinų valdyba (MDV) išleido 5 moko­mašias knygas: „Prieštankinis granatsvaidis AT4“, „Motorizuotųjų šaulių būrio (skyriaus) taktika“, „Pėstininkų rengimas. Kuopos tak­tika“, „120 mm minosvaidis M/41D“ ir „Specialistų teorinio rengi­mo organizavimas“. Tačiau leidiniai turėjo tiek daug dalykinių ir lie­tuvių kalbos klaidų, kad E. Kisinas parašė jų recenzijas ir įteikė pir­miausia MDV vadui, o kai pastarasis nieko neatsakė, – krašto ap­saugos ministrui Linui Linkevičiui⁸⁰. Atsakymas buvo trumpas ir šokiruojantis: „*Visi šie (Mokymo ir doktrinų valdybos, aut.) leidiniai yra žinybiniai, todėl juose pasitaikančios nedidelės klaidos nėra to-*

80 E. Kisino asmeninis archyvas. E. Kisino 2001 12 20 prašymas krašto apsau­gos ministrui įsakymu patvirtinti E. Kisino *Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinį žodyną*.

*kios svarbios.*⁸¹ E. Kisiną ministro atsakyme šokiravo žodžiai, kad „klaidos nėra tokios svarbios“, nes „leidiniai yra žinybiniai“. Taigi juos skaitys tikrai Lietuvos kariuomenės karininkai, puskarininkiai ir seržantai, kurie taip blogai moka lietuvių kalbą ir taip prastai išmano karybos meną, kad jiems galima rašyti bet ką – jie vis tiek nieko nesupras. Ar tikrai ministras taip blogai galvoja apie Lietuvos karius, o gal neskaitydamas pasirašo savo patarėjų parengtus raštus? Po šio atsakymo E. Kisinas 2003 m. lapkričio 17 d. parašė laišką krašto apsaugos viceministrui J. Gečui, KAS leidybos planavimo ir leidinių aprobavimo komisijos (toliau – KAM leidybos komisijos) pirmininkui⁸², kuriame dar kartą parašė apie netinkamą Mokymo ir doktrinų valdybos darbo organizavimą rengiant ir leidžiant mokomuosius leidinius ir pareiškė savo nuomonę, kad „*padaryti galą šiai savivalei gali ir privalo KAM aprobavimo komisija, kuri turėtų organizuoti savo veiklą VLKK pavyzdžiu. Pirmiausiai reikėtų pertvarkyti pačią komisiją, joje neturėtų likti leidybinių organizacijų atstovų, kurie galėtų įtakoti (lobuoti) komisijos sprendimus. Į komisiją reikėtų pakviesti ir gerus lietuvių kalbos žinovus, pvz., iš Lietuvių kalbos instituto. Komisija turi sudaryti vienodas sąlygas visoms leidybinėms institucijoms, nepaliekant nieko (taip pat ir MDV) už kontrolės ribų.*“ E. Kisinas atsakymo negavo.

E. Kisinas rašė⁸³:

„Lietuvos kariuomenėje buvo pradėti kurti minosvaidžių padaliniai, todėl reikėjo parengti Minosvaidžių padalinių kovos statutą <...> Kariuomenės vadas generolas majoras Jonas Andriškevičius pakvietė mane, pulkininkus Aleksandrą Venckų, Bronislovą Vizbarą

81 E. Kisino asmeninis archyvas. Krašto apsaugos ministro 2003 11 04 atsakymai Nr. 12-01-10-4375 ir 12-01-10-4376 *Dėl MDV leidinių*.

82 E. Kisino asmeninis archyvas. E. Kisino 2002 11 17 laiškas krašto apsaugos viceministrui, KAS leidybos planavimo ir leidinių aprobavimo komisijos pirmininkui *Dėl MDV leidinių kokybės*.

83 Kisinas, E. *Mes – Kisinai: Panevėžio Kisinų pėdsakais*. Utena, UAB „Utenos Indra“, 2017, p. 109.

ir kt. specialistus parengti Artilerijos terminų ir sąvokų žodynelį. Dirbome labai intensyviai ir parengtas žodynelis buvo sėkmingai panaudotas rengiant 1997 m. patvirtintą „Minosvaidžių padalinių kovos statutą“.

Tai buvo pirmas ir paskutinis atvejis, kai buvo dirbama pagal tarpukario Lietuvos karininkų pavyzdį. Žodynelio rengimo grupėje buvo 4 specialistai artileristai ir 2 kalbininkai. Pirmiausia buvo sudarytas ir kolektyviai patvirtintas žodynelio vardynas. Po to buvo rengiami ir grupės posėdyje svarstomi visi terminai. Ir tik po tokio darbo žodynelis buvo įteiktas užsakovui (Lietuvos kariuomenės vadui).

Labai panašiai (bet tik su išlygomis) buvo rengiamas „Enciklopedinis karybos žodynas“, nes didelę autorių grupę (9 autoriai) sudarė skirtingų kariuomenės ir karo technikos rūšių specialistai, o kiekvieno termino svarstymas tokioje grupėje būtų tik laiko gaišinimas. Todėl redaktorių kolegija nusprendė pateikti kiekvienos rūšies terminus kompetentingiems nepriklausomiems recenzentams ir su jais spręsti apie kiekvieno termino tinkamumą. Tai buvo ilgas ir sunkus darbas, bet jį reikėjo atlikti. Taip parengtą ir suredaguotą žodyną galutinai recenzavo Valstybinės lietuvių kalbos komisijos ekspertai, du kartus svarstė VLKK Terminologijos pakomisė ir tik vėliau aprobavo VLKK. Kadangi žodyno rengimą ir (iš dalies) leidimą finansavo Valstybinė lietuvių kalbos komisija, neprireikė Krašto apsaugos sistemos Leidybos planavimo ir leidinių aprobavimo komisijos sprendimo.

1994 metų sausio 4-ąją LR Prezidentas Algirdas Brazauskas⁸⁴ išsiuntė laišką NATO generaliniam sekretoriui Manfredui Worneriui, prašydamas priimti Lietuvą į Šiaurės Atlanto sutarties organizaciją. Rengiantis narystei NATO reikėjo atlikti daug namų darbų, kad Lietuva atitiktų NATO standartus. Reikėjo vadovautis „NATO terminų žodynu“, kurį patvirtino visos valstybės – NATO

84 A. Brazauskas, Visuotinė lietuvių enciklopedija, 3 t., 2003, p. 438–439.

narės. Todėl Krašto apsaugos ministerijos vadovai (ministras Č. Stankevičius) priėmė sprendimą išversti „NATO terminų žodyną“ į lietuvių kalbą ir jį išleisti. Kaip buvo rengiamas, parengtas ir išleistas žodynas (net 3 leidimai) detaliai aprašyta 3.3.2 poskyryje.

Prie lietuviškos karybos terminijos kūrimo nemažai prisidėjo „Visuotinės lietuvių enciklopedijos“ ir „Technikos enciklopedijos“ rengėjai, autoriai ir recenzentai. Iki 2004 metų buvo išleisti šeši „Visuotinės lietuvių enciklopedijos“ (iš viso 25) tomai ir du „Technikos enciklopedijos“ (iš viso 4) tomai, į kuriuos vien E. Kisinas parašė beveik 1000 straipsnių karybos ir karo technikos temomis.

Taigi pirmasis lietuviškos karybos terminijos kūrimo laikotarpis buvo pakankamai derlingas ir akivaizdžiai viršijo tarpukario Lietuvos kariuomenės pasiektus rezultatus. Pirmuoju laikotarpiu buvo sukurti visi (net 5) enciklopediniai ir aiškinamieji karybos žodynai: A. Smetonos „Karybos žodynas“ (1995), E. Kisino „Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinis žodynas“ (2002) ir „Artilerijos enciklopedinis žodynas“ (2004), „NATO terminų aiškinamasis žodynas“ (du leidimai – 2000, 2002; trečiasis leidimas – 2006) ir „Enciklopedinis karybos žodynas“ (rengtas nuo 1998, o išleistas 2008). Tarpukario Lietuvoje tokių žodynų nebuvo.

Prasčiau atrodo antrasis laikotarpis. Antruoju laikotarpiu beveik sustojo, ypač Lietuvos karo akademijoje, naujų mokomųjų priemonių ir vadovėlių, suderintų su NATO standartais, rengimas. LK Mokymo ir doktrinų valdyba parengė Lietuvos kariuomenės doktrinas, statusus, kovinio rengimo vadovus ir tik 2017 m. – „Pėstininkų būrio (skyriaus) taktikos vadovėlių“. Lietuvos kariuomenėje karininkai ir puskarininkiai buvo intensyviai mokomi anglų kalbos (privilejo mokėti anglų kalbą ne žemesniu kaip 2-uoju lygiu), o valstybinė lietuvių kalba (bendrinė ir kariškoji) turėjo lyg ir savaime tobulėti ir įsitvirtinti. Todėl lietuviškos karybos terminijos (ypač karybos žodynų) kūrimo niekas neplanavo ir neorganizavo, o visi pasiūlymai rengti didįjį anglų–lietuvių kalbų karybos žodyną, didįjį lie-

tuvių–anglų kalbų karybos žodyną, lietuviškąją karybos enciklopediją, elektroninį karybos terminų žodyną buvo atmetami arba negirdimi.

Kuo iš esmės skyrėsi šie du karybos terminijos rengimo ir įdiegimo Lietuvos kariuomenėje laikotarpiai?

Pirmuoju laikotarpiu karybos terminų rengimo darbas vyko intensyviai, bet neorganizuotai. Nebuvo sukurtos krašto apsaugos sistemos ar Lietuvos kariuomenės institucijos, kurios privalėtų organizuoti visą karybos terminijos rengimą, pradedant nuo jo planavimo ir baigiant terminų, terminų rinkinių ar žodynų aprobavimu ir platinimu.

Antruoju laikotarpiu viskas iš esmės pasikeitė. Valstybės mastu buvo priimti įstatymai, kurie privertė visas valstybines institucijas intensyviai veikti kuriant Lietuvos Respublikos terminų banką, rengiant, aprobuojant naujus terminus, inventorizuojant jau turimus ir pan. Taip ir Krašto apsaugos ministerijoje atsirado, be jau veikiančios KAM leidybos komisijos, Terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisija.

Taigi, antruoju laikotarpiu lygiagrečiai veikė Krašto apsaugos ministerijos sukurtos komisijos, kurios tik aprobuodavo teikiamus terminus ir leidinius bei prižiūrėdavo, kad visose krašto apsaugos sistemos institucijose, ypač teisės aktuose, būtų vartojami tik aprobuoti terminai, ir dirbo pavieniai karybos ir karo technikos žodynų kūrėjai, kurie tiesiogiai bendravo su leidėjais, Valstybine lietuvių kalbos komisija ir kitais ekspertais.

3.3. Aiškinamieji ir enciklopediniai karybos žodynai

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija ir Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija 1993–2017 m. parengė ir išleido 13 karybos ir karo technikos žodynų, tarp jų 5 aiškinamuosius ir enciklopedinius žodynus:

1. Antanas Smetona. Lietuvių–rusų ir rusų–lietuvių kalbų karybos žodynėlis. 1993.

2. Antanas Smetona. Karybos žodynas (aiškinamasis). Vilnius: Lietuvos karo akademija, 1995.

3. Eugenijus Kisinas. Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinis žodynas. Vilnius: Lietuvos karo akademija, 2002.

4. Eugenijus Kisinas. Artilerijos enciklopedinis žodynas. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2004.

5. NATO terminų aiškinamasis žodynas. Trečiasis pataisytas leidimas. Vilnius: Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, 2006.

6. Enciklopedinis karybos žodynas. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2008.

7. Eugenijus Kisinas. Anglų–lietuvių kalbų karybos žodynas. Internetinis leidinys. Vilnius: Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, 2009.

8. Eugenijus Kisinas. Lietuvių–anglų kalbų karybos žodynas. Internetinis leidinys. Vilnius: Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, 2009.

9. Eugenijus Kisinas. Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodynas. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2013; Antrasis pataisytas leidimas. Internetinis leidinys, 2016.

10. Eugenijus Kisinas. Lietuvių–anglų kalbų karo technikos žodynas. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2015.

11. Eugenijus Kisinas. Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodynas. Antrasis pataisytas leidimas. Internetinis leidimas. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2016.

12. Eugenijus Kisinas. Anglų–lietuvių kalbų karybos žodynas. Trečiasis pataisytas leidimas. Vilnius: Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, 2017.

13. Eugenijus Kisinas. Lietuvių–anglų kalbų karybos žodynas. Antrasis pataisytas leidimas. Vilnius: Lietuvos Respublikos krašto

apsaugos ministerija, 2017.

Baigiant rengti „Enciklopedinį karybos žodyną“, dar buvo bandyta pradėti rengti lietuviškąją karybos enciklopediją. 2002 m. gruodžio 16 d. E. Kisinas įteikė prašymą krašto apsaugos ministrui Linui Linkevičiui⁸⁵, kuriame rašė:

„<...> išleidus Karybos enciklopedinį žodyną, kitas logiškas žingsnis turėtų būti – Lietuviškosios karybos enciklopedijos rengimas. Tai svarbu todėl, kad šalyje, kuri turi turtingą tūkstančio metų karinę istoriją, karybos enciklopedija niekada nebuvo išleista <...> Tai galėtų būti dviejų tomų (maždaug 200 autoriinių lankų) leidinys, kuriame būtų nagrinėjama šiuolaikinė karyba, visuotinės karybos ir karų istorija, Lietuvos karybos ir karų istorija, karybos menas, pateikti valstybės ir kariniai veikėjai (pradedant nuo LDK), karių ir karinių vienetų žygdarbiai ir karybos meno pavyzdžiai, kuriais verta sekti, ir t. t. Enciklopedijoje reikėtų rasti vietos visiems Lietuvos karininkams (tarpukario Lietuvos, šiuolaikinės Lietuvos kariuomenės): generolams, pulkininkams, divizijų, pulkų, brigadų, atskirų batalionų, partizanų junginių ir dalinių vadams, kitiems kariams ir partizanams, pasižymėjusiems kovose su Lietuvos priešais.“

Ministro atsakyme⁸⁶, kurį parengė ministro patarėjas JAV aviacijos atsargos plk. ltn. Donatas Skučas, buvo teigiama, kad tokią enciklopediją rengia ir planuoja išleisti apie 2006–2007 metus Lietuvos karo akademijos Karo istorijos centras.

Todėl 2003 m. gegužės 30 d. krašto apsaugos ministrui Linui Linkevičiui siunčiamas bendras Karo istorijos centro direktoriaus dr. Valdo Rakučio ir E. Kisino laiškas⁸⁷, kuriame ministras informuojamas apie tai, kad Karo istorijos centras nerengia lietuviškosios kary-

85 E. Kisino asmeninis archyvas. E. Kisino 2002 12 16 prašymas krašto apsaugos ministrui *Dėl Lietuviškosios karybos enciklopedijos rengimo*.

86 E. Kisino asmeninis archyvas. Krašto apsaugos ministro 2003 04 10 atsakymas Nr. 12-01-14-1305 *Dėl Lietuviškosios karybos enciklopedijos rengimo*.

87 E. Kisino asmeninis archyvas. Dr. V. Rakučio ir E. Kisino 2003 05 30 laiškas krašto apsaugos ministrui *Dėl Lietuviškosios karybos enciklopedijos rengimo*.

bos ir jokios kitos enciklopedijos, kad Karo istorijos centras prisidėtų prie tokios enciklopedijos rengimo, tačiau ją rengti turėtų kur kas didesnis įvairių karybos sričių intelektualų skaičius ir tokiam darbui parengta institucija. Todėl siūloma, pažymint Lietuvos valstybės tūkstantmetį, parengti ir išleisti dviejų tomų lietuviškąją karybos enciklopediją. Laiške taip pat išdėstoma enciklopedijos koncepcija ir galimi jos rengimo metmenys.

2003 m. birželio 24 d. buvo gautas viceministro Jono Gečo atsakymas⁸⁸:

„Susipažinus ir apsvarsčius <...> pateiktas idėjas dėl karinės enciklopedijos leidimo Krašto apsaugos ministerijos leidybos planavimo ir aprobavimo komisijoje buvo prieita prie išvados, kad imtis šio darbo nėra tikslinga.

Pirma, leisti tokią enciklopediją nebūtų tikslinga dėl nuolat kintančios krašto apsaugos sistemos, nes parengtoji siūlomo pobūdžio enciklopedija būtų aktuali tik vienerius ar dvejus metus, paskui medžiaga taptų nebeaktuali ir vargu ar būtų skaitoma net istorikų.

Antra, pasiūlyme nurodytos temos yra atspindimos Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto leidžiamoje Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje.

Trečia, tokio ar panašaus leidinio 2003–2009 metų Karo istorijos centro tarybos parengtuose ir Lietuvos karo akademijos viršininke įsakymu patvirtintuose planuose nėra numatyta, o papildomų lėšų skyrimas būtų traktuotinas kaip lėšų švaistymas.“

Po tokio atsakymo 2003 m. rugpjūčio 14 d. E. Kisinas kreipėsi į Lietuvos Respublikos Prezidentą Valdą Adamkų, Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininką Artūrą Paulauską ir Lietuvos Respublikos Ministrą Pirmininką Algirdą Mykolą Brazauską⁸⁹:

88 E. Kisino asmeninis archyvas. Krašto apsaugos viceministro J. Gečo 2003 06 24 atsakymas Nr. 12-01-15-2650 *Dėl pasiūlymo parengti enciklopediją.*

89 E. Kisino asmeninis archyvas. E. Kisino 2003 08 14 laiškas LR Prezidentui, Seimo Pirmininkui ir Ministrui Pirmininkui *Dėl Lietuviškosios karybos enciklopedijos rengimo ir finansavimo.*

„<...> Lietuva rengiasi savo tūkstantmečiui. Iš 1000 metų Lietuva 700 metų kariavo. Ypač ryškus ir tragiškas buvo XX a. kultūros paveldas – daugiausia karinis, gynybinis. Ir ar nekeista, kad leidžiama Visuotinė lietuvių enciklopedija, Technikos enciklopedija, išleistos muzikos, žemės ūkio, medicinos ir kt. kultūros, mokslo, įvairių šalių ūkio sričių enciklopedijos, tačiau Lietuvoje niekada nebuvo, nėra ir, kaip matyti iš Krašto apsaugos ministerijos pozicijos, nebus Lietuviškosios karybos (ar karo) enciklopedijos.

Kadangi Krašto apsaugos ministerija atsisakė organizuoti Lietuviškosios karybos enciklopedijos rengimą ir leidimą, prašau priimti sprendimą dėl Lietuviškosios karybos enciklopedijos rengimo ir finansavimo ir įpareigoti Krašto apsaugos ministeriją sudaryti sutartį su Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutu dėl Enciklopedijos rengimo.“

E. Kisinas atsakymo į savo laišką negavo. Todėl buvo nutarta liautis ką nors daryti dėl tolesnių enciklopedinių ar aiškinamųjų žodynų ar enciklopedijos rengimo, o užsiimti dvikalbiais (anglų–lietuvių ir lietuvių–anglų kalbų) karybos ir karo technikos žodynais.

3.3.1. „Karybos žodynas“

Doc. dr. Antanas Smetona

„Karybos žodyną“ išleido Lietuvos karo akademija 1995 metais. Išėjo visai rimta knyga – 450 puslapių, beveik 3 tūkstančiai terminų straipsnelių. Terminų straipsneliai buvo parinkti iš įvairiausių karybos sričių, bet daugiausia sąvokų pateko iš pėstininkų ginkluotės ir taktinio lygmens mūšio organizavimo. Tai aiškinamasis (recenzentas siūlė vadinti enciklopediniu) karybos terminų žodynas su priedu „Lietuvių–rusų–anglų kalbų karybos terminų žodynėliu“ ir rusiškų bei anglišių terminų indeksuotais abėcėliniais sąrašais. Anglų kalba atsiranda iš supratimo, kad geopolitinės orientacijos pokyčiai nebegrįžtami, todėl jiems rengtis irgi būtina.

Tuo metu Lietuvos karo akademija leido ne tik specifinę kari-
nę literatūrą. 1994–1995 metais išleido „Informatiką“⁹⁰, „Kalbos
kultūrą“⁹¹. Kalbos kultūros vadovėlis kariūnams – labai svarbus
darbas ugdant kariuomenės kalbą. Gaila, kad nepasirūpinta recen-
zentu: permečiau akimis, vienas kitas trūkumas išlenda.

Sunkiausi klausimai, kuriuos reikėjo spręsti rašant „Karybos žo-
dyną“ – tai, pirmiausia, visos tos pačios aplinkybės, aptartos kalbant
apie „Rusų–lietuvių ir lietuvių–rusų kalbų karybos terminų žodynė-
lį“ (žr. 3.5.1 skyrelį). Iš jų turėtų bent kiek paaiškėti, kaip buvo ren-
kama, sudarinėjama ir aiškinama karybos terminija. Apibendrintai
galima teigti – tai atraminės tradicijos nebuvimas, perėjimas iš vie-
nos kalbos tradicijos į kitą, specialistų stoka. Suprantama, kad bū-
damas Krašto apsaugos mokykloje, vėliau Lietuvos karo akademi-
joje negalėjau neišnaudoti specialistų potencialo. Vyko nuolatinės
konsultacijos su įvairių karybos sričių specialistais, vadais, karinin-
kais. Kita vertus, labai pasisekė, kad „Karybos žodyną“ recenzavo
(visą perskaitė ir pateikė pastabų) tuo metu žymiausias ir stipriaus-
ias lietuvių terminologas Jonas Klimavičius, Lietuvių kalbos insti-
tuto bendradarbis. Nepaisant vėlesnių tarpusavio nesutarimų ir pa-
žiūrų išsiskyrimo, esu be galo jam dėkingas tiek už šios srities ter-
minijos profesionalų pagerinimą, tiek už terminologijos pamokas
man asmeniškai. Beje, žodyno rankraštį skaitė nemažai karininkų
ir pateikė gana prieštaringų atsiliepimų. Nemažoniausia buvo susi-
durti su kai kurių karininkų konservatyvumu, užsispyrimu, neno-
ru keisti labai aiškų vieną ar kitą vertalą, atsakyti netikusios dary-
bos, svetimybių, siekimu tęsti toliau sovietines vadovavimo kariuo-
menei tradicijas.

Terminų atrankos problema išaiškėjo iš pasirinktų dalykinių sri-
čių apimties. Dalykinės sritys daugmaž buvo apibrėžtos pėstininkų
ginkluote, taktiniais mūšio organizavimo aspektais, skyriaus, būrio

90 Katinas, V., Zdanys, G. *Informatika*. V.: Krašto apsaugos mokykla, 1994.

91 Mackevičienė, A. *Kalbos kultūra*. V.: Lietuvos karo akademija, 1995.

ir kuopos veiklos organizavimo principais. Todėl ir terminiją buvo siekiama palikti susijusią su šiomis sritimis. Kitaip tariant, apsiribota bendrosios karybos, sausumos kariuomenės taktikos dalykais ir labai su jais susijusiais bendriausiais technikos, inžinerijos, fizikos, chemijos terminais. Taip pat visiškai neaišku, kokio išsamumo turėjo būti šis žodynas – greičiausiai reikėjo susitaikyti su mintimi, kad iš karto nėra neįmanoma pateikti keliatomį ir visas karybos sritis apimančią enciklopedinį žodyną. Taip pat atsižvelgiama į turimą ginkluotę ir bendruosius karių rengimo bei mūšio organizavimo principus, kurie iš pradžių negalėjo labai skirtis nuo sovietinės kariuomenės – juk ir visuomenė, iš kurios radosi kariai, ir pirmoji ginkluotė, ir karybos specialistai bei vadai – viskas buvo paveldėta iš ankstesnės santvarkos. Pagaliau ir taip aišku: jei raketinės kariuomenės ar naikintuvų aviacijos neturime, tai ir raketinės technikos bei su naikintuvais susijusių terminų nelabai šiuo metu ir bereikia. Dėl viso to vienas iš pagrindinių terminų aiškinimo orientyrų buvo „Военный энциклопедический словарь“ (1983)⁹². Aišku, karybos specialistai, su kuriais buvo tariamasi, nuolat turėdavo kokių patikslinimų, susijusių su naujomis lietuviškomis realijomis, su karybos koncepcijos keitimu, tolimu nuo sovietinės karybos praktikos, todėl šis enciklopedinis žodynas iš tiesų tebuvo tik orientyras, atspirties taškas, o sąvokų supratimo problemos nuolat sprendžiamos kūrybinėje atmosferoje.

Į pačius terminus tiek kariuomenės praktikoje, tiek ir rašant žodyną buvo žiūrima kūrybiškai, kiek įmanoma – laikomasi senų tradicijų, kiek galima ir reikia – kuriami nauji terminai, kiek leidžia sveikas protas – verčiama iš kitų kalbų. Nors karybos terminijos tradicija per okupacijas ir nutrūko, tačiau aišku, kad vienas kitas senasis terminas atklysta dar iš šaunamojo ginklo aušros laikų. Deja, jų reikšmės, vartoseną tiek įvairuoja ir taip pakitusios, kad tik dar

92 Ахромеев, С. Ф. Военный энциклопедический словарь. Воениздат, Москва, 1986.

labiau viską painiojo. Turimi galvoje *gaidukas*, *apkaba*, *igula* ir panašūs. Šiais klausimais esu rašęs į „Gimtąją kalbą“⁹³, trumpai pasikartosiu. Pirmiausia *gaidukas*. J. Klimavičiaus ir kai kurių žodynų aiškinimu, tai – dirginamasis šautuvo prietaisėlis, detalė. Tebūnie. Tačiau tada lieka neaiškumų. Pirmiausia, nors taip ir daroma, tačiau negalime versti *kurok* – *gaidukas*, nes rusai dirginamajam prietaisėliui turi *spuskovoj kriučok*. DLKŽ ir LKŽ randami pasakymai *atlenkti*, *atlaužti gaiduką* nebetenka prasmės arba lieka tik istorizmai. Ir pagaliau paklausus senesnių žmonių, kaip vadinamos šios dalys, atsakymai labai įvairūs – gaiduku pavadinamas ir ne dirgiklis. Taigi norint ką nors griežtai tvirtinti, reikėtų atskirų tyrinėjimų. *Apkaba* – irgi atrodo, kad tai senas ir aiškus terminas. Deja, šiuolaikiniai šaulių ginklai šoviniams sudėti turi du skirtingus prietaisus, dar atliekančius ir skirtingas papildomas funkcijas. O kai kuriuose ginkluose yra abudu. Taigi vieno pavadinimo neužtenka. Todėl žodyne teikiama *magazin – dėtuvė*, *obojma – apkaba*. Tik pasirodžius „Karybos žodynui“, atrodė, kad visuotinai plinta ne visai logiškas atitikmuo *magazin – apkaba*, tačiau laikas parodė, kad vis dėlto šiandien visuotinai išplito *magazin – dėtuvė*. Kita vertus, gal čia jokios bėdos ir nėra ir dėl to nerimauti neverta. Kaip ir dėl to *gaiduko*. Gal verta atsižvelgti į tai, kad kurios nors mokslo srities terminiją gerai išmano tik specialistai, o šnekamojoje kalboje dažnai juk atsitinka taip, kad keli skirtingi reiškiniai vadinami vienu terminu arba vienas reiškinys turi kelis pavadinimus. Pagaliau, gal tiksliai tai atskirti tereikalinga tik tos srities žinovui.

Pastebėta, kad įvairiuose žodynuose kiek varijuoja žodžių *papliūpa*, *salvė*, *serija* vartoseną. Šiame žodyne laikomasi tokios nuomonės: *papliūpa* – kai šaunama iš vieno ginklo arba vieno vamzdžio keli (3–30) šūviai be pertrūkio, *salvė* – kai vienu metu šaunama iš kelių ginklų (paprastai viena kryptimi arba į vieną taikinį), o

93 Smetona, A. Dėl dviejų karybos terminų, *Gimtoji kalba*, 1993, Nr. 8; Smetona, A. Kelios mintys apie gaiduką ir nuleistuką, *Gimtoji kalba*, 1993, Nr. 4–5.

serija – visai niekam nereikalinga. Tiesa, vienas neaiškumas lieka – o kaip tada, kai vienu arba beveik vienu metu šaunama iš vieno ginklo daug vamzdžių. Manychiau, kad tai irgi *salvé*.

Rašant žodyną buvo vargta, atrodytų, su paprasčiausiu šautuvu. Tačiau juk yra poros *ružjo – vintovka* (rus.), *gun – rifle* (angl.). O dar juk šnekamojoje kalboje tebegyvas rusiškas *automatas*. Kariuomenėje automatas jau, atrodo, nebevertojamas, o pasigilinus pasidaro aišku ir kodėl – tas *automatas* visiškai nereikalingas, užtenka žinoti, kad rusai *automatu* vadina *automatinį šautuvą*. Deja, su *gun – rifle* pora ne taip paprasta. Buvo bandyta ir skirtingus pavadinimus surasti, ir kitaip suktis, vis tiek visiems recenzentams įtikinti nepavyko. Todėl galutinis variantas pasirinktas toks: šautuvas turi dvi reikšmes: pirma – *gun*, antra – *rifle*, žodyne dar vadinama *graižtviniu šautuvu*.

Nemaža problemų žodyne būta ir su konkuruojančiomis lietuvių kalbos formomis, iš pirmo žvilgsnio sinoniminėmis, bet praktinėje vartosenoje, žmonių kalboje pasirodžiusiomis gerokai pairusios gramatinės sistemos. Priesagos *-inis* vediniai ir kilmininkai. Žodyne stengiamasi teikti pirmenybę kilmininkui, tačiau kai kur labai aiškios jo dviprasmybės, todėl ir priesagos *-inis* vediniams atsiranda nemaža vietos: *artilėrinis – artilėrijos*, *aviacinis – aviacijos*, *inžinerinis – inžinerijos* ir kt. Karybos specialistams sunkiai sekėsi suprasti, kodėl nėra vienodumo: *artilėrijos šovinys – artilėrinis parengimas*, *aviacijos ginkluotė – aviacinė parama*, ir dažnai reikalavo suvienodinti. Beje, esama naujų kariuomenės leidinių, kuriuose vartojami terminai tik su kilmininku *inžinerijos* ir visiškai atsisakoma *-inis* vedinio. Matyt, kurio nors kalbininko patarta teikti pirmenybę kilmininkui, bet neišaiškinta arba nesuprasta iki galo. Deja, ką tik paminti pavyzdžiai negali būti vienaip ar kitaip vienodinami dėl dviprasmybių susidarymo.

Pastebėta, kad karybos specialistų linkstama besąlygiškai perimti rusiškos terminijos tradiciją. Tipiškas to pavyzdys šarvuočių pavadinimai: *boevaja mašina desanta*, *boevaja razvedyvatelnaja dozornaja ma-*

šina, *bronetransportior*, *bronevik* ir t. t. Net sunku įsivaizduoti, kokie daugiašakniai ir daugiažodžiai griedžiai išeidavo pabandžius išversti *boevaja razvedyvatelnaja dozornaja mašina*. Kiek įmanoma, tokie dalykai buvo mėginami taisyti. Šiuo konkrečiu atveju buvo pasiūlyta visus juos vadinti šarvuočiais, o rūšiškumą pažymėti vienu pažyminiu – *pėstininky*, *desanto*, *žvalgybos šarvuotis*. Karybos specialistai tuo metu, atrodo, nė vienas neprieštaravo, nors vėliau išleistose knygelėse palikta ta pati painiava. Nenorint laužyti šiokios tokios šarvuotojo transporterio vartojimo tradicijos, šis terminas buvo paliktas, nors šalia pasiūlyta jį vadinti tiesiog šarvuočiu.

Tuo metu didelis darbo kliuvinys buvo statutų laikinumas, įvairių struktūrų nuolatinis kitimas. Būtų buvę visai logiška parašyti kokios nors Lietuvos kariuomenėje egzistuojančios struktūros ar reiškinio pavadinimą, paaiškinti tai ir sulyginti su kitų valstybių kariuomenėse esančių atitinkamų struktūrų ar reiškinių pavadinimais. Tačiau kol buvo rašomas žodynas, pavyzdžiui, valstybės sienos apsaugos struktūrų pavadinimai keitėsi bene tris kartus, kol pagaliau visai liko ne kariuomenės žinioje. Todėl dažnai tekdavo reiškinį apibūdinti taip, kaip tuo metu pasirodė žodyno autoriui logiškiausia, o po to pritempti prie konkrečių ginkluotųjų pajėgų. Šiuo atveju valstybės sieną saugantys dariniai buvo pavadinti *valstybės sienos apsaugos daliniais* ir paaiškinta, kaip kokioje valstybėje jie vadinami ir kam pavaldūs.

Buvo ir tokių dalykų, kurių taip ir nepavyko išsiaiškinti iki galo, pavyzdžiui, kuo skiriasi *šiluminis* ir *infraraudonasis*. Deja, ir rusiškuose, ir angliškuose šaltiniuose irgi iki galo neaišku, dažnai painiojama. Lietuviškas „Fizikos terminų žodynas“⁹⁴ jais seka, žodyno autorius irgi iš paskos.

Daugiausia dėl laiko stokos, o ir šiaip dėl pačio reiškinio neaiškumo, liko iki galo neįvertintas terminų rikiavimo į lizdus laipsnis. Dėl šito ir recenzantai priekaištavo. Mat jei žodyno lizdus sudarinėjant būtų elgiamasi visiškai nuosekliai, susidarytų labai dideli (iki dešim-

94 Brazdžiūnas, P. *Fizikos terminų žodynas*. Mokslas. V., 1979.

ties puslapių) lizdai. Tai, žinoma, menkas argumentas nesudarinėti tokių lizdų, bet greičiausiai dėl laiko stokos šis dalykas taip ir liko iki galo nesutvarkytas.

Įdomi terminų mikrosistema *kauti* – *naikinti*, *kovimas* – *naikini-mas*. Rusiškai *poraženije*, *porazitj*. Žodyno rašymo pradžioje *kauti* reikšmė buvo kiek praplėsta ir sudaryta darni terminų su *kauti* sistema. Deja, tas *kauti* visiems recenzentams užkliuvo. Remiantis recenzentų rekomendacijomis, pagrindinis terminas paliktas *naikin-ti*, o *kovimas* susiejamas tik su kariais. Deja, tolesnis terminų gyvenimas parodė, kad tas *kauti* toks patogus, kad tiesiog gaila buvo taip susiaurinti. Todėl kyla visai pagrįstos abejonės, ar toks *naikinti* reikšmės išplėtimas nekvepia semantizmu. Juoba kad rusiškas *poraženije* verčiamas bene dešimčia lietuviškų žodžių? Angliškoje terminijoje taip pat yra *defeat*, *kill*, *destruction*, *combat*. O „Lietuvių kalbos žodyne“⁹⁵ *kauti* turi tris reikšmes, *nukauti* – dvi, ir nebūtinai su gyvu daiktu susijusias. Štai keletas terminų: *naikinimas*, *naikini-mas ugnimi*, *naikinimo erdvė*, *naikinimo laipsnis*, *naikinimo patikimumas*, *naikinimo priemonės*, *naikinimo spindulys*, *naikinimo tiki-mybė*, *naikinimo zona*, *taikinio naikinimo dėsnis*. Kažin, ar čia kur nebūtų tikęs *kovimas*?

Priešingas atvejis: rusų kalba to paties reiškinių įvairios atmainos vadinamos skirtingais žodžiais, o vokiška, angliška tradicija beveik nevariantiška. Pavyzdžiui, rusų – *vojskovej*, *taktičeskij*, *polevoj*, vokiečių, anglų – *field*, *Feld*. Žodyne buvo pasiūlytas, žinoma, mažiau variantiškas modelis, tačiau vėlesni realios vartosenos stebėjimai parodė, kad pradėta krypti rusiško modelio link. Pavyzdžiui, iš pradžių be jokių dvejonų buvo pasirinktas terminas *Lauko statutas*, deja, vėliau pasirodęs šis Statutas buvo pavadintas *Kovos statutu*⁹⁶. Teko ir jį įtraukti į žodyną.

95 *Lietuvių kalbos žodynas*. 5 t., 1959.

96 *Motošaulių (šaulių) kovos laikinasis statutas (būrys, skyrius)*. V.: Krašto apsaugos ministerija, 1993.

Nelengva rasti ribą tarp lietuviško ir tarptautinio žodžio. Ir apskritai tokiuose žodynuose tai labai svarbu. Šiuo klausimu beveik visur buvo kliaunamasi J. Klimavičiaus patarimais – kuo mažiau, tuo geriau. Neliko žodyne nė vieno *remontuoti*, *ekipažo*, kiek įmanoma išnaikinti *elementai*, *etapai* ir panašūs žodžiai.

„Karybos žodyno“ atrankos, kūrimo, derinimo ir rašymo darbas buvo nelengvas ir labai atsakingas. Karybos terminija yra labai savotiška, besiskirianti nuo kitų žmogaus veiklos sričių terminijos. Koks pagrindinis skirtumas nuo kitų sričių terminijos? Pirma, šis mokslas buvo, yra ir, matyt, bus gana dogmatiškas, t. y. variantams atsirasti labai menka dirva. Antra, ši terminija gana lengvai diegiama, reikia tik sutarti su kariuomenės vadovybe. Šia prasme labai pamokomas kareiviškas anekdotas apie „liuminį“, kur nemokša puskarininkis priverčia mokytą eilinį sakyti „liuminis“, o ne aliuminis. Jis atskleidžia terminijos diegimo kariuomenėje esmę, kuri tokia – kokius šiandien terminus vartoja karys, tokius po penkerių ar dešimties metų vartos artojas. O karys vartos 90 proc. šiandien rašomų statutų, įvairių karinių žinybų, žodynų terminų. Todėl šiandien tikriausiai retam terminologui pavyksta išgirsti savo norminamojo darbo rezultatus gyvenime, o ne straipsniuose. „Karybos žodyno“ autorius gali pasigirti (o kartais ir susigėsti), kad šiandien jau girdi tiek karybos specialistų, tiek ir kariuomenėje tarnavusių žmonių kalboje prieš daugiau kaip dvidešimt metų paleistą ir kokį neapgalvotą žodį, ir visiškai padorų terminą.

„Karybos žodynas“, be abejo, yra pereinamojo laikotarpio žodynas. Tai buvo Lietuvos kariuomenės atkūrimo ir naujų tradicijų bei įpročių kūrimo metas su savais džiaugsmiais ir savomis bėdomis. Svarbiausia, ką jis padarė – grąžino į vartoseną daug lietuviškų terminų, padėjo įtraukti į vartoseną naujuosius karybos terminus, prisidėjo prie terminijos vienodinimo. Iš pradžių buvo manyta, kad šis žodynas turi plėstis, būti pildomas, perleidžiamas, galbūt net pasidaro keliatomis. Vėliau suprasta, kad kariuomenės gyvenime prasiidėjo visiškai naujas etapas stojant į NATO. Greta neišvengiamų to-

kie geopolitinio pasirinkimo privalumų, mūsų tautai, kultūrai kyla naujų iššūkių. Viena vertus, pasikeičia karybos principai, atsiranda naujų sąvokų (jėgėriai, dragūnai), ginklų, kariavimo būdų, ir tuo nesunkiai papildoma terminija jau naujosios kartos „NATO terminų žodyne“, bet, kita vertus, pradeda rasti naujoji dvikalbystė, kariūnai mokomi ne tik lietuviškai, bet ir angliškai. Ar nejučia nepasikartos jau dukart buvusi padėtis su lietuviška terminija – 1919 ir 1993 metai? Tikėsime, kad greta naujojo „NATO terminų žodyno“ ir aptariamasis „Karybos žodynas“ ir toliau padės puoselėti ir išlaikyti lietuvišką karybos terminiją (nebe dalyko turinio, o būtent terminijos prasme).

3.3.2. „NATO terminų aiškinamasis žodynas“

Ats. plk. Jurgis Norgėla

Sudėtinga, o kartais net dramatiška buvo „NATO terminų aiškinamojo žodyno“, kurio atsakinguoju redaktoriumi buvo tuometinis plk. Jurgis Norgėla, rengimo istorija.

Kaip teigia dr. Algirdas Vincas Kanauka tarnybiniame rašte krašto apsaugos ministrui Česlovui Stankevičiui⁹⁷, „NATO terminų žodyno“ rengimas prasidėjo 1998 m. spalio mėn., kai ministras jam pavedė parengti žodyną.

Lietuvos kariuomenės vadas brg. gen. J. A. Kronkaitis, suprasdamas šio žodyno reikšmę ir svarbą Lietuvos kariuomenės integravimui į NATO, siekė pagreitinti žodyno rengimą ir perėmė jo rengimo valdymą. J. A. Kronkaitis parašė raštą⁹⁸ dr. A. V. Kanaukai, kad jis „... viską, ką turi paruošę(s) dėl NATO žodyno vertimo į lietuvių kal-

97 J. Norgėlos asmeninis archyvas. Dr. A. V. Kanaukos 2000 06 09 tarnybinis raštas Nr. 1181 krašto apsaugos ministrui.

98 J. Norgėlos asmeninis archyvas. Lietuvos kariuomenės vado 1999 09 01 raštas dr. A. V. Kanaukai.

ba“ pateiktų Mokymo ir doktrinų valdybos vadui plk. Romui Žibui.

Gynybos štabo patarėjas dr. A. V. Kanauka tarnybiniu raštu⁹⁹ informavo kariuomenės vadą Joną Kronkaitį apie „Talkos“ (taip tuomet buvo vadinamas „NATO terminų žodynas“, *aut.*) projekto vykdymą ir perdavė jam žodyno vertimo (A–Z raidžių) popierinį variantą (647 psl.), du kompiuterinius diskelius su įrašyta medžiaga ir žodyno „Talkos“ projekto autorių sąrašą (58 pavardės). Tarnybiniame rašte rašė:

„Kadangi Jūs pageidavote, kad darbą pateiktume dabar, negalėjome užbaigti priešpaskutinio – trečio darbo etapo, žodyno stiliaus suredagavimo ir karybos specialistų aprobavimo. Tai planavome padaryti iki š. m. pabaigos, o sumaketuoti ir išleisti žodyną – kitų metų pradžioje. Kaip projekto vadovas, prašyčiau Jūsų sudaryti man sąlygas susipažinti su žodyno aprobavimo išvadomis prieš jį maketuojant ir išleidžiant.“

Dr. A. V. Kanauka taip pat pateikė sąrašą išsivijusių lietuvių „Talkos“ autorių, gyvenusių JAV, Kanadoje, Australijoje ir Lietuvoje, kurie neatlygintinai, kaip dovana Lietuvos kariuomenei, talkino rengiant žodyną.

J. A. Kronkaitis „Talkos“ projekto medžiagą perdavė generaliniam inspektoriui (1997–1999) Algimantui Vladui Garsiui. Taip žodyno medžiaga galiausiai pateko į Generalinę inspekciją, greičiausiai motyvuojant tuo, kad, A. V. Garsiui asmeniškai vadovaujant žodyno rengimui, žodynas bus parengtas greičiau, nei tai galėtų padaryti kas nors kitas. A. V. Garsys pavedė plk. J. Norgėlai susipažinti su gauta medžiaga. Dėl didelės apimties (647 psl.) susipažinti su gauta medžiaga reikėjo laiko, tačiau generalinis inspektorius, nelaukdamas, kada bus parengta informacija apie žodyno projektą, ir galbūt pasitikėdamas dr. A. V. Kanaukos tarnybiniame rašte išdėstytais patikinimais, kad žodynui parengti liko tik suredaguoti kalbos sti-

⁹⁹ J. Norgėlos asmeninis archyvas. Dr. A. V. Kanaukos tarnybinis raštas kariuomenės vadui 1999-09-30 Nr. 571.

lių ir suderinti su karybos specialistais, paskubėjo patikinti ministrą Česlovą Stankevičių, kad iki 1999 m. lapkričio 30 d. žodynas bus parengtas spaudai. A. V. Garsys, eidamas JAV kariuomenėje aukštas pareigas, matyt, priprato, kad buvo skaitomasi su jo nuomone, todėl nelabai buvo linkęs savo atliekamą darbą ir jo rezultatus derinti su kitais krašto apsaugos ar kariuomenės specialistais, o viską derino tik su kariuomenės vadu Jonu Kronkaičiu ir viceministru R. Kilikausku. Šį teiginį patvirtina generalinio inspektoriaus nurodymu parengtas krašto apsaugos ministro Česlovo Stankevičiaus 1999 m. spalio 15 d. įsakymas Nr. 1146 „Dėl karinių terminų žodyno redakcinės komisijos“¹⁰⁰. Šiuo įsakymu buvo sudaryta karinių terminų žodyno rengimo grupė ir redakcinė komisija. Karinių terminų žodyno rengimo grupę sudarė Karinių oro pajėgų (KOP), Karinių jūrų pajėgų (KJP) ir Specialiųjų pajėgų atstovai: šviesaus atminimo plk. S. Murza – KOP vado pirmasis pavaduotojas, kmdr. lt. O. Marinič – KJP štabo viršininkas, kpt. M. Steponavičius – Motorizuotosios pėstininkų brigados „Geležinis Vilkas“ štabo Žvalgybos skyriaus viršininko pavaduotojas. Redakcinė komisija: atsakingasis redaktorius A. V. Garsys, KAM generalinis inspektorius, redakcinės komisijos nariai: plk. R. Žibas, Mokymo ir doktrinų valdybos (MDV) vado pavaduotojas (vėliau paskirtas MDV vadu, *aut.*), plk. J. Norgėla, plk. lt. V. Vaikšnoras, KAM Gynybos štabo operacijų ir planų skyriaus viršininkas, vyr. lt. A. Matusevičienė, KAM Administracijos departamento vertėja, ir Pr. Kuprienė, KAM Administracijos departamento kalbos tvarkytoja. KAM generaliniam inspektoriumi A. V. Garsiui buvo įsakyta organizuoti karinių terminų žodyno rengimo grupės darbą ir iki 1999 m. lapkričio 30 d. parengti žodyno projektą. Ministro įsakyme nustatyta žodyno parengimo data šokiruotų ne tik tuos, kurie kada nors buvo susidūrę su žodynų ar tiesiog karybos leidinių rengimu. Peržiūrint gautą medžiagą, situacija su jo pareng-

100 LR krašto apsaugos ministro 19991015 įsakymas Nr. 1146 *Dėl karinių terminų žodyno redakcinės komisijos*.

tumu buvo daug blogesnė, negu buvo teigiama dr. A. V. Kanaukos tarnybiniame rašte. Pirmas įspūdis buvo toks, kad buvo bandyta išversti angliškus terminus į lietuvių kalbą, bet vertimo lygis buvo labai blogas. Kitaip ir būti negalėjo. Su visa pagarba išėivijos atstovams, tik kai kurie iš jų karo metu pradėjo lankyti lietuviškas mokyklas, ir suprantama, kad emigravę iš Lietuvos 1944 ar vėlesniais metais neturėjo galimybės mokytis lietuvių kalbos. Juo labiau kad reikia turėti ne tik lietuvių kalbos pagrindus, bet ir išmanyti lietuvišką karybos terminiją, kurios jie niekaip negalėjo žinoti gyvendami toli už Lietuvos ribų. Neturint šių pagrindų, neįmanoma tikėtis gerų darbo rezultatų. Galima puikiai mokėti anglų ar prancūzų kalbas ir suvokti karybos terminų ir jų apibrėžčių esmę, tačiau perduoti jų prasmę lietuvių kalba be reikiamų jos žinių yra „*mission impossible*“ (neįvykdomas uždavinys). Šių žinių trūko A. V. Garsiui ir kitiems išėivijos atstovams, todėl kalbos tvarkytojams tekdavo labai stipriai padirbėti su jų rengtų raštų projektais.

Išsamiau susipažinęs su NATO „Talkos“ žodyno projekto medžiaga, generalinis inspektorius A. V. Garsys 1999 m. gruodžio 16 d. tarnybiniu pranešimu¹⁰¹ pranešė kariuomenės vadui Jonui Kronkaičiui apie nuveiktą darbą ir žodyno parengtumą ir įteikė peržiūrėtą, papildytą ir patikslintą „NATO terminų žodyno“ projektą bei grąžinamą „Talkos“ žodyno projektą. Tarnybiniame pranešime konstatuojama:

„Krašto apsaugos ministro įsakymu Nr. 1146 sudaryta komisija turėjo iš pagrindų taisyti p. A. Kanaukos projektą. Pastarojo projektas, po metų darbo, buvo paruoštas nekokybiškai. Jo projekte: 1. Nebuvo išversta daug terminų, neturėjusių apibrėžimų; 2. Nebuvo tikslūs ir sutvarkyti terminai prancūzų kalba; 3. Didelė dalis projekto buvo parašyta anglišku šriftu; 4. Iš 3 183 terminų 1 614 (51 %) buvo netikslūs; 5. Maždaug 70 procentų terminų reikėjo apibrėžti iš naujo.“

101 KAM generalinio inspektoriaus tarnybinis pranešimas kariuomenės vadui 1999 12 16 Nr. 04-180.

Kadangi plk. J. Norgėlai teko perimti, inventorizuoti, tiesiogiai dirbti ir derinti visų rengimo grupės ir redakcinės komisijos narių darbą, šis tarnybinis pranešimas taip pat buvo jo rengtas. Tarnybiniame pranešime išsamiau aprašyti „Talkos“ projekto trūkumus nebuvo prasmės, nes laiko žodynui parengti buvo skirta labai mažai, reikėjo judėti į priekį nepaisant to, kad buvo skirti labai riboti pajėgumai. Šie komentarai būtini, kad skaitytojas suprastų tą darbo apimtį, kurį generalinis inspektorius A. V. Garsys žadėjo padaryti per tris mėnesius. Papildomai reiktų paminėti, kad kompiuteriniuose diskeliuose įrašytas tekstas buvo surinktas skirtingais šriftais, nesuformatuotas ir be lietuviškų raidžių. Tai reiškia, kad visą žodyno tekstą (647 psl.) reikėjo surinkti kompiuteriu iš naujo. Visus terminus su jų apibrėžtimis kažkam reikėjo bent jau perskaityti ir įvertinti jų vertimo į lietuvių kalbą kokybę. Tai galėjo padaryti tik gerai mokantys anglų kalbą ir išmanantys NATO karybos terminologiją karybos specialistai arba anglų kalbos vertėjai, kurių tuo metu buvo labai nedaug, na ir galiausiai, patikslintą vertimą turėjo peržiūrėti lietuvių kalbos specialistai. O jau po to turėjo prasidėti viso žodyno terminų, jų apibrėžčių sisteminimas ir derinimas su karybos ir kalbos specialistais. Dr. A. V. Kanauka, perduodamas „Talkos“ parengtą žodyną kariuomenės vadui Jonui Andriškevičiui, teigė, kad išskyrus A raidės terminus „... *pastabų tobulinti kitas raides nebuvo*“. Reikia suprasti, kad visi kiti terminai, prasidedantys kitomis anglų kalbos abėcėlės raidėmis, yra visiškai parengti ir sutvarkyti, o tai neatitiko tikrovės. Visą darbą reikėjo pradėti iš naujo nuo pirmos iki paskutinės raidės.

Plk. J. Norgėlai informavus generalinį inspektorių A. V. Garsį apie tikrąją „Talkos“ „NATO terminų žodyno“ situaciją, ir A. V. Garsiui pasitarus su J. A. Kronkaičiu, buvo priimtas sprendimas sustiprinti redakcinę komisiją dar prancūzų kalbos vertėja (B. Taujentytė) ir trimis lietuvių kalbos redaktorėmis.

Darbą su pirmine žodyno versija tęsė jau kitu ministro įsakyamu sudaryta darbo grupė. Plk. J. Norgėlai teko organizuoti, koordi-

nuoti ir kontroliuoti žodyno rengimą. Jis puikiai matė daug dalykinių klaidų, netikslumų, o svarbiausia, trūko žodyno terminų sisteminimo. Krašto apsaugos ministro Česlovo Stankevičiaus įsakymu buvo sudaryta nauja žodyno rengimo redakcinė kolegija: atsakingieji redaktoriai: A. V. Garsys ir plk. J. Norgėla; nariai: plk. S. Murza, plk. lt. G. Šneideris, kmdr. lt. O. Marinič, mjr. E. Petrauskas, mjr. G. Grina, kpt. M. Steponavičius, vyr. lt. K. Andrejevas, vyr. lt. A. Matusėvičienė, lt. V. Bivainis, lt. T. Ališauskas; kalbos redaktorės: P. Kuprienė, dr. R. Petrokienė, D. Giedraitienė, E. Valeikienė.

Redakcinei kolegijai buvo skirti du mėnesiai, kad peržiūrėtų žodyną ir parengtų jį spaudai. Generalinis inspektorius A. V. Garsys pavedė plk. J. Norgėlai vadovauti žodyno rengimui. Kadangi pulkininkui buvo žinomi esminiai žodyno projekto trūkumai, todėl pagrindinis dėmesys buvo sutelktas į jų šalinimą, tolesnį terminų sisteminimą ir kitus techninius klausimus. Visas žodynas buvo sudėliotas pagal abėcėlės raides ir pagal pajėgų bei tarnybų rūšis. Plk. J. Norgėlai buvo skirta užduotis koordinuoti vertėjų ir kalbos redaktorių darbą, derinti kylančius klausimus su žodyno redakcinės kolegijos nariais ir rengti galutinę patikslintą žodyno versiją. Svarbiausias darbo tikslas buvo savalaikis ministro įsakymo įvykdymas. Generalinio inspektoriaus A. V. Garsio referentė T. Budrikienė kaupė visą vertėjoms teikiamą medžiagą savo kompiuteryje, perduodavo ją plk. J. Norgėlai, o po jos peržiūros ir patikslinus kai kuriuos klausimus gauta medžiaga buvo siunčiama kalbos redaktorėms ir redakcinės kolegijos nariams derinti. Pažymėtina, kad buvo daromas vertimas tik tų terminų ir jų apibrėžčių, kurie nebuvo išversti „Talkos“ žodyno darbo grupės narių, todėl dirbant su žodyno projektu naujieji redakcinės kolegijos nariai buvo priversti ne kartą grįžti prie anksčiau atlikto darbo. Dirbant tokiu būdu darbas geriausiai atveju galėjo būti padarytas tik techniškai, t. y. išverstas, patikslintas ir iš naujo parašytas visas tekstas lietuvių kalba. Apie išverstų ir skirtingų kalbos redaktorių suredaguotų terminų ir jų apibrėžčių sisteminimą nebuvo net kalbos. Visa rengiama medžiaga buvo

teikiama plk. Norgėlai, todėl jam reikėjo spręsti dėl jų galutinės redakcijos. Ten, kur pakakdavo turimos kompetencijos ir pasikonsultavus su kalbos redaktorais ir redakcinės kolegijos nariais sprendimą dėl galutinės terminų straipsnių redakcijos priimdavo plk. J. Norgėla. Geras prancūzų kalbos mokėjimas leido plk. J. Norgėlai sutikrinti anglų kalbos vertėjų padarytus terminų vertimus, nes terminai „Talkos“ žodyne buvo pateikti anglų ir prancūzų kalbomis. Pažymėtinas ir tas faktas, kad „Talkos“ žodyne nebuvo pateiktos terminų apibrėžtys anglų kalba, todėl vertėjai peržiūrėjo tik pačių terminų vertimą į lietuvių kalbą. Niekas dar neįsivaizdavo, kaip turi atrodyti standartizuotas NATO dokumentas, todėl paskirta žodyno rengimo komanda tiesiog bandė tinkamai baigti dr. A. V. Kanaukos pradėtą darbą jo pasirinktu formatu. Tokiam sprendimui pateisinti reikia suprasti, kad tuo metu anglų kalba krašto apsaugos sistemoje dar nebuvo „pagrindinė“ karių bendravimo kalba, todėl buvo manoma, kad papildomas darbas, siekiant įtraukti į „Talkos“ žodyną dar ir terminų apibrėžtis, bus perteklinis. Kadangi visą žodyno turinį teko peržiūrėti ne vieną ir ne du kartus, todėl, jeigu mechanškai užkliūdavo skirtingose vietose skirtingai traktuojami kai kurie terminai, jie buvo tarpusavyje suderinti. Tačiau tai nepavadinsi terminų sisteminimu. Buvo dirbama daug ir greitai, žiūrint į šį darbą daugiau kaip į techninį produkto gaminimą, o nežinodami ir nesuvokdami, kad žodynams ir standartizuotiems norminiams aktams keliami tam tikri reikalavimai.

Krašto apsaugos ministro Č. Stankevičiaus įsakymu paskirtiems redakcinės kolegijos nariais pajėgų ar vienetų atstovams nebuvo lengva atlikti gautą užduotį. Karinėse pajėgose ar atskiruose vienetuose nebuvo terminijos komisijų, kuriose būtų galima kolegialiai vertinti ir pateikti dalykinius siūlymus dėl terminų ar jų apibrėžčių. Karinėse pajėgose buvo konsultuojamasi su tam tikrų karybos sričių specialistais, kalbininkais, tačiau, kaip parodė gauta iš pajėgų medžiaga, skirtos užduotys buvo atliktos ne taip kokybiškai, kaip norėta. Sudėtingiausia buvo karinių oro ir jūrų pajėgų bei lo-

gistikos atstovams – labai dideli terminų straipsnių rinkiniai, kurie buvo susiję su techniniais dalykais, technologiniais bei pajėgų vadovavimo ir valdymo procesais. Vykdamas šią užduotį nelabai buvo kuo vadovautis, nes karybos srities žodynų ar terminų bazės dar nebuvo, o tuometiniuose technikos ar kitų sričių žodynuose ką nors gal ir galima buvo rasti, tačiau tam reikėjo turėti šiek tiek laiko ir paskirti tam tikras darbo grupes. Laiko buvo tikrai labai mažai, nes pajėgų karybos specialistų pateiktus terminų straipsnius dar reikėjo peržiūrėti keturiems kalbos specialistams, o po to plk. J. Norgėlai viską sudėti į bendrą žodyno formatą. Kaip ir reikėjo tikėtis, kalbos specialistai tarpusavyje savo darbo nederino, kaip nederino darbo ir pajėgos, todėl terminų sisteminimo užduotį teko atlikti atsakingajam redaktoriui plk. J. Norgėlai.

Krašto apsaugos ministro Č. Stankevičiaus įsakymu skirtas laikas bėgo greitai, o visi įtraukti į šį darbą asmenys iš visų jėgų stengėsi laiku atlikti skirtą užduotį, tačiau dėl aukščiau išdėstytų priežasčių ir aplinkybių KAM generalinis inspektorius A. V. Garsys tik 1999 m. gruodžio 16 d. pateikė kariuomenės vadui brg. gen. J. A. Kronkaičiui parengtą „NATO terminų žodyno“ projektą. Tarnybiniame pranešime¹⁰², pasiteisindamas dėl vėlavimo dviem savaitėmis, išdėstė jau anksčiau vardytas priežastis ir nurodė, kad „*žodyno projektas buvo suderintas su KOP ir KJP, redaguotas KAM kalbos tvarkytojų-stilističių*“. Tačiau tai buvo labai toli nuo tiesos, nes su jais buvo tikslinami tik kai kurie jų sričių specifiniai techniniai terminai, o visas žodyno projektas jiems nebuvo siūstas derinti. Tokia buvo generalinio inspektoriaus A. V. Garsio nuostata. Suprantama, kad jeigu būtų pradėtas derinti visas žodynas iš naujo, tai būtų užtrukę labai ilgai ir jokiū būdu nebūtų laiku atlikta skirta užduotis.

Pagaliau paruošta medžiaga 2000-ųjų metų pradžioje buvo perduota Leidybos centrui prie Krašto apsaugos ministerijos, kuris su-

102 J. Norgėlos asmeninis archyvas. KAM generalinio inspektoriaus tarnybinis pranešimas kariuomenės vadui 1999 12 16 Nr. 04-180.

maketavo žodyną (maketavo Vaiva Šimonienė) ir atspausdino 99 egzempliorius. Pagal Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 1997 m. sausio 30 d. nutarimą Nr. 59 „Dėl terminų žodyno aprobavimo“¹⁰³ spausdinamą žodyną, leidžiamą 100 egz., reikia derinti su VLKK (nutarimas negalioja nuo 2004 m. birželio 11 d.). Todėl, taupant laiką, buvo apsiribota 99 egz.

Kaip atrodė pirmoji „NATO terminų žodyno“ redakcija?

Tai buvo pirmasis krašto apsaugos sistemoje leidžiamas karybos leidinys, kuriame pateikiami NATO valstybių norminiuose dokumentuose vartojami terminai, suderinti su visomis NATO valstybėmis narėmis. Šis žodynas yra NATO norminio dokumento „NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French) AAP-6“ (standarto 3680) vertimas į lietuvių kalbą. Jį sudaro standartizuoti NATO karinės terminologijos, remiantis standartizacijos programa, terminai anglų ir prancūzų kalbomis ir jų apibrėžtys.

NATO karinių terminų vertimo į lietuvių kalbą tikslas – pritaikyti Lietuvos krašto apsaugos sistemai vartojamus terminus prie standartizuotos NATO karybos terminijos. Buvo siekiama išversti terminus ir jų apibrėžtis parenkant ar sukuriant naujus lietuviškus terminų atitikmenis, neužteršiant lietuvių kalbos užsienio kalbų skoliniais. Žodynas apėmė daugelį karybos, kovos technikos ir karinės veiklos sričių: 1. strategiją, taktiką, administravimą, navigaciją, elektrotechniką, ginkluotę, karo inžineriją, karinį ir prekybos laivyną, karo mediciną, logistiką, meteorologiją, mobilizaciją, radiolokaciją, radioelektroninę kovą, ryšius, sprogmenis, šaudmenis, kovos techniką ir transporto priemones, topografiją, žvalgybą ir žvalgymą, atskiras komandas ar standartinius pranešimus, karinių vienetų, štabų bei NATO vadovybės struktūras ir kt.; 2. visas ginkluotųjų pajėgų rūšis (kariuomenės pajėgas). Žodyne yra 308 psl., 3 183 terminai su apibrėžtimis lietuvių kalba ir terminų rodyklėmis anglų, prancūzų ir lietuvių kalbomis; nurodyti terminų sinonimai ir kiti dažniau-

103 VLKK 1997 01 30 nutarimas Nr. 59 *Dėl terminų žodyno aprobavimo*.

siai vartojami (susiję) terminai; nurodoma termino įtraukimo į žodyną data; terminai pateikiami ir terminų rodyklės sudarytos anglų kalbos abėcėlės tvarka.

Signalinis „NATO terminų žodyno“ tiražas buvo išdalytas visiems krašto apsaugos sistemos struktūriniais vienetams. Vienas žodyno egzempliorius buvo perduotas ir Valstybinei lietuvių kalbos komisijai, nes, planuodami išleisti žodyną didesniu nei 100 egz. tiražu, privalėjome jį derinti su Kalbos komisija. Vertindamas dr. A. V. Kanaukos indėlių rengiant šio žodyno projektą ir dėkodamas už atliktą darbą plk. J. Norgėla asmeniškai įteikė jam vieną žodyno egzempliorių.

KAS struktūrinių vienetų vadams (viršininkams) buvo nurodyta susipažinti su pateiktu žodyno projektu ir pateikti pastabų ir pasiūlymų Generalinei inspekcijai.

Nurodytu laiku darbo grupė gavo atsiliepimų dėl žodyno projekto ir darbas vėl buvo tęsiamas, siekiant pašalinti trūkumus ir ištaisyti netikslumus. Deja, ne visi KAS struktūriniai vienetai ir pajėgos atsiuntė savo pastabų. Buvo ir formalių atsakymų, pvz., Karinių jūrų pajėgų štabo viršininkas km. dr. O. Marinič 2000 m. sausio 4 d. informavo, kad pastabų dėl jūrų karinės terminologijos NATO žodyno vertime nėra. Nors tokie atsakymai ir kėlė abejonių, tačiau šiuo atveju, kadangi jis buvo redakcinės komisijos narys, teko tvirtinti tokią KJP terminų vertimo redakciją, kuriai pritarė jos atstovas.

A. V. Garsiui dėl ligos išvykus iš Lietuvos, toliau teko dirbti be jo. 2000 m. rugpjūčio 30 d. buvo gauta ir pirmoji Valstybinės lietuvių kalbos komisijos recenzija¹⁰⁴, kurioje buvo pateiktos pastabos dėl netaisyklingų ar netikslų terminų (23), įvardžiutinių formų vartojimo (9), kirčiavimo netikslumų (22), terminų nevienodumų ir netikslumų (daugiausia kaip 20). Gavus ekspertų pastabų ir pasiūlymų darbas pasidarė profesionalesnis, nes apėmė ne tik karybos, bet ir kalbos specialistų žinias ir patirtį. 2000 m. rugsėjo 15 d. Valstybinės

104 VLKK 2000 08 30 raštas Nr. 03-05-171. NATO terminų žodyno recenzija.

lietuvių kalbos komisijos rašte¹⁰⁵ buvo pateiktas kirčiavimo klaidų sąrašas (apie 50 žodžių). Kalbos ekspertų nurodytos klaidos buvo tučiuojau šalinamos, o terminai tikslinami ir sisteminami.

2000 m. spalio 10 d. E. S. Kisininas pateikė pastabų ir konkrečių pasiūlymų dėl žodyne esančių apsaugos nuo naikinimo priemonių ir artilerijos terminų¹⁰⁶. Tuo metu jis jau turėjo sukaupęs tam tikrą karybos žodynų rengimo patirtį ir mielai pasidalijo savo išvalgomis ir turima medžiaga. Jo pagrindinė pastaba buvo ta, kad „*straipsniai tarpusavyje nesuderinti ne tik pagal turinį, bet ir pagal formą. Pavyzdžiui, originale (NATO dokumente) beveik visur nurodoma, ko kiems veiksams skiriamas tas ar kitas straipsnis: In artillery and naval gun-fire support (sausumos ir jūrų artilerijos ugnies paramoje), In nuclear warfare (branduoliniame kare) ir t. t. Taip reikėtų rašyti ir vertime, tačiau taip nėra daroma arba daroma kiekviename straipsnyje skirtingai.*“

Reikėjo labai įdėmiai peržiūrėti pateiktus siūlymus dėl artilerijos terminų, suderinti su kitais karybos specialistais, kalbos redaktorais ir iš maždaug 150-ties pateiktų terminų netikslumų buvo patikslinta apie 100 terminų. Maždaug tokios pat apimties buvo ir siūlymų dėl apsaugos nuo naikinimo priemonių terminų. Vėliau daugiau kaip dvidešimt E. S. Kisino siūlymų buvo pateikti įvertinti Valstybinės lietuvių kalbos komisijos kalbos ekspertams. Kadangi krašto apsaugos sistemos specialistų nuomonės išsiskyrė, žodyno atsakingasis redaktorius pasirinko Valstybinės lietuvių kalbos komisijos ekspertų pateiktus siūlymus.

Pagaliau 2000-ųjų metų pabaigoje visos pastabos ir pasiūlymai buvo įvertinti, žodynas patikslintas ir 2000 m. spalio 20 d. patvirtintas krašto apsaugos ministro Č. Stankevičiaus įsakymu Nr.

105 VLKK 2000 09 15 raštas Nr. 03-05-175. NATO terminų žodyno kirčiavimo klaidos.

106 J. Norgėlos asmeninis archyvas. E. Kisino 2000 10 10 pastabos *Dėl NATO terminų žodyno apsaugos nuo naikinimo priemonių ir artilerijos terminų.*

1250¹⁰⁷. Žodyną patvirtinus kaip norminį dokumentą jis buvo perduotas maketuoti Leidybos centrui prie KAM ir išleistas 99 egz. tiražu. Vienas „NATO terminų žodyno“ egzempliorius buvo padovanotas Valstybinei lietuvių kalbos komisijai. Dėkodama už padovanotą žodyną VLKK pirmininkė Danguolė Mikulėnienė 2001 m. lapkričio 13 d. raštu „Dėl NATO terminų žodyno“¹⁰⁸ dar kartą priminė, kad platinti rengiami spausdintiniai ar elektroniniai terminų žodynai turi būti teikiami aprobuoti VLKK¹⁰⁹, ragindama pataisytą žodyną teikti komisijai aprobuoti.

Laikas bėgo. Krašto apsaugos ministro Č. Stankevičiaus įsakymu nuo 2000 m. spalio 24 d. plk. J. Norgėla buvo paskirtas eiti Lietuvos kariuomenės Gen. A. Ramanausko karių profesinio tobulinimo centro viršininko pareigas, tačiau ministras įsakymo dėl „NATO terminų žodyno“ redakcinės kolegijos nekeitė ir jam, kaip atsakingajam žodyno redaktoriui, teko toliau derinti susijusius su žodyno rengimu klausimus. 2001 m. viduryje iš JAV atvykęs Donatas Skučas buvo priimtas dirbti krašto apsaugos ministro patarėju. Žodyno rengimo darbas su pajėgų atstovais nebuvo produktyvus ir vyko gana pasyviai, tačiau E. Kisinas lygiagrečiai su ministro paskirta redakcine kolegija atidžiai sekė jos atliekamą darbą ir dėjo milžiniškas pastangas peržiūrėdamas žodyno projektą ir teikdamas atsakingajam redaktoriui savo pastabas ir siūlymus, kurių tikrai buvo nemažai. Atsakingasis redaktorius, gerai žinodamas Kisino tiesmukiškumą, į tai nekreipdavo dėmesio. Svarbiausia buvo jo raštų turinys, kur atsiskleisdavo jo geranoriškumas ir dalykinė pagalba kuriant karybos terminijos pagrindus ir puoselėjant valstybinę kalbą, jo atvirumas, principingumas ir atliekamo darbo kruopštumas.

2001 m. rugsėjo 11 d. E. Kisinas asmeniškai įteikė krašto apsaugos ministrui Linui Linkevičiui „NATO terminų žodyno“ recenziją

107 LR krašto apsaugos ministro 2000 10 20 įsakymas Nr. 1250 *Dėl NATO terminų žodyno tvirtinimo*.

108 VLKK 2001 11 13 raštas *Dėl NATO terminų žodyno*.

109 VLKK 2001 03 29 nutarimas Nr. 1(77) *Dėl terminų žodyno aprobavimo*.

ir pasiūlymus dėl žodyno projekto¹¹⁰, kuriuos ministro patarėjas D. Skučas perdavė plk. J. Norgėlai. Pirmoji mintis, pamačius perduodamą dokumentą, buvo ta, kad tas darbas su žodynu niekada nesibaigs, o antroji – nustebino labai didelė E. Kisino atlikto darbo apimtis. Tai buvo 70-yje puslapių surašytos pastabos dėl terminų, toliau šešiuose puslapiuose pateiktas terminų „be priekaištų“ sąrašas ir dar šešiuose puslapiuose pateikta apibendrinta NATO terminų apžvalga. Savo lydraštyje E. Kisinas rašė:

„Žodyno rengėjai atliko didelį darbą. Tai matyti įdėmiai perskaičius daugiau kaip pusę Žodyno terminų (1612 iš 3178), 911 (arba daugiau kaip pusė) perskaitytų terminų parengti be klaidų. Tačiau Žodyno vertę žymiai menkina tai, kad daugiau kaip 700 perskaitytų terminų turi prasminių, redakcinių, kalbos ir korektūros klaidų, o beveik šimtas terminų išversti ir suredaguoti su tokiomis klaidomis, kurios paverčia visą žodyną niekiniu.“

Kadangi tai nebuvo vieno puslapio dokumentas, reikėjo laiko, kad būtų labai įdėmiai susipažinta su pateiktomis pastabomis ir konkrečiais siūlymais. Išanalizavus pateiktą medžiagą plk. J. Norgėla buvo pakviestas atvykti į pokalbį su krašto apsaugos ministro patarėju D. Skuču, kadangi jam buvo pasiūlyta vadovauti „NATO terminų žodyno“ rengimo darbo grupei. Plk. J. Norgėla su D. Skuču buvo pažįstami nuo 1996-ųjų metų, todėl dirbti kartu nebuvo jokių problemų. Ministro patarėjas D. Skučas įdėmiai susipažino su esama žodyno rengimo situacija, domėjosi darbo grupės narių indėliu, darbo organizavimu ir kitomis problemomis. Jis visada buvo atviras diskusijai ir siūlymams, todėl dirbti kartu su juo buvo lengva. Kadangi žodyno terminų ir apibrėžčių vertimas į lietuvių kalbą iš esmės buvo baigtas, o darbo patirtis ir gaunamos pastabos parodė, kad svarbiausias rengimo uždavinys yra terminų sisteminimas, todėl atsakingasis žodyno redaktorius J. Norgėla pasiūlė D. Skučui patikslinti redakci-

110 E. Kisino asmeninis archyvas. E. Kisino *NATO terminų žodyno recenzija*, 2001 09 11.

nės komisijos sudėtį, o terminų sisteminimo darbą atlikti su viena kalbos redaktore. Kalbos redaktore buvo pasirinkta patyrusi ir nuo pat pradžių su žodyno projektu dirbusi kalbininkė dr. R. Petrokienė, kartu su kuria reikėjo peržiūrėti kiekvieną terminą, apibrėžtis, įvertinti ir priimti ar atmesti teikiamus siūlymus. Tačiau praėjus mėnesiui dr. R. Petrokienė išėjo iš KAS, todėl teko pasirinkti kitą kalbos redaktorę – Jolantą Budreikienę, kuri dirbo Lietuvos karo akademijoje. Pabrėžtina, kad nuo pat „NATO terminų žodyno“ rengimo pradžios visas karių ir civilių darbuotojų darbas buvo atliekamas kaip papildomas, todėl ministerijos vadovybė priėmė sprendimą sumokėti kalbos redaktorei už papildomą darbą, kuris buvo imlus, sudėtingas ir labai atsakingas. J. Budreikienė jau turėjo žodyną redagavimo darbo patirties redaguodama E. Kisino rengtus žodynus, todėl dirbti su ja buvo lengva.

Krašto apsaugos ministro patarėjas D. Skučas pavedė plk. J. Norgėlai parengti krašto apsaugos ministro įsakymo projektą dėl naujos redakcinės kolegijos sudarymo ir E. Kisino pateiktų siūlymų įgyvendinimo bei trūkumų šalinimo planą. Gautos E. Kisino pastabos buvo išsiųstos karinėms pajėgoms peržiūrėti, suteikiant galimybę KAS karybos specialistams išsakyti savo nuomonę ir prisiimti atsakomybę už bendro darbo rezultatus. Tačiau buvo ir tokių vadų, kurie nelabai prisidėjo prie bendro darbo ir neperžiūrėjo jiems paskirtų terminų, o tik formaliai pritardavo pateiktiems terminų projektams.

2001 m. spalio 19 d. krašto apsaugos ministras L. Linkevičius pasirašė įsakymą Nr. 1380 „Dėl darbo grupės NATO žodyno antram leidimui parengti“¹¹¹, kurio darbo grupės vadovu paskyrė ministro patarėją D. Skučą, atsakinguoju redaktoriumi – plk. J. Norgėlą. Naują darbo grupę sudarė: mjr. R. Matulis, aviacija; kpt. V. Olonovas, radiolokacija; vyr. ltn. A. Kaikaris, jūrų terminija;

111 LR krašto apsaugos ministro 2001 10 19 įsakymas Nr. 1380 *Dėl darbo grupės NATO žodyno antram leidimui parengti*.

plk. ltn. R. Kunigonis, inžinerija; mjr. E. Petrauskas, karo topografija; kpt. H. Krivickas, logistika; mjr. G. Vasiliauskas, taktika; mjr. V. Bukauskas, artilerija; mjr. R. Sturonas, valdymo sistemos ir ryšiai. Parengti žodyną buvo įsakyta ne vėliau kaip iki 2002 m. liepos 1 d.

Rengiant galutinę žodyno redakciją atsakingajam redaktoriui J. Norgėlai reikėjo surinkti karinių pajėgų ekspertų parengtus vertinimus ir dar kartą juos išanalizavus viską susisteminti. Darbo grupės nariai turėjo peržiūrėti ir sutikrinti savo karybos srities terminų straipsnių vertimą į lietuvių kalbą, ir, atsižvelgę į E. Kisino pastabas, pateikti savo siūlymus dėl galutinio terminų straipsnių redagavimo, kuriuos turėjo suderinti su savo pajėgų vadovybe. Taip pat ekspertams buvo nurodyta stengtis nevertoti svetimų kalbų žodžių. Jeigu „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“¹¹² nėra reikiamų atitikmenų, buvo leidžiama vartoti Valstybinės lietuvių kalbos komisijos aprobuotus tarptautinius žodžius. Visa pajėgose parengta ir suderinta su atsakinguoju redaktoriumi medžiaga buvo teikiama tvarkyti kalbos redaktorei, o po to reikėjo dar kartą peržiūrėti jos siūlomą galutinę terminų straipsnių versiją. Buvo reikalaujama tiksliai laikytis dokumento originale aprašytų sąvokų teksto, nes tai yra standartizavimo dokumentas: papildyti, išmesti ar keisti sąvokų apibrėžtis buvo uždrausta. Buvo ir techninio pobūdžio klausimų, pvz., Karo inžinerijos mokykla 2002 m. vasario 8 d. informavo atsakingąjį redaktorių plk. J. Norgėlą, kad „atlikti NATO terminų žodyno redagavimo darbų karo inžinerijos ir ABC apsaugos klausimais neturime galimybių dėl kompiuterinės įrangos stokos. Darbą bus galima pradėti tik tada, kai gausime kompiuterius (balandžio mėnesį).“¹¹³

2001-ųjų metų pabaigoje E. Kisiną kreipėsi į ministro patarėją D. Skučą siūlydamas savo pagalbą rengiant „NATO terminų žodyno“ antrąjį leidimą, tačiau dėl nežinomų priežasčių ministerijos va-

112 *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. V., 2002.

113 J. Norgėlos asmeninis archyvas. Karo inžinerijos mokyklos 2002 02 08 raštas *Dėl kompiuterinės įrangos stokos*.

dovybė šio pasiūlymo nepriėmė. Jis buvo parengęs net žodyno rengimo plano projektą, kuriame numatė, jog žodyno rengimas būtų baigtas iki 2002-ųjų metų pabaigos.

2002 m. birželio 4 d. buvo gautos papildomos E. Kisino pastabos dėl „NATO terminų žodyno“ antrojo leidimo redakcijos¹¹⁴. Pažymėdamas, kad redakcinė kolegija atsižvelgė ir ištaisė tik tuos straipsnius, kuriems jis buvo pateikęs pastabų, jis ragino toliau tobulinti žodyno projektą ir pateikė dar apie 15 pastebėjimų dėl netaisyklingų ryšių ir informatikos terminų. Savo rašte jis atkreipė atsakingojo redaktoriaus dėmesį į tai, kad reikia taisyti ne tik jo anksčiau pateiktas pastabas, bet būtina peržiūrėti ir likusius 1 566 terminų straipsnius.

2002 m. lapkričio 7 d. E. Kisinas dar kartą pateikė papildomų pastabų dėl „NATO terminų žodyno“ antrojo leidimo redakcijos¹¹⁵. Pateiktoje 6 puslapių recenzijoje buvo pažymėta, kad *„Žodyno rengėjai, taisydami pirmojo leidimo klaidas, atliko didelį darbą. Ištaisyta daug apmaudžių klaidų, ypač bendrųjų terminų, masinio naikinimo ginklo naudojimo, artilerijos ir raketų, strategijos ir taktikos srityse. Tačiau daug kai kurių sričių, ypač ryšių, topografijos, karo inžinerijos ir kt. terminų išversta iš anglų kalbos ir suredaguota nekvalifikuotai, palikta daug įvairių klaidų.“* Buvo nurodytos vertimo, kirčiavimo, redagavimo, gramatinės ir techninės klaidos. Pro jo akis neprasprūdo ir vadybinės klaidos: *„Daugelio klaidų būtų išvengta, jeigu būtų tinkamai kreipiamas vertėjų ir redaktorių darbas. Skaitant žodyną susidaro įspūdis, kad kiekvienas vertėjas ar redaktorius dirbo pats sau, o jų darbo rezultatai nebuvo tikrinami ir apibendrinami. <...> Verčiant oficialųjį leidinį neleistinos laisvos improvizacijos, juo labiau skirtingas kiekvieno termino ar sąvokos pateikimas skirtinguose straipsniuose.“* Recenzijos išvadose ir pasiūly-

114 J. Norgėlos asmeninis archyvas. E. Kisino papildomos pastabos *Dėl NATO terminų žodyno antrojo leidimo redakcijos*, 2002 06 04.

115 J. Norgėlos asmeninis archyvas. E. Kisino papildomos pastabos *Dėl NATO terminų žodyno antrojo leidimo redakcijos*, 2002 11 07.

muose buvo pažymėta: „Žodyno rengėjai pagerino pirmojo leidimo kokybę, tačiau darbas atliktas nepakankamai kvalifikuotai, leidinyje yra daug vertimo, redagavimo, gramatinių, lietuvių kalbos vartojimo ir techninių klaidų. Beveik trečdalyje (daugiau kaip 800) straipsnių yra didesnių ar mažesnių klaidų. Straipsniai tarpusavyje nesuderinti. <...> Reikėtų išplėsti „Pratarmę“, paaiškinti NATO terminų žodyno paskirtį. Išsiaiškinti, kad žodyne pateikti ir aiškinami daugiausia strateginio ir operacinio lygmens terminai, sąvokos, kurių daugiausia reikia tarpvalstybiniuose, valstybės gynybos institucijų, kariuomenės rūšių tarpusavio santykiuose, susidarytų tam tikra nuomone dėl Žodyno tiražo ir paaiškėtų būtinumas rengti ir leisti taktinio lygmens terminų žodyną.“

Todėl atsakingajam redaktoriui teko vėl ir vėl kartu su kalbos redaktore peržiūrėti pateiktus siūlymus, kilus neaiškumams, kreiptis į ekspertus pagalbos ir galiausiai ištaisius klaidas, grįžti prie terminų sisteminimo.

Pagaliau 2002 m. gruodžio 2 d. buvo gautas raštas¹¹⁶ su Valstybinės lietuvių kalbos komisijos ekspertų pastabomis dėl „NATO terminų žodyno“ antrojo leidimo. Rašte pažymima, kad „peržiūrėta tik nedidelė dalis „NATO terminų žodyno“, tačiau aptiktos ir recenzijoje paminėtos problemos rodo, kad žodynas turi būti iš esmės taisomas keeliais aspektais: privalu peržiūrėti, suderinti ir patikslinti nemažai terminų mikrosistemų ir atskirų terminų; iš naujo suredaguoti daugelį apibrėžimų, patikrinti vertimo tikslumą. Taip pat reikia sutvarkyti formalius žodyno rengimo dalykus (įvairias nuorodas, terminų rikiavimą abėcėlės tvarka, lietuviškų terminų rodyklę ir kt.)“ (dar žr. 3 priedą).

Gavus šį raštą reikėjo labai atidžiai peržiūrėti ir įvertinti kiekvieną pateiktą pastabą. Jokių abejonių nekėlė pastabos, susijusios su gramatikos taisyklių ir kalbos normų taikymo reikalavimais, kurie

116 VLKK 2002 12 02 raštas Nr. 6-251-(6.1) Dėl NATO terminų žodyno antrojo leidimo.

žodyno rengėjams kariams nebuvo žinomi, tačiau, kai terminų gramatinės formos keitimas buvo susijęs su termino dalykinės esmės pokyčiu, tai reikalavo dar kartą gilintis, aiškintis ir derinti su kalbos specialistais kiekvieną tokį atvejį. Kalbos ekspertai rėmėsi ir vadovavosi tuo laiku išleistais bendrinės lietuvių kalbos žodynais, nes specialiųjų karybos žodynų, išskyrus dr. A. Smetonos ir E. S. Kisino žodynus, dar nebuvo. Keletas tokių terminų ir sąvokų pavyzdžių. Gana nemažai terminų susiję su sudėtiniais angliškais terminais **operation** ir **operational**: *operation plan*, *operation order* arba *operational chain of command*, *operational readiness*, *operational requirement*, *operational reserve*, *operational route*, *operational training* ir t. t. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos ekspertų ir E. Kisino nuomone, terminus, susijusius su *operational*, lietuvių kalboje reiktų vartoti kaip operatyvinis: *operatyvinis valdymas*, *operatyvinis vadovavimas*, *operatyvinė parengtis*, *operatyvinis poreikis* ir t. t. Jų nuomone remiasi šiuolaikiniuose anglų–lietuvių, tarptautinių žodžių ir kituose žodynuose pateikta informacija, kuri, keičiantis kalbai ir technologijoms, gal jau ir nebeatitinka šiuolaikinių sąlygų ir reikalavimų. Juolab tų žodynų rengimo metu dažniausiai buvo orientuojamasi į rusų kalbos karybos žodynus, o kadangi Lietuvoje tuo metu nebuvo toleruojama karybos terminija, todėl buvo priimta versija, kad, jeigu terminas susijęs su karyba, tai visi sudėtiniai terminai turi būti siejami su operatyvumu, todėl ir gauname *operatyvinis vadovavimas ir valdymas*, *operatyvinės atsargos*, *operatyvinė parengtis* ir netgi *operatyvinis maršrutas*. Vienareikšmiškai sutikti su šiuo pateiktu Valstybinės lietuvių kalbos komisijos ekspertų siūlymu nebuvo galima, nes vienas dalykas yra *operatyvinis darbuotojas* ir visai kitas – *operatyvinis maršrutas*. Neapsisprendus vien tik dėl šių dviejų terminų vartojimo griūva susijusių su jais terminų sistemimas, įsivelia painiava. Tokių pavyzdžių yra ir daugiau. Kai kurie terminai nei 2000-ųjų pradžioje, nei praėjus 15 metų vis dar nėra galutinai suderinti ir susisteminti.

Grįžtant prie gautų iš Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pas-

tabų vertinimo, pagrindinis žodyno terminų rengimo darbas teko atsakingajam redaktoriui ir kalbos redaktorei. Kai kuriais atvejais iškilę klausimai dar buvo derinami su karybos ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos specialistais. Pagaliau 2003 metų pavasarį nurodyti Kalbos komisijos ekspertų trūkumai buvo pašalinti ir žodyno projektas buvo perduotas Leidybos centrui. Sumaketavus „NATO terminų žodyną“ jį dar kartą peržiūrėjo atsakingasis redaktorius ir, kadangi jis dar nebuvo Valstybinės lietuvių kalbos komisijos aprobuotas, ministerijos vadovybė leido atspausdinti tik 99 leidinio egzempliorius. Atspausdintas žodynas buvo išsiųstas krašto apsaugos sistemos padaliniais ir vienas egzempliorius – VLKK. 2003 m. balandžio 24 d. krašto apsaugos ministro L. Linkevičiaus įsakymu plk. J. Norgėla buvo rotuotas tarnauti į KAM Generalinę inspekciją, bet darbas su žodynu tęsėsi.

2003 m. liepos 22 d. atsakingasis žodyno redaktorius plk. J. Norgėla raštu informavo Valstybinę lietuvių kalbos komisiją¹¹⁷, kad Krašto apsaugos ministerijos paskirta redakcinė kolegija toliau rengia NATO žodyno trečiąjį leidimą. Ji susipažino, įvertino ir iš dalies pritarė VLKK 2002 m. gruodžio 2 d. rašte Nr. 6-251-(6.1) išdėstytoms pastaboms ir rekomendacijoms. Taip pat apibūdino kai kurias žodyno rengimo problemas.

J. Norgėla rašė: „<...> Kadangi pateiktas VLKK žodynas yra darbinis, ir tai ne galutinis jo variantas, nebuvo rengiamos terminų rodyklės <...> Anglų kalbos įtakos neišvengsime, nes redakcinė kolegija ne kūrė, o vertė angliškus terminus į lietuvių kalbą <...> Redakcinė kolegija nemano, kad tikslinga atsižvelgti tik į prancūzų kalbą.“ Taip pat pasisakė apie kai kurių terminų vertimą į lietuvių kalbą: *actuator*, *advanced fleet anchorage*, *afterburning*, *air defence*, *air interception*, *aircraft store*, *airmobile forces*. Pasiūlė terminų, susijusių su šaudmenų rūšimis, sistemą: *binary* – *dvinaris*, *multi* – *daugianaris*, *semi-*

117 J. Norgėlos asmeninis archyvas. 2003 07 22 raštas Valstybinei lietuvių kalbos komisijai *Dėl NATO terminų žodyno trečiojo leidimo rengimo problemų*.

fixed – pusiau sujungtas... Yra ir daugiau ginčytinų bei negalutinių vertimo versijų, todėl labai tikimasi sulaukti paramos ir konsultacijų dėl šio leidinio... (dar žr. 4 priedą).

Taip tęsėsi bendradarbiavimas su Valstybine lietuvių kalbos komisija ir jos ekspertais. Po eilinių rinkimų 2004 metais pasikeitęs Krašto apsaugos ministerijos vadovybei darbo grupės vadovas D. Skučas baigė darbą krašto apsaugos sistemoje ir su žmona grįžo gyventi į JAV, o atsakingajam redaktoriui plk. J. Norgėlai ir kalbos redaktorei J. Budreikienei teko dirbti toliau. Gavus papildomų Kalbos komisijos ekspertų pastabų, 2004 m. birželio 28 d. „NATO terminų žodyno“ redakcinės kolegijos vardu plk. J. Norgėla padėjo Valstybinei lietuvių kalbos komisijai už labai išsamią recenziją¹¹⁸, kuri padėjo parengti šį leidinį vadovaujantis šiuolaikinės lietuvių kalbos normomis.

„Redakcinė kolegija susipažino, įvertino ir maksimaliai atsižvelgė į pateiktas recenzijoje pastabas ir siūlymus. Buvo atsižvelgta į siūlymą mažinti sinonimų skaičių, taip pat mėginome kiek įmanoma susisteminti terminų vartojimą ir vengti aiškinimo tautologijos. Ištaisytos kirčiavimo klaidos.

Nors teikiamas jau trečiojo žodyno leidimo projektas, tačiau jo pratarmė pateikta dar nepataisyta, prie jos mes dar dirbame.

Dėl žodyno sandaros. Į šią pastabą atsižvelgsime ir originalo sandarą aprašysime žodyno pratarmėje.

Dėl pastabos „...aiškinimas kartais pakeičiamas apibūdinimu...“: taip yra dėl to, kad šis žodynas vis dėlto verstinis ir nenorėta nutolti nuo originalo siekiant reiškinius ar jų požymius įvairiomis kalbomis apibūdinti vienodai.

Terminologijos pakomisei teikiame svarstyti terminą logistika – (logistics), 192 psl.

Teikiame Jums vertinti pataisytą trečiojo žodyno leidimo projektą.“

118 J. Norgėlos asmeninis archyvas. 2004 06 28 raštas VLKK Dėl NATO terminų žodyno trečiojo leidimo.

2004 m. lapkričio 17 d. atsakingasis redaktorius plk. J. Norgėla įteikė Valstybinei lietuvių kalbos komisijai 7 puslapių raštą¹¹⁹, kuriame anglų kalbos abėcėlės tvarka buvo ištaisyty terminų sąrašas, kad ekspertams būtų lengviau atsekti atliktus taisymus. Terminai buvo sugrupuoti pagal temas: bendrosios pastabos, sinonimija – norminimo stoka, lietuviškoji terminija: sistemiškumo stoka, lietuviškoji terminija: reikšmės skoliniai, tarptautinė terminija: perteklius, sistemiškumo stoka, terminų aiškinimų ydos ir trūkumai, terminų gramatikos dalykai, kirčiavimo klaidos ir riktai.

Bendradarbiavimas su Valstybine lietuvių kalbos komisija neapsiribojo tik oficialiais raštais. Teko ne kartą lankytis Kalbos komisijos buveinėje, bendrauti su pirmininke dr. Irena Smetoniene, administracijos darbuotojais ir kalbos ekspertais, kartu su plk. Zenonu Vegelevičiumi ir kalbos redaktore J. Budreikiene ne kartą teko dalyvauti ekspertų pakomisės posėdžiuose pagrindžiant ginčytinų karybos srities terminų taikymo specifiką. Komisijos posėdžiuose galutinai apsisprendus dėl ginčytinų terminų vartojimo teko dar keletą kartų skaityti ir redaguoti visą žodyną, nes pakeitus kurį nors terminą reikėjo atitinkamai keisti kitus terminus ar jų apibrėžtis, pvz., terminas *vienetas* buvo pakeistas terminu *dalinys, padalinys*, kurie žodyne vartojami daugiau nei 50 kartų, truputį mažiau vartojamas *radiolokacijos* terminas ir t. t. Santykiai su Valstybine lietuvių kalbos komisija buvo dalykiški ir nuoširdūs. Tiesioginis ryšys buvo palaikomas su dr. Vilija Ragaišiene, kuri visada pasitikdavo su šypsena ir labai geranoriškai stengėsi paremti visas pastangas, siekiant sėkmingai užbaigti pradėtą darbą. Vis dėlto ėjo jau penkti metai, kai buvo pradėtas tvarkyti „NATO terminų žodynas“.

Žodyną recenzavo Valstybinės lietuvių kalbos komisijos paskirti ekspertai dr. Jonas Klimavičius ir dr. Antanas Smetona.

2005 m. sausio 10 d. pataisytas žodynas buvo pateiktas Valstybinei

119 J. Norgėlos asmeninis archyvas. 2004 11 17 raštas Valstybinei lietuvių kalbos komisijai *Dėl ištaisyty NATO terminų žodyno trečiojo leidimo terminų.*

lietuvių kalbos komisijai¹²⁰, o balandžio mėnesį gautos baigiamosios pastabos dėl „NATO terminų žodyno“ (dvi recenzijos – dr. J. Klimavičiaus ir dr. A. Smetonos)¹²¹. Šį kartą daugiau dėmesio buvo skirta elektronikos, inžinerijos, fizikos ir kitų mokslo sričių terminijai suvienodinti su Elektrotechnikos, Radioelektronikos žodynuose ir Technikos enciklopedijoje apibrėžtais terminais. Nurodyti trūkumai taip pat buvo pašalinti. Paskutinės Kalbos komisijos pastabos buvo gautos 2005 m. rugsėjo 27 d.¹²², kuriose buvo nurodyti keli taisytini terminai ir siūloma atsakingajam redaktoriui dalyvauti Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisės posėdyje svarstant ginčytinus terminus. Ginčytinų terminų buvo nedaug, pvz., terminų *altitudė*, *gaudantysis orlaivis*, *perėmimas*, *mokymai*, *karinis vienetas*, *valdymas ir kontrolė*, *radiolokacija – radiolokatorius – radaras* lietuviškų atitikmenų nustatymas.

Baigiant rengti NATO terminų žodyno trečiąją leidimą dar iškiilo poreikis parengti kompiuterinę programą, kurią instaliavus į darbo kompiuterius karybos terminų paieška ir jų vartojimas būtų lengvesnis ir paprastesnis, nei dirbti su spausdinta žodyno versija. Nelabai patogu juo naudotis ir lauko sąlygomis. Todėl ministerijos vadovybei pritarus buvo skirtos lėšos kompiuterinei programai sukurti ir jai įsigyti. Atlikus apklausą buvo pasirinkta UAB „Fotonija“, kuri ne tik sukūrė trikalbę kompiuterinę programą, bet ir perkėlė į ją žodyno duomenis. Paieška gali būti atliekama anglų, prancūzų ir lietuvių kalbomis, o paspaudus apibrėžtyse pateiktas nuorodas į kitus susijusius terminus, jie pasiekiami lengvai ir greitai. Yra teksto redagavimo ir spausdinimo funkcijos. Teko išbandyti ir teikti pastabų programos kūrėjams, kol buvo pasiektas reikiamas rezultatas. Programa išties veikė ir iki šiol puikiausiai veikia. Krašto apsaugos ministerija kartu

120 J. Norgėlos asmeninis archyvas. 2005 01 10 pataisyto NATO terminų žodyno trečiojo leidimo pateikimas VLKK.

121 VLKK 2005 04 raštas *Dėl NATO terminų žodyno trečiojo leidimo* (galutinės pastabos, dr. J. Klimavičiaus ir dr. A. Smetonos recenzijos).

122 VLKK 2005 09 27 raštas *Dėl NATO terminų žodyno trečiojo leidimo*.

su programa įgijo ir jos administravimo teisę, todėl visas kasmetines AAP 6 terminų ar apibrėžčių pataisas, papildymus ar kitą informaciją galima tikslinti, šalinti ar pildyti. Šiai programai buvo suteiktas sąlyginis pavadinimas „termiNATO“ (trumpinys – *terminai NATO*) ir ji yra vidiniame Krašto apsaugos ministerijos tinklalapyje (intrane), kuris prieinamas visiems krašto apsaugos sistemos kariams ir civiliams darbuotojams. Deja, apie šią programą žino tik su karybos leidinių rengimu susiję kariai ar darbuotojai. Kitas neigiamas faktas yra tas, kad, turėdami puikų darbo instrumentą, juo nesinaudoja. AAP 6 norminis dokumentas yra nuolatos atnaujinamas ir tiklinamas, o nauji karybos terminai, perėję KAM Terminijos komisiją ir aprobuoti Valstybinės lietuvių kalbos komisijos, patenka tiesiogiai į Terminų banką, kuriame atsiranda jau kelios tų pačių terminų versijos, o seni ir pakeisti terminai iš jo nėra išimami. (Plačiau apie Terminų banką skaitykite 3.4 skyrelyje.)

2005 m. lapkričio 3 d. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisė apsvartė „NATO terminų aiškinamąjį žodyną“¹²³. Posėdyje buvo nutarta terminą *radaras* keisti *radiolokatoriumi*. Žodį *altitudė* pakeitė į *absoliutusias aukštis*. Terminas *integrutasis štabas* keistas terminu *mišrusis štabas* (atsižvelgta į apibrėžtį). Recenzijoje abejota, koks terminas tikslesnis *lankstomoji optinė sistema* ir *laužytoji optinė sistema*. Pritarta terminui *laužytoji optinė sistema*. Terminas *vėduoklinis žymeklinis radijo švyturys* keistas terminu *vėduokliškas žymimasis radijo spindulys*. Recenzijoje taip pat abejota, kuris iš pažyminių tiksliausias: *kontroliuojamasis, sekamas, saugomas dažnis*. Pritarta terminui *sekamas dažnis*. Atkreiptas dėmesys į kai kuriuose terminuose vartotinas įvardžiutes formas. Terminas *psichologinė konsoliduojanti veikla* keistas į *psichologinė vienijanti veikla, laivugalis – į laivagalis*. Inverterio ir lygintuvo apibrėžtyje žodis *transformuoja* taisytas į *verčia*. Atkreiptas dėmesys,

123 VLKK Terminologijos pakomisės 2005 11 04 posėdžio protokolas Nr. 69. Svarstytas NATO terminų aiškinamasis žodynas.

kad žodynuose įvairuoja terminų *vėbermetras* ir *fliuksmetras*, vartojamų sinonimiškai, pateikimas. Pritarta terminui *vėbermetras*.

Nutarta pataisyti „NATO terminų aiškinamąjį žodyną“ teikti svarstyti ir aprobuoti Kalbos komisijai.

2005 m. lapkričio 10 d. Valstybinė lietuvių kalbos komisija apsvarstė „NATO terminų žodyno“ trečiąjį pataisytą leidimą¹²⁴. Buvo informuota, kad žodynas kelis kartus recenzuotas, beveik dėl visko susitarta, bet sudarytojai rado dar keletą aptartinių dalykų. Jei komisija sutinka patikėti sprendimą dėl jų pakomisei, žodyną būtų galima aprobuoti.

Nutarta: „NATO terminų žodynas“ atitinka kalbos taisyklingumo reikalavimus, jo terminų visuma – pagrindinius terminologijos principus. Žodyną įvertinti pirmuoju Terminų žodynų vertinimo taisyklėse nurodytu lygiu „Valstybinė lietuvių kalbos komisija neprieštarauja“.

Remdamasi šiuo nutarimu Krašto apsaugos ministerija jau turėjo teisę spausdinti ir platinti „NATO terminų žodyną“, kurio titulinio lapo apatinėje dalyje atsirado prierasas „Valstybinė lietuvių kalbos komisija neprieštarauja“. Leidinio tituliniam lape buvo įrašytos ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos recenzentų pavardės: dr. Jonas Klimavičius (Lietuvių kalbos institutas) ir dr. Antanas Smetona (Vilniaus universitetas). Leidinio maketuotojos: E. Balčiūnaitė, D. Mateikienė, V. Šimonienė ir G. Bakanienė.

Tačiau Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisė, vykdydama VLKK nutarimą, savo 2005 m. lapkričio 15 d.¹²⁵ posėdyje apsvarstė neaiškius „NATO terminų aiškinamojo žodyno“ terminus. Aiškintasi dėl J. Norgėlos laiške nurodytų neaiškių terminų. Anksčiau svarstant „NATO terminų aiškinamąjį žodyną“ buvo sutarta *altitudę* keisti *absoliučiuoju aukščiu*, tačiau rengėjai teigė su-

124 VLKK 2005 11 16 posėdžio protokolas Nr. P-7.

125 VLKK Terminologijos pakomisės 2005 11 16 posėdžio protokolas Nr. 75. Neaiškūs NATO terminų aiškinamojo žodyno terminai.

radę, kad toks terminas žodyne jau yra. Sutarta, kad rengėjai parengs naują su *altitudėmis* susijusių terminų sąrašą.

Kalbėta apie anglišių terminų *command* ir *control* vertimą. Neaiškus yra *valdymo* ir *vadovavimo* santykis. Žodyne pasigesta termino *kontrolė*, išsiaiškinta, kad tai tikrai yra kitas dalykas, t. y. būtinas atgalinis ryšys, kad galima būtų patikrinti, ar vykdomi nurodymai. Sutarta pridėti dar vieną *control* reikšmę – *kontrolė* (greta *valdymas*).

Nutarta taisyti „NATO terminų žodyną“ pagal susitarimus.

Taip baigėsi dramatiška, ilgai trukusi „NATO terminų aiškinamojo žodyno“ istorija, ilgas ir kruopštus didelio kolektyvo darbas. Plk. J. Norgėla 2006 m. sausio 16 d. tarnybiniu pranešimu¹²⁶ informavo krašto apsaugos ministrą Gediminą Kirkilą, kad skirta užduotis įvykdyta – „NATO terminų aiškinamasis žodynas“ parengtas, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos aprobuotas ir Krašto apsaugos ministerijos Leidybos ir informacinio aprūpinimo tarnybai pateikta paraiška dėl jo trečiojo leidimo.

Būtina dar kartą paminėti aktyviausius žodyno projekto rengėjus, be kurių, kaip specialistų, darbas nebūtų buvęs kokybiškas. Tai dim. plk. Zenonas Vegelevičius (aviacija, radiolokacija ir kiti bendrieji klausimai), plk. ltn. Raimundas Matulis (Karinės oro pajėgos), plk. ltn. Vygantas Bukauskas (artilerija), mjr. Raimondas Sturonas (ryšiai), mjr. E. Petrauskas (topografija), ats. mjr. H. Krivickas (logistika), ats. kpt. V. Olonovas (radiolokacija). Ypač reiktų pažymėti plk. Z. Vegelevičiaus indėlį. Tuo metu jis ėjo Lietuvos karo akademijos eksperto pareigas, tačiau jo faktinė tarnybos vieta buvo KAM Generalinė inspekcija, todėl visada buvo šalia ir atsakingajam redaktoriui buvo galima greitai apsvarstyti ir išspręsti iškilusius klausimus. Labai aukštos kompetencijos aviacijos karininkas, kurio žinios neapsiribojo tik aviacija, kuri yra viena iš techniškai sudėtin-

126 J. Norgėlos asmeninis archyvas. Tarnybinis pranešimas krašto apsaugos ministrui *Dėl NATO terminų aiškinamojo žodyno*, 2006 01 16.

giausių karinių pajėgų rūšių. Didelė tarnybos patirtis ir žinios padėjo rasti daug atsakymų ir išspręsti sudėtingiausius klausimus remiantis fizikos, matematikos, chemijos ir kitų mokslo šakų pagrindais. Tuo metu Generalinėje inspekcijoje dirbo dar du labai patyrę specialistai – kar. m. dr. dim. plk. G. Tamulaitis ir chem. m. dr. R. Martinkus, kurie padėdavo išnarplioti bendro pobūdžio ar su apsauga nuo cheminio, biologinio ir radiologinio ginklų susijusius klausimus. Žodynas buvo parengtas kokybiškai dėl kruopštaus ir didelio Valstybinės lietuvių kalbos komisijos kalbos ekspertų dr. J. Klimavičiaus ir dr. A. Smetonos darbo. Už tai jiems didelė padėka visų Lietuvos karių vardu, nes savarankiškai be jų pagalbos paskirtas uždavinys nebūtų atliktas. Taip pat būtina dar kartą paminėti dim. plk. E. S. Kisino pastangas, nes jo pastabos ir siūlymai buvo labai naudingi darbo grupei ir privertė dar atsakingiau dirbti patikėtą darbą. Būtų neteisinga nepadėkoti ir kolegei J. Budreikienei. Iš tiesų labai atsakingai ir sąžiningai atliko jai pavestą darbą, iš esmės pagrindinis darbo krūvis gulė ant mūsų pečių ir teko dirbti visą techninį darbą sisteminant žodyno terminus, apibrėžtis ir šalinant nustatytus trūkumus. Kaip sakoma „skersai ir išilgai“ per visą žodyną dešimtis kartų.

„NATO terminų aiškinamojo žodyno“ trečiasis pataisytas leidimas buvo patvirtintas kaip norminis dokumentas krašto apsaugos ministro Gedimino Kirkilo 2006 m. vasario 13 d. įsakymu Nr. V-155¹²⁷, pasirašytas spaudai 2006 m. kovo 19 d. ir atspausdintas 2 000 egz. tiražu, iš kurių 100 egz. buvo skirti parduoti.

Šešerius metus be pertraukų trukęs darbas buvo baigtas, tačiau dėti tašką ir mėgautis atlikto darbo rezultatais dar ne laikas. Kokios pirmojo ir pagrindinio karybos terminų žodyno rengimo išvados? Kalbant apie „NATO terminų žodyną“ reikia skirti ir suprasti du dalykus: pirma, tai yra NATO standartizacijos susitarimas

127 LR krašto apsaugos ministro 2006 02 13 įsakymas Nr. V-155 *Dėl NATO terminų aiškinamojo žodyno trečiojo leidimo tvirtinimo*.

(standartas), kuris nuolat atnaujinamas ir dalyvaujančios valstybės susitaria naudoti šį administracinį sąjungininkų leidinį (AAP 6) ir visus vėliau periodiškai spausdinamus jo pakeitimus, kaip pagrindinį NATO karybos terminų ir jų apibrėžčių žodyną. Antra, tai yra enciklopedinio pobūdžio karybos terminų žodynas, kurio parengimas turi atitikti teikiamus žodynams valstybinės kalbos reikalavimus. Kitaip tariant, tai yra pagrindinis karybos terminų žodynas, pagal kurį ir su kuriuo turi būti derinami visi kiti žemesnio lygmens ar atskirų karybos sričių žodynai, tiek dalykiniu, tiek ir kalbiniu požiūriu siekiant svarbiausio – terminų sisteminimo. Šio ir kitų NATO atskirų karybos sričių terminų žodynų rengimo ypatybės iškelia dilemą dėl jų parengimo ir adaptavimo kaip Lietuvos karybos standartų. Kasmet tikslinant AAP 6 terminus negalima apsiriboti pavienių terminų vertimu į lietuvių kalbą, jų suderinimu su karinių pajėgų ekspertais, KAM Terminijos komisija ir Valstybine lietuvių kalbos komisija. Visi nauji ar patikslinti terminai turi būti susisteminti visuose NATO terminų ar kituose žodynuose, o tam reikalingi tam tikri pajėgumai (KAM padalinys) ar nuolat veikianti terminų redakcinė kolegija (bent jau atsakingasis redaktorius ir kalbos redaktorius). Terminų sisteminimas nėra nei KAM Terminijos komisijos, nei Valstybinės lietuvių kalbos komisijos funkcija. Joms pateikus terminų straipsnių rinkinius niekas netikrina, kaip jie dera su kitais ir ar įsikomponuoja į jų visumą. Mokymo ir doktrinų valdyba, kuri šiuo metu perima terminų rengimo proceso valdymą, taip pat neturi tokios funkcijos, nes standartizacijos klausimai (taip pat ir terminologijos) yra Krašto apsaugos ministerijos kompetencija. Taigi galima apibendrintai pasakyti:

1. Karybos terminų žodynų rengimas yra labai sudėtingas, kruopštus ir ilgalaikis darbas, reikalaujantis karybos sričių, valstybinės lietuvių kalbos ir žodynų rengimo reikalavimų išmanymo bei įvairios kario tarnybos patirties. Tai nėra tik mechaninis vertimo iš vienos kalbos į kitą procesas, o yra kūrybinis darbas.

2. Nors žodynų rengimas užima labai daug laiko, tačiau būtų ide-

alu, jeigu pagrindiniai darbo grupės nariai [vadovas, atsakingasis redaktorius ir kalbos redaktorius (-iai)] nesikeistų iki darbo pabaigos. Mokėjimas kitų užsienio kalbų, ne vien tik anglų, būtų papildomas privalumas.

3. Karybos specialistai turi dirbti kartu su lietuvių kalbos specialistais papildydami vieni kitus.

4. Būtina naudotis ir nuolatos atnaujinti kompiuterinės programos „termiNATO“ duomenų bazę, o pačią programą įdiegti visuose KAS darbo kompiuteriuose, kaip papildomą Office paprogramę.

5. Iš NATO terminų ir kitų standartizuotų karybos žodinių paimiti terminai, kurie, suderinti su Valstybine lietuvių kalbos komisija, gali ir turi būti įkeliami į Lietuvos Respublikos terminų banką. Bet tokiu atveju mes prarandame šių norminių dokumentų visumą ir jų vientisumą, todėl jie turi būti tvarkomi ir kaip atskiri žinybiniai norminiai aktai (bent jau jų kompiuterinės versijos).

3.3.3. „Enciklopedinis karybos žodynas“

Dim. plk. Eugenijus Kisinas

„Enciklopedinį karybos žodyną“ rengė ir išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija. Rengti žodyną pasiūlė Karo akademijos viršininko pavaduotojas plk. dr. Pranas Jankauskas. Tokiam žodynui rengti ir leisti reikėjo nemažų lėšų, kurių aukštoji mokykla neturėjo, todėl buvo nutarta kreiptis dėl paramos į Valstybinę lietuvių kalbos komisiją. Paraišką dėl paramos pasirašė (1998) Lietuvos karo akademijos viršininkas brg. gen. dr. Zenonas Kulys.

Valstybinė lietuvių kalbos komisija ir Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija pasirašė sutartis:

- ▶ 1999 m. sausio 8 d. sutartis¹²⁸ „Dėl Aiškinamojo karybos ter-

128 VLKK 1999 01 08 sutartis Nr. K-14/99 Dėl Aiškinamojo karybos terminų žodyno rengimo.

minų žodyno rengimo“. Sutarties vykdymo terminas – 1999 01 01–2001 12 31.

► 2002 m. sausio 31 d. sutartis¹²⁹ „*Dėl „Aiškinamojo karybos terminų žodyno“ teksto pildymo, galutinio redagavimo, rengimo spaudai*“. Sutarties vykdymo terminas – 2002 01 31–2002 12 31. Antrąją sutartį pasirašė laikinai einantis viršininko pareigas plk. Arūnas Dudavičius.

Žodyno redaktorių kolegiją sudarė: vyriausiasis redaktorius – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija viršininkas brg. gen. dr. Zenonas Kulys, atsakingasis ir mokslinis redaktorius – dim. plk. Eugenijus Simonas Kisinas, redaktorius – dr. Vytautas Tininis.

Lietuvių kalbos redaktorė – Jolanta Budreikienė, anglų kalbos redaktorės: Marina Vasilčenko, Genovaitė Laugalienė, Milda Mironaitė.

Žodyno autoriais tapo labiausiai patyrę Lietuvos karo akademijos darbuotojai:

doc. dr. Petras Algirdas Čiočys (karinė teisė),

ats. plk. ltn. Jurgis Janukevičius (ryšiai ir informatika),

ats. kpt. doc. dr. Edvardas Jasiulionis (karo topografija),

dim. plk. Eugenijus Simonas Kisinas (apsauga nuo naikini-
mo priemonių, aviacija, laivynas, karinis administravimas, logisti-
ka, raketos ir artilerija; paaiškinimai, lietuvių, anglų, rusų kalbų žo-
džių santrumpos, anglų–lietuvių, rusų–lietuvių kalbų žodynėliai,
Tarptautinės vienetų sistemos vienetai; iš dalies taktika, karo inžine-
rija, ginkluotė, karo technika, karo topografija, ryšiai ir informatika),

kpt. Robertas Kopūstas (karo technika),

kpt. Robertas Lapinskas (ginkluotė),

plk. Jurgis Norgėla – kariuomenės atstovas (taktika),

dim. plk. Aleksandras Venckus (ginkluotė),

ats. plk. ltn. Pranas Žarys (karo inžinerija).

129 VLKK 2002 01 31 sutartis Nr. K-25/2002 *Dėl Aiškinamojo karybos terminų žodyno teksto pildymo, galutinio redagavimo, rengimo spaudai*.

Per 1990–1991 m. buvo sudarytas žodyno vardynas ir praktiškai parašyti visi žodyno straipsniai. Dėl kai kurių autorių kūrybinio darbo ir net specialybės įgūdžių stokos teko nemažai straipsnių perrašyti ar rašyti iš naujo. Bet tai buvo tik didelio ir sunkaus darbo pradžia.

Puikiausiai tvarkėsi su sausumos pajėgų taktikos terminų straipsnių projektais plk. Jurgis Norgėla, su kuriuo buvo labai lengva ir malonu dirbti. Nemažai laiko užėmė sudaryti taktikos srities ir su ja susijusių terminų vardyną, kurį sudarius ir suderinus su žodyno atsakinguoju redaktoriumi prasidėjo pagrindinis darbas. Reikiami terminai buvo atrinkti iš Maskvoje 1983 metais išleisto enciklopedinio karybos žodyno (Военный энциклопедический словарь¹³⁰). Taktika yra viena pagrindinių karo mokslo dalių ir jos terminologija neapsiriboja keliais šimtais terminų, todėl vien taktikos terminų susidarė apie 1 200.

Ilgokai buvo svarstyta, kurie taktikos srities terminai yra svarbūs ir reikalingiausi kuriant Lietuvos kariuomenę, o kurie – ne. Vieni buvo sudėtingi, kiti tarsi paprasti ir visiems be vertimo suprantami. Tačiau kildavo klausimas, kaip taktinio lygmens karybos terminai koreliuos su strateginio lygmens terminais, nes jiems rengti nebuvo numatytas kitas specialistas. Todėl plk. J. Norgėlai teko papildyti terminų sąrašą ir strategijos srities terminais. Tam tikrą reikšmę atrenkant taktikos ir strategijos terminus turėjo Lietuvos kariuomenės esama ir įsivaizduojama struktūra, jos turima ginkluotė, šaudmenys, technika, įranga ir kt. Kadangi Lietuva jau nuo 1994 metų aktyviai dalyvavo pasirengimo tapti NATO nare procese, todėl suprantama, kad vienas iš aktualiausių klausimų turėjo būti terminijos suderinamumas. Tačiau tuo metu mažai kas iš vyresniųjų karininkų žinojo ar įsivaizdavo, ką reiškia NATO valstybėse vartojamų karybos terminų standartizacija. Plk. J. Norgėlai tai paaiškėjo, kai jis

130 Огарков, Н. В. Военный энциклопедический словарь. Воениздат. Москва, 1983.

susipažino su iš dr. A. V. Kanaukos perimtu „NATO terminų žodyno“ projektu, kurio rengimui paskirtas 3.3.2 poskyris. Sovietinių karybos specialistų parašytos terminų apibrėžtys buvo bendrinio pobūdžio ir mažai ką bendro turėjo su NATO norminiu dokumentu STANAG 3680 (NATO Glossary of Terms and Definitions, AAP 6). Nors terminai buvo tie patys, tačiau skyrėsi jų apibrėžtys. Kadangi plk. J. Norgėla buvo „NATO terminų aiškinamojo žodyno“ atsakingoju redaktoriumi, kiek buvo spėta, dalis „Enciklopedinio karybos žodyno“ projekto terminų apibrėžčių buvo suderinta su NATO terminų žodyno projekte pateiktomis apibrėžtimis, o kas nespėta suderinti, patvirtinus Valstybinei lietuvių kalbos komisijai buvo įkelti į LR terminų banką. Dabar LR terminų banke galima rasti daug vietodų karybos terminų, kurių apibrėžtys, pateiktos iš skirtingų žodynų, yra skirtingos.

Sunkiausia rengiant žodyną buvo rasti kvalifikuotų ir suprantančių savo darbo sritį recenzentų. Buvo pasiūlyta 16-kai karybos ir karo technikos specialistų peržiūrėti žodyną, kurie neformaliai ėmėsi jo revizijos ir taisymo:

- ats. plk. Vėtrūnas Balašaitis (apsauga nuo naikinimo priemonių),
- plk. ltn. Vygantas Bukauskas (artilėrija ir raketos),
- kmd. ltn. Vytautas Cirtautas (laivynas),
- kpt. Paulius Gudelis (taktika),
- Algminas Gutauskas (karo teisė),
- mjr. Dangiras Kacevičius (ginkluotė, karo technika),
- plk. ltn. Aleksandras Kucharevas (karinis administravimas),
- plk. ltn. Romas Kunigonis (karo inžinerija),
- mjr. doc. dr. Vaclovas Palubinskas (apsauga nuo naikinimo priemonių),
- plk. Antanas Paulikas (apsauga nuo naikinimo priemonių),
- Gintaras Rumšas (karo topografija),
- plk. ltn. Vidmantas Šilas (aviacija),
- kpt. Albinas Štaraitis (ryšiai ir informatika),
- Irena Valiulienė (apsauga nuo naikinimo priemonių),

plk. lt. Ričardas Valunta (logistika),

dim. plk. Aleksandras Venckus (artilerija ir raketos).

2003 m. žodyno tvarkymas buvo baigtas ir žodynas buvo pateiktas Valstybinei lietuvių kalbos komisijai aprobuoti. Žodyną recenzavo Kalbos komisijos paskirti dr. Jonas Klimavičius ir dr. Antanas Smetona.

Recenzavimas ir taisymas truko ilgai. Pirmoji dr. J. Klimavičiaus ir A. Smetonos recenzija buvo tokia (net 150 psl.), kad reikėjo ne tik taisyti, bet ir iš esmės pertvarkyti visą žodyną. Recenzijoje pirmiausiai buvo nurodytos bendros pastabos: žodyninės pažymos pateiktos skliausteliuose, daug nelietuviškų santrumpų, nesutvarkytas abėcėlinis terminų rikiavimas, per daug homonimų, kai kurie terminai turi per daug reikšmių, nereikalingi integruotieji straipsniai ir kt. Atskirai nagrinėta sinonimija ir norminimas, terminija ir norminimas, daryba, gramatika, kirčiavimas. **Sinonimija ir norminimas:** nevienodas sinonimų pateikimas; naikintini sinonimai su tikslinamuoju požymiu; reikia sumažinti sinonimų skaičių; kartais vartojami nereikalingi tarptautiniai sinonimai; pateikiant sinonimus dažnai vartojamas griežtas *ntk*. **Terminija ir norminimas:** kalbant apie vieną ir tą pačią sąvoką vartojama daug terminų: *armija, kariuomenė, ginkluotosios pajėgos, pajėgos*; be reikalo vartojami du terminai *rezervas ir atsarga*; nesutvarkyti terminai *jonizuojančioji spinduliuotė* ir *radiacija*; nesutvarkyti terminų aiškinimai. Buvo nurodytos darybos, gramatikos, kirčiavimo klaidos ir kt.

Teikiant Valstybinei lietuvių kalbos komisijai pataisytą žodyną¹³¹ buvo nurodyta, kad žodynas pataisytas pagal konkrečius recenzijos skyrių *Terminija ir norminimas* bei *Daryba, gramatika, kirčiavimas* nurodymus, t. p. pagal bendruosius nurodymus ir papildomą (150 psl.) recenziją.

Pažymėta, kad sutvarkytas lizdų sudarymas; panaikinti ho-

131 E. Kisino asmeninis archyvas. Redaktorių kolegijos pataisyto *Enciklopedinio karybos žodyno* pateikimas VLKK Terminologijos pakomisei, 2006 04 14.

monimai; skirtingi kitų kalbų atitikmenys priskirti prie atitinkamų termino reikšmių; panaikinti vadinamieji integruotieji straipsniai; rūšiniai terminai aiškiniame vardijami ten, kur pateikiama jų klasifikacija pagal tam tikrus požymius; suvienodintas sinonimų pateikimas; pataisytas kontekstinių sinonimų pateikimas, daugeliu atvejų atsisakyta tikslinamųjų pažyminių.

„Enciklopedinis karybos žodynas“ iš naujo suredaguotas. Parašyti 356 nauji straipsniai, papildyti nauja medžiaga 156 straipsniai, sudaryti, recenzuoti ir suredaguoti anglų–lietuvių ir rusų–lietuvių kalbų žodynėliai (žr. 5 priedą).

2006 m. gruodžio 11 d. žodynas buvo pateiktas svarstyti Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisei¹³².

Pateiktame lydraštyje buvo nurodyta, kad žodynas pataisytas atsižvelgiant į ekspertų pastabas. Liko keli nedideli dalykai, kuriuos prašoma nekeisti:

1. keli terminai: *dozimetrinis prietaisas* ir *skaičiuoklis*; *indikacinis vamzdelis*, *minų medžiotojas*, *priešsraigtasparnė gynyba*, *vėžių tiltas*, *aeromobilumas*, *aeromobilioji artilerija*.

Dozimetrinis prietaisas, dozimetrinis skaičiuoklis – taip pateikta „Technikos enciklopedijoje“, „Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopediniame žodyne“, daugelyje norminių dokumentų. Taip priimta šalyje, o mes – tik tos šalies dalis.

Indikacinis vamzdelis – „Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopediniame žodyne“, „Technikos enciklopedijoje“ (*indikacinis elektroninis vamzdis, indikatorinis vamzdelis*). Pataisyta *indikatorinis vamzdelis*.

Minų medžiotojas – šitaip vadinami Lietuvos karinių jūrų pajėgų mininių laivų diviziono laivai „Kuršis“ ir „Sūduvis“. Vargu ar tikslinga keisti jų pavadinimą. Siūlomas *minų ieškotuvus* neatitinka

132 E. Kisino asmeninis archyvas. LKA viršininko ir redaktorių kolegijos galutinis *Enciklopedinis karybos* žodyno pateikimas VLKK Terminologijos pakomisei, 2006 12 11.

šių laivų paskirties, jie ne tik ieško, bet ir naikina minas, atlieka kitas funkcijas.

Priešraigtasparnė gynyba. Šiuolaikinėse kariuomenėse nėra priešlėktuvinės gynybos. Yra oro erdvės gynyba, o jos sudedamoji dalis – priešraigtasparnė gynyba, kuri organizuojama pagal savo principus, savomis priemonėmis ir metodais.

Vėžių tiltas. Pataisyta klaidinga apibrėžtis, kurioje rašoma, kad jis „*susideda iš dviejų juostų ir tarpo tarp jų*“. Iš tikrųjų ne juostų, o vėžių. Dvijuostis tiltas statomas kitaip ir turi kitą paskirtį – dviejų juostų judėjimą; vėžių tiltu važiuojama tiktai viena juosta ir viena kryptimi.

Aeromobilumas, aeromobilių artilerija. Nepavyko susieti šiuos terminus su judrumu. *Aeromobilumą* galima būtų keisti *skraidinamumu*; *aeromobilių artileriją* – *skraidinamąją artileriją*. Tačiau tai daryti netikslinga, nes terminas *aeromobilumas* labai plačiai vartojamas: *aeromobilių pajėgos*, *aeromobilių operacija*, *aeromobilių divizija* ir pan.

2. Žodžiai *ekstremalusis*, *nepaprastasis* ir *ypatingasis*. Buvo atsiskaityta žodžio *ypatingasis* ir pateikti šie terminai:

ekstremalioji situacija, ekstremalusis įvykis, nepaprastoji padėtis, nepaprastoji padėtis karo metu, nepaprastasis įvykis.

3. *Poslinkis, poslinkio laikas, poslinkio taškas, pasitikimo taškas.* Žodyne buvo išskirtos dvi sąvokos – *poslinkis* ir *pasitikimas*:

poslinkis, pasitikimas, pasitikimo laikas, pasitikimo taškas.

4. Kai kurie rūšiniai terminai buvo pateikti atskirais straipsniais.

Laivas ir **povandeninis laivas**. Povandeninis laivas yra ypatinga plaukiamosios priemonės rūšis ir kitose kalbose net laivu nevadinamas (angl. *submarine*). Todėl jis pateiktas atskiru straipsniu.

Variklis ir **raketinis variklis**. Panašiai pasielgta ir su **raketiniu varikliu**, juo labiau kad jis turi daug įvairių rūšių. Taip pat patogiau šio variklio straipsnį turėti šalia straipsnių **raketa**, **raketinis**.

Ginklai. Neįmanoma visų ginklų pateikti vienu straipsniu. Pagal tokią pačią schemą pateikti ginklai „Technikos enciklopedijoje“ ir

„Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“. Straipsnyje **ginklai** tekstinės nuorodos kreipia į ↑ *masinio naikinimo ginklai, įprastiniai ginklai, naujieji netradiciniai ginklai*. Šiuose trijuose pagrindinių ginklų rūšių straipsniuose duotos nuorodos į visas kitas ginklų rūšis.

2006 m. gruodžio 13 d.¹³³ ir 20 d. „Enciklopedinis karybos žodynas“ buvo apsvarstytas Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisės posėdžiuose. Pirmajame buvo aptarta žodyno sandara. Kadangi ji nepatogi, siūlyta ateityje šitaip nedaryti. Atkreiptas dėmesys, kad žodyne tebėra skyrelis „Paaiškinimai“, nors siūlyta vadinti „Žodyno sandara“.

Aptartas „Anglų kalbos žodžių santrumpų skyrelis“. Nurodyta, kad persistengta lietuvinant santrumpas – *kompaktinis diskas (KD), perdavimo valdymo protokolas (PVP)*, kurios įprastai teiktinos tarptautinės. Neaiškus santykis tarp *globalinė padėties nustatymo sistema (GPS)* ir *globalinė padėčių nustatymo sistema (NAVPS)*. Kodėl *branduolinė jėgainė – BRE; radiacinis, biologinis, cheminis – RChB*.

Paprašyta įtraukti į literatūros sąrašą naujausią kompiuterijos žodyną. Pasiūlyta sušvelninti terminų *diapozityvas* ir *ekipažas* vertinimą ir vietoj *ntk.* rašyti žr. (nepritarta).

Aptarti terminai su *-alinis*. Rengėjai paliko netaisytą terminą *globalinė padėties nustatymo sistema*, kadangi toks terminas jau aprobuotas ir paskelbtas LR terminų banke, tačiau buvo pasiūlyta keisti (*globalusis*).

Vietoj *transportabilus* ir *aerotransportabilus* teikiama *važus* ir *skraidus*. *Pravažumą* būtina taisyti.

Gulekšnių kelias rengėjų buvo pakeistas *kelias per pelkes* (pritarta).

Minų medžiotojas pakeistas į *minų medžiotuvas*.

Priešsraigtasparnė gynyba – darybiškai netinkamas terminas. Pritarta terminui *gynyba nuo sraigtasparnių*.

Indikatorinis vamzdelis – sutarta gražinti ankstesniame žodyno

133 VLKK Terminologijos pakomisės 2006 12 13 posėdžio protokolas Nr. 129. Svarstytas *Enciklopedinis karybos žodynas*.

variante buvusį *indikacinį vamzdelį*.

Medicinos turtas – sutarta gražinti *medicininis turtas*.

Ginklas, naudojantis branduolinio sproginimo energiją – sutarta keisti žodžių tvarką *branduolinio sproginimo energiją naudojantis ginklas*.

Atkreiptas dėmesys, kad netinkamai apibrėžtas *pasitikimas* (nėsiskiria nuo *poslinkio*).

Antonimus siūlyta teikti ne skliaustuose, o atskirai.

Diskutuota dėl šaunamojo ginklo. Sutarta kaip sinonimą pridėti *ugninis šaunamasis ginklas*.

Gaidukas – nutarta bandyti teikti *skeliamasis gaidukas* ir *spaudžiamasis gaidukas*.

Svarstytas rengėjų pateiktas „Sinonimų norminimo sąrašas“, sutarta kai kuriuos sinonimus šalinti.

Kitame pakomisės posėdyje¹³⁴ E. Kisinas teigė, kad pataisyti kai kurie dalykai pagal praeito posėdžio siūlymus. Toliau svarstytas sinonimų norminimo sąrašas.

Buvo siūloma atskirti dvi termino *skrydis pagal prietaisus* reikšmes.

Pritarta terminui *Dekarto koordinatės*, nors kai kuriuose žodynuose yra *dekartinės koordinatės*.

Nutarta pataisytą žodyną teikti svarstyti ir aprobuoti Valstybinei lietuvių kalbos komisijai, kuri 2007 m. vasario 15 d. aprobavo „Enciklopedinį karybos žodyną“¹³⁵. Posėdžio protokolo išrašė parašyta: „*Enciklopedinis karybos žodynas*“ *atitinka kalbos taisyklingumo reikalavimus, jo terminų visuma – pagrindinius terminologijos principus. Žodyną įvertinti pirmuoju Terminų žodynų vertinimo taisyklėse nurodytu lygiu: Valstybinė lietuvių kalbos komisija neprieštarauja.*“

Žodynas buvo išleistas 2008 m. (pasirašyta spaudai 2008 02

134 VLKK Terminologijos pakomisės 2006 12 20 posėdžio protokolas Nr. 131. Svarstytas *Enciklopedinis karybos žodynas*.

135 VLKK 2007 02 22 posėdžio protokolas Nr. P-1. Svarstytas *Enciklopedinis karybos žodynas*.

05) nedideliu 195 egz. tiražu (už pusės tiražo leidimą sumokėjo Valstybinė lietuvių kalbos komisija), nors buvo siūloma organizuoti išankstinį žodyno prenumeravimą, patenkinant visų norinčiųjų mokytis lietuviškos karybos terminijos poreikius. Prenumeruoti atsisakyta, nes krašto apsaugos sistemos struktūriniai vienetai neprekiuoja. Tiesa, jau seniai atsirado elektroninė žodyno versija ir žodyną galima ne tik skaityti, bet ir atsisiųsti internetu.

2008 m. 3-iajame „*Kariūno*“ numeryje buvo išspausdintas straipsnis¹³⁶ „Išleistas Enciklopedinis karybos žodynas“, kurį parašė plk. Jurgis Norgėla ir dim. plk. Eugenijus Simonas Kisinas. Straipsnyje aprašyta žodyno rengimo ir leidimo istorija (žr. 6 priedą).

3.3.4. „Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinis žodynas“

Dim. plk. Eugenijus Kisinas

Sklandžiai pavyko parengti ir išleisti tiksliai „Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinį žodyną“ todėl, kad jis buvo įtrauktas į Lietuvos karo akademijos leidybos planą, buvo paskirtas atsakingasis redaktorius – mjr. doc. dr. Vaclovas Palubinskas, redagavo Redakcinio skyriaus redaktorė Jolanta Budreikienė, maketavo ir rengė spaudai LKA darbuotojai.

Tai buvo E. Kisino darbo sritis – 15 metų dirbo civilinės saugos dėstytoju Lietuvos kūno kultūros institute ir apsaugos nuo naikinimo priemonių (ANP) vyr. dėstytoju Krašto apsaugos mokykloje (vėliau – Lietuvos karo akademijoje). Jis buvo gerai susipažinęs su Lietuvos civiline gynyba (sauga), Sovietų Sąjungos kariuomenės apsauga nuo masinio naikinimo ginklo ir detalčiai išnagrinėjęs JAV lauko statutus (FM – *Field Manual*), NATO standartus ir žodynus. Iš viso buvo pa-

136 Norgėla, J., Kisinas, E. Išleistas Enciklopedinis karybos žodynas, *Kariūnas*, 2008, Nr. 3, p. 39.

naudota 50 įvairių spausdintų šaltinių. Jau buvo parengęs ir išleidęs 17 apsaugos nuo naikinimo priemonių mokomųjų knygeliių, tarp jų ir „Apsaugos nuo naikinimo priemonių vadovėli“, kuri LR švietimo ir mokslo ministerija rekomendavo aukštųjų mokyklų studentams. Nors autorius turėjo didelę šios srities patirtį, bet žodynui recenzuoti buvo paskirti net penki recenzentai: Civilinės saugos departamento direktorius plk. A. Paulikas (dirbo visi departamento specialistai: A. Uiča, A. Šablinskienė, V. Skaržinskienė, R. Šileikienė), Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto Fizikos ir technologijos mokslų redakcijos vedėja I. Valiulienė (dirbo vyr. mokslinės redaktorės A. Krutinienė, J. Kulešienė, R. Mudėnienė), Vilniaus ir Kauno apskričių viršininkų administracijos civilinės saugos departamentų parengimo skyrių vedėjai ats. plk. V. Balašaitis ir ats. plk. lt. R. Šeduikis, Lietuvos karo akademijos Apsaugos nuo naikinimo priemonių sekcijos viršininkas mjr. doc. dr. V. Palubinskas.

Parengtas „Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinis žodynas“ buvo pateiktas Valstybinei lietuvių kalbos komisijai recenzuoti ir aprobuoti. Žodyną recenzavo dr. Jonas Klimavičius ir doc. Antanas Smetona. Ekspertai nuodugniai recenzavo žodyną ir pateikė daug pastabų, kurios pagerino jo kokybę. Teigiamai įvertinę žodyną, nurodė terminus, kuriuos reikėjo pataisyti ar keisti. Daugiausia ekspertams užkliuvo terminas *sauga*. Jie teigia, kad *branduolinę saugą* reikėtų suprasti kaip *branduolinių objektų saugumą* ir pasiūlė *saugos*, *apsaugos* ir *saugumo* terminus apsvarstyti pakomisės posėdyje. Ekspertai pasiūlė pakeisti kai kuriuos terminus: *situacija* (ekstremalioji situacija, radiacinė situacija, cheminė situacija, biologinė situacija, epideminė situacija, kovos situacija ir pan.) = *padėtis*; *aviacijos bomba* = *bomba*; *branduolinio sproginimo grybas* = *branduolinio sproginimo vandens kupolas*; *cheminė kontrolė* = *cheminis stebėjimas*; *joni-zuojančioji spinduliuotė* = *radiacija*; *priešgaisrinė sauga* = *priešgaisrinė apsauga*. Ekspertams taip pat užkliuvo terminas *radioaktyviųjų atliekų laidojimas* ir termino *epicentras* apibūdinimas.

E. Kisinas 2001 m. sausio 16 d. pateikė Valstybinei lietuvių kal-

bos komisijai svarstyti ir aprobuoti pataisytą pagal recenzentų pastabas „Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinį žodyną“. Pateikime¹³⁷ rašė, kad taisant žodyną buvo atsižvelgta beveik į visas ekspertų pastabas, tačiau yra kelios, su kuriomis negalima sutikti, nes jos prieštarauja veikiančioms naujausiems LR įstatymams ir kitiems norminiams dokumentams.

Ekspertai, kitaip nei parašyta įstatymuose, supranta saugos, apsaugos ir saugumo sąvokas. Teigiama, kad *branduolinę saugą* reikėtų suprasti kaip *branduolinių objektų saugumą* (saugos inspekcija, saugos reikalavimai ir kt.).

Turime visą terminų sistemą, suderintą su Lietuvos Respublikos įstatymais ir NATO standartais: *civilinė sauga, radiacinė sauga, cheminė sauga, biologinė sauga, radiologinė sauga, epideminė sauga, RChB sauga*. Kaip su šiais terminais pasielgti – spręsti Valstybinei lietuvių kalbos komisijai.

Sekdamas tokia pačia logika autorius nekeitė ir kai kurių kitų terminų: *situacija, aviacijos bomba, branduolinio sprogdimo grybas, cheminė kontrolė, šaunamasis užtaisas, globalinis karas, jonizuojančioji spinduliuotė, stichinis reiškiny, radioaktyviųjų atliekų laidojimas, epicentras* (dar žr. 7 priedą).

Pataisytą žodyną svarstė ekspertų taryba¹³⁸. E. Kisinas padėjo lituanistams už pagalbą ir sutiko beveik su visomis ekspertų pastabomis, tačiau keletas dalykų yra svarstyti: ekspertai *gabenimo priemonę* ištaisė į *nešimo priemonę*. Buvo sukonkretinti pavadinimai: *skraidinimo priemonė – raketa, plukdymo priemonė – laivas*. Terminas *nepaprastoji padėtis* apibrėžtas Nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme. Žodyne buvo nurodyta, kad *mirtingumas nuo juodligės* – 100 proc. Patikslintas – nuo *plaučių juodligės*. Gana kategoriškai ekspertų įvertintas *radioaktyviųjų atliekų laidojimas kapi-*

137 E. Kisino asmeninis archyvas. E. Kisino *Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinio* žodyno pateikimas VLKK svarstyti ir aprobuoti, 2001 01 16.

138 Ekspertų tarybos 2001 12 03 posėdžio protokolas Nr. 90. Svarstytas *Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinis žodynas*.

nynuose, bet 1999 m. Radioaktyviųjų atliekų tvarkymo įstatyme vartojamas būtent šis terminas. Galbūt *lazerinio valdymo ginklą* reikėtų pakeisti *lazeriu valdomu ginklu*, *padidinto radioaktyvumo branduolinių ginklą* – *nešvariuoju branduoliniu ginklu*. Recenzentai siūlo teikti ne *aviacinė bomba*, bet tiesiog *bomba*, tačiau, be *aviacinės*, yra *giluminė*, *atominė*, *artilėrinė*. Aptartini 3 terminai: *situacija / padėtis; tūrinio / erdvinio sprogimo šaudmuo; sprogimo centras / epicentras*.

Svarstant žodyną buvo pastebėta, kad sudarytojas nesuprato pastabos dėl nuorodų esmės. Žodyne nuoroda žr. vartojama dviem reikšmėmis: nurodomas terminas (norminamoji) arba nuoroda į kitą straipsnį, kur reikia susirasti tą terminą ar kitą variantą. Tai nereikia, kad *termobranduolinių užtaisų* reikia vadinti *branduoliniu užtaisu* – tiesiog netobula sandara. Niekas nėra teigęs, kad visa *priešgaisrinė technika* turi būti vadinama *gaisrine*. Sujungus *priešgaisrinės apsaugos* ir *civilinės saugos* įstaigas, atsiranda *Gaisrinės saugos* departamentas. Dėl *juodligės* pastaba teisinga. Yra nepriimtinių įstatymų terminų, todėl nereikia jų platinti. *Atliekų laidojimas* – vienas iš tokių pavyzdžių. Kas yra *laidojimas*, mes žinome. O radioaktyviosios atliekos yra *pakasamos*, *slepiamos*, bet ne *laidojamos*.

Buvo pritarta terminui *situacija*, nes padėties atitikmuo – *pozicija*, kompromisui variantui *erdvinis [tūrinis]*. Sprogimo projekcija į žemę vadintina *hipocentras*. *Epicentras* gali būti ir ore.

Buvo nutarta teikti E. Kisino „Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinį terminų žodyną“ aprobuoti gruodžio 13 d. komisijos posėdyje¹³⁹. Posėdžio protokolo išrašė parašyta, kad „Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinis žodynas“ atitinka kalbos taisyklingumo reikalavimus, jo terminų visuma – pagrindinius terminologijos principus. Žodynas įvertintas pirmuoju Terminų žodynų vertinimo taisyklėse nurodytu lygiu: *Valstybinė lietuvių kalbos komisija prie Lietuvos Respublikos Seimo neprieštarauja*.

139 VLKK 2001 12 13 posėdžio protokolas Nr. 8. Svarstytas *Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinis žodynas*.

Žodynas buvo išleistas 2002 m. sausio 18 d. 200 egz. tiražu. Žodyno pratarmėje rašoma¹⁴⁰:

„Žodyne atrinkti ir paaikškinti NATO ir Lietuvos kariuomenėse dažniausiai vartotini apsaugos nuo naikinimo priemonių terminai. ANP apima dalinių (padalinių) ir karių apsaugą nuo masinių ir įprastinių ginklų naudojimo ir ekstremaliųjų situacijų padarinių poveikio. Kadangi vadai ir štabai bendradarbiauja su civilinės saugos institucijomis, organizuoja karių apsaugą taikos metu ekstremaliomis situacijomis, žodyne aprašytos ne tik naikinimo priemonės ir apsaugos nuo jų būdai, priemonės ir užduotys, bet ir labiausiai įmanomos Lietuvoje ekstremaliosios situacijos, kai kurie civilinės saugos veiklos aspektai.

Rengiant žodyną, pirmiausia buvo paimti beveik visi NATO standartizuoti terminai, svarbiausi krašto apsaugos dalinių (padalinių) veikloje NATO standartai ir JAV kariuomenės oficialūs leidiniai. Iš viso žodyne pateikta daugiau kaip 1 200 straipsnių.

Leidiny skiriamas krašto apsaugos karininkams, puskarininkiams ir seržantams, Lietuvos karo akademijos kariūnams ir klausytojams, aukštųjų mokyklų studentams, studijuojantiems karybos ir civilinės saugos mokslus. Taip pat žodynas gali praversti ir civilinės saugos darbuotojams.“

Trumpai apie žodyno pavadinimą. Dar 1993 m. vietoj termino *apsauga nuo masinio naikinimo ginklų* E. Kisinas pradėjo vartoti niekur nevertotą terminą *apsauga nuo naikinimo priemonių*. Šios apsaugos tikslas – kuo labiau susilpninti prieš įprastinių (aviacijos, artilerijos, ypač taiklaus ir padegamojo ginklo) ir masinio naikinimo ginklų naudojimo, atominės energetikos ir pavojingų cheminių objektų sugriovimo padarinių poveikį, išsaugoti padalinių kovingumą ir garantuoti sėkmingą kovinės užduoties įvykdymą. Taip buvo pavadintas Lietuvos karo akademijos Kovinio aprūpinimo katedro-

140 Kisinas, E. *Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinis žodynas*. V.: LKA, 2002, p. 3.

je dėstomas mokomasis dalykas, taip atsirado 1986–1987 metais išleisti vadovėliai „Apsauga nuo naikinimo priemonių“ ir „Apsaugos nuo naikinimo priemonių organizavimo pagrindai“. Deja, Lietuvai tapus NATO nare ir pertvarkant Lietuvos kariuomenę pagal NATO standartus, buvo gražintas terminas „Apsauga nuo masinio naikinimo ginklų“ (angl. *NBC defence, ABC defend*), o Lietuvos karo akademijoje karinio rengimo kursuose dėstomas CBRN (cheminės, biologinės, radiologinės, branduolinės) saugos kursas. Akademijoje nuo 2016–2017 mokslo metų pradėta vykdyti nauja Nacionalinio saugumo ir gynybos bakalauro universitetinių studijų programa, kurioje studijuojamas ir mokomasis civilinės saugos dalykas.

Taigi „Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinis žodynas“ ne tik nepaseno, o puikiai tiko mokant Lietuvos kariuomenę pagal NATO standartus.

3.3.5. „Artilerijos enciklopedinis žodynas“

Dim. plk. Eugenijus Kisinas

Antrąjį žodyną E. Kisinas nutarė skirti savo pagrindinei karinei artileristo profesijai. Pirmasis jėgų išbandymas teko rengiant kartu su kitais artileristais „Artilerijos terminų ir sąvokų žodynėlį“. Šį žodyną autorius pavadino „Artilerijos ir raketų terminų žodynu“. Tačiau jo rengimas ir ypač leidimas nebuvo toks paprastas ir lengvas kaip pirmojo „Apsaugos nuo naikinimo priemonių žodyno“. Tai matyti iš pažymos dėl „Artilerijos ir raketų enciklopedinio žodyno“ rengimo, kurią E. Kisinas kartu su prašymu įteikė krašto apsaugos ministrui Linui Linkevičiui. Taigi 2001 m. rugsėjo 11 d. prašyme¹⁴¹ dėl „Artilerijos ir raketų enciklopedinio žodyno“ išleidimo Krašto apsaugos ministerijos lėšomis ir parengimo spaudai Generolo Jono

141 E. Kisino asmeninis archyvas. E. Kisino 2001 09 11 prašymas krašto apsaugos ministrui *Dėl artilerijos ir raketų enciklopedinio žodyno*.

Žemaičio Lietuvos karo akademijoje E. Kisinas rašė:

„1. Artilerijoje ir raketų daliniuose tarnavau 32 metus. 1955 m. baigiau Leningrado artilerijos mokyklą, 1970 m. – aukso medaliu Leningrado artilerijos karo akademiją. 7 metus vadovavau elitiniam artilerijos pulkui elitinėje divizijoje, 8 metus – elitinės divizijos artilerijai ir raketoms. Taigi artileriją ir raketas žinau teoriškai ir praktiškai.

2. 1995 m. kartu su kitais artileristais parengiau Artilerijos terminų ir sąvokų žodyną.

3. 1998–1999 m. rinkau medžiagą Artilerijos ir raketų aiškinamajam žodynui, išverčiau NATO termino straipsnius, susijusius su artilerija ir raketomis.

4. 2000 02 24 prašiau LR krašto apsaugos viceministrą E. Simanaitį leisti sudaryti kūrybinio darbo sutartį, parašyti ir parengti spaudai Artilerijos terminų aiškinamąjį žodyną¹⁴².

5. 2000 02 25 pateikiau LK MDV vadui plk. R. Žibui derinti Artilerijos terminų aiškinamojo žodyno trumpą aprašą (atsakymas buvo neigiamas, aut.)¹⁴³.

6. 2000 04 27 pateikiau LKA viršininko pavaduotojui plk. P. Jankauskui Artilerijos enciklopedinio žodyno rengimo planą¹⁴⁴.

7. 2000 05 26 LKA viršininko plk. Algio Vaičieliūno įsakymu Nr. 148 buvo sudaryta Artilerijos aiškinamojo žodyno redaktorių grupė. Atsakinguoju redaktoriumi buvo paskirtas Artilerijos projekto koordinavimo grupės prie KAM direktoriaus pavaduotojas mjr. R. Šiurys. Artilerijos aiškinamasis žodynas buvo įtrauktas į LKA 2001 m. leidybos planą.

8. Derinant LKA leidybos plano projektą su LK MDV, Žodynas

142 E. Kisino asmeninis archyvas. E. Kisino 2002 02 2 prašymas krašto apsaugos viceministrui *Dėl kūrybinio darbo sutarties* (parašyti ir parengti spaudai „Artilerijos terminų aiškinamąjį žodyną“) sudarymo.

143 E. Kisino asmeninis archyvas. Mokymo ir doktrinų valdybos vado plk. R. Žibo 2000 02 25 atsakymas *Dėl Artilerijos terminų aiškinamojo žodyno derinimo*.

144 E. Kisino asmeninis archyvas. *Artilerijos enciklopedinio žodyno rengimo planas*, 2000 04 27.

buvo išbrauktas iš 2001 m. leidybos plano.

9. Nežiūrint į tai, Artilerijos ir raketų aiškinamasis žodynas buvo parengtas plane numatytu laiku ir pateiktas recenzuoti. Recenzavo Artilerijos projekto koordinavimo grupės prie KAM direktorius mjr. V. Bukauskas ir dim. plk. A. Venckus. Recenzijos teigiamos. Baigtas Žodyno redagavimas. Ištaisius redagavimo metu pastebėtas klaidas, Žodynas gali būti pateiktas VLKK iki š. m. lapkričio 1 d. Atsižvelgiant į VLKK darbo ir tolesnio derinimo trukmę, Žodynas galėtų būti pateiktas spaudai iki 2002 04 01.“

Tik po šio prašymo reikalai pajudėjo. 2003 m. žodynas buvo pateiktas Valstybinei lietuvių kalbos komisijai recenzuoti ir aprobuoti. Žodyną recenzavo¹⁴⁵ dr. J. Klimavičius, dr. A. Smetona ir dr. Alvydas Umbrasas. Ekspertų recenzijoje buvo pateiktos pastabos dėl žodyno sandaros, terminų, gramatikos ir kitų kalbos dalykų, taip pat išsakyta nuomonė dėl kai kurių terminų. Ekspertai teigia (čia teikiame tik tas pastabas, su kuriomis negali sutikti autorius, *aut.*), kad „*artilėja* 1. „šaunamieji ginklai <...> – šautuvai, karabinai, pistoletai, revolveriai, automatai, kulkosvaidžiai, granatsvaidžiai; kolektyviniai (ki taip Δ pabūklai), <...>“. Taip pat skiria raketą prie artilerijos, savaip traktuoja reaktyvinę artileriją ir teigia, kad geriau būtų rašyti *rakėtinė artilerija*, pabrėžia, kad dažnai terminuose dominuoja rusybės, pvz., *reaktyvinis granatsvaidis* – реактивный гранатомет, pažymi, kad reikia patikslinti terminus *artilerijos kovinė parama*, *parama ugnimi*, nemato prasmės vartoti daugiskaitą terminuose *pabūklų išaudymas*, *pabūklų pradinio greičio nuokrypis*. Kelia klausimą, ar tikrai yra keli *priešatošliaužiai įtaisai*, prašo paaiškinti, ką reiškia *artilerijos šaudmuo*, aiškiau parašyti apie *bombardas* ir pan.

2003 m. rugpjūčio 11 d. pataisytas pagal recenzentų pastabas žodynas buvo pateiktas VLKK Terminologijos pakomisei¹⁴⁶. Pateikime

145 VLKK 2003 10 03 posėdžio protokolas Nr. P-7. Svarstytas E. Kisino Artilerijos enciklopedinis žodynas.

146 E. Kisino asmeninis archyvas. E. Kisino pataisyto Artilerijos enciklopedinio žodyno pateikimas VLKK Terminologijos pakomisei, 2003 08 11.

autorius padėjo komisijos ekspertams už pastabas ir pasiūlymus, pabrėžė, kad gerbdamas aukščiausiosios kvalifikacijos specialistų nuomonę, nedrįso diskutuoti dėl žodyno sandaros, terminų, jų gramatikos ir kitų kalbos dalykų. Taip pat pažymėjo, kad yra keli specialieji dalykai, kuriuos skirtingai aiškina ekspertai ir autorius. Skirtybės turbūt atsirado todėl, kad vartojami skirtingi šaltiniai.

Artilerija. Ekspertai remiasi šaltinių, pvz., „Большая советская энциклопедия“ (1950, 1964), teiginiais, kurie skiriasi nuo ankstesnių ir vėlesnių teiginių.

Atsižvelgdamas į tai ir į ekspertų pastabas autorius parašė, kad „**ARTILERIJA** – 2. ginklų rūšis: pabūklai (haubicos, patrankos, minosvaidžiai ir kt.) ir jų judėjimo priemonės; šaudmenys; kovinio aprūpinimo (ugnies valdymo, žvalgybos, šaudymo aprūpinimo) priemonės. Rusijos ir kt. NVS šalių sausumos pajėgose artilerijai t. p. priklauso reaktyvinės salvinės ugnies sistemos ir prieštankinių valdomųjų raketų kompleksai; 3. Karo mokslo šaka, tirianti šaunamųjų pabūklų sandarą, savybes ir naudojimą“ (Artilerijos enciklopedinis žodynas, 16–20). Istorinėje straipsnio dalyje nurodyta, kad „žodis Δ ... (nuo XVI a.) prigijo kaip bendras šaunamųjų ginklų pavadinimas, tačiau šių laikų karyboje artilerija yra tikrai šaunamųjų ginklų sudedamoji dalis.“

Raketų skyrimas prie artilerijos. Raketos neskiriamos prie artilerijos. Prie artilerijos priskiriami raketiniai (reaktyviniai) leidimo įrenginiai (*rocket launchers* – The New Encyclopedia Britannica, V. I.), RF SP – prieštankinių valdomųjų raketų kompleksai ir reaktyvinės salvinės ugnies sistemos.

Reaktyvinė ir raketinė artilerija. *Rocket* – ne tik raketa: „rocket 1 raketa 2 raketinis variklis 3 reaktyvinis sviedinys 4 *attr* raketinis, reaktyvinis; rocket airplane reaktyvinis lėktuvas“ (Didysis anglų–lietuvių kalbų žodynas, 1998).

Autorius nesutiko, kad *reaktyvinis granatsvaidis* – rusybė. *Reaktyvinis granatsvaidis* – rocket grenade launcher – реактивный гранатомет. Reaktyvinių granatsvaidžių pirmtaku buvo vokiškas

faustpatronas (panzerfaust). Skaitome *Meyers neues lexikon, Band 10, 1974*: „Panzerbuchse: Spezialwaffe zur Panzerbekämpfung durch nur einen Mann; *reaktive P.*“ „Panzerfaust: ... reaktive ↑ *Panzerbuchse.*“

Šiuolaikinėje ginkluotėje yra raketinis ir reaktyvinis ginklai. Raketinis ginklas – visų rūšių valdomosios ir nevaldomosios raketos. Reaktyvinis ginklas (kaip raketinio ginklo sudedamoji dalis) – reaktyvinės salvinės ugnies sistemos (RSUS, antžeminės, oro ir jūrų). Reaktyvinis ginklas skiriasi nuo raketinio pagal paskirtį, naudojimo principus, sandaros ypatumus.

Rusijos ir kt. buvusių Varšuvos sutarties (dabar jau NATO) šalių (Lenkijos, Vengrijos, Čekijos ir kt.) sausumos pajėgose yra reaktyvinės artilerijos divizionai, brigados, kai kur – divizijos. JAV ir kt. NATO šalių ginkluotosiose pajėgose reaktyvinių salvinės ugnies sistemų vienetai yra lauko artilerijos sudėtyje.

Autorius sutiko su ekspertų nuomone, kad geriau būtų rašyti *raketinė artilerija*. Tačiau būtų nekorektiška taip pasielgti šalyje, kurios kariuomenė neturi ir greičiausiai neturės tokios ginkluotės. Reikėtų palaukti, kol taip pasielgs tokią artileriją turinčių valstybių kariuomenės (dar žr. 8 priedą).

2003 m. rugsėjo 23 d. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisėje buvo svarstytas E. Kisino „Artilerijos enciklopedinis žodynas“¹⁴⁷.

Pažymėta, kad į daugelį recenzentų pastabų žodyno autorius atsižvelgė. Autoriaus nuomone, reikėtų svarstyti tiktai dvi „terminijos naujybes“ – *kampį* ir *sieksnį*. Pvz., *kampis – panorama sight [telescope] – орудийная панорама* pradėti vartoti Antrojo pasaulinio karo metais.

16-ojoje lietuviškoje divizijoje, kurios artileristai (ir ne tik jie) ne tik išsaugojo lietuvių kalbą, bet ir ją praturtino, nors šioje divizijoje, kaip ir

147 VLKK Terminologijos pakomisės 2003 09 23 posėdžio protokolas Nr. 56. Svarstytas *Artilerijos enciklopedinis žodynas*.

visoje Raudonojoje armijoje, buvo privaloma rusų kalba. *Kampis* buvo pateiktas „Lietuvių kalbos žodyne“ (tikrai po 1962 metų). Taip mes turime *sekyklą*, o ne *stebėjimo punktą*, *ugniavietę* – *ugnies poziciją*; *sekėją* – *artilėrijos žvalgą*, *kampį* – *pabūklo panoramą* ir pan. *Kampis* – ne tik taikymo įtaisas (орудийная панорама – panorama sight), bet ir kampo matavimo artilėrijoje vienetas. 1930 m. išleistame pulkininko Petro Bytauto „Artilėrijos šaudymo vadovėlyje“ buvo net 4 kampo vienetai:

1. laipsniai ir minutės (*minutės*);
2. tūkstantinės (*tūkstantosios*);
3. šešioliktosios laipsnio;
4. decigradai.

Šiuolaikinėse anglų ir rusų kalbose yra du vienetai *mil* – *тысячная* (*tūkstantoji*) ir *deflection graduation* – *деление угломера* (*kampratačio padala*, kurią ir pavadiname *kampriu*).

Taigi *kampis* – 1. horizontaliojo kampo (artilėrijoje) pavadinimas; 2. artilėrijos pabūklo horizontaliųjų kampo matavimo prietaisas.

Autorius mano, kad, gerbiant senuosius Lietuvos artilėristus už jų ryžtą išsaugoti ir puoselėti lietuvių kalbą, reikėtų įteisinti *kampį* šiuolaikinėje lietuvių kalboje.

Sieksnis. Rusų kalboje priimta sakyti „вилка – šakutė“, anglų – „bracket – skliaustelis“. Taigi ir šaudydavo „захватом цели в вилку“ (šakutėmis, pagal P. Bytauto 1930 m. vadovėlį), *bracketing* (nėspėjimo priimti – šaudyti skliausteliais).

Kai 1995 m. Lietuvos kariuomenėje prasidėjo artilėrijos atkūrimas, kariuomenės vado įsakymu buvo sudaryta redakcinė komisija „Artilėrijos terminų ir sąvokų žodynėliui“ rengti. Komisiją sudarė 3 geriausi ir beveik vieninteliai artilėrijos specialistai: plk. Aleksandras Venckus, plk. Bronislovas Vizbaras, plk. E. S. Kisinai ir lietuvių kalbos specialistai: dr. R. Petrokienė ir J. Glosaitė. Pagal sudertą žodynėlį 1997 m. buvo parengtas ir patvirtintas „Minosvaidžių padalinių kovos statutas“, 2002 m. – „Artilėrijos bataliono kovos statutas“, pagal kuriuos mokosi ir gyvena šiuolaikinė Lietuvos artilėrija. Tarp

kitų terminų atsirado ir *sieksnis*, kuris pakeitė *šakutes* ir *skliaustelius*; *sieksniavimas* – *šaudymas šakutėmis* ir *skliausteliais*. *Sieksnis* ir *sieksniavimas* kur kas geriau atskleidžia artilerijos šaudymo sąvoką, kurios esmė yra ta, kad siekiama nuosekliai apglėbti taikinį sprogimais, kurie neprilekia iki taikinio (*neprielėkiai*) ir perlekia taikinį (*perlėkiai*). Taigi, pvz., *neprielėkis* reiškia pirmosios sieksnio kojėlės padėtį, o *perlėkis* – antrosios, kuri užima tam tikrą padėtį atlikus pirmą sieksniavimą; kitaip tariant – tariamo sieksnio (kuris priylgsta, pvz., 100 m) kojelių padėtis atitinka *neprielėkį* ir *perlėkį*. Pažymėtina, kad sieksnio kojelių padėtis kinta nuosekliai sieksniuojant (taip yra ir šaudant artilerijai), o šakute (šaudymas šakutėmis) smeigiama iš karto. Gal *sieksnis* ir *sieksniavimas* ir ne patys geriausi terminai, tačiau jie geresni nei *šakutė* ir *šaudymas šakutėmis*. Juo labiau kad jie jau prigijo mūsų artilerijoje. Todėl juos taip pat siūloma įteisinti.

Svarstant kilo daug diskusijų dėl terminų *kampis*, *pabūklo kampis* ir *sieksnis*, *sieksniavimas*. Terminologai pirmiausia atkreipė dėmesį į tai, kad terminas *kampis* yra dvireikšmis: jis įvardija ir matavimo prietaisą, ir matavimo vienetą. Lietuvių kalbos darybos atžvilgiu terminas *kampis* galėtų įvardyti tik prietaiso dalį. Terminą *kampis* prietaiso reikšme sutarta keisti į ***pabūklo kampamatį***, matavimo vieneto reikšme – į ***kampamačio kampą***. Terminus *sieksnis*, *sieksniavimas* nutarta palikti.

Posėdyje atkreiptas dėmesys į terminus *nematomasis plotas* (*nematomoji zona*). Sutarta teikti terminus ***nematomas plotas*** (***nematoma zona***). Terminas *šovininio užtaisymo artilerijos šaudmuo* pakeistas terminu ***vientisinis artilerijos šaudmuo***. Suabejota dėl termino *ežektorius* straipsnio reikalingumo svarstomame žodyne. Straipsnį nutarta palikti, o prie antraštinio termino teikti sinonimą *čiurkšlinis siurblys*. Pataisytas terminas *ginklo nešimo* (*siuntimo*) į taikinį priemonė = ***naikinimo priemonių siuntimo į taikinį priemonė***. Sutarta išbraukti terminą *lėkimo* (*skriejimo*) *laikas*, palikti tik ***raketos skriejimo laikas***, įrašyti ***sviedinio lėkimo laikas***. Pritarta siūly-

mui išskirti terminus *neiššovimas*, *nesprogimas*, *nesuveikimas*, *užsikirtimas*. Pritarta terminų *pabūklų* (= **pabūklo**) *iššaudymas*, *pabūklų* (= **pabūklo**) *pradinio greičio nustatymas*. Nutarta pataisyti terminus *pabūklas kovos padėtyje* (= **pabūklo kovos padėtis**), *pabūklas žygio padėtyje* (= **pabūklo žygio padėtis**), *pabūκλο masė kovos padėtyje* (= **pabūklo kovos masė**), *pabūκλο masė žygio padėtyje* (= **pabūklo žygio masė**). Sutarta pataisyti terminų *didžioji Berta* (= „**Didžioji Berta**“), *plonoji Berta* (= „**Plonoji Berta**“), *katiuša* (= „**Katiuša**“) rašybą. Pataisyti terminai *raketos perėmimas* (= **raketos valdymo perėmimas**), *sviedinys su gatavais naikinamaisiais elementais* (= **sviedinys su naikinamaisiais elementais**), *suderintas iš kelių sektyklų stebėjimas* (= **suderintas iš sektyklų stebėjimas**), *kontrbaterinė* (= **priešbaterinė**) *ugnis*. Termino *artilėrija* lizde sutarta teikti ir istorinę sąvokos sampratą. Bendrą terminų *divizionas*, *artilėrijos batalionas* straipsnį nutarta išskirti į du straipsnius. Straipsnyje *deviacija*, *nuokrypis* sutarta atsisakyti termino *deviacija*. Liko nepakeistas terminas *artilėrijos kovinė parama*.

Terminologijos pakomisė nutarė pataisytą žodyną teikti svarstyti ir apbruoti Kalbos komisijai.

2003 m. spalio 2 d. Valstybinė lietuvių kalbos komisija aprobavo „Artilerijos enciklopedinį žodyną“¹⁴⁸. Posėdžio protokolo išrašė parašyta:

„Artilerijos enciklopedinis žodynas“ atitinka kalbos taisyklingumo reikalavimus, jo terminų visuma – pagrindinius terminologijos principus. Žodyną įvertinti pirmuoju Terminų žodynų vertinimo taisyklėse nurodytu lygiu: Valstybinė lietuvių kalbos komisija neprieštarauja.“

2003 m. gruodžio 3 d. **KAS leidybos planavimo ir leidinių aprobavimo komisija** aprobavo Valstybinės lietuvių kalbos komisijos apbruotą E. Kisino „Artilerijos enciklopedinį žodyną“ ir priėmė nutarimą:

148 VLKK 2003 10 03 posėdžio protokolas Nr. P-7. Svarstytas *Artilerijos enciklopedinis žodynas*.

„Lauko pajėgų kovinio aprūpinimo ir paramos skyriaus viršininkui plk. ltn. R. Šiurui parengti autorinę sutartį, kad būtų galima apmokėti dim. plk. E. Kisinui už darbą rengiant leidinį Artillerijos enciklopedinis žodynas.“

Atsakingasis žodyno redaktorius – plk. ltn. R. Šiurys. Žodyną recenzavo plk. ltn. V. Bukauskas, ats. plk. ltn. K. Stotna, dim. plk. A. Venckus ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos paskirti dr. J. Klimavičius, doc. A. Smetona ir dr. A. Umbrasas; redagavo J. Budreikienė (liet. k.), M. Vasilčenko (angl. k.).

Žodynas buvo išleistas 2004 m. gegužės 17 d. 250 egz. tiražu.

Tokia „Artillerijos enciklopedinio žodyno“ istorija.

3.4. Lietuvos Respublikos terminų bankas

Lietuvos Respublikos Terminų bankas (LRTB) – valstybės informacinė sistema, kurią sudaro nustatyta tvarka sutvarkytų ir internete pateiktų aprobuotų, teiktinų lietuvių kalbos terminų straipsnių rinkinių ir neteiktinų terminų visuma.

LRTB paskirtis – užtikrinti nuoseklų sunormintų lietuvių kalbos terminų vartojimą, ypač LR teisės aktuose, sukurti bendrą įvairių valstybės institucijų informacinę sistemą, prie kurios galėtų prisijungti ir duomenis teikti kiti juridiniai ir fiziniai asmenys, kuria galėtų laisvai naudotis ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje dirbantys įvairių sričių specialistai.

„Terminų bankas kuriamas kaip bendra pirmiausia valstybės institucijų informacinė sistema. Savo prižiūrimų sričių terminiją čia iga liotos kaupti ir tvarkyti ministerijos, joms pavaldūs departamentai ir tarnybos, Vyriausybės įstaigos, Seimas ir jam atskaitingos institucijos.

Viešas, visiems interneto vartotojams laisvai prieinamas LRTB kuriamas vadovaujantis 2003 m. gruodžio 23 d. priimtu Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymu¹⁴⁹ ir Lietuvos Respublikos termi-

149 Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymas. 2003 12 23 Nr. IX-1950.

ny banko metodika¹⁵⁰. <...> Šiais dokumentais pirmą kartą teisiškai reglamentuoti nuoseklus lietuvių kalbos terminijos kaupimo, kūrimo, sisteminimo, norminimo, derinimo su kitų kalbų terminija, taisyklingo ir unifikuoto vartojimo klausimai. <...>

Terminų banko informacinė sistema nėra uždara, nėra skiriama tik valstybės administravimo reikmėms, t. y. terminų teikėjai ir registruotieji šios sistemos vartotojai gali būti mokslo institutai, universitetai, aukštosios mokyklos, privačios įmonės, net pavieniai asmenys (pvz., terminų žodynų autoriai). <...>

Nuo elektroninių terminų bazių, internetinių terminų žodynų Terminų bankas skiriasi savo mobilumu – terminologinis darbas dirbamas pasitelkiant elektroninius ryšius, duomenys bet kada gali būti pildomi, atnaujinami. Išskirtini keturi šio darbo etapai: terminų straipsnių rengimas, ekspertizė, svarstymas kalbos komisijoje, terminų skelbimas terminų banke.

Terminų banko informacinėje sistemoje terminų teikėjai sudaro savo sričių terminų bazes, jose gali tvarkyti, taisyti duomenis, naudotis jomis kaip darbinėmis terminų bazėmis. Dalykiškai apsvarstytus terminų straipsnių rinkinius terminų teikėjai informacine sistema siunčia Terminų banko duomenų tvarkytojams, kurie juos perduoda ekspertams, vertinantiems pateiktų terminų straipsnių dalykinį ir kalbinį tinkamumą Terminų bankui. Toliau terminų straipsniai svarstomi Kalbos komisijoje. Sprendimai dėl pateiktų terminų priimami Terminologijos pakomisės ir Kalbos komisijos posėdžiuose. Juose dalyvauja ir terminų teikėjai. Po tokios procedūros dalykiškai ir kalbiškai parengti terminų straipsniai įtraukiami į Terminų banką.

Viso šio darbo rezultatas – kiekvienam interneto vartotojui priinamas įvairių terminų telkinys. Pagal šaltinius, dalykinį tikslumą ir kalbinį taisyklingumą Terminų banko terminai yra trejopi: aprobuoti, teiktini ir neteiktini.

150 VLKK 2004 02 02 nutarimas Nr. N-1 (90) Dėl Lietuvos Respublikos terminų banko metodikos patvirtinimo.

Aprobuotų statusas teikiamas tik tiems terminams, kurie yra ar bus vartojami teisės aktuose. <...>

Terminologiškai geri, kalbiškai taisyklingi, bet ne teisės aktuose, o, pavyzdžiui, terminų žodynuose, įvairiuose žinynuose, vadovėliuose ir pan. terminijos šaltiniuose vartojami terminai, traukiami į Terminų banką su statusu teiktini¹⁵¹. <...>

Terminų banke galima rasti ir neteiktinų terminų, bet prie jų pateikiamos nuorodos į taisyklingus – aprobuotus arba teiktinus – terminus.

Terminų banke teikiami ne pavieniai terminai, o jų straipsniai. Vienas iš svarbiausių ir privalomų duomenų – apibrėžtis. Taigi čia kaupiami ne vien sąvokų žymikliai, bet apibūdinamos ir pačios sąvokos. Labai svarbu ir tai, kad Terminų bankas nėra vienakalbis: prie kiekvieno lietuviško termino galima pateikti atitikmenų anglų, prancūzų, vokiečių, ispanų, italų, portugalų, lotynų, rusų, prireikus ir kitomis kalbomis. Numatyta galimybė sudaryti netgi paralelinius kitų kalbų terminų straipsnius. Termino straipsnyje gali būti pateikti ir termino sinonimai – anksčiau teisės aktuose, kituose šaltiniuose vartoti ar ir dabar tebevartojami tos pačios sąvokos žymenys, – tačiau pirmenybę reikėtų teikti antraštiniam terminui.

Terminų straipsniai jungiami į tam tikrus rinkinius, suskirstytus pagal sąvokų sričių hierarchinę klasifikaciją. Šiuo metu išskirtos 24 sritys, dalijamos į smulkesnius posričius. Sričių klasifikacija sudaryta pagal Lietuvos Respublikos valstybės institucijų prižiūrimų veiklos sričių, mokslo kryptių ir studijų sričių skirstymą.¹⁵² <...>

Terminų banke galima įvairi rūpimų dalykų paieška: žodžio, žodžio dalies ar žodžių junginio galima ieškoti kaip lietuviško termino, kaip sinonimo, kaip atitikmens kita kalba; jis gali būti rastas ir kitose termino straipsnio dalyse, pavyzdžiui, apibrėžtyje. Kartu galima pasirinkti termino sritį ir (arba) statusą. Pagal pastaruosius du kriterijus (sritį arba statusą) galima ir atskira paieška.

151 Tokį statusą turi visų karybos žodynų terminai.

152 KAS dominanti sritis – gynyba.

Galima pažymėti, kurias termino straipsnio dalis norima matyti. Taip pat pasirenkama straipsnių rikiavimo eilė. Paieškos rezultatas – terminų straipsnių sąrašas, kurį galima tvarkyti: atsirinkti reikiamus terminus, juos kopijuoti, išsispausdinti ar pateikti kitu formatu, pavyzdžiui, įkelti į lentelę. Patogu, kad gali būti atrinkti ir įtraukti į bendrą sąrašą kelių paieškų metu gauti terminų straipsniai.

*Terminų bankas šiuo metu dar nėra gausus informacijos šaltinis, tačiau dedamos pastangos, kad jame kuo greičiau būtų pateikta daugiau teisės aktų, specialiuųjų žodynų terminų ir kad ši informacinė sistema taptų patogia pagalbine darbo priemone ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje dirbantiems vertėjams, teisininkams, mokslo, technikos, meno ir kitų sričių specialistams.*¹⁵³

Terminų banke skelbiami Valstybinės lietuvių kalbos komisijos įvertintų kalbos taisyklingumo reikalavimus ir terminologijos principus atitinkančių terminų žodynų terminai. Šiuo metu banke galima rasti 45 terminų žodynų terminus.

Gynybos srityje galima rasti 10 terminų žodynų terminus:

1. Kisinas, Eugenijus. Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinis žodynas. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2002 (1 200 terminų: gynyba | krašto apsauga | apsauga nuo naikinimo priemonių).

2. Kisinas, Eugenijus. Artilerijos enciklopedinis žodynas. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2004 (1 500 terminų: gynyba | ginkluotosios pajėgos ir karo technika | artilerija).

3. Čiočys, Petras Algirdas, Janukevičius, Jurgis, Jasiulionis, Edvardas *et al.* Enciklopedinis karybos žodynas. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2008 (8 000 terminų: gynyba).

4. NATO aplinkos apsaugos terminų aiškinamasis žodynas. Vilnius: LR krašto apsaugos ministerija, 2006 (gynyba | ginkluotosios pajėgos ir karo technika | karo inžinerija).

153 Ivanauskienė, A. Lietuvos Respublikos terminų bankas. Prieiga per internetą: <http://www.vlkk.lt/naujienos/kitos-naujienos/lietuvas-respublikos-terminu-bankas>

5. NATO medicinos terminų aiškinamasis žodynas AMedP-13(A), 2011 (gynyba | ginkluotosios pajėgos ir karo technika | karo medicina).

6. NATO mokymų ir pratybų finansavimo terminų žodynas AAP-43(1), 2009 (gynyba).

7. NATO ryšių ir informacinių sistemų terminų žodynas AAP-31(3), 2005 (gynyba).

8. NATO standartizacijos terminų aiškinamasis žodynas AAP-42B, 2011 (gynyba).

9. NATO terminų aiškinamasis žodynas = NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French) [ats. red. J. Norgėla ... [et al.]. Vilnius: Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, 2006 (3 200 terminų: gynyba).

10. NATO turto sekimo terminų žodynas AAP-35, 2000 (gynyba).

Iki 2019 m. pradžios į Lietuvos Respublikos terminų banką buvo įdėta 16 850 gynybos terminų.

3.5. Dvikalbiai karybos ir karo technikos žodynai

Pirmą žingsnį rengiant dvikalbius karybos žodynus žengė kalbininkas Antanas Smetona, kuris parengė ir 1993 išleido „Lietuvių–rusų ir rusų–lietuvių kalbų karybos žodynėlių“.

Po to buvo Antano Smetonos aiškinamasis „Karybos žodynas“ ir kiti aiškinamieji ir enciklopediniai žodynai. Reikėjo eiti toliau.

E. Kisinas rašė:

„Suvokdamas, kad nepakanka rengti ir leisti atskirų karybos sričių žodynus, nutariau pabandyti parengti dvikalbį (anglų–lietuvių ir lietuvių–anglų kalbų) karybos žodyną. 2003 03 18 kreipiausi į krašto apsaugos ministrą Liną Linkevičių¹⁵⁴, siūlydamas parengti du žodynus: „Didįjį anglų ir lietuvių kalbų karybos žodyną“ (2004) ir „Didįjį lie-

154 E. Kisino asmeninis archyvas. E. Kisino 2003 03 18 prašymas krašto apsaugos ministrui *Dėl dviejų karybos žodynų rengimo ir leidimo*.

*tuvių ir anglų kalbų karybos žodyną“ (2004). Atsakymo negavau.*¹⁵⁵

Išties buvo gautas neigiamas atsakymas nurodant, kad tokių leidinių nėra krašto apsaugos sistemos leidybos planuose.

E. Kisinas kelis kartus (2002 m. kovo 18 d.¹⁵⁶, 2002 m. gegužės 7 d.¹⁵⁷ ir 2003 m. balandžio 30 d.¹⁵⁸) kreipėsi į Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkes (Danguolę Mikulėnienę ir Ireną Smetonienę), prašydamas paremti dviejų dvikalbių karybos žodynų rengimą ir leidimą. Ir čia atsakymas buvo neigiamas. E. Kisinas nežinojo, kad paramos remti prašymus gali teikti tik mokslo įstaigos. Tuomet būtų galėjęs rasti tokią įstaigą, kad ir Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademiją, kuri galėjo gauti paramą žodynams rengti, kaip tai jau buvo su „Enciklopediniu karybos žodynu“.

Dar E. Kisinas 2004 m. rugpjūčio 11 d. parašė laišką Lietuvos karo akademijos Užsienio kalbų katedros vedėjai Genovaitei Laugalienei¹⁵⁹ prašydamas „*paremti ... projektą (rengti „Anglų–lietuvių kalbos karybos žodyną“ ir „Lietuvių–anglų kalbos karybos žodyną“; aut.) Akademijos vadovybės ... akyse, padėti gauti šių žodynų užsakymą*“ ir siūlydamas „*įvairiais pagrindais (bendraautorystės, atsakingojo redaktoriaus, mokslinio redaktoriaus, recenzento ir pan.) dalyvauti šiame projekte.*“ G. Laugalienė į šį laišką neatsakė.

Tuomet E. Kisinas pradėjo nuo mažesnių dalykų – parengė „Mažąjį anglų–lietuvių kalbų karybos žodyną“, kuris buvo išleis-

155 Kisinas, E. *Mes – Kisinai: Panevėžio Kisinų pėdsakais*. Utena, UAB „Utenos Indra“, 2017, p. 120.

156 E. Kisino asmeninis archyvas. E. Kisino 2002 03 18 prašymas VLKK pirminei *Dėl dviejų žodynų rengimo ir finansavimo*.

157 E. Kisino asmeninis archyvas. E. Kisino 2002 05 07 prašymas VLKK pirminei paremti 2002 03 18 prašymą *Dėl dviejų žodynų rengimo ir finansavimo*.

158 E. Kisino asmeninis archyvas. E. Kisino 2003 04 30 prašymas VLKK pirminei įtraukti į remtinių darbų sąrašą du tarpusavyje susijusius žodynus: *Anglų ir lietuvių kalbų karybos žodyną, Lietuvių ir anglų kalbų karybos žodyną*.

159 E. Kisino asmeninis archyvas. E. Kisino 2004 08 11 laiškas LKA Užsienio kalbų katedros vedėjai *Dėl paramos rengiant anglų–lietuvių ir lietuvių–anglų karybos žodynus*.

tas kaip „Anglų–lietuvių kalbų karybos žodynas“ (antrasis pataisytas leidimas).

Nepavykus rasti bendradarbių, toliau E. Kisinas rengė dvikalbius žodynus vienas, nors šiame darbe, ypač leidžiant žodynus, jam geranoriškai ir nesavanaudiškai padėjo daugelis Lietuvos karo akademijos vadovų ir darbuotojų, kai kurie Mokymo ir doktrinų valdybos vadovai, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos darbuotojai ir ekspertai, daugelis kariškių ir civilių karybos ir karo technikos žodynų recenzentų. Ir toks darbas nebuvo bevaisis.

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija ir Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija 1993–2018 m. parengė ir išleido 8 dvikalbius karybos ir karo technikos žodynus:

1. Smetona, A. *Rusų–lietuvių ir lietuvių–rusų kalbų karybos terminų žodynelis*. Vilnius: Krašto apsaugos mokykla, 1993.

2. Kisinas, E. *Anglų–lietuvių kalbų karybos žodynas*. Antrasis pataisytas leidimas. Internetinis leidinys. Vilnius: Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, 2009.

3. Kisinas, E. *Lietuvių–anglų kalbų karybos žodynas*. Internetinis leidinys. Vilnius: Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, 2009.

4. Kisinas, E. *Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodynas*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2013.

5. Kisinas, E. *Lietuvių–anglų kalbų karo technikos žodynas*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2015.

6. Kisinas, E. *Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodynas*. Antrasis pataisytas leidimas. Internetinis leidinys. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2016.

7. Kisinas, E. *Anglų–lietuvių kalbų karybos žodynas*. Trečiasis pataisytas leidimas. Vilnius: Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, 2018.

8. Kisinas, E. *Lietuvių–anglų kalbų karybos žodynas*. Antrasis pataisytas leidimas. Vilnius: Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, 2018.

Kodėl atsirado antrieji pataisyti trijų žodynų leidimai? 2009 m. buvo išleisti tiksliai anglų–lietuvių ir lietuvių–anglų kalbų žodynų internetiniai leidiniai, nes Krašto apsaugos ministerija nerado lėšų jiems atspausdinti. Jie buvo atspausdinti tik 2018 m. Suprantama, kad per tokį ilgą laiką daug kas terminijoje pasikeitė. Pirmiausia Lietuvos kariuomenę pasiekė daug NATO gynybos standartų, įvairių kitų NATO ir didžiausių NATO valstybių karybos standartų STANAG, FM (lauko vadovėlių), pagal kuriuos prireikė taisyti jau išleistus žodynus. 2015 m. išleidus „Lietuvių–anglų kalbų karo technikos žodyną“ reikėjo suvienodinti pagal formą visus jau išleistus žodynus, pirmiausia atsisakius ~ (tildės) visuose rūšiniuose terminuose. Todėl buvo parengtas antrasis pataisytas „Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodyno“ leidimas.

3.5.1. „Rusų–lietuvių ir lietuvių–rusų kalbų karybos terminų žodynelis“

Doc. dr. Antanas Smetona

Dar nepasitraukus Rusijos kariuomenei iš Lietuvos praėjusio amžiaus devintojo dešimtmečio pabaigoje prasidėjo Lietuvos kariuomenės atkūrimo darbai. Atgimstančios valstybės aktyvių piliečių entuziazmas liejasi per kraštus – sparčiai nueinamas kelias nuo Aukščiausiosios Tarybos gynimo būrio ar savanorių būrių iki reguliarių kariuomenės dalinių su visa logistika ir kadru rengimo sistema. Pradiniuose etapuose tas entuziazmas, aišku, kompensuoja profesionalumo stoką, bet vėliau viskas po truputį įgyja profesionalius pavidalus. Su karyba susijęs kalbos vartojimas irgi nėra išimtis.

Pirmaisiais mėnesiais ir metais buvo visiškai nesvarbu, kaip buvo susišnekama ir vadovaujama. Svarbu – apginti šalį ir atkurti kariuomenę. Tačiau kariuomenės be statutų, įsakymų ir karo mokyklų nebūna – šių objektų kūrimasis ir plėtra jau reikalauja ir deramos valstybinės kalbos kariuomenėje lygio. Juk negali kokia šnekamąja pus-

kalbe rašyti statuto, mokyti karių, skelbti įsakymų ir duoti komandų. O kur dar visa kita pradėta leisti karių ir kariūnų rengimui būtinai literatūra. Bet kurios specialios kalbos stuburas – terminija arba sąvokynas. Sutvarkyta terminija ir darnus sąvokynas nesiranda intuityviai, savaime ar atsitiktinai. Tai yra sudėtingo, nuoseklaus ir atkaklaus specialios dalykinės srities specialistų, kalbininkų ir tos srities kalbos vartotojų darbo rezultatas.

Kita vertus, nedera pamiršti, koks kontingentas atsidūrė kuriamos kariuomenės priešakyje – kūrėjai, kurie nors kiek susiję su karyba, aišku, buvo išėję rusiškus karybos mokslus arba minimum tarnavę rusiškoje kariuomenėje. Jų visų mąstymas kariuomenės ir karybos kategorijomis, suprantama, buvo paveiktas rusiškų kariuomenės tradicijų. Bepigu šiandien, kai jau tarnauja nepriklausomoje Lietuvoje užaugę jaunuoliai, vadovauja Lietuvos aukštąsias mokyklas baigę karininkai, dažnai ir stažavęsi NATO šalyse. O tada – paprasčiausią raštą, instrukciją parašyti reikėdavo neįtikėtinų pastangų. Man, LKA Redakcinio skyriaus redaktoriui, buvo aiškiausiai tai matyti – žodžiai, atrodo, lietuviški, o sakinio konstrukcija, minties plėtojimas aiškiausiai slaviškas; kad ir lietuviški žodžiai, bet dažnai ne tomis reikšmėmis, terminų begalinės variacijos. Žodžiu, tiek susišnekėti, tiek susirašyti standartine taisyklinga lietuvių kalba tikrai buvo sunku. Todėl šių faktų akivaizdoje teko imtis pradžių pradžios – lietuviškos karybos terminijos. Normaliomis sąlygomis terminologijos darbu paprastai užsiima tos srities specialistai. Šiuo atveju tuo turėjo užsiimti karininkai ir kariuomenės bei karybos specialistai. Žinoma, nebuvau visiškai svetimas karybos mokslams. Tuo metu jau turėjau sovietinio karininko laipsnį, buvau vadovavęs motopėstininkų būriui, kuopai, o kartu buvau visai neseniai pabaigęs lituanistikos mokslus. Taigi, taip susiklostė aplinkybės, o nepaprasta padėtis reikalavo nepaprastų sprendimų – 1992–1993 metais Lietuvos kariuomenei verkiant reikėjo karybos terminijos, o mano išsilavinimas ir užimama padėtis tiesiog įpareigojo imtis šio sunkaus ir didelio darbo. „Rusų–lietuvių ir lietuvių–rusų kalbų kary-

bos terminų žodynėlis“ išėjo dar man dirbant Krašto apsaugos mokyklos (vėliau Lietuvos karo akademija) Redakciniame skyriuje, o „Karybos žodyną“ pabaigiau jau dirbdamas Vilniaus universitete dėstytoju.

Dvikalbis „Rusų–lietuvių ir lietuvių–rusų kalbų karybos terminų žodynėlis“ buvo rengiamas beveik dvejus metus ir išėjo 1993 metais, išleido Krašto apsaugos mokykla. Prie sudėtingo vertimo darbo prisidėjo LKA Leidybos skyriaus literatūros redaktoriai. Dėl laiko stokos (reikėjo kiek įmanoma greičiau užpildyti lietuviškų karybos terminų spragą) žodynėlis nebuvo recenzuotas. Kalbų pasirinkimą ir žodyno formatą, suprantama, nulėmė to meto aplinkybės. Išsamiems aiškinamiesiems žodynams paprasčiausiai nebuvo laiko, o sugretinimas su rusų kalba radosi iš visas gyvenimo sritis gožusios rusų kalbos. Pagaliau, juk ir Pirmosios Respublikos pradžioje padėtis buvo panaši, gal kiek net nepalankesnė – nors karininkijos išsilavinimas buvo ir margesnis, buvo ir Vakaruose baigusių mokslus, bet buvo gerokai daugiau apskritai nemokančių lietuvių kalbos ir vadovaujančių rusiškai. Tačiau tai – kita istorija. Nors tradicija aiškiai matyti: lietuviškų išsamių karybos žodynų iki paskutinio XX amžiaus dešimtmečio nebuvo, lietuviškos karybos terminijos iki to meto rimtai į vieną vietą niekas nebuvo sudėjęs, nors mėginimų ir būta. Pirmasis bandymas – berods, P. Rusecko parengtas ir 1919 m. išleistas „Lietuviškai–rusiškas ir rusiškai–lietuviškas karybos terminų žodynėlis“. Jis nedidukas, daug abejotinų arba šiuolaikinės kalbotyros požiūriu net visiškai neteiktinų dalykų. Vėliau, aišku, buvo rašomi statutai, įvairūs vadovai, žinynai, instrukcijos. Tačiau paskutiniame XX amžiaus dešimtmetyje jais pasinaudoti jau nebebuvo galima, nes buvo pasikeitusi ir ginkluotė, ir kariavimo būdai. Pagaliau juose atsispindėjo būtent to meto kalba – bendrinės kalbos kūrimosi meto kalba. Štai keletas pavyzdžių iš XX amžiaus pirmojoje pusėje artileristams parengto žodynėlio: *vertikalusis įkirtimas – nasečka, rintė – vint, bryliai – zakrainy, šeštarnė – šesternia, Perkūno sidabras – gremučaja rtutj*. Žinoma, čia buvo ir puikiai su-

kurtų, ypač bendrųjų techninių terminų, tačiau visa tai apie rusišką 1902 metų patranką, kuri jau seniai karyboje nebenaudojama.

Žodžiu, šiuolaikinės lietuviškos karybos terminijos XX amžiaus paskutinio dešimtmečio pradžioje lyg ir nebuvo, arba dar tiksliau – prieškarinė gerokai paseno, į vieną vietą surinkta nebuvo, ir tuomet buvo likusios tik nuotrupos. Apie 1993–1995 metus jau pasirodė parengti statutai (kai kurie laikini). Jau veikė Kauno puskarininkių mokykla, Savanoriškoji krašto apsaugos tarnyba, Krašto apsaugos mokykla (vėliau Lietuvos karo akademija). Iki kalbamų metų visos jos jau gal net per šimtą knygelių išleidžia – tai įvairių ginklų aprašai, taktikos, apsaugos nuo naikinimo priemonių, karių rengimo ir pan. vadovėliai, žinytai, instrukcijos. Beveik visus leidinius redagavo lituanistai (rimčiausiai, mano galva, kalbą tvarkė LKA, silpniausiai – Kauno puskarininkių mokykla). Deja, bendras išpūdis gana menkas – net jei kur ir labai rimtai bendruosius kalbos dalykus lituanistai sutvarkė, terminijos liko baisus jaukas. Pirmiausia, mano minėtos žinybos dažnai dirbdavo kiekviena sau, nederindamos leidybos, o ir ne kiekvienas redaktorius pasidomėdavo ir pasidomi, ką jo kolega veikia. Prisigyventa tiek, kad tas pats šarvuotis vienoje knygelės dalyje pavadinamas vienaip, greta esančioje – kitaip. Taigi daugelį terminų teko apibendrinti pačiam, vienodinti jau atsiradusią terminijos įvairovę. Tik gerokai vėliau sukuriama KAM Terminijos komisija, į darbą rimtai įsitraukia karybos specialistai ir pradeda keisti padėtį iš esmės – gerokai stumteli į priekį lietuviškos terminijos kūrimo ir normino darbus.

Tokiomis aplinkybėmis atsiradęs „Rusų–lietuvių ir lietuvių–rusų kalbų karybos terminų žodynėlis“ kaip pirmasis blynas, aišku, išėjo gerokai apsvilęs. Jo esminius trūkumus galima pavardėti tokiais: terminų atrankos fragmentiškumas ir apimties nepakankamumas. Visus šiuos trūkumus galima paaiškinti anksčiau aptartomis karybos terminijos kūrimosi aplinkybėmis, bet negalima nurašyti ir autorius kaip terminologo per menkos patirties. Didelis trūkumas, kad tai dvikalbis, o ne aiškinamasis žodynas. Šiaip terminai surankioti iš visų prieinamų šaltinių. Žodynėlio fragmentiškumas pasi-

reiškia pirmiausia tuo, kad jame dar nebuvo kaip nors atspindėtos skirtingos karybos šakos. Kita vertus, kaip pirmoji bent kiek aptvarkyta terminų sanokaupa, šis žodynelis suvaidino palankų vaidmenį – gerokai pamažino terminų variantus, padėjo visai kariuomenei susivokti, kad būtinas vienas terminų šaltinis. Taip pat šis žodynelis buvo pagrindas po poros metų išėjusiam „Karybos žodynui“. Vienu metu net lygiagrečiai jie buvo rašomi – sutapo abiejų žodynų pirminės medžiagos kaupimas. Aišku, vėliau aiškinamasis „Karybos žodynas“ apaugo naujais terminais, kurie kilo iš pirminių terminų aiškinimo arba kokiu nors būdu buvo su jais susiję, taip pat atsirado naujų terminų dėl terminų sisteminimo.

3.5.2. „Anglų–lietuvių kalbų karybos žodynas“. Internetinis leidinys

Dim. plk. Eugenijus Kisinas

2004 m. kovo 29 d. Lietuva įstojo į NATO. Tai reiškė, kad Lietuvos kariuomenė, jos struktūra, ginkluotė, valdymas ir, suprantama, karybos terminija turi atitikti NATO standartus. Jau buvo baigiamas rengti „NATO terminų aiškinamasis žodynas“ (išleistas 2006 m.), išleisti kiti enciklopediniai žodynai. Tačiau iki šiol žodynų rengėjams nebuvo prieinami NATO standartai ir kt. leidiniai. Todėl reikėjo taisyti jau išleistus žodynus, o ir jų apimtis nebuvo labai didelė. „NATO terminų aiškinamasis žodynas“ daugiausiai skirtas naudoti tarpvalstybiniu, strateginiu ir operaciniu lygmeniu ir mažai panaudotinas taktiniu (būrys, kuopa, batalionas, brigada). Pirmiausia reikėjo parengti dvikalbius karybos ir juo labiau karo technikos žodynus, kuriuose surinkti reikalingus terminus. Vėliau šie žodynai galėjo tapti pagrindu terminams su apibrėžtimis.

2004 m. E. Kisinas pradėjo rengti „Mažąjį anglų–lietuvių kalbų karybos žodyną“. E. Kisinas rašė:

„...paprašiau kalbininko, anglisto, hum. m. dr., kelių dešimčių an-

*glų–lietuvių bei lietuvių–anglų kalbų žodynų autoriaus Broniaus Piesarsko pagalbos. B. Piesarskas mielai sutiko padėti. Bet netikėta jo mirtis neleido baigti pradėto darbo. Recenzavimo ir taisymo darbą užbaigė jo žmona ir bendražygė, daugelio žodynų bendraautorė ir mokslinė redaktorė hum. m. dr. Elena Stasiulevičiūtė.*¹⁶⁰

Darbas vyko sėkmingai, bet reikėjo galvoti, kaip baigti žodyno rengimą ir jį išleisti. Enciklopedinius karybos žodynus rengė ir išleido Lietuvos karo akademija. Tačiau E. Kisinas suklydo manydamas, kad jeigu žodynus parengs ir išleis Krašto apsaugos ministerija (per Mokymo ir doktrinų valdybą), jie bus prieinamesni ir privalesni, nei Lietuvos karo akademijos leidiniai. Ir už tą klaidą teko sumokėti brangią kainą, kai žodynų rengimas ir leidimas nusitęsė per ilgus dešimt metų.

E. Kisinas paprašė Lietuvos karo akademijos prorektoriaus dr. Prano Jankausko tarpininkauti Mokymo ir doktrinų valdybos vadui plk. Jonui Vytautui Žukui dėl „Mažojų anglų–lietuvių kalbų karybos žodyno“ rengimo.

2006 m. sausio 9 d. Lietuvos karo akademijos viršininkas plk. Arūnas Balčiūnas pasiūlė (raštu) MDV vadui plk. Jonui Vytautui Žukui rengti „Mažąjį anglų–lietuvių kalbų karybos žodyną“ sudarant autorinę sutartį su dim. plk. E. Kisinu.

Pateikime¹⁶¹ rašoma:

„Teikiamas dim. plk. Eugenijaus Kisino „Mažasis anglų–lietuvių kalbų karybos žodynas“ nekartoja Akademijoje išleistų ir rengiamų žodynų, skiriasi apimtimi, paskirtimi, struktūra ir sandara <...> Žodyne yra daugiau kaip 15 000 terminų. Žodyne atrinkti NATO kariuomenėse dažniausiai vartojami bendrieji valstybės karinės organizacijos, ginkluotųjų pajėgų ir jų rūšių, karinio valdymo struktūrų, kariuome-

160 Kisinas, E. *Mes – Kisinai: Panevėžio Kisinų pėdsakais*. Utena, „Utenos Indra“, 2017, p. 121.

161 E. Kisino asmeninis archyvas. 2006 01 09 LKA viršininko plk. A. Balčiūno raštas LK MDV vadui plk. V. J. Žukui *Dėl Mažojų anglų–lietuvių kalbų karybos žodyno rengimo ir leidimo*.

nės komplektavimo ir karo tarnybos, karinių vienetų (junginių, dalinių ir padalinių) terminai <...> Rengiant Žodyną, pirmiausia buvo paimti beveik visi NATO standartizuoti terminai, svarbiausi krašto apsaugos karinių vienetų veikloje NATO standartai ir kiti oficialūs leidiniai <...> Žodynas skiriamas praktiniam naudojimui visose krašto apsaugos struktūrose, pirmiausia kariniuose vienetuose <...> Žodynas parengtas kvalifikuotai, panaudojant sukauptą lietuviškąją karybos terminiją.“

Plk. J. V. Žukas pritarė siūlymui, paskyrė atsakinguoju redaktoriumi vado pavaduotoją logistikai plk. ltn. Vasilijų Apiševą, sudarė autorinę sutartį ir atliko visus reikiamus darbus.

Žodyno rengimą baigė naujai paskirtas MDV vadas plk. Jurgis Norgėla, kuris ir pateikė Valstybinei lietuvių kalbos komisijai ir Krašto apsaugos sistemos leidinių aprobavimo komisijai žodyną aprobuoti.

Recenzentės doc. dr. Elenos Stasiulevičiūtės pasiūlymu žodynas buvo pavadintas „Anglų–lietuvių kalbų karybos žodynas“.

Žodyną redagavo Jolanta Budreikienė, recenzavo ats. plk. dr. doc. Pranas Jankauskas, plk. Jurgis Norgėla, dr. doc. Elena Stasiulevičiūtė, taip pat Valstybinės lietuvių kalbos komisijos ekspertai dr. Jonas Klimavičius ir Adelė Noreikaitė.

Žodynas 2007 m. lapkričio 21 d. buvo svarstomas Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisės posėdyje¹⁶². Pažymėta, kad žodynas pataisytas pagal pastabas, ištaisytos kirčiavimo klaidos. Buvo siūlyta mažinti sinonimų, dabar jų išbraukta gal net per daug. Taip pat pažymėta, kad pagal gautas „Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinio žodyno“, skelbiamo Terminų banke, pastabas dėl terminų nelietuviškų atitikmenų, E. Kisinas, atsižvelgdamas į jas, pataisė „Anglų–lietuvių kalbų karybos žodyną“.

Nutarta pataisytą žodyną teikti svarstyti ir aprobuoti Kalbos komisijai.

2008 m. gegužės 6 d. Valstybinė lietuvių kalbos komisija, ap-

162 VLKK Terminologijos pakomisės 2007 11 22 posėdžio protokolas Nr. 67. Svarstytas *Anglų–lietuvių kalbų karybos žodynas*.

svarsčiusi E. Kisino „Anglų–lietuvių kalbų karybos žodyną“¹⁶³, nutarė, kad jis atitinka kalbos taisyklingumo reikalavimus, terminų visuma – pagrindinius terminologijos principus. Žodyno poantraštiniame lape turi būti įrašyta: *Valstybinė lietuvių kalbos komisija neprieštarauja*. Taip pat buvo prašoma nurodyti žodyną recenzavusius Valstybinės lietuvių kalbos komisijos ekspertus dr. Joną Klimavičių ir Adelę Noreikaitę.

Žodyną taip pat aprobavo Krašto apsaugos sistemos leidinių aprobavimo komisija. Žodyną maketavo KAM Leidybos ir informacinio aprūpinimo tarnyba. Dėl lėšų stokos (žinomi krizės metai) žodynas nebuvo išspausdintas ir 2009 m. išleistas internetinis leidinys, kuris buvo skelbiamas KAM tinklalapio svetainėje „Žodynai“, t. p. ir viešajame internete.

3.5.3. „Anglų–lietuvių kalbų karybos žodynas“.

Trečiasis pataisytas leidimas

Dim. plk. Eugenijus Kisinas

Per 4 metus (2008–2012 m.) atsirado naujų lietuvių kalbos ir lietuviškos terminijos reikalavimų, taip pat NATO standartų ir kt. dokumentų, į kuriuos privalėjo atsižvelgti žodyno autorius. Todėl atsirado poreikis pataisyti „Anglų–lietuvių kalbų karybos žodyną“ ir „Lietuvių–anglų kalbų karybos žodyną“ ir tinkamai juos sumaketavus išleisti.

Dėl šių žodynų leidimo buvo tartasi su Mokymo ir doktrinų valdyba, tik, deja, paaiškėjo, kad šiam darbui valdyba neturėjo tinkamų specialistų. Autoriui teko kitur ieškoti anglų ir lietuvių kalbų, ypač redagavimo ir kirčiavimo specialistų. Todėl E. Kisinas kreipėsi į Lietuvos karo akademiją, kuri nuo Krašto apsaugos mokyklos įkū-

163 VLKK posėdžio protokolas 2008 05 06 Nr. S-218(1.7). Svarstytas *Anglų–lietuvių kalbų karybos žodynas*.

rimo puikiai tvarkėsi su jo beveik 30 leidinių rengimu ir leidimu.

2012 m. lapkričio 16 d. E. Kisinas pateikė prašymą Karo akademijos viršininkui plk. Eugenijui Vosyliui¹⁶⁴, prašydamas įtraukti į 2013 m. leidybos planą 2009 m. įdėtą į Krašto apsaugos ministerijos internetinę svetainę „Anglų–lietuvių kalbų karybos žodyno“ trečiąjį pataisytą leidimą.

2013 m. rugpjūčio 7 d. Lietuvos karo akademijos viršininko plk. E. Vosylius teikimu, krašto apsaugos ministras Juozas Olekas įteikė dim. plk. Eugenijui Kisinui už ypatingus nuopelnus krašto apsaugai medalį civiliams „Už nuopelnus“. E. Kisinas, pasinaudomas audiencija, įteikė ministrui prašymus dėl karybos terminijos raidos ir valstybinės kalbos vartojimo Lietuvos kariuomenėje, kurių tekstas buvo suderintas su Karo akademijos vadovybe¹⁶⁵.

Po to Karo akademijoje buvo pradėtas maketuoti „Anglų–lietuvių kalbų karybos žodynas“, tačiau maketavimas be jokios priežasties buvo nutrauktas, o 2014 m. balandžio 29 d. Redakcinio skyriaus vedėjas Arūnas Alonderis parašė, „kad reikia užbaigti „Lietuvių–anglų kalbų karo technikos žodyno“ leidimą ir po to imtis dviejų karybos žodynų“.

2015 m. buvo baigtas „Lietuvių–anglų kalbų karo technikos žodyno“ rengimas (pasirašytas spaudai 2015 m. liepos 13 d.), o „Anglų–lietuvių kalbų karybos žodyno“ rengimas nebuvo atnaujintas. Todėl, pasikeitus Lietuvos karo akademijos vadovybei, 2015 m. liepos 1 d. autorius kreipėsi laišku į naująjį prorektorius dr. Gintautą Surgailį¹⁶⁶ prašydamas atnaujinti ir baigti dviejų karybos žodynų rengimą ir lei-

164 E. Kisino asmeninis archyvas. E. Kisino 2012 11 16 prašymas LKA viršininkui įtraukti į Akademijos 2013 m. leidybos planą „Anglų–lietuvių kalbų karybos žodyno“ trečiąjį pataisytą leidimą.

165 E. Kisino asmeninis archyvas. E. Kisino 2013 08 07 prašymai krašto apsaugos ministrui *Dėl lietuviškosios karybos terminijos raidos, problemų ir jų sprendimo būdų, Dėl lietuvių kalbos vartojimo Lietuvos kariuomenėje.*

166 E. Kisino asmeninis archyvas. 2015 07 01 pirmasis E. Kisino laiškas LKA prorektorius. E. Kisino autorinis testamentas.

dimą. Prie prašymo buvo pridėtas E. Kisino autorinis testamentas (žr. 9 priedą).

2015 m. liepos 7 d. E. Kisinas gavo G. Surgailio atsakymą¹⁶⁷:

„...Šiuo metu Karo akademija atostogauja. Grįžus iš atostogų Karo moksly, Užsienio kalbų institutų ir Užsienio kalbų katedros darbuotojams, aptarsime Jūsų atsiųstus pasiūlymus ir poreikį dėl galimybės išleisti „Anglų–lietuvių kalbų karybos žodyno“ trečiąją pataisytą leidimą ir „Lietuvių–anglų kalbų karybos žodyno“ antrąją pataisytą leidimą, taip pat „Elektroninio karybos terminų žodyno“ (EKTŽ) rengimo klausimus. Tačiau man kelia abejones, ar LKA (Redakcinis skyrius) tikrai pajėgus įgyvendinti visus Jūsų siūlomus projektus. Manychiau, kad ne. Pagrindinis tokių darbų organizatorius ir koordinatorius turėtų būti Mokymo ir doktrinų valdyba, be abejo, dirbant kartu su Akademija. Mes vykdome patvirtintus LKA leidybos planus, turėdami kuklius pajėgumus, tad visko apimti negalime <...> Susirinkę atidžiai išanalizuosime Jūsų pasiūlymus ir LKA galimybes šiuo klausimu...“

Prasidėjo E. Kisino ir LKA prorektorius G. Surgailio polemika elektroniniu paštu (E. Kisinas jau 2 metus gyveno pas vaikus Ukrainoje). Buvo nusiųsti dar 4 laišakai. Kadangi atsakymai buvo aptakūs ir nieko nežadantys, 2016 m. vasario 24 d. E. Kisinas parašė LKA viršininkui plk. Raimundui Matuliui laišką¹⁶⁸, prie kurio pridėjo ir visus prorektoriumi rašytus laiškus. Atsakymo negavo.

Autorius veltui laiko neleido. Valstybinė lietuvių kalbos komisija, 2015 m. gruodžio 3 d. posėdyje¹⁶⁹ apsvarsčiusi E. Kisino „Anglų–lietuvių kalbų karybos žodyno“ trečiąją pataisytą leidimą, nutarė: žodynas atitinka kalbos taisyklingumo reikalavimus, jo terminų visuma – pagrindinius terminologijos principus. Žodyną įvertinti pirmuoju Terminų žodyną vertinimo taisyklėse nurodytu ly-

167 E. Kisino asmeninis archyvas. 2015 07 07 LKA prorektorius atsakymas.

168 E. Kisino asmeninis archyvas. E. Kisino 2016 02 24 laiškas LKA viršininkui.

169 VLKK 2015 12 03 posėdžio protokolai Nr. P-8. Svarstytas *Anglų–lietuvių kalbų karybos žodynas. Trečiasis pataisytas leidimas.*

giu: *Valstybinė lietuvių kalbos komisija neprieštarauja*. Žodyno atsakingasis redaktorius Mokymo ir doktrinų valdybos vado pavaduotojas plk. Vasilijus Apiševas. Žodyną redagavo Jolanta Budreikienė, recenzavo: Dalia Žabelovičienė, šviesaus atminimo ats. plk. doc dr. Pranas Jankauskas, plk. Jurgis Norgėla, doc. dr. Elena Stasiulevičiūtė ir kalbos komisijos paskirti ekspertai: dr. Jonas Klimavičius, Adelė Noreikaitė ir dr. Robertas Stunžinas.

Ats. plk. Jurgio Norgėlos pastangomis tolesnį žodyno rengimą perėmė Mokymo ir doktrinų valdyba ir 2017 m. gegužės mėn. KAS leidinių aprobavimo komisija aprobavo šio žodyno trečiąją pataisytą leidimą ir nutarė jį išleisti. Žodynas buvo pasirašytas spaudai 2017 m. balandžio 25 d., o išleistas 2018 m. kovo mėn. 100 egz. tiražu.

Šitaip pagaliau sėkmingai baigėsi 10 metų trukusi žodyno istorija.

3.5.4. „Lietuvių–anglų kalbų karybos žodynas“. Internetinis leidinys

Dim. plk. Eugenijus Kisinas

„Lietuvių–anglų kalbų karybos žodyno“ istorija pakartojo nueitą „Anglų–lietuvių kalbų karybos žodyno“ kelią. Skiriasi tik datos.

E. Kisinas pradėjo rengti žodyną 2006 m. Žodyną redagavo Jolanta Budreikienė (liet. k.) ir Genovaitė Laugalienė (angl. k.); recenzavo: ats. plk. doc. dr. Pranas Jankauskas, plk. Jurgis Norgėla, doc. dr. Elena Stasiulevičiūtė ir VLKK paskirti dr. Jonas Klimavičius, Adelė Noreikaitė ir dr. Robertas Stunžinas.

Žodyną spaudai rengė Mokymo ir doktrinų valdyba (tuometinis vadas plk. Jurgis Norgėla), atsakinguoju redaktoriumi buvo paskirtas vado pavaduotojas plk. lt. Vasilijus Apiševas. Šį kartą, kaip ir vėliau, rengiant kitus žodynus, nebuvo sudaryta su autoriumi autorinė sutartis.

Mokymo ir doktrinų valdyba pateikė žodyną Valstybinei lietuvių

kalbos komisijai aprobuoti, kuri 2009 m. balandžio 9 d.¹⁷⁰ posėdžio protokole parašė, kad „Lietuvių–anglų kalbų karybos žodynas“ atitinka kalbos taisyklingumo reikalavimus, jo terminų visuma – pagrindinius terminologijos principus. Žodynas įvertintas pirmuoju Terminų žodynų vertinimo taisyklėse nurodytu lygiu: *Valstybinė lietuvių kalbos komisija neprieštarauja.*

Žodyną taip pat aprobavo KAS leidinių aprobavimo komisija. Dėl lėšų stokos žodynas nebuvo išspausdintas, bet viešai prieinamas internete.

3.5.5. „Lietuvių–anglų kalbų karybos žodynas“. Antrasis pataisytas leidimas

Dim. plk. Eugenijus Kisinas

2009 m. pasirodė tikrai internetinis „Lietuvių–anglų kalbų karybos žodynas“. Per pastaruosius metus atsirado nauji lietuvių kalbos ir lietuviškos terminijos reikalavimai, taip pat NATO standartai ir kt. dokumentai, į kuriuos privalėjo atsižvelgti žodyno autorius. Todėl atsirado poreikis pataisyti žodyną ir tinkamai jį sumaketavus išleisti.

2012 m. lapkričio 16 d. E. Kisinas pateikė prašymą Lietuvos karo akademijos viršininkui plk. E. Vosyliui įtraukti į Akademijos 2013 m. leidybos planą 2009 m. įdėtą į Krašto apsaugos ministerijos svetainę „Lietuvių–anglų kalbų karybos žodyno“ antrąjį pataisytą leidimą.

Žodynas buvo įtrauktas į LKA leidybos planą, bet tuo metu buvo rengiamas spaudai E. Kisino „Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodynas“ ir pradėtas maketuoti „Anglų–lietuvių kalbų karybos žodyno“ trečiasis pataisytas leidimas. 2014 m. buvo nutrauktas šio žodyno maketavimas, o 2015 m. pasikeitusi LKA vadovybė atsisakė

¹⁷⁰ VLKK 2009 04 16 posėdžio protokolas Nr. P-2. Svarstytas *Lietuvių–anglų kalbų karybos žodynas*.

rengti „Lietuvių–anglų kalbų karybos žodyną“.

Autorius žodyną parengė, o mylintys lietuvių kalbą redaktoriai ir maketuotojai nesavanaudiškai suredagavo ir sumaketavo žodyną.

Žodyną recenzavo ats. plk. doc. dr. Pranas Jankauskas, ats. plk. Jurgis Norgėla, doc. dr. Elena Stasiulevičiūtė, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos paskirti dr. Jonas Klimavičius, Adelė Noreikaitė ir dr. Robertas Stunžinas; redagavo Genovaitė Laugalienė (angl. k.), Jolanta Budreikienė (liet. k.).

Valstybinė lietuvių kalbos komisija 2016 m. sausio 28 d. apsvaustė¹⁷¹ E. Kisino „Lietuvių–anglų kalbų karybos žodyno“ antrąjį pataisytą leidimą ir nutarė, kad žodynas atitinka kalbos taisyklingumo reikalavimus ir pagrindinius terminologijos principus. Skelbiant žodyną turi būti nurodyta: *Valstybinė lietuvių kalbos komisija neprieštarauja*.

Ats. plk. Jurgio Norgėlos pastangomis tolesnį žodyno rengimą perėmė Mokymo ir doktrinų valdyba, o 2017 m. gegužės mėn. KAS Leidybos komisija aprobavo žodyną ir nutarė jį išleisti. Atsakingasis žodyno redaktorius plk. Vasilijus Apiševas.

Žodynas buvo pasirašytas spaudai 2017 m. balandžio 25 d. ir išleistas 2018 m. kovo mėn. 100 egz. tiražu. Taip baigėsi dešimt metų trukusi dar vieno karybos žodyno istorija.

3.5.6. „Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodynas“

Dim. plk. Eugenijus Kisinas

Baigus rengti dvikalbius karybos žodynus, reikėjo imtis karo technikos terminų. Anksčiau niekas Lietuvos kariuomenėje karo technikos terminija neužsiminėjo, todėl buvo vartojami bendrieji technikos terminai arba atsitiktinai išversti iš rusų ar kitų kalbų. Dėl gausybės karo technikos ir ginkluotės rūšių karo technikos žo-

171 VLKK 2016 02 01 posėdžio protokolas Nr. P-1. Svarstytas *Lietuvių–anglų kalbų karybos žodynas. Antrasis pataisytas leidimas*.

dyną turėjo rengti didelė įvairių kariuomenės pajėgų ir karo technikos bei ginkluotės rūšių specialistų grupė. Kai kuriose Vakarų valstybėse tokius uždavinius sprendžia specialieji karybos kalbos institutai. O Lietuvoje tokią grupę galėjo sudaryti tik KAS ir kariuomenės vadovybė. Bet niekas karybos, juo labiau karo technikos terminijos rengimo neorganizavo. Todėl taip, kaip buvo rengiami karybos žodynai, šio nepaprastai sudėtingo ir sunkaus darbo vėl ėmėsi pavieniai savanoriai žodynininkai.

2008 m. E. Kisinas pradėjo rengti „Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodyną“. Labai didelė žodyno apimtis (daugiau kaip 40 000 terminų ir žodžių) ir gausybė karo technikos rūšių vertė ieškoti gerų pagalbininkų. Ir tokių atsirado. Geranoriškai žodyną recenzavo ir taisė Generolo Romualdo Giedraičio artilerijos bataliono vadas mjr. Tomas Masaitis, Juozo Vitkaus inžinerijos bataliono vadas mjr. Vygandas Vilčiauskas, LK Karo kartografijos centro viršininkas mjr. Apolonas Timofejevas, KAM Ryšių ir informacinių sistemų tarnybos direktorius Arvydas Plėštys, LKA Inžinerinės vadybos katedros vedėjas prof. dr. Aušrius Juozapavičius, Vilniaus Gedimino technikos universiteto Automobilių transporto katedros vedėjas doc. dr. Saugirdas Pukalskas, ats. plk. Jurgis Norgėla, doc. dr. Elena Stasiulevičiūtė.

Žodyną redagavo LKA Užsienio kalbų instituto direktorė Genovaitė Laugalienė (anglų kalba) ir LKA Redakcinio skyriaus vedėjo pavaduotoja Jolanta Budreikienė (lietuvių kalba).

Deja, kaip bebūtų keista, karinėse struktūrose atsirado ir tokių, kurie nepanoro prisidėti prie žodyno rengimo ir recenzavimo.

Tarpukariu (1918–1940) kuriant lietuvišką karybos terminiją prie Krašto apsaugos ministerijos buvo sudaryta ne tik Centralė terminologijos komisija, bet ir padedamosios specialios terminologijos komisijos ministerijos valdybose ir skyriuose: technikos, artilerijos, aviacijos, tiekimų, sanitarijos, veterinarijos, Armijos teisme ir prie kariuomenės inspektoriaus. Todėl dirbo visi, nes tokį nurodymą buvo davęs ministras. 1990 m. atkurtoje Lietuvos kariuomenėje to-

kių komisijų nebuvo, todėl ir nebuvo dirbamas su karybos terminais susijęs darbas. Žodyno išleidimui trukdė įvairiausias biurokratinės kliūtys. Viena iš tokių buvo draudimas sudaryti sutartis su privačiais asmenimis, todėl Krašto apsaugos ministerijos darbuotojai negalėjo recenzuoti žodyno. Apie tai informavo ministerijos Ginkluotės ir įrangos sistemų skyriaus viršininkas Arvydas Plėštys.

Pateikus žodyną Lietuvos karo akademijai, buvo gautas toks kari-
nio rengimo viršininko plk. lt. Ramūno Barono atsakymas:

„...Manome, kad parankiausia yra leisti mokomuosius vadovėlius ir juose atskirame skyriuje nurodyti vartotų terminų ir santrumų žodynus, kaip yra daroma JAV kariuomenės FM'uose ir TM'uose <...> Taip pat manome, kad XXI amžiaus kariuomenei tokia žodyno forma nebetinka, turėtų būti kažkas panašaus kaip „Anglonas“, „Alkonas“ ir pan. Be to, žodynas turėtų turėti galimybes automatiškai versti karinius tekstus <...> Žodynas buvo persiųstas Bazinių karininkų kurso specialistams, kurie atsitiktinai atvertę žodyno puslapį peržiūrėjo žodžius ir jų aiškinimus pagal savo sritį. Kadangi visas mūsų Bazinio karininkų kurso personalas yra užimtas, viso žodyno kruopščiai peržiūrėti fiziškai negalėjome <...>“

Dėl žodyno formos E. Kisinas dar 2013 m. rugpjūčio 7 d. prašyme KA ministrui J. Olekui „Dėl lietuviškosios karybos terminijos raidos, problemų ir jų sprendimo būdų“¹⁷² rašė, kad sukurtų „žody-
nų pakanka, kad galima būtų pradėti rengti elektroninį karybos terminų žodyną <...>, kuriame būtų pateikti visi dvikalbių karybos ir karo technikos terminai ir naujai sukurti terminai, kurių trūksta šiuolaikinei Lietuvos kariuomenei. Tokį darbą turėtų atlikti elektroninio karybos terminų žodyno (EKTŽ) grupė, kuri savo veikloje pasitelktų visus paskirtus Lietuvos kariuomenės štabų, tarnybų ir karinių vienetų karininkus ir kitus specialistus.“

172 E. Kisino asmeninis archyvas. E. Kisino 2013 08 07 prašymas krašto apsaugos ministrui *Dėl lietuviškosios karybos terminijos raidos, problemų ir jų sprendimo būdų.*

E. Kisinas bandė pats surasti galimybę sukurti elektroninę žodyno programą, kreipėse į UAB „Fotonija“, kuriai priklauso *Anglonas* – leksikografo Bronislovo Piesarsko parengtas kompiuterinis anglų–lietuvių kalbų žodynas, ir gavo atsakymą, kad „Fotonija“ gali sukurti tokią programą, bet tai kainuos apie 200 000 Lt (apie 57 143 eurų). Suprantama, kad E. Kisinas tokių pinigų neturėjo.

Estai nuėjo kur kas toliau. Jie rengia *Išmaniojo telefono* (angl. *Smartphone*) karybos žodyną telefonams ir planšetėms. 2015 m. jau buvo padaryta maždaug 1 200 įrašų.

2011 m. viduryje žodyno rengimas buvo baigtas ir, pataisius žodyną pagal recenzentų pastabas ir pasiūlymus, pateiktas Lietuvos karo akademijai. Žodynas buvo įtrauktas į LKA leidybos planus, atsakinguoju redaktoriumi paskyrus Karo mokslų instituto Karo technologijų centro vedėją dr. Vaclovą Jonevičių.

Dr. V. Jonevičius nepripažino autoriaus pateiktų 8 recenzijų, pavadinęs jas „atsiliepipimais“. Jo teikimu, recenzentais buvo paskirti 2 LKA darbuotojai: Užsienio kalbų katedros vedėja doc. dr. Dileta Jatautaitė ir dr. Gintaras Vaidogas.

2011 m. gruodžio 14–15 d. buvo gautos recenzijos. Dr. G. Vaidogas¹⁷³ recenzijoje rašo:

„Žodynas susideda iš dviejų dalių – teorinės dalies ir paties žodyno. Teorinėje dalyje labai trumpai aptariama pagrindinė parengto žodyno informacinė bazė, pristatomi panaudoti literatūros šaltiniai, supažindinama su žodyno sudarymo ypatumais. Teorinė dalis galėtų būti praplėsta, pabrėžiant tokio leidinio svarbą tiek Lietuvos karinių mokymo įstaigų kariūnams / klausytojams, tiek krašto apsaugos sistemos darbuotojams, tiek ir plėtojant mūsų santykius su kitomis kaimyninėmis ir NATO šalimis.

Praktinėje dalyje gausu žodžių ir žodžių junginių, kurie, anot autoriaus, plačiai naudojami karybos srityje. Nepaisant, kad žodyne pa-

173 E. Kisino asmeninis archyvas. Dr. G. Vaidogo *Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodyno recenzija*, 2011 12 14.

teikta daug įvairios informacijos, jaučiamas anglų kalbos terminų darybos žinių stygius ir todėl šioje jo dalyje gausu netikslumų, pvz.:

- ▶ dažniausiai žodžiai turi daugiau nei vieną reikšmę, todėl būtų tikslinga parašyti keletą reikšmių;

- ▶ būtų naudinga kai kuriuos terminus pateikti kartu su paveikslėliu;

- ▶ žodyne neturėtų būti vartojami žodžiai, įtraukti į kitus žodynus kaip bendriniai, pvz.: **keep** v **1** laikyti, **bag** n **1** krepšys; krepšelis; maišas; maišelis; **basis** n (pl bases) **1** pagrindas, **board** I n **1** lenta; skelbimų lenta; **information board** informacinė lenta, **electricity** n elektra;

- ▶ kokybine prasme, ne visi žodžiai reikšmingi šiam žodynui, pvz.: **geography** n geografija, **geology** n geologija; **qualification** n kvalifikacija;

- ▶ kelio ženklų įtraukimas į konkrečią kryptį turintį žodyną nėra pats geriausias sprendimas.

Taip pat norėtųsi atkreipti dėmesį į anglų kalbos vartojimo klaidas:

- ▶ su skaičiuotiniais daiktavardžiais turėtų būti vartojami artikkeliai;

- ▶ reikėtų gerai įvertinti anglų kalbos žodžių junginio su prielinksniu „of“ (of-phrase) vartojimo tikslumą, pvz.: **(the) density of contamination ar contamination density; (the) development of the gap ar gap development** ir nustatyti „gerund“ (daiktavardinė anglų kalbos veiksmažodžio forma) vartojimą „of“ junginiuose, pvz.: vietoj **securing of goods** galima vartoti tiesiog **securing goods** ir t. t.;

- ▶ prielinksnių vartojimas, pvz.: **deviation (from), difference (between, from)**;

- ▶ galbūt kai kuriuos žodžius reiktų paaiškinti vartojant lietuviškus atitikmenis, pvz., **clutch brake** – frikciono kumštelis (kas yra tas „frikcionas“?).

Žodynas parašytas dviem kalbomis – anglų ir lietuvių, todėl jame nemažai kalbos ir korektūros klaidų, pvz., netikslaus vertimo atvejai (**lane motorway** – trijų kelio juostų greitkelis, **life of gun** –

pabūklo veiksnumas / veikimo trukmė), kai kur trūksta atidumo rašant žodžius (**design of materiel = material; absolute = absolute lethal dose**).“

Doc. dr. D. Jatautaitė¹⁷⁴ apie žodyną atsiliepė šitaip:

„Naujausias dim. plk. Eugenijaus Kisino techninis Anglų–lietuvių kalbų žodynas yra savalaikis ir svarbus, kadangi kiekvienas naujas žodynas praturtina mūsų visuomenę intelektualiniu turtu ir parodo mokslinės raidos brandumą.

Dim. plk. Eugenijaus Kisino žodyno sandaros vertę sudaro:

- ▶ daugiau kaip 42 000 terminų ir žodžių;
- ▶ pagrindiniai, sudurtiniai ir sudėtiniai žodžiai išdėstyti alfabeto tvarka;
- ▶ vertiniai sugrupuoti žodžio sąvokos hierarchine tvarka.

Tačiau šis žodynas neapima viso spektro technikos mokslui priklausančios terminijos, nors autorius siekia įtraukti kuo daugiau naujaisių ir aktualiausių mokslo pasiekimų terminų. Žinoma, kad knyginis žodyno variantas negali būti sparčiai ir operatyviai papildomas ir atnaujinamas naujausiomis sąvokomis, kaip pavyzdžiui, kompiuterinis „On Line Technical Terminology Dictionary“, tačiau autorius to ir nesiekia.

Dim. plk. Eugenijaus Kisino žodynas yra reikšmingas ir aktualus ne tik technikos mokslų, bet ir anglų kalbos specialistams, karo mokslus studijuojantiems kariūnams bei kariams. Šis žodynas taip pat gali palengvinti darbą vertėjams, edukologams bei apskritai krašto apsaugos sistemos karininkams, kariams, civiliams tarnautojams ir kitam techniniam personalui.

Šio žodyno sudarytojui būtų pravartu dar kartą patikrinti pateiktų anglų kalbos terminų rašybą ir derinti su rekomenduojamu variantu, pateiktu lentelėje (56 pozicijos).“

2012 m. sausio 3 d. E. Kisinas pateikė pataisytą žodyną atsakin-

174 E. Kisino asmeninis archyvas. Doc. dr. D. Jatautaitės Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodyno recenzija, 2011 12 15.

gajam redaktoriui¹⁷⁵ su lydraščiu:

„Taisant žodyną buvo atsižvelgta į visas doc. dr. Diletos Jatautaitės pastabas, t. p. į daugelį dr. Gintaro Vaidogo pastabų ir pasiūlymų.

Nenorėčiau sutikti su kai kuriomis dr. Gintaro Vaidogo pastabomis ir pasiūlymais.

Dėl įvadinės (recenzentas vadina teorine) dalies praplėtimo. Tai jau ne pirmas žodynas. Buvo išleisti 4 žodynai, kuriuos recenzavo (o įvadinę dalį kruopščiai redagavo) pagrindinis VLKK ir Lietuvių kalbos instituto terminologas dr. Jonas Klimavičius. Todėl visų, t. p. ir recenzuojamo, žodynų įvadinė dalis turi vienodą struktūrą ir apimtį.

Žodyne pateikti žodžiai turi tiek reikšmių, kiek jų reikia **karo technikos** terminams. Todėl nemažai žodžių turi vieną reikšmę.

Kažin ar reikia tokį žodyną (ne aiškinamąjį ar enciklopedinį) iliustruoti paveikslėliais.

Žodyne pateikti tik tie bendriniai žodžiai, kurie vartojami karo technikos rūšiniuose terminuose, pvz., **bag n** krepšys, krepšelis; maišas, maišelis turi 17 rūšinių terminų; **board I n 1** lenta – 9 rūšinių terminus, t. p. ir **NATO – target status board** taikinių lenta ir pan.

Žodžiai **geography** ir **geology** pateikti todėl, kad yra **karinė geografija** ir **karinė geologija** ir pan.

Recenzentas pateikė 212 pastabų. Netaisyti 47 terminai (pateikti su autoriaus komentarais po pateikimo teksto). Iš 212 pastabų 92 pastabos liečia prielinksnio **of** vartojimą. Nenorėdamas veltis į betikslią diskusiją, paminėtus terminus ištaisiau. Tačiau norėčiau pažymėti, kad mano anglų–lietuvių ir lietuvių–anglų kalbų karybos žodynas, t. p. recenzuojamą žodyną recenzavo (ir kruopščiai redagavo) iki savo mirties beveik visų anglų–lietuvių ir lietuvių–anglų kalbų žodynų autorius Bronius Piesarskas, o po jo mirties darbą baigė jo našlė, beveik visų žodynų bendraautorė ir mokslinė redaktorė hum. m. dr. doc. Elena Stasiulevičiūtė. Dr. Elenos Stasiulevičiūtės recenzija pateikta

175 E. Kisino asmeninis archyvas. E. Kisino pataisyto *Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodyno* pateikimas atsakingajam redaktoriui, 2012 01 03.

kartu su žodynu. Recenzijoje nekalbama apie prielinksnio of vartojimo klaidas, nes jos ištaisytos recenzento ranka.“

Prasidėjo susirašinėjimas su dr. V. Jonevičiumi dėl recenzentų pateiktų pastabų, su kuriomis nenorėjo sutikti žodyno autorius.

2012 m. sausio 16 d. elektroniniame laiške Kisinas pateikė tokius argumentus, kodėl neatsižvelgė į parašytas recenzijoje pastabas¹⁷⁶:

...pasiuntęs pataisytą pagal recenzentų pastabas Žodyną argumentuotai ir nedviprasmiškai parašiau, su kuo ir kodėl nesutinku, kodėl ir ką palikau netaisyta.

*Pvz., **works** n gamykla. Recenzentas rašo: „work anglų kalboje yra neskaičiuotinis daiktavardis, o čia jis pateikiamas daugiskaitos forma“.*

*Skaitome Bronislovo Piesarsko (mokslinė redaktorė Elena Stasiulevičiūtė) Didžiojo anglų–lietuvių kalbų žodyno (Vilnius, 1998) 1089 psl.: „**work** n 1 darbas, tarnyba ... **8 pl** statiniai; statybos darbai, statybos ... **9 pl** kar. įtvirtinimai; 1091 psl. **works** n 1 pl (vart. kaip sg ir pl) fabrikas, gamykla; įmonė, dirbtuvė ... **2** ... žr. dar **work** n 7, 8, 9“.*

*Čia tas pat, kaip ir „colour (174 psl.) n 1 spalva; atspalvis, tonas ... **bet 8 pl** vėliava, vėliavos; **regimental** ~s pulko vėliava...“*

Doc. dr. Elena Stasiulevičiūtė recenzavo (ir redagavo – turiu visą jos ranka ištaisyta žodyną) Eugenijaus Kisino Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodyną. Recenzijoje net neužsiminta apie prielinksnio of vartojimą, nes žodyno tekste netaisyta.

Dr. Gedimino Vaidogo recenzijos pataisos nieko bendro neturi su lietuvių kalbos vartojimu, todėl jos visiškai nereikalingos VLKK ir negali būti kliūtimi Žodyno pateikimui galutiniam svarstymui...“

Būdama žodyno viena iš recenzentų doc. dr. E. Stasiulevičiūtė susipažino su dr. G. Vaidogo recenzija ir išdėstė savo požiūrį į pastarojo recenziją¹⁷⁷:

„Atidžiai peržiūrėjau visą medžiagą ir noriu pasidalinti kai ku-

176 E. Kisino asmeninis archyvas. E. Kisino komentarai dėl dr. G. Vaidogo Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodyno recenzijos, 2012 01 16.

177 E. Kisino asmeninis archyvas. Doc. dr. E. Stasiulevičiūtės 2012 01 31 pastabos dr. G. Vaidogo Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodyno recenzijai.

riais pamąstymais.

Recenzento siūlymas panaudoti paveikslėlius ir kitokias iliustracijas yra nelogiškas ir nepriimtinas visų pirma dėl to, kad tai apkrautų žodyną, didintų jo apimtį nepapildydamas vartotojo žodyninės atminties. Antroji priežastis yra ta, kad visi žodynai gerokai sensta ir keičiasi su laiku. Parengti ir išleisti žodyną prireikia kelių metų, kol jis pasiekia vartotoją. Per tą laiką žymiai pakinta ginklai, jų detalės ir panaudojimo sąlygos, ypač karyboje. Todėl, kai kuriais atvejais, naudotojas gali būti net suklaidintas.

Recenzentas be pagrindo vadina pratarinę „teorine dalimi“. Joje pateikta žodyno sandara, principai ir nuoroda, kaip jis vartotinas, taip parengiant vartotoją darbui su žodynu, ypač prisitaikant prie jo humanitarinio pasirengimo.

Dėl pasiūlymo suskliausti priešdėlius kyla keblumų, ypač su priešdėliu (su). Itin dažnai terminologijos žodyne, kur reikšmė turi būti itin sugludinta, iškyla dviprasmiškumo problema; žodis su priešdėliu „su“ reiškia baigtinį rezultatą, o priešdėlinis žodis – veiksmo eigą. Todėl arba duoti abu atskiriant, arba pasirinkti vieną pagal reikmę.

Nesinori sutikti su recenzento teiginiu, kad būtų pageidautina pateikti daugiau reikšmių šalia termino. Terminologijos žodynai užsiima tik nugludintomis reikšmėmis, atsietomis nuo emocijų, idiomatikos ir metaforų. Tai jau universalių žodynų sritis.

Nesutikčiau ir su teiginiu, kad nereikia įdėti kelio ženklų ir kitoikių nuorodų. Juk yra ir tankai, ir desantinės grupės, ir t. t., kuriems tenka žinoti tereną (**The Trans-European Research and Education Networking Association**).

Dėl prielinksnių ir atributyvinių junginių norėčiau pasakyti štai ką. Jie abu, prasmės požiūriu, yra lygiaverčiai. Abiem atvejais pagrindinį vaidmenį vaidina du daiktavardžiai. Klausimas kyla, kada kuris svarbesnis. Atributyviniai junginiai yra ekonomiškesni, nes taupo vietą, bet svarbu, kuris daiktavardis dominuoja...

Suteikčiau kiek argumentų atremti nepagrįstai kritikai.“

2012 m. vasario 1 d. autorius atsiuntė LKA prorektoriumi prof. dr.

Valdai Rakučiui doc. dr. E. Stasiulevičiūtės pastabas dr. G. Vaidogo recenzijai¹⁷⁸ ir paprašė: „<...> *nedelsiant perduoti Žodyną VLKK galutiniam recenzavimui <...> Oficialiai patvirtinti doc. dr. Eleną Stasiulevičiūtę Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodyno recenzente. Tuomet palengvės ir atsakingojo redaktoriaus darbas, nes jam teks dirbti su aukščiausios kvalifikacijos ir kompetencijos anglų kalbos ir žodynų rengimo bei leidimo specialiste <...>“*

Doc. dr. E. Stasiulevičiūtė buvo patvirtinta žodyno recenzente. Žodynas buvo pateiktas Valstybinei lietuvių kalbos komisijai recenzuoti ir aprobuoti. Žodyną recenzavo VLKK paskirti ekspertai: dr. Palmira Zemlevičiūtė ir Stanislovas Buteliauskas.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos ekspertų recenzijoje buvo išsamiai analizuojamas pateiktas žodynas ir pažymėta, kad reikia keisti kai kurių terminų lietuviškuosius atitikmenis.

Su keliomis pastabomis dėl terminų lietuviškojo atitikmens keitimo autorius nenorėtų sutikti. Pagrindinė priežastis yra ta, kad pateiktas žinybinis žodynas buvo derinamas su pripažintais (ir aprobuotais) visuotiniais tarptautinių žodžių, fizikos, technikos (t. p. ir automobilių technikos) ir kitais žodynais, naująja „Technikos enciklopedija“. Nepakeitus šių šaltinių terminų nederėtų keisti šakinių žodynų terminų. Taigi nepakeisti šie terminai: *aberration, deactivate, declinator, interferometer, jack, housing, block II buffer, adapter / adaptor, generator amplidyne generator, jet economizer jet, machine intrenching machine pole II towing pole, cryptanalysis* (žr. 10 priedą).

Pataisytas pagal ekspertų pastabas žodynas 2012 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos karo akademijos viršininko plk. E. Vosylius teikimu buvo perduotas Valstybinei lietuvių kalbos komisijai svarstyti ir aprobuoti¹⁷⁹.

2012 m. spalio 17 d. VLKK Terminologijos pakomisė apsvars-

178 E. Kisino asmeninis archyvas. E. Kisino 2012 02 01 laiškas LKA prorektoriumi prof. dr. V. Rakučiui prašant pateikti Valstybinei lietuvių kalbos komisijai *Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodyną* recenzuoti ir aprobuoti.

179 E. Kisino asmeninis archyvas. LKA viršininko 2012 09 21 pataisyto *Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodyno* pateikimas VLKK svarstyti ir aprobuoti.

tė žodyną¹⁸⁰. Buvo atkreiptas dėmesys, kad žodyno pratarmėje parašyta, jog reikšmės žodyne skiriamos ir skaitmenimis (numeruojamos), ir kabliataškiais. Dvejopo skyrimo neturėtų būti. Greta reikšmių kabliataškiais gali būti skiriami nebent *poreikšmiai*. Be to, atkreiptinas dėmesys į homonimų ir reikšmių skyrimą.

Pateiktos atskiros pastabos dėl teikiamų įvairiuose junginiuose terminų. Pažymėta, kad pataisytuose pagal recenziją terminuose yra abejotinų taisyčių.

Dalis terminų, ankstesniame žodyno variante buvusių su brūkšniu ar brūkšneliu, dabar pakeisti junginiais su jungtuku *ir*. Jei įvardijamas vienas dalykas, neturėtų būti *ir*, tokiais atvejais rašomas brūkšnelis: *compander – plėstuvas ir spaustuvas = plėstuvas-spaustuvas, transceiver – siųstuvas ir imtuvas = siųstuvas-imtuvas, transmitter-responder – siųstuvas ir imtuvas = siųstuvas-imtuvas*.

Sutarta keisti žodžių tvarką: *infrared film – jautri infraraudoniesiems spinduliams fotojuosta – infraraudoniesiems spinduliams jautri fotojuosta* ir kt.

Pasitaiko kirčiavimo, korektūros klaidų.

Kalbėta, kad kai kuriuose terminuose kursyvu parašyti aiškina-mieji žodžiai skliaustuose įterpiami į terminą. Siūlyta, kur galima, aiškinimus kelti prieš terminą.

Nutarta pataisytą žodyną teikti svarstyti Kalbos komisijai.

2012 m. lapkričio 8 d. Valstybinė lietuvių kalbos komisija apro-bavo žodyną¹⁸¹. Posėdžio protokolo išraše parašyta, kad žodynas atitinka kalbos taisyklingumo reikalavimus ir pagrindinius termino-logijos principus. Žodyno poantraštiniame lape įrašyta „Valstybinė lietuvių kalbos komisija neprieštarauja“ ir nurodyti recenzentai – dr. Palmira Zemlevičiūtė ir Stanislovas Buteliauskas.

Žodyną recenzavo: doc. dr. Dileta Jatautaitė, dr. Gediminas

180 VLKK Terminologijos pakomisės 2012 10 19 posėdžio protokolas Nr. EP-66. Svarstytas *Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodynas*.

181 E. Kisino asmeninis archyvas. VLKK 2012 11 12 raštas Nr. S1-523(1.7) LKA viršininkui plk. E. Vosyliui *Dėl žodyno įvertinimo*.

Vaidogas, doc. dr. Elena Stasiulevičiūtė, doc. dr. Aušrius Juozapavičius, mjr. Tomas Masaitis, ats. plk. Jurgis Norgėla, Arvydas Plėštys, doc. dr. Saugirdas Pukalskas, mjr. Apolonas Timofejevas, mjr. Vygandas Vilčiauskas ir VLKK paskirti dr. Palmyra Zemlevičiūtė ir Stanislovas Buteliauskas; redagavo Genovaitė Laugalienė (angl. k.), Jolanta Budreikienė (liet. k.).

Žodyną taip pat aprobavo KAS leidinių aprobavimo komisija. Žodynas buvo pasirašytas spaudai 2013 02 14 ir išleistas 2013 m. 120 egz. tiražu, įdėtas į KAM tinklalapį ir viešąjį internetą.

3.5.7. „Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodynas“ Antrasis pataisytas leidimas. Internetinis leidinys

Dim. plk. Eugenijus Kisinas

Baigus rengti dvikalbius karybos žodynus ir išleidus karo technikos žodynus reikėjo suvienodinti pagal formą visus karybos ir karo technikos žodynus, pirmiausia atsisakius nuo ~ (tildės) visuose rūšiniuose terminuose. Taip atsirado „Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodyno“ antrasis pataisytas leidimas. Internetinis leidinys, kurį autorius pateikė VLKK recenzuoti ir aprobuoti.

Žodyno nesvarstė Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisė, o tiesiogiai pateikė Kalbos komisijai aprobuoti.

Kalbos komisija, 2016 m. gegužės 26 d. posėdyje¹⁸² apsvarsčiusi E. Kisino „Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodyno“ antrąjį pataisytą leidimą, nutarė, kad jis atitinka kalbos taisyklingumo reikalavimus ir pagrindinius terminologijos principus.

Šio žodyno atsakingasis redaktorius buvo dr. Vaclovas Jonevičius. Žodyną recenzavo: dr. doc. Dileta Jatautaitė, dr. doc. Aušrius

¹⁸² E. Kisino asmeninis archyvas. VLKK 2016 05 31 raštas Nr. S1-281(1.7) *Dėl žodyno įvertinimo.*

Juozapavičius, mjr. Tomas Masaitis, ats. plk. Jurgis Norgėla, Arvydas Plėštys, dr. doc. Saugirdas Pukalskas, doc. dr. Elena Stasiulevičiūtė, mjr. Apolonas Timofejevas, dr. Gediminas Vaidogas, mjr. Vygandas Vilčiauskas ir Kalbos komisijos paskirti dr. Palmira Zemlevičiūtė ir Stanislovas Buteliauskas; redagavo Genovaitė Laugalienė (angl. k.) ir Jolanta Budreikienė (liet. k.).

Žodynas 2016 m. buvo įdėtas į Krašto apsaugos ministerijos interneto tinklalapio svetainę „Žodynai“ ir paskelbtas viešajame internete.

3.5.8. „Lietuvių–anglų kalbų karo technikos žodynas“

Dim. plk. Eugenijus Kisinas

„Lietuvių–anglų kalbų karo technikos žodyną“ rengė ir išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija. Atsakingoji redaktorė – doc. dr. Dileta Jatautaitė. Recenzavo: doc. dr. Elena Stasiulevičiūtė, doc. dr. Dileta Jatautaitė ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos paskirta dr. Palmira Zemlevičiūtė; redagavo lietuvių kalbą Jolanta Budreikienė, anglų – doc. dr. D. Jatautaitė.

Pirmas Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisės posėdis įvyko 2015 m. kovo 18 d.¹⁸³

Pirmiausia aptarti bendresni sandaros dalykai. Buvo atkreiptas dėmesys į nuorodines rodykles.

Santrumpų sąrašė nurodyta, kad *a* reiškia būdvardis (adjective), bet iš tiesų taip žymimi ir kiti būdvardiškieji žodžiai (yra nemažai šitaip pažymėtų dalyvių), taigi santrumpos aiškinimą būtina tikslinti. Reikėtų aiškiau žodyno sandaros apraše aprašyti terminų teikimą vienaskaitos ir daugiskaitos forma, be reikalo nedaryti dviejų atskirų lizdų, pvz., *produktai* ir *produktas*. Žodyne yra taisytinų terminų

183 VLKK Terminologijos pakomisės 2015 03 23 posėdžio protokolas Nr. EP-22. Svarstytas *Lietuvių–anglų kalbų karo technikos žodynas*.

su prielinksnio *su* konstrukcijomis. Kai kuriuose elektrotechnikos srities terminuose yra klaidų, terminų, nederančių su naujausiais žodynais, pvz., „Aiškinamuoju elektrotechnikos terminų žodynu“. Pažymėta, kad neverta į žodyną dėti tiek daug formų, pvz., *atskyrimas, atskirti, atskirtas; įrašymas, įrašyti, įrašytas; apdeginimas, apdegtinti; inspektavimas, inspektuoti* ir pan. Dažnai pakaktų tik veiksmažodžio abstrakto. Pastebėta keletas kirčiavimo klaidų (dar žr. 11 priedą).

Žodynas buvo grąžintas taisyti.

Antro svarstymo Terminologijos pakomisės posėdyje nebuvo, nes žodynas buvo tinkamai pataisytas ir buvo nutarta teikti žodyną svarstyti Valstybinės lietuvių kalbos komisijos posėdyje.

2015 m. gegužės 28 d.¹⁸⁴ Kalbos komisijos posėdžio protokole parašyta, kad E. Kisino „Lietuvių–anglų kalbų karo technikos žodynas“ atitinka kalbos taisyklingumo reikalavimus ir pagrindinius terminologijos principus, todėl atitinka terminologinės kokybės vertinimo žymą: „Valstybinė lietuvių kalbos komisija neprieštarauja“.

Po KAS leidinių aprobavimo komisijos aprobavimo žodynas išleistas 2015 m. 120 egz. tiražu ir įdėtas į KAM tinklalapį bei viešąjį internetą.

184 VLKK 2015 06 01 posėdžio protokolas Nr. S-271(1.7). Svarstytas *Lietuvių–anglų kalbų karo technikos žodynas*.

4. KARINĖS TERMINIJOS KŪRIMO PAGRINDAI

Išleidus karybos ir karo technikos žodynus, baigėsi žodynų, bet ne karinės terminijos rengimas. Taip jau išėjo, kad beveik visus žodynus rengė pavieniai autoriai: kalbininkas doc. dr. A. Smetona ir karininkas dim. plk. E. S. Kisinas¹⁸⁵. Tiksliai du žodynus („Enciklopedinį karybos žodyną“ ir „NATO terminų aiškinamąjį žodyną“) rengė autorių kolektyvas. Iš tikrųjų antrąjį ir trečiąjį „NATO terminų aiškinamojo žodyno“ leidimą faktiškai rengė atsakingasis žodyno redaktorius plk. J. Norgėla, kuris tapo nuolatinio Valstybinės lietuvių kalbos komisijos būstinės, kur glūdino kiekvieną terminą, lankytoju. Ir net šitaip dirbant nepavyko išvengti apmaudžių klaidų.

Kitaip dirbo autorių grupė, rengianti „Artilerijos terminų ir savokų žodynėlį“, kurioje buvo aukštos kvalifikacijos artilerijos specialistai ir kalbininkai. Autorių grupė savo posėdžiuose iki užkimo svarstė kiekvieną terminą ir patvirtindavo bendru sutarimu. Nors „Enciklopedinį karybos žodyną“ rengė didelė autorių grupė, bet tai buvo atskirų karybos sričių atstovai. Suprantama, kad, pavyzdžiui, karo topografijos specialistas ne daug ką gali patarti svarstant artilerijos ar aviacijos terminus. Ir atvirksčiai. Todėl atsakingajam redaktoriui teko pasikliauti konsultacijomis su recenzентаis, kalbininkais ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos paskirtais ekspertais.

Turbūt būtų buvę kitaip, jeigu KAM Terminijos komisija, turėdama reikiamus įgaliojimus (kaip buvo tarpukario Lietuvos kariuomenėje), planuotų terminų ir žodynų rengimą, pakviestų ir atrinktų autorius, sudarytų su jais autorines sutartis, paskirtų leidyklas ir atsakinguosius redaktorius, nepriklausomus recenzentus, svarstyti ir tvirtinti parengtus terminus, pateiktų Valstybinei lietuvių kal-

185 E. Kisinas, Visuotinė lietuvių enciklopedija, 10 t., 2006, p. 176–177; Kisinas, E. *Mes – Kisinai: Panevėžio Kisinų pėdsakais*. Utena, UAB „Utenos Indra“, 2017, p. 31–150.

bos komisijai recenzuoti ir aprobuoti terminų rinkinius ar žodynus, kontroliuotą leidybą, paskirstytą išleistą tiražą ir organizuotą reklamą per karinės žiniasklaidos priemones ir t. t.

Vis dėlto šiandien mes jau turime lietuviškos karinės terminijos pagrindus, sukauptus trylikoje karybos ir karo technikos žodynų.

2018 m. vasario 28 d. Valstybinė lietuvių kalbos komisija apdovanojo vieną iš pagrindinių lietuviškos karybos terminijos kūrėjų dim. plk. Eugenijų Simoną Kisiną skulptūrele „Sraigė“ (autorius Rokas Dovydenas) ir diplomu už lietuviškos karybos terminijos kūrimą, terminų žodynų rengimą. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos svetainės puslapyje 2018 m. vasario 8 d. rašoma¹⁸⁶:

„Eugenijus Simonas Kisiną – vienas svarbiausių lietuviškos karybos terminijos kūrėjų. Iki 2015 m. parengė 7 dvikalbius karybos žodynus, kuriuose pateikė apie 150 tūkst. terminų straipsnių. Eugenijus Kisiną – „Karybos enciklopedinio žodyno“ atsakingasis ir mokslinis redaktorius. Jis teikė pastabų ir siūlymų rengiant „NATO terminų žodyną“, taip pat parašė beveik 1000 „Visuotinės lietuvių enciklopedijos“ ir „Technikos enciklopedijos“ straipsnių apie karybą ir karo techniką, parengė 34 mokomuosius, šviečiamuosius ir mokslo veikalus, kuriuose gausu karybos terminų ir apibrėžčių. Eugenijaus Kisino parengti karybos žodynai ir Lietuvos Respublikos terminų banke pateikti terminai sudaro šiuolaikinės lietuviškos karybos terminijos pagrindą ir turi neįkainojamą vertę puoselėjant ne tik karybos terminiją, bet ir lietuvių mokslo kalbą.“

Šitaip įvertinamas ne tik E. Kisino indėlis į karybos terminijos kūrimą, bet ir visų, prisidėjusių prie šio itin reikšmingo darbo ir valstybinės kalbos puoselėjimo Lietuvos kariuomenėje, veikla.

186 Paskirti Kalbos komisijos apdovanojimai už lietuvių kalbos puoselėjimą. Prieiga per internetą: <http://www.vlkk.lt/naujienos/ivykiu-kronika/paskirti-kalbos-komisijos-apdovanojimai-uz-lietuviu-kalbos-puoselejima>.

4.1. Mokomieji Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos karybos žodynai

Dim. plk. Eugenijus Kisinas

Lietuvos karo akademijos Užsienio kalbų katedra rengė ir leido savo leidinius. Buvo išleisti šie dvikalbiai mokomieji karybos žodynai:

1. Laugalienė, G., Mironaitė, M. Karinis anglų–lietuvių kalbų žodynas. Eksperimentinis leidinys. V., 2003. 152 p.

2. Pukienė, M., Rukštelienė, J. Karinis prancūzų–lietuvių kalbų žodynas. V., 2003. 114 p.

3. Gaidelienė, B. Karinis vokiečių–lietuvių kalbų žodynas. V., 2003. 86 p.

4. Laugalienė, G., Mironaitė, M. Lietuvių–anglų kalbų karybos žodynas. V., 2004. 160 p.

5. Pukienė, M. Lietuvių–prancūzų kalbų karybos žodynas. V., 2005. 121 p.

6. Gaidelienė, B. Lietuvių–vokiečių kalbų karybos žodynas. V., 2007. 163 p.

7. Laugalienė, G., Mironaitė, M. Mokomasis anglų–lietuvių ir lietuvių–anglų kalbų karybos žodynas. Eksperimentinis leidinys. V., 2008. 286 p.

8. Mironaitė, M., Norkienė, J., Mokomasis anglų–lietuvių kalbų orlaivių techninės priežiūros terminų žodynas. V., 2012. 132 p.

9. Mironaitė, M., Norkienė, J. Mokomasis anglų–lietuvių kalbų orlaivių techninės priežiūros terminų žodynas. Mokomoji priemonė. [Antrasis papildytas leidimas]. V., 2017. 156 p.

Ne kiekvienas, net labai geras pedagogas gali savarankiškai parengti žodyną. Be kalbos (kalbų) mokėjimo dar reikia suvokti žodyno rengimo technologiją, susigaudyti terminologijoje ir žinoti dar labai daug kitų dalykų.

2003 m. Karo akademijoje išleistą „Karinį anglų–lietuvių kalbų

žodyną“ nerecenzavo nei kalbininkas, nei terminologas. Nei vienas Lietuvos karo akademijoje išleistas mokomasis dvikalbis žodynas nebuvo pateiktas aprobuoti Valstybinei lietuvių kalbos komisijai. E. Kisinas 2004 m. rugpjūčio 11 d. parašė laišką vienai iš mokomųjų žodynų autorių LKA Užsienio katedros vedėjai Genovaitei Laugalienei¹⁸⁷:

„Liepos 30 d. lankiausi Akademijos bibliotekoje ir, pamatęs Jūsų naująjį leidinį „Karinis anglų–lietuvių kalbų žodynas“, nudžiugau. Tačiau, vien tik pavarčius Žodyną (skaityti neturėjau laiko), teko nusivilti.

Pirmiausia, man nepatinka Žodyno pavadinimas. Ar žodynai klasifikuojami į karinius ir civilinius? Ar yra aviaciniai, artileriniai, medicininiai, radiotechniniai ir pan. žodynai? Visur skaitome – aviacijos, artilerijos, medicinos, radiotechnikos, žemės ūkio... Todėl kur kas geriau būtų „Anglų–lietuvių kalbų karybos žodynas...“

Žodyne yra nemažai lietuvių kalbos, lietuviškosios karybos terminijos vartojimo, žodyno sandaros, rūšinių terminų derinimo ir net anglų kalbos klaidų, kurios nepateisina tokio milžiniško tiražo (1 200 egz.) „eksperimentinio“ žodyno leidimo. E. Kisinas parašė, kad imtusi neapmokestinamai ištaisyti žodyno lietuvių kalbos, lietuviškos terminijos vartojimo, žodyno sandaros ir kt. klaidas (neliesdamas anglų kalbos). Taip pat pasiūlė paramą rengiant „Anglų–lietuvių ir lietuvių–anglų kalbų karybos žodyną“, apie kurią G. Laugalienė parašė žodyno pratarmėje: sutvarkyti (arba parengti) visą lietuviškąją žodyno dalį, t. p. sutvarkyti žodyno sandarą ir kt.

Negavęs atsakymo dėl šiame žodyne pastebėtų klaidų, E. Kisinas 2005 m. balandžio 9 d. pateikė 78 puslapių recenziją¹⁸⁸, kurioje išreiškė savo nuomonę dėl žodyno pavadinimo, struktūros ir daugiausiai dėl lietuvių kalbos vartojimo:

187 E. Kisino asmeninis archyvas. E. Kisino laiškas LKA Užsienio kalbų katedros vedėjai Genovaitei Laugalienei *Dėl paramos rengiant anglų–lietuvių ir lietuvių–anglų kalbų karybos žodynus*.

188 E. Kisino asmeninis archyvas. E. Kisino G. Laugalienės ir M. Mironaitės „Karinio anglų–lietuvių kalbų žodyno“ recenzija, 2005 09 04.

„Žodyne yra 3 455 žodžiai ir terminai, iš kurių 1 070 (arba daugiau nei 30 %) pateikti su įvairiomis (ypač lietuvių kalbos) klaidomis. Todėl vargu ar Žodynas padeda teisingai vartoti karybos terminus, greičiau jis klaidina. Dar 617 terminų pateikia rūšinius terminus aiškinant gimininius, o ne tikrųjų gimininių terminų lizduose, todėl, atvirkščiai nei teigia autoriai, Žodynas sunkina reikiamų žodžių ir terminų paiešką. Nurodytos Žodyno sandaros, straipsnių rikiavimo pagal abėcėlę, straipsnių sudarymo, gramatikos, kvalifikatorių vartojimo, aiškinimų klaidos. Nuodugniai nagrinėta terminija: atrinkti ne visi svarbiausieji angliškieji terminai arba atrinkti visai nereikalingi terminai; daugiausia klaidų yra nustatant lietuviškąsias terminų reikšmes; atrinktos ne visos, nesvarbiausios arba ne tokios lietuviškųjų terminų reikšmės; nesutampa gimininio ir rūšinio terminų reikšmės. Pastebėta daugiau kaip 150 įvairių anglų kalbos vartojimo klaidų. Atkreipia dėmesį britiškojo ir amerikietiškojo rašybos variantų vartojimas. Žodyne painiojami šie du variantai, nors anglų kalbos žodžiai turėtų būti rašomi pagal britiškojo rašybos varianto normas. Lietuvių kalbos vartojimo klaidos: svetimžodžių vartojimas, kai yra puikių lietuviškųjų terminų; netinkamas veiksmažodžių, būdvardžių ir pan. vartojimas; priesagos -inis būdvardžių, priesagos -masis, -moji vartojimas. Įvardžiutinės būdvardžio formos vartojimas. Kai kur taisytina žodžių tvarka. Kartais nederinami skaičiai, giminės, linksniai. Nemaža rašybos, skyrybos, korektūros klaidų.

Išvados: 1. Žodynas pagal visus dalykus – sandarą, angliškųjų terminų parinkimą, vertimą į lietuvių kalbą, lietuviškųjų reikšmių parinkimą – yra nepatenkinamas. 2. Redagavimo darbas vertinamas nepatenkinamai. 3. Ne visi Žodyno skyriai (pagal raides) parengti vienodai. 4. Jeigu tai būtų recenzavimas iki leidinio leidimo, Žodyną būtų galima taisyti, tačiau taisymo darbai truktų nemažai laiko (gal net 6–12 mėn.). Kadangi Žodynas jau yra išleistas, reikėtų atsiprašyti skaitytojų ir leidinį sunaikinti. 5. Tai, kad leidinys pavadintas eksperimentiniu, nemažina rengėjų ir leidėjų atsakomybės už tokį netikusį darbą, juo labiau, už 1 200 egzempliorių tiražą bei iššvaistytas lė-

šas. 6. Kadangi „*Karinis vokiečių–lietuvių kalbų žodynas*“ ir „*Karinis prancūzų–lietuvių kalbų žodynas*“ buvo rengiami pagal tą pačią schemą ir to pačio autorių kolektyvo, reikia kvalifikuotai patikrinti abu šiuos žodynus ir nustatyti jų tolesnį likimą.“

Negalime spręsti, ar vėliau išleistuose žodynuose buvo ištaisytos nurodytos klaidos, tačiau nurodytų šioje recenzijoje klaidų nebėliko. Tiesa, naujuosiuose žodynuose autorės nesiteikė pateikti išsamios žodyno sandaros.

Dar reikia pabrėžti, kad du žodynai – „*Karinis vokiečių–lietuvių kalbų žodynas*“ ir „*Karinis prancūzų–lietuvių kalbų žodynas*“ – taip ir nebuvo pataisyti ir tokie išliko iki šiolei.

Norisi pažymėti, kad LKA Užsienio kalbų katedrai daug geriau sekėsi mokyti kariūnus ir karininkus užsienio kalbų, nei rengti ir leisti žodynus. Šiandien, daugiausia katedros pedagogų pastangomis, Lietuvos kariuomenės karininkai gerai moka anglų kalbą (bent jau 2-ojo lygio) ir ją puikiai vartoja tarptautinėse misijose ir pratybose.

Bet mokant anglų ar kitos užsienio kalbos nereikia pamiršti valstybinės lietuvių kalbos ir mokyti kariūnus ir karininkus teisingai suprasti angliškus terminus ir taisyklingai vartoti lietuviškus.

4.2. Lietuviškos karinės terminijos perspektyvos

Ats. plk. Jurgis Norgėla

Dar 2013 m. E. Kisinai siūlė sukurti elektroninį karybos terminų žodyną, kuriame būtų pateikti visi dvikalbių karybos ir karo technikos žodynų terminai ir nauji sukurti terminai, kurių trūkstų Lietuvos kariuomenei. Tuomet E. Kisinai nieko nežinojo apie jau sukurtą ir veikiančią KAM vidinį terminų banką, todėl greičiausiai turėjo omenyje ilgalaikį terminų rengimo procesą ir vieną iš šio proceso metu naudojamų produktų (karybos terminų) kaupimą KAS vidinėje duomenų bazėje – Elektroniniame karybos terminų žody-

ne, arba vadinamajame KAS vidiniame terminų banke.

Plk. J. Norgėlai pradėjęs vadovauti Krašto apsaugos ministerijos Terminijos komisijai klausimas dėl KAS vidinės duomenų bazės poreikio nebuvo iškilęs, nes visi terminų straipsnių projektai buvo teikiami svarstyti tiesiogiai Valstybinei lietuvių kalbos komisijai ir galiausiai atsidurdavo LR terminų banke. E. S. Kisino mintis dėl KAS terminų banko Norgėlai buvo žinoma iš jo raštų ir pradėjęs dirbti darbą, tiesiogiai susijusį su karybos terminais, o nuo 2014 m. ši mintis brendo kartu su terminų rengimo ir aprobavimo proceso tobulinimu. Vidinis terminų bankas buvo numatytas ir 2010 m. lapkričio 4 d. krašto apsaugos ministrės Rasos Juknevičienės įsakymu Nr. V-1193 „Dėl krašto apsaugos sistemos terminijos aprobavimo proceso ir jo įgyvendinimo“ buvo patvirtintos karybos terminijos aprobavimo proceso gairės. Tačiau tai buvo paprasčiausia ofisinė Excell formato lentelė, kurioje buvo galima įkelti tam tikrą informaciją. Norint sukurti vidinę terminų duomenų bazę, reikėjo atsakyti į šiuos klausimus: koku tikslu ir kokias funkcijas turėtų atlikti kuriama duomenų bazė; kokia informacija turėtų būti saugoma duomenų bazėje; atgalinio ryšio galimybė; sąsaja su LR terminų banku ir kiti klausimai. Iš pradžių šis klausimas neatrodė reikšmingas, nes visi Valstybinės lietuvių kalbos komisijos aprobuoti terminai būdavo įkeliami į LR terminų banką ir prieinami visiems vartotojams. Tačiau, pavyzdžiui, rengiant taktikos vadovėlių projektus buvo atrinkta nemažai karybos terminų, kurių nebuvo Terminų banke, nes jų nebuvo nei viename iš Lietuvos priimtų NATO karybos terminų standartų, o kasdienėje karinių pajėgų veikloje jie buvo būtini. Šis naujų terminų sąrašas buvo pateiktas svarstyti Krašto apsaugos ministerijos Terminijos komisijai, tačiau patirtis parodė, kad didelė terminų apimtis reikalauja ir daug laiko jiems įvertinti, o be jų negalima užbaigti rengti vadovėlį ir pateikti jį tvirtinti. Karinių leidinių rengimas užima nemažai laiko ir reikalauja daug pastangų derinant ne tik dalykinę, bet ir kalbinę leidinio sritį. Šių, dažniausiai taktiniu lygmeniu vartojamų nestandartizuotų terminų svarba yra labai di-

delė, todėl savaime suprantama, kad jie turi būti matomi interesantams, kurie turėtų galimybę pareikšti savo nuomonę, kitaip sakant – suaktyvėja rengiamų terminų projektų derinimo procesas. Tokiu būdu tarsi ir atsiranda pusėtinai atsakymas į klausimą, kam reikalingas krašto apsaugos sistemos vidinis terminų bankas. E. Kisinas siūlė įkelti į šią duomenų bazę visus Valstybinės lietuvių kalbos komisijos aprobuotus karybos terminus, t. y. sukurti išskirtinai karybos terminų duomenų bazę, kuri būtų visada po ranka. Tai reikštų dubliuoti LR terminų banke esančius terminus. Klausimas ne toks jau ir paprastas, nes kariams bendraujant reikalinga ne vien tik karybos srities terminija. Neretai vartojami ir kitų sričių terminai, kurie taip pat reikalauja taisyklingo vartojimo, t. y. žinybinės terminų duomenų bazės sukūrimas visiškai nereiškia, kad KAS kariams ir darbuotojams nebereikės LR terminų banke esančių duomenų. Problemų perkelti duomenis iš vienos duomenų bazės į kitą nebūtų, bet būtina dar kartą objektyviai įvertinti LR terminų banke esančių terminų ir jų apibrėžčių kokybinę dedamąją. Tai yra iš principo labai svarbu apsisprendžiant, kokią naują duomenų bazę mes norime sukurti. Kokybės požiūriu šis klausimas gali būti vertintinas remiantis dviem principinėmis nuostatomis: pirma, šaltiniai, kuriais remiantis buvo kuriama karybos terminų bazė, t. y. ne tiek pačių terminų, kiek jų apibrėžčių turinys. Didžiąją karybos terminų dalį sudaro terminai, paimti iš LKA autorių kolektyvo rengto „Enciklopedinio karybos žodyno“, kuris buvo rašomas remiantis rusišku karybos žodynu¹⁸⁹, t. y. vadovaujantis rusiškos (dar sovietinių laikų) karo doktrinos ir kovos statutų pagrindais ir nuostatomis, kurios su NATO doktrininėmis nuostatomis dažniausiai nesutampa.

„Enciklopedinis karybos žodynas“ buvo rengiamas vienu metu su „NATO terminų žodynu“, tačiau jame pateiktų lietuviškų terminų atitikmenys kitomis kalbomis (pvz., anglų) yra netikslūs, o kadangi terminų paieška gali būti atliekama ir anglų kalba, dažniau-

189 Военный энциклопедический словарь. Москва, 2001.

siai rasti terminai neatitinka pateiktų „NATO terminų žodyne“, kas iš tikro klaidina vartotojus ir prapuola noras naudotis tokia netikslia duomenų baze. Todėl reikalinga LR terminų banke esančių karybos terminų peržiūra ir jų inventorizavimas, siekiant dalykinių ir kalbos klaidų taisymo, skirtinguose šaltiniuose vartojamų terminų derinimo ir jų sisteminimo, terminų atitikmenų kitomis kalbomis peržiūros ir klaidų taisymo.

Kaip teigiama „Enciklopediniame karybos žodyne“, *„karyba yra karo teorija ir praktika, apimanti valstybės ginkluotųjų pajėgų organizavimą, rengimą ir veiklą karo ir taikos metu, civilių gyventojų rengimą karui. O karybos enciklopedija – mokslinis informacinis leidinys, sisteminis karybos žinių ir kitų mokslo sričių, turinčių karinės reikšmės, duomenų rinkinys.“* Tai kokia karo teorija ir praktika Lietuva, esanti NATO ir Europos Sąjungos nare, turi vadovautis? Atsakymas visiems labai aiškus ir paprastas, tik iki šiol niekam neatėjo į galvą iškelti šį klausimą ir jį spręsti. Manytina, kad praėjus beveik 15 metų nuo Lietuvos įstojimo į NATO tam jau atėjo laikas.

Kadangi plk. J. Norgėlai teko dalyvauti rengiant „Enciklopedinį karybos žodyną“ ir „NATO terminų aiškinamąjį žodyną“, jo atsakymas, kodėl taip įvyko, yra labai paprastas: dešimtojo dešimtmečio pabaigoje tik prasidėjo įstojimo į NATO procesas ir kitų priimanamų šaltinių bei žinančių ir išmanančių NATO karybos terminijos standartizavimą karybos specialistų nebuvo, todėl ir buvo dirbama su tuo metu turėta medžiaga, tikintis, kad karo teorija, jos dėsniai, principai ir procedūros yra daugmaž vienodi. Tačiau, kaip parodė gyvenimas ir įgyta patirtis, karo mokslas (karyba) ganėtinai skiriasi nuo kitų mokslo sričių, kurios neturi oponuojančiosios pusės, kitaip vadinamos oponentu ar priešininku. Nors karo mokslo dėsniai ir principai skamba vienodai, tačiau jų kiekybė, esmė, taikymo būdai ir naudojamos priemonės yra skirtingos. Tačiau tai daugiau liečia karo strategiją ir operacinį meną. Nėra arba beveik nėra taktinio lygmens NATO standartų. Yra atskirų NATO valstybių kariuomenių taktika ir atitinkami terminai, kurie dažnai skiriasi vienas nuo

kito. „Enciklopediniame karybos žodyne“ daugiausiai pateikti taktinio lygmens (būrio, kuopos, bataliono) terminai, kuriuos galima vartoti ir Lietuvos kariuomenėje. O jeigu kuris nors terminas skiriasi nuo kai kurių NATO valstybių (pirmiausia, JAV) terminų, tuomet reikia vartoti pastarųjų kariuomenių terminus. Tokie terminai pateikti naujai išleistuose būrio ir kuopos taktikos vadovėliuose.

Pereinant prie praktinių dalykų, susijusių su vidinio terminų banko kūrimu, pasakytina tai, kad apie jo sukūrimą buvo pradėta galvoti nuo 2015 metų, nes J. Norgėlai dirbant su „Pėstininkų būrio (skyriaus) taktikos vadovėlio“ projektu atsirado poreikis turėti naujų terminų duomenų bazę, kur juos būtų galima įkelti. Buvo manoma, kad vidinis terminų bankas galėjo būti kuriamas pasinaudojant jau esama ir naudojama KAS TerminiNATO kompiuterine trikalbe programa, tačiau vertinant, kad tai specialiai NATO AAP 6 dokumentui skirta programa, kitus terminus, paimtus iš kitų šaltinių, įkelti į ją būtų nelogiška, o galimybė šią duomenų bazę paskirstyti atskirais blokais vargu ar be papildomų investicijų būtų įmanoma. Todėl žinant, kad kompiuterinių programų kūrimas yra nepigus dalykas, iš pradžių LK Mokymo ir doktrinių valdybos Doktrinių skyriuje buvo parengta Excell programos formato duomenų bazė, kurios struktūra buvo truputį patikslinta, lyginant su krašto apsaugos ministro įsakymu patvirtinta forma. Išbandant šį duomenų bazės formatą, į ją buvo įkelta apie 300 naujų pėstininkų taktikos vadovėlių terminų. Kaip laikina terminams kaupiti skirta duomenų bazė ji atitiko paskirtį, tačiau pagrindinis jos trūkumas buvo reikiamų terminų paieška. Paieška buvo galima tik peržiūrint visą duomenų bazę, kurioje terminai buvo išdėstyti lietuviškos abėcėlės tvarka. Viename iš KAS leidybos komisijos posėdžių, kai buvo svarstomas E. S. Kisino karybos žodynų leidimo klausimas, krašto apsaugos ministro patarėja viešiesiems ryšiams V. Ramanauskaitė, komentuodama svarstomą klausimą, pasiūlė Mokymo ir doktrinių valdybos atstovui (J. Norgėlai), taupant leidybai skirtas lėšas, įvertinti galimybę sukurti elektroninę karybos žodynų versiją, kuria būtų galima nau-

dotis ne tik kompiuteriniame tinkle, bet kuri turėtų prieigą ir iš išorinių įrenginių, pavyzdžiui, naudojant mobilųjį telefoną. Žinia, kad net LR terminų bankas neturi tokios prisijungimo iš išorės galimybės, kadangi tai reikalauja specialios mobiliam ryšiui skirtos programos, kuri leistų prisijungti prie Terminų banko arba šių duomenų bazę saugoti ir aptarnauti internetinėje erdvėje. Be abejo, tai susiję su nemažomis finansinėmis išlaidomis, nes duomenys turi būti nuolat atnaujinami.

Šiam siūlymui dauguma komisijos narių pritarė, o kadangi vienas iš komisijos narių (LK Kartografijos centro atstovas) dar ir pasiūlė kompiuterinių programų specialisto (vyr. lt. R. Savulio) pagalbą, teko šiuo siūlymu pasinaudoti, kad pabandytume sukurti bazinį terminų banko modelį. Atmetus idėją dėl mobiliojo ryšio prieigos į terminų banką, buvo susitelkta į duomenų bazės formą ir jos parametrus. Šiam tikslui, J. Norgėlos nuomone, turėjo tikti TerminiNATO kompiuterinės programos modelis, kurį kartu su programuotoju ir buvo bandyta sukurti. LR terminų banko struktūra, nors ir yra akademinio pobūdžio, tačiau net jos reikalavimų nesilaikymas suteikia galimybę greitai rasti reikiamus terminus. Bendras parengtos programos vaizdas parodytas paveikslėlyje:

Terminai anglų kalba	Apibrėžtys anglų kalba	Atitikmenys lietuvių kalba	Apibrėžtys lietuvių kalba	Nuorodos	Statusas	Įkėlimo į TB data	Teikėjo vardas ir pavardė
----------------------	------------------------	----------------------------	---------------------------	----------	----------	-------------------	---------------------------

1 pav. KAS vidinio terminų banko struktūra

Karybos terminai sudėliojami anglų kalbos abėcėlės tvarka, o duomenų bazės dydis neribotas. Ši programa leidžia kaupti ir ieškoti terminus lietuvių ir anglų kalbomis, nurodyti terminų šaltinius ir ieškoti nuorodas į kitus susijusius terminus, redaguoti ir keisti terminus bei jų apibrėžtis.

2019 m. kovo 5 d. krašto apsaugos ministras Raimondas Karoblis

pasirašė įsakymą¹⁹⁰ Nr. V-230 „Dėl krašto apsaugos sistemos karybos terminijos vadybos“, kuriuo buvo patvirtinti tokie dokumentai:

- ▶ Krašto apsaugos sistemos karybos terminijos vadybos tvarkos aprašas;
- ▶ Krašto apsaugos sistemos terminijos komisijos darbo reglamentas;
- ▶ Krašto apsaugos sistemos terminijos komisijos sudėtis.

Ministro įsakyme buvo patvirtinta tokia Krašto apsaugos sistemos Terminijos komisijos sudėtis: pirmininkas – Lietuvos kariuomenės Mokymo ir doktrinų valdybos vado pavaduotojas karybai plk. ltn. Valerijus Šerelis; nariai: LK MDV štabo Doktrinų skyriaus vyr. specialistas vrš. Mindaugas Godliauskas (sekretorius); LK MDV štabo Doktrinų skyriaus vyr. specialistas Jurgis Norgėla; Gynybos resursų agentūros prie Krašto apsaugos ministerijos Karybos standartizacijos ir nacionalinio kodifikavimo biuro patarėjas Bronius Paukštė; LK MDV štabo Doktrinų skyriaus vyr. specialistas Vidas Valskys; Lietuvos karo akademijos Karybos studijų katedros Taktikos sekcijos viršininkas mjr. Regimantas Balius.

Krašto apsaugos sistemos karybos terminijos vadybos tvarkos aprašas nustato įvairiuose karybos leidiniuose, teisės aktų projektuose ir kituose krašto apsaugos sistemos norminiuose dokumentuose vartojamų karybos ir asocijuotųjų terminų vadybos procesą, karybos terminų straipsnių projektų rengimo, analizės, vertinimo, teikimo Valstybinei lietuvių kalbos komisijai ir kaupimo tvarką. Jis taip pat apibūdina proceso dalyvius, jų funkcijas, terminų rengimo ir aprobavimo proceso eigą.

Pagrindinis krašto apsaugos sistemos Terminijos komisijos uždavinys, kaip ir iki tol dirbusių komisijų, išlieka tas pats – vertinti pateiktus karybos terminų straipsnių projektus ir teikti juos Valstybinei lietuvių kalbos komisijai. Komisijos pirmininkui suteik-

190 LR krašto apsaugos ministro 2019 03 05 įsakymas Nr. V-230 *Dėl krašto apsaugos sistemos karybos terminijos vadybos*.

ta teisė kviesti į komisijos posėdį atskirų karybos sričių ir (ar) kalbos specialistus ir, jei būtina, kreiptis į kitas, ne krašto apsaugos sistemos institucijas dėl dalykinių ir kalbos konsultacijų. Komisija gali gražinti rengėjams terminų straipsnių projektus taisyti ar tikslinti, jeigu jie neatitinka karybos terminams keliamų reikalavimų ir (ar) LR terminų banko metodikos nuostatų. Pataisyti ar patikslinti terminų straipsnių projektai komisijai turi būti pateikiami per 10 darbo dienų. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos aprobuoti ar teigiamai įvertinti terminų straipsniai keliami į vidinį krašto apsaugos sistemos terminų banką.

Kalbant apie karybos terminijos raidos perspektyvas pažymėtina, kad nūdienos sąlygomis yra nemažai iššūkių, sietinų su Lietuvos kariuomenės vystymu, apginklavimu ir jos pajėgų panaudojimo būdais ir formomis (taktika, atlikimo technika ir procedūromis). Tai sąlygoja ne vien tik valstybės nacionalinio saugumo ir gynybos politika, turimos ekonominės galimybės ar socialinės sąlygos. Lietuva lieka karo mokslo vystymosi nuošalyje ir priversta tik pasinaudoti kitų valstybių karo mokslo specialistų darbo rezultatais. Šitaip išeina todėl, kad mūsų šalyje karo mokslas nėra pripažintas, todėl Lietuva neturi ir negali pati rengti aukščiausios kvalifikacijos karybos specialistų. Jeigu karo technologijos specialistų pasiekimai darosi vis labiau pastebimi mūsų NATO partnerių, tai nei karybos, nei jos terminijos srityje mes tikrai neturime kuo pasigirti. Netgi Lietuvos karinių vienetų kovinė ir kita patirtis, įgyta lokaliniuose konfliktuose, lieka tinkamai neįvertinta ir labai mažai panaudojama karinių vienetų rengimo metu. Inventorizuojant aprobuotus ir rengiant naujus terminus, didžiausias dėmesys turi būti skiriamas kovos veiksmų ir operacijų vykdymo būdams šiuolaikiniuose kariniuose konfliktuose. Iki šiol nėra vieningos nuomonės dėl teritorinės gynybos vykdymo jungtinėmis ginkluotosiomis pajėgomis. Karybos terminijos kūrimas yra vienas iš svarbiausių karybos vystymo uždavinių, nes terminai ir jų apibrėžtys yra mąstymo forma, atspindinti esminius tam tikrų dalykų ar reiškinių pagrindinius bruožus ir tarpusavio ryšius.

Siekiant įtraukti į šių uždavinių sprendimą kuo daugiau karių ir civilių, derėtų krašto apsaugos sistemos arba LK Mokymo ir doktrinų valdybos interneto svetainėje atidaryti naują atskirą tinklalapį, kuriame sutelkti visą informaciją, susijusią su karinės terminijos rengimu, aprobavimu ir jos vartojimu. Tai būtų didelė paspartis vartotojams, ypač jeigu jame būtų vidinis KAS karinių terminų bankas. Šiame tinklalapyje galėtų būti tokios teminės skiltys:

- ▶ aktualijos ir naujienos;
- ▶ krašto apsaugos sistemos terminijos komisijos darbo reglamentas, planai ir ataskaitos;
- ▶ krašto apsaugos sistemos vidinio terminų banko duomenų bazė;
- ▶ Valstybinės lietuvių kalbos komisijos aprobuotų terminų straipsniai;
- ▶ kalbos ir terminų vartojimo kariniuose leidiniuose įgyta patirtis ir rekomendacijos;
- ▶ diskusijos terminijos klausimais;
- ▶ valstybinės kalbos ir LR terminų banko teisinė bazė;
- ▶ nuorodos, kontaktai ir kiti dalykai.

Tinklalapis turi būti prieinamas visiems, o ne tik vidiniams vartotojams, ir tai bus geras impulsas besidomintiems karybos terminologija dalyvauti terminų rengimo procese. Karių motyvavimui galima būtų pagalvoti ir apie konkrečias jų motyvavimo priemones (pvz., ministro ar kariuomenės vado padėkos raštai be jokių „eilių“, t. y. nesilaikant skatinimo eiliškumo principo).

Tolesnė karybos terminijos raida turi remtis tvirtais pagrindais, nes statant daugiaaukščio namo viršutinius aukštus silpni pamatai gali paprasčiausiai neišlaikyti ir namas sugrius, paversdamas kelių kartų titanišką darbą šipuliais. Todėl pirmiausias ir svarbiausias uždavinys – esančių LR terminų banke karybos terminų peržiūra (inventorizavimas), juos patikslinant ir sisteminant. Kadangi gyvenimo sustabdyti negalima, todėl bet kuriuo atveju teks pamažu judant į priekį daugiau dėmesio skirti būtent duomenų bazės peržiūrai, kai

sustiprinę atitinkamus karšto apsaugos sistemos pajėgumus galėsi-
me visas pastangas skirti tik judėjimui į priekį. Be abejo, neatsisako-
ma idėjos sukurti karybos terminų bazę su mobiliojo ryšio prieiga,
daugiau dėmesio skirti karinės kalbos kultūros puoselėjimui panau-
dojant karšto apsaugos sistemos vidinius ir išorinius kompiuterinius
tinklus, kurti tam skirtus tinklalapius terminijos naujienų sklaidai
ir siekiant pritraukti diskusijoms daugiau ne tik karybos, bet ir kitų
sričių specialistų.

IŠVADOS

1. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Humanitarinių mokslų katedros mokslininkų prof. dr. Algirdo Ažubalio, doc. dr. Rolandos Kazlauskaitės Markelienės ir Dianos Builienės straipsnis „Lietuvių kalbos kelias į Lietuvos kariuomenę“ bei monografija „Valstybinė kalba Lietuvos kariuomenėje (1918–1940 m.)“ paskatino mokslo studijos „Lietuviškos karybos terminijos kūrimas (1990–2018 m.)“ atsiradimą. Mokslo studija, kurioje apžvelgiami valstybinės kalbos puoselėjimo kariuomenėje ir karybos terminijos kūrimo istoriniai etapai ir analizuojama įgyta patirtis, skirta Lietuvos Respublikos ir jos kariuomenės šimtosioms metinėms.

2. Valstybinės kalbos statusas Lietuvos kariuomenėje atitinka LR valstybinės kalbos įstatymo reikalavimus, tačiau per mažai daroma, kad palaikytų aukštą valstybinės kalbos prestižą. Nenustatyti karininkų ir puskarininkų valstybinės kalbos mokėjimo reikalavimai. Neįtraukti valstybinės kalbos mokėjimo reikalavimai į karininkų atestavimo nuostatus, kaip to reikalauja Valstybinės kalbos įstatymas.

3. Lietuvos karo akademijos kariūnai mokomi lietuvių kalbos kultūros, tačiau nėra specialybės kalbos kurso, kaip to reikalauja LR Seimo nutarimas „Dėl valstybinės kalbos politikos 2018–2022 metų gairių“¹⁹¹. Specialybės kalbos taip pat nemokomi ir Lietuvos kariuomenės karininkai.

4. Karinė periodinė spauda prisidėjo prie valstybinės kalbos puoselėjimo, tačiau, kaip ir kitos visuomenės informavimo priemonės, nepakankamai skyrė dėmesio karybos terminijos kūrimui ir jos populiarinimui.

5. Kuriant krašto apsaugos sistemą 1993–2018 m. buvo parengta, VLKK adaptuota ir išleista 13 karybos ir karo technikos žodynų

191 LR Seimo 2018 06 27 nutarimas Nr. XIII-1318 *Dėl valstybinės kalbos politikos 2018–2022 metų gairių*.

ir patvirtinti Lietuvos karybos standartais penki NATO standartai (karybos žodynai), kurie suformavo lietuviškos karybos terminijos pagrindus. Tačiau Lietuvos kariuomenės karininkai beveik nesinaudoja VLKK aprobuotais žodynais ir LR terminų baze, nes jų niekas neinformuoja apie šiuos šaltinius ar jie tiesiog juos ignoruoja.

6. Karybos terminija sudaro gan didelę Lietuvos Respublikos terminų banko dalį ir tai patvirtina krašto apsaugos sistemos indėlių puoselėjant lietuvių kalbą.

7. Geresnių rezultatų būtų galima pasiekti, jeigu krašto apsaugos sistemos vadovybė skirtų daugiau dėmesio ir išteklių karybos terminijai tvarkyti. Stichinės terminijos raidos ir savanorių karių žodyninkų laikai praėjo, todėl tik kruopščiai suplanuotas ir atliekamas darbas visoje sistemoje leis išlaikyti lietuvių kalbos, kaip mokslo kalbos, pozicijas anglų ir kitų užsienio kalbų atžvilgiu. Aktyviau reikėtų įsitraukti į karybos terminijos rengimą Lietuvos kariuomenės Mokymo ir doktrinų valdybai, įkurti ten terminijos skyrių, kuris planuotų, organizuotų ir koordinuotų visą terminijos kūrimo darbą. Visuose Lietuvos kariuomenės štabuose, visose valdybose ir tarnybose įkurti specialias terminijos komisijas, kurios įtrauktų į šį atsakingą ir taip reikalingą veiklą daugumą karininkų. Daug galėtų padaryti ir Lietuvos karo akademijos Lyderystės ir metodinio rengimo centras. Vienu iš pagrindinių uždavinių būtų mobilaus karybos žodyno kūrimas, kuriuo būtų galima naudotis išmaniajame telefone.

8. Karybos ir karo technikos terminijos kūrimas vyksta nuolat, kartu su karo technikos ir ginkluotės, karo mokslo ir karinių vienetų veiksmų taktikos, atlikimo technikos ir procedūrų kaita. Mokslo studijoje pateikta medžiaga turi ne tik istorinę reikšmę, bet skirta skatinti ir gilinti karybos terminijos kūrimo procesą.

SUMMARY

In an study the main attention is paid to the history of the Lithuanian military terminology creation and the achievements in this sphere. The archival documents of the Retired Colonel E. S. Kisinai, the Reserve Colonel J. Norgėla, the Associate Professor, Doctor A. Smetona, State Commission of the Lithuanian Language, Internet resources, memoirs of some participants of the military terminology creation, as well as the information from the military periodicals were used in the preparation of the issue.

The scientific study reviews the historical stages of fostering the state language in the military and the development of military terminology and analyzes the experience gained for the centenary of the Republic of Lithuania and its army.

The status of the state language in the Lithuanian Armed Forces complies with the requirements of the Law on the State Language of the Republic of Lithuania, but too little is being done to maintain the high prestige of the state language.

Cadets of the Lithuanian Military Academy are taught Lithuanian language culture, but there is no special language course. Specialists of the specialty course and the Lithuanian Armed Forces are also not trained.

When developing the national defense system in 1993–2018. 13 dictionaries of military and military equipment were prepared and published, which formed the basis of Lithuanian military terminology.

Better results could be achieved if the leadership of the national defense system devoted more attention and resources to managing warfare terminology.

The development of military and military technical terminology is ongoing. The material presented in the scientific studio has not only historical significance, but is intended to encourage and deepen the process of developing military terminology.

Keywords: Lithuanian terminology, military terminology, their creation, Lithuanian Army, officers.

SANTRUMPOS

AEŽ	Artilerijos enciklopedinis žodynas
ANP	apsauga nuo naikinimo priemonių
asist.	asistentas
aut.	autorius
brg. gen.	brigados generolas
chem.	chemija, chemijos
doc.	docentas
dr.	daktaras (mokslų)
egz.	egzempliorius
EKTŽ	Elektroninis karybos terminų žodynas
gen.	generolas
gen. ltn.	generolas leitenantas
gen. mjr.	generolas majoras
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos
KAM	Krašto apsaugos ministerija
KAM Terminijos komisija	KAM Terminų aprobavimo ir vartojimo kontrolės komisija
kar.	karyba, karybos
KAS	krašto apsaugos sistema
KAS leidybos komisija	KAS leidybos planavimo ir leidinių aprobavimo komisija
KASP	Krašto apsaugos savanorių pajėgos
KEŽ	Karybos enciklopedinis žodynas (taip buvo vad. „Enciklopedinis karybos žodynas“)
KJP	Karinės jūrų pajėgos
kmdr.	komandoras
kpt.	kapitonas
LKA	Lietuvos karo akademija (Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija)
LKK	Lietuvos kariuomenės karininkai
LKŽ	Lietuvių kalbos žodynas
LR	Lietuvos Respublika
LRTB	Lietuvos Respublikos terminų bankas

ltn.	leitenantas
m.	metai
m. dr.	mokslių daktaras
m. m.	mokslo metai
MDV	Lietuvos kariuomenės Mokymo ir doktrinų valdyba
mjr.	majoras
NATO	Šiaurės Atlanto sutarties organizacija (North Atlantic Treaty Organization)
NVS	Nepriklausomų Valstybių Sandrauga
Nr.	numeris
p., psl.	puslapis
pab.	pabaiga
pan.	panašiai
plg.	palygink
plk.	pulkininkas
plk. ltn.	pulkininkas leitenantas
prof.	profesorius
pvz.	pavyzdžiui; pavyzdys
red.	redaktorius
RF	Rusijos Federacija
SP	Sausumos pajėgos
spec.	specialistas
SSRS	Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga
str.	straipsnis
š. m.	šių metų
t.	tomas
t. y.	tai yra
t. p.	taip pat
t. t.	taip toliau
vyr.	vyriausiasis, -ioji
virš.	viršininkas
VLE	Visuotinė lietuvių enciklopedija
VLKK	Valstybinė lietuvių kalbos komisija

PRIEDAI

1 priedas

Asmenų, atsakingų už terminų rengimą ir pateikimą, sąrašas¹⁹²

Eil. nr.	Terminų sritys	Atsakingi padaliniai	Atsakingi asmenys
1	Apsauga nuo MNG	Gynybos štabas Lietuvos karo akademija	Kpt. V. Valauskas Kpt. E. Minkevičius
2	Artilerija	Sausumos pajėgos Artilerijos batalionas	Mjr. T. Masaitis Kpt. D. Žičkus
3	Karo aviacija	Karinės oro pajėgos KASP	Vyr. ltn. D. Jazdauskas Ltn. A. Mikaitis
4	Ginkluotė, technika, įranga	Gynybos štabas Sausumos pajėgos Karinės oro pajėgos Karinės jūrų pajėgos Logistikos valdyba Specialiųjų operacijų junginys	Mjr. V. Andrijauskas, Kpt. D. Kecorius Kpt. A. Roda Kpt. D. Lukavičius Kpt. ltn. R. Pocius Kpt. R. Kopūstas, Kpt. M. Nacevičius G4 vyr. specialistas
5	Gynybos politika	Gynybos politikos planavimo departamentas Tarptautinių ryšių depart. NATO ES departamentas Gynybos štabas	V. Urbelis R. Pažarauskienė S. Gasiūnas Kpt. R. Zenevičius
6	Karyba	Gynybos štabas Lietuvos karo akademija Mokymo ir doktrinų valdyba	Kpt. R. Zenevičius Kpt. D. Žilys Kpt. D. Vilkelis
7	Karo inžinerija	Inžinerijos batalionas Sausumos pajėgos	Vyr. ltn. P. Jelcinas Kpt. V. Vilčiauskas
8	Karo laivynas	Karinės jūrų pajėgos	Kpt. ltn. R. Pocius

192 LR krašto apsaugos ministro 2005-03-22 įsakymas Nr. V-297 *Dėl terminų straipsnių parengimo ir pateikimo.*

9	Karo logistika	Sausumos pajėgos Karinės oro pajėgos Karinės jūrų pajėgos Logistikos valdyba Specialiųjų operacijų junginys Gynybos štabas	Vyr. ltn. A. Vaišnorienė Kpt. G. Černevičius Kpt. ltn. R. Pocius Kpt. A. Jonaitis, Kpt. E. Jociuskas G4 vyr. spec. Kpt. D. Kecorius, Vyr. spec. B. Paukštė
10	Karo medicina	Gynybos štabas Karo medicinos tarnyba	Mjr. G. Berkevičius Kpt. J. Sesartienė
11	Oro erdvės gynyba	Karinės oro pajėgos	Vyr. ltn. O. Pilipauskas
12	Ryšių ir informacinės karinės sistemos	Gynybos štabas Ryšių ir informacinių sistemų tarnyba	Kpt. V. Auštrevičienė Kpt. V. Mickys
13	Koviniai šaudmenys (sprogmenys)	Gynybos štabas	Mjr. V. Andrijauskas
14	Karinis transportas	Logistikos valdyba Karinės oro pajėgos Karinės jūrų pajėgos Sausumos pajėgos Gynybos štabas	Kpt. K. Gumbaravičius Vyr. ltn. E. Diržys Ltn. V. Gvergždys Kpt. ltn. R. Pocius Mjr. V. Kalunda Plk. ltn. S. Vainutis

KAM Terminijos komisijos 2011–2017 m. posėdžiai

2011 m. įvyko 2 Terminijos komisijos posėdžiai. Svarstyti 25 LK Teisės departamento ir KAM Teisės aktų vertinimo skyriaus terminų straipsniai. Nutarta teikti VLKK aprobuoti.

2012 m. įvyko 7 Terminijos komisijos posėdžiai. Svarstytas 101 terminas ir jų apibrėžtys; VLKK pastabos dėl terminų pavadinimų ir jų apibrėžčių koregavimo. VLKK pateikti 3 karybos terminų straipsnių rinkiniai, kuriuos aprobavus jie buvo įkelti į Terminų banką. LRTB duomenų dalyje „Gynyba“ įkelti nauji 97 terminai ir jų apibrėžtys.

2013 m. įvyko 4 Terminijos komisijos posėdžiai. Svarstyta 210 terminų projektų:

a) „Eurovoc“ žodyno 2 posričių „*Tarptautinė pusiausvyra*“ ir „*Gynyba*“ terminai (145 terminai lietuvių, anglų, prancūzų ir vokiečių kalbomis). Komisija koregavo aptartų terminų apibrėžtis ir siūlė juos teikti VLKK;

b) KAM Karybos standartizacijos skyriaus parengto „NATO terminų žodyno AAP-6“ 1999–2012 m. papildytų (naujų) terminų straipsnių lietuviškos versijos (65 terminai);

c) LKA teikto termino „*kariūnas aspirantas*“ apibrėžtis. Straipsnio apibrėžčiai buvo pritarta ir nutarta terminą teikti Valstybinei lietuvių kalbos komisijai.

Buvo atnaujinami KAM vidinio terminų banko duomenys ir vykdoma jame pateiktų pastabų stebėseną.

2014 m. įvyko 7 Terminijos komisijos posėdžiai. Svarstyti 484 terminai ir jų apibrėžtys:

a) KAM parengto „NATO terminų aiškinamojo žodyno AAP-6“ 1999–2012 m. papildytų (naujų) terminų straipsnių lietuviškos apibrėžtys (294 terminai). T. p. buvo svarstomos kariuomenės padali-

nių teiktos 73 terminų ir jų apibrėžčių pastabos;

b) žodyno „NATO sąjungininkų bendrosios priimančiosios valstybės paramos doktrinos ir kolektyvinių mokymų ir pratybų direktyvos terminai, santrumpos ir akronimai“ terminai ir jų apibrėžtys (405 terminai, santrumpos ir akronimai);

c) KAM Teisės departamento Teisėkūros skyriaus pateiktų rengiamo Lietuvos Respublikos karinės jėgos naudojimo statuto projekto terminai ir jų apibrėžtys (4 terminai ir jų apibrėžtys);

d) Europos Komisijos pateiktos terminologinės užklauskos dėl anglišių terminų *ground track* ir *groundspeed* lietuviškų atitikmenų;

e) atlikta pakartotinė KAM Teisės departamento pateiktų rengiamo Lietuvos Respublikos karinės jėgos naudojimo statuto projekto terminų straipsnių ekspertizė.

2015 m. įvyko 7 Terminijos komisijos posėdžiai. Svarstyta 119 KAS padalinių pateiktų terminų straipsnių:

a) KAM Administracijos departamento, KAM Personalo departamento Socialinės saugos ir sveikatos priežiūros politikos skyriaus, Lietuvos kariuomenės mokyklos Fizinio rengimo centro, LKA Bazinių karininkų kursų Taktikos ir ginkluotės sekcijos;

b) LR Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo pakeitimo įstatymo, LR krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo, Karinio fizinio rengimo vadovo, Padalinių valdymo procedūrų;

c) KAS padalinių teikti komisijoje svarstyti terminai ir jų apibrėžtys perduoti VLKK ekspertizei;

d) t. p. atlikta pakartotinė LR valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo pakeitimo įstatymo, LR krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo, Padalinių valdymo procedūrų terminų ir jų apibrėžčių ekspertizė po VLKK pateiktų pastabų.

VLKK pateikti 3 terminų straipsnių rinkiniai; du iš jų VLKK aprobavo ir paskelbė LRTB.

2016 m. įvyko 5 Terminijos komisijos posėdžiai. Svarstyta 218 KAS terminų ir jų apibrėžčių. Terminus teikė KAM Pajėgumų pla-

navimo departamento Karybos standartizacijos skyrius, KAM Teisės departamentas ir MDV. Svarstyti vartojami įvairiuose teisės aktuose ir leidiniuose terminai: LR krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatyme, rengiamame atnaujintame „NATO terminų žodyne“ (2006, „*NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French)*, 2006). VLKK teikti 2 terminų straipsnių rinkiniai buvo aprobuoti ir paskelbti LRTB.

2017 m. įvyko 5 Terminijos komisijos posėdžiai. Svarstyta 90 terminų ir jų apibrėžčių, kurias pateikė KAM Teisės departamentas ir MDV. VLKK teiktas terminų straipsnių rinkinys (7 terminų straipsniai), kuris buvo aprobuotas ir paskelbtas LRTB.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos raštas *Dėl NATO terminų žodyno antrojo leidimo*¹⁹³

Rašte pažymima, kad „peržiūrėta tik nedidelė dalis „NATO terminų žodyno“, tačiau aptiktos ir recenzijoje paminėtos problemos rodo, kad žodynas turi būti iš esmės taisomas keliais aspektais: privalu peržiūrėti, suderinti ir patikslinti nemažai terminų mikrosistemų ir atskirų terminų; iš naujo suredaguoti daugelį apibrėžimų, patikrinti vertimo tikslumą. Taip pat reikia sutvarkyti formalius žodyno rengimo dalykus (įvairias nuorodas, terminų rikiavimą abėcėlės tvarka, lietuviškų terminų rodyklę ir kt.).“ Septyniuose puslapiuose išdėstytos bendro pobūdžio pastabos: „Labai daug iš esmės redaguotinų straipsnelių – aiškiai matyti anglų kalbos įtaka, pvz., 18 p. Žvalgybos informacijos rinkimas regimojo stebėjimo ore būdu arba orlaivių prietaisais (turėtų būti: žvalgybos duomenų rinkimas iš oro vizualiai arba orlaivių prietaisais). ...Šiame žodyne užsimota pateikti lygiai tiek pat lietuviškų terminų, kiek jų yra anglišku, nors tai visiškai nerealaus dalykas. Laikomasi dviejų klaidingų tendencijų: pirma, kai kurie angliški terminai pateikiami sinonimiškai, todėl ir lietuviškai visiškai be reikalo stengiamasi kurti sinonimus (pvz., 5 p. ir 319 p. absolute altimeter / terrain clearance indicator). Antra, kai kurie angliški terminai yra daugiareikšmiai, o tai rodo, kad kai kurias reikšmes teks versti skirtingais terminais (pvz., 330 p. unit 1. Karinis dalinys / padalinys. 2. Ekipuotės komplektas – čia ypač pamokomi gali būti prancūzų terminai, kurie visiškai nesilygiuoja į anglų terminiją).“ Toliau rašte buvo išdėstyti žodyno trūkumai ir kai kurios abejotinos vietos. Pvz., 5 p. traversu, nutraukti ir t. t. Yra nemažai terminų, reiškiamų veiksmažodžiais arba daiktavardžiais ne vardininko linksniu. Šiaip didžiąją

193 VLKK 2002 12 02 raštas Nr. 6-251-(6.1) *Dėl NATO terminų žodyno antrojo leidimo*.

terminijos dalį sudaro daiktavardžiai, nes savo esme terminas yra sąvokos pavadinimas. Todėl ten, kur įmanoma, reikėtų vengti terminų veiksmažodžių ir daiktavardžių ne vardininko forma. Vadinasi, neturėtų būti jokių keblumų traversu pakeisti į traversas. Suprantama, kad karyboje labai svarbų vaidmenį atlieka komandos, kurios dažniausiai reiškiamos ne daiktavardžiais, o tam tikromis veiksmažodžio formomis. Tokiu atveju galima antraštinius žodžius palikti veiksmažodžius, tačiau reikėtų labai aiškios nuorodos, kad tai komanda. Terminų sinonimija apskritai yra terminijos trūkumas, todėl nėra jokio reikalo angliškos terminijos trūkumus perkelti į lietuvišką terminiją, todėl, pvz., absolute altimeter ir terrain clearance indicator abu šiuos terminus reikėtų versti vienodai (kaip daro prancūzai) – abso-liutusias aukščiamatis.“ Kaip vienas iš trūkumų buvo pažymėtas masinio naikinimo ginklų terminų vartojimas. Recenzentas rašė: „radioaktyvioji medžiaga – ar nereikėtų visus šios srities terminus derinti su E. S. Kisino veikalais, juoba kad jie ir Kalbos komisijoje apsvartyti“. Bendro pobūdžio pastabose buvo išnagrinėta daugiau kaip 50 terminų, nurodant jų trūkumus ir klaidas. VLKK raštas turėjo 34 puslapių priedą, kuriame buvo nurodyti žodyno terminų apibrėžčių netikslumai, jų pataisos ir kiti pastebėjimai.

J. Norgėlos raštas Valstybinei lietuvių kalbos komisijai *Dėl NATO terminų žodyno trečiojo leidimo rengimo problemų*¹⁹⁴

„Norėtume trumpai apžvelgti esmines problemas, su kuriomis susidūrėme rengdami šio žodyno vertimą.

1. Kadangi pateiktas VLKK žodynas yra darbinis, ir tai ne galutinis jo variantas, nebuvo rengiamos terminų rodyklės, kurios bus ne tik lietuvių, bet ir anglų bei prancūzų kalbomis.

2. Anglų kalbos įtakos neišvengsime, nes redakcinė kolegija ne kūrė, o vertė angliškus terminus į lietuvių kalbą. Kadangi tai ne laisvas meninis vertimas, o norminio akto vertimas, buvo griežtai vadovaujama atvirkštinio vertimo tikslumo principu. Visiškai to pasiekti nepasisekė, nes angliški terminai ir daugelis žodžių yra daugiareikšmiai, o parinkus tinkamesnį lietuvišką atitikmenį atvirkštinis vertimas nesutampa su anglišku originalu, pvz., kaip būsime suprasti kitų kolegų, jeigu vietoje *akustinės grandinės* pasakytume *elektrinė grandinė*? Fizikos specialistui nebūtų problemų išdėstyti akustikos teoriją, bet tai yra bendro pobūdžio ir plačios paskirties žodynas, kad tarptautinių operacijų metu skirtingų valstybių kariai suprastų vienas kitą. Todėl ir šio termino aprašymas originale yra pats primityviausias nesilaikant enciklopedinių žodynų sudarymo taisyklių. Kadangi tai yra norminio dokumento vertimas, redakcinė kolegija nei didino, nei mažino originale pateiktų terminų skaičiaus.

3. Redakcinė kolegija nemano, kad tikslinga atsižvelgti tik į prancūzų kalbą. Prancūzų kalboje karinė terminija išplėtota ne mažiau nei anglų, ko negalime pasakyti apie lietuvių kalbą. Gyvenimas parodys praktinę šio leidinio terminų vartojimo vertę. Dabartiniu metu mūsų svarbiausias uždavinys – kiek įmanoma mažiau leisti ka-

194 J. Norgėlos asmeninis archyvas. 2003 07 22 raštas Valstybinei lietuvių kalbos komisijai *Dėl NATO terminų žodyno trečiojo leidimo rengimo problemų*.

rinėje terminijoje įsivertinti svetimiams žodžiams, kad išlaikytumėme gimtosios kalbos švarumą ir taisyklingumą. Be to, rengiant šį žodyną buvo naudojamos ne tik Lietuvoje išleistais žodynais, enciklopedijomis, žinytais, bet ir anglų–rusų, prancūzų–lietuvių ir vokiečių–anglų kariniais žodynais.

4. 8 psl. žodžio *actuator* vertimas į lietuvių kalbą – *pavara* – KOP aviacijos inžinierių pripažintas kaip atitinkantis ir pavadinimą, ir savo paskirtį mechanizmo apibūdinimas, todėl, nors šis žodis mechanikoje vartojamas gana plačiai, sugalvoti kitą naujadarą netikslinga, kitaip teks labai daug ką keisti, pradedant nuo ratų, vairų, sparnų ir kitų dalių pavadinimų.

5. 10 psl. termino *advanced fleet anchorage* vertimas į lietuvių kalbą – *priešakinė laivyno inkarvietė*, KJP specialistų suprantama ir vartojama kaip saugi laivų stovėjimo vieta nuleidus inkarą. Tokios stovėjimo vietos gali būti išdėstytos ir vadinamos įvairiai, pvz., *pagrindinė, atsarginė, avarinė inkarvietė*, todėl jokių būdu negalima apsieiti be stovėjimo vietos patikslinimo.

6. 13 psl. termino *afterburning* vertimas į lietuvių kalbą *traukos forsavimas* duotas būtent toks, koks yra pateiktas originale ir su tuo reikia sutikti, o neišradinėti kitų lietuviškų terminų, kurių niekas, išskyrus rengėjus, nesupras. Dar kartą akcentuojame, kad tai yra vertimas, o ne naujas enciklopedinis žodynas.

7. 15 psl. terminas *air defence* pažodžiui verčiama *oro gynyba*, tačiau įsigilinus į fizinę tokio termino reikšmę, kokį *orą* ir koku tikslu turėtų ginti Lietuvos *oro gynybos* karinių vienetų kariai, pasikonsultavus su KOP specialistais, buvo nuspręsta vartoti terminą *oro erdvės gynyba*.

8. 16 psl. termino *air interception* yra dvi vertimo versijos – 1. *perėmimas* 2. *atkirtimas, užkirtimas, užtvara*. Žodis *intercept* yra verčiamas kaip *gaudomasis lėktuvas*, tačiau tokia gaudynių sąvoka daro daugiau painiavos nei aiškumo, kas gaudomas ir kas ką gaudo. Todėl redakcinė kolegija siūlo šį terminą versti *perėmimas*.

9. 17 psl. terminas *transportavimo oru karininkas*. Šnekamojoje

anglų kalboje žodis *officer* vartojamas gana plačiai, tai gali būti pareigūnas, valdininkas, tarnautojas ir kitaip, tačiau karinėje aplinkoje niekas seržanto nepavadins karininku.

10. 25 psl. terminą *aircraft store* pirmame leidinyje buvo siūloma versti *orlaivio pakaba*, ir, manytume, kad tai būtų tinkamesnis variantas nei *kronšteinas* ar *pilonas*.

11. 26 psl. yra terminas *airmobile forces*, kuris išverstas kaip *aeromobiliosios pajėgos*. Vertinant, kuo skiriasi ar ką turi bendro aeromobiliosios ir oro desanto pajėgos, reikia pasakyti, jog iš esmės tai pajėgos, kurios vykdo labai panašius uždavinius, tačiau pagrindinis skirtumas yra tas, kad oro desanto pajėgos operacijos rajone gali būti desantuotos su parašiuotais, nusileidžiant lėktuvams arba kombinuotu būdu, o aeromobiliosios pajėgos joms skirtus uždavinius gali atlikti tik nuskraidintos lėktuvais į skirtą rajoną ir ten išsodintos. Sausumos pajėgų karių niekas neruošia šokinėti su parašiuotais. Juo labiau kad oro desanto pajėgos vadinamos *airborne (paratroop)*.

12. Siūlome tokią terminų, susijusių su šaudmenų rūšimis, skirstymo sistemą: 53 psl. *binary – dvinaris*, 214 psl. – *multi – daugianaris*, 289 psl. – *semi-fixed – pusiau sujungtas*.

Yra ir daugiau ginčytinų bei negalutinių vertimo versijų. Todėl mes labai tikimės sulaukti paramos ir konsultacijų dėl šio leidinio. Pavyzdžiui, kaip geriau vartoti sąvokas *operacinis* ar *operatyvinis valdymas (operational command)*, *pratybos* ar *mokymai*, *manevrai (exercices)* ir t. t. Atsiras ir daugiau karinių terminų, apie kuriuos būtų tikslinga dar kartą pakalbėti filologams ir karo specialistams, kai Kalbos komisija susipažins su teikiama antrąja žodyno redakcija.

Teikiame Valstybinei lietuvių kalbos komisijai įvertinti „NATO terminų žodyno“ trečiojo pataisyto leidimo projektą.“

„Karybos enciklopedinio žodyno“ pateikimas VLKK Terminologijos pakomisei¹⁹⁵

KEŽ pataisytas pagal konkrečius recenzijos skyrių *Terminija ir norminimas* bei *Daryba, gramatika, kirčiavimas* nurodymus, t. p. pagal bendruosius nurodymus ir papildomą (150 psl.) recenziją.

Perrašyta **Pratarmė** ir Žodyno sandara (dabar – *Paaiškinimai*). Visos žodyninės pažymos, t. p. ir vartosenos srities, pateiktos paprastai (ne skliausteliuose), vartosenos sritys nurodomos tik santrumpomis. Panaikintos nelietuviškos santrumpos, išskyrus jau prigijusių ir plačiai vartojamą NATO. Patikslintas abėcėlinis terminų rikiavimas. Antraštėse panaikintos sudėtinės sąvokos, reiškiamos vienuarūšėmis junginio dalimis.

Panaikinti visi homonimai.

Sutvarkytos skirtingos terminų reikšmės, žymiai sumažintas terminų reikšmių skaičius. Išmesti „integruotieji straipsniai“.

Paaiškinimuose nurodyta, kaip sudaromi straipsniai. Sudaryti ten, kur nebuvo, lizdiniai straipsniai. Rūšiniai terminai pateikiami polizdžiuose, porūšiniai – popolizdžiuose. Likviduoti straipsniai, kuriuose rūšiniai terminai pateikiami be polizdžių. Visi rūšiniai terminai pateikiami su kitakalbais atitikmenimis. Polizdžiai sudaryti tik iš rūšinių terminų. Giminių straipsnių aiškinime vardijami rūšiniai terminai, kai pateikiama jų klasifikacija pagal tam tikrus požymius.

Suvienodintas sinonimų pateikimas. Atsisakyta pateikimo skliausteliuose. Visi sinonimai turi nuorodas. Tie sinonimai, kurie turi skirtingus angliškuosius ir rusiškuosius atitikmenis, pateikiami atskirai su savaisiais atitikmenimis. Žymiai sumažintas sinonimų skaičius.

195 E. Kisino asmeninis archyvas. 2006 04 14 redaktorių kolegijos pataisyto „Karybos enciklopedinio žodyno“ pateikimas VLKK Terminologijos pakomisei.

Peržiūrėtas skliaustų vartojimas KEŽ. Lenktiniuose skliaustuose liko keli antonimai, pvz., *baterijos šaudymas iš dešinės (iš kairės)*; *artimoji (tolimoji) sieksnio riba*; *ugnies paleidimo (nutraukimo) riba*.

Sinonimija ir norminimas

Panaikinti sinonimai su tikslinamuoju pažyminiu (pvz., *karo, kariinis, kovos, artilerijos* ir pan.) ten, kur jie yra nererikalingi.

Dėl pažyminio *jūrų (mazgas)*. Technikos enciklopedijos I tome pateikiamas greičio vienetas *mazgas* be pažyminio *jūrų*, p. 655, todėl autoriai ir nevartojo šio pažyminio.

Atskirti abejotini sinonimai, tokie kaip *potvarkis* ir *nurodymas, pasiuntinys* ir *tarpininkas* ir kt. Žymiai sumažintas sinonimų skaičius.

Akselbantas ir *perpetė* yra skirtingi dalykai, todėl jie pateikti atskirai.

Atsisakyta kai kurių tarptautinių sinonimų, pvz., *defilė, futštokas* (nors pastarasis aiškinamas Tarptautinių žodžių žodyne, 2001), *intervalas* ir kt.

Sujungti sinonimai *judrumas* ir *mobilumas*.

Tūtos išmetiklis pakeistas *išmetikliu*. *Išmetiklis* tiksliau atspindi kalbamąjį procesą, kuriame svarbiausias veiksmas yra tūtos išmetimas iš vamzdžio kameros, o ne jos ištraukimas (tai dalis proceso).

Atsisakyta šurfo ir kt. tarptautinių terminų, įvardijančių požeminius kasinius. Pirma, čia ne kalnakasyba ir mums pakanka vieno termino. Antra, įkasa gerai apibūdina „dirbtinį cilindrinį įdubimą ... grunte ... sprogdinimo užtaisams patalpinti ...“.

Pateikiant sinonimus atsisakyta griežtojo *ntk*.

Terminija ir norminimas

Dėl pagrindinių ir daugiareikšmių KEŽ terminų – *armija, kariuomenė, ginkluotosios pajėgos* ir *pajėgos*.

Pirma, terminas *armija* paliktas tiksliai viena jo reikšme – „operatyvinis junginys, didesnis už korpusą, tačiau mažesnis už armijų grupę“, nors kai kuriais atvejais šis terminas tapatinamas su kariuome-

ne: *Raudonoji armija, Kinijos liaudies išsivadavimo armija, Армия людова, Армия краева, Арму (JAV sausumos kariuomenė arba sausumos pajėgos).*

Antra, terminų įvairovė atspindi sudėtingą valstybės ginkluotosios organizacijos struktūrą, pvz., Lietuvos Respublikoje yra: Lietuvos kariuomenė, Lietuvos Respublikos ginkluotosios pajėgos (kai karo metu prie kariuomenės prijungiami visi kiti ginkluoti dariniai – pasienio policija, policija, šaulių ginkluotieji dariniai ir kt.); Lietuvos kariuomenę sudaro Sausumos pajėgos, Karinės oro pajėgos ir Karinės jūrų pajėgos, kurių sudėtyje yra smulkesnės pajėgos – pėstininkai, artilerija, inžinerinės, medicinos ir kt. pajėgos. LR Prezidentas yra *ginkluotųjų pajėgų* (o ne kariuomenės) *vadas*. Taip yra ir kitose valstybėse, pvz., JAV ginkluotąsias pajėgas sudaro – *Army, Air Forces, Navy, Marine*; Rusijos – *Ракетные войска стратегического назначения, Сухопутные войска, Военно-воздушные силы и Военно-морской флот*.

Trečia, terminai *ginkluotosios pajėgos, kariuomenė* ir sudedamosios jų dalys – *sausumos pajėgos* ir kitos pajėgos yra įteisinti visuose LR teisiniuose aktuose ir atspindi realią LR ginkluotųjų pajėgų struktūrą, todėl turi būti vartojami ir KEŽ. Suprantama, kad šie terminai yra pataisyti atsižvelgiant į ekspertų pastabas.

Terminai *rezervas* ir *atsarga* yra atskirti tiek, kiek leidžia mūsų šalyje ir kitose šalyse veikiančios teisės aktai, t. y. atskirti karo prievolininkai – atsargos kariai (*rezervas*) ir materialiniai ištekliai (*atsargos*). Pagal LR nacionalinio saugumo pagrindų ir LR krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymus, „kariuomenę sudaro: reguliariosios pajėgos; Savanorių pajėgos; aktyvusis rezervas... Yra dvi rezervo stadijos: tarnyba aktyviajame rezerve ir paskesnis priklausymas individualiam mobilizacijos rezervui“. „Aktyvusis kariuomenės rezervas – kariuomenės rezervo dalis, kurią sudaro *atsargos kariai*...“ „*Atsargos karys* – LR pilietis, atlikęs..., arba išleistas... į *atsargą* ir įrašytas...“. Ir t. t. Todėl KEŽ ir yra: *karys, atsargos karys, atsargos karo prievolininkų parengtys, atsargos*

karo prievolinkų rengimo tvarka, o straipsnyje karo tarnyba rašoma apie atsargos karių karo tarnybą aktyviajame rezerve. Straipsnyje atsargos apibūdinamos kaip „tam tikras ginklų, karo technikos, šaudmenų, degalų, maisto ir kt. karinio turto kiekis, laikomas atsargai GP užnugario sandėliuose, arsenaluose, bazėse, dalinių ir junginių sandėliuose, kovos mašinose“.

Parašyti nauji straipsniai *vežimas* ir *plukdymas*.

Straipsniai *kampis*, *sieksnis*, *sieksniavimas* buvo apsvarstyti Terminologijos pakomisės posėdyje svarstant „Artilerijos enciklopedinį žodyną“. KEŽ sutvarkyta pagal tuomet priimtą sprendimą.

Nuotolinio minavimo mina yra tokia, kuri „mėtoma iš lėktuvų (sraigtasparnių), išsvaidoma kasetiniais reaktyviniais sviediniais (raketomis) ...; nukritusi ant žemės automatiškai keičiasi į kovos padėtį, būna joje tam tikrą laiką ir savaime susinaikina“. Tai yra tokia mina, kuri skiriasi nuo minos, tiesiogiai dedamos į gruntą, vandenį ir pan.

Atsisakyta nuo kompiuterinių tinklų terminų ir jų aprašymo.

KEŽ neatsilieka nuo fizikoje vartojamų sąvokų. Tai išsiaiškinta svarstant „Enciklopedinį apsaugos nuo naikinimo priemonių žodyną“. Visi su *jonizuojančiąja spinduliuote* ir *radiacija* susieti terminai KEŽ parašyti taip, kaip jie atspausdinti VLKK aprobuotame žodyne.

Aiškinimai

Pataisyti, papildyti ir suredaguoti terminų aiškinimai.

Daryba, gramatika, kirčiavimas

Ištaisytos darybos, gramatinės ir kirčiavimo klaidos.

Mūsų nuomone, nereikia vienodinti *sunaudojamosios materialinės priemonės* (medžiagos ar daiktai, kurie sunaudojami veiksmų metu) ir *naudojamosios šaudmenų atsargos* [vežiojamosios (nešiojamosios) šaudmenų atsargos kovos veiksmams aprūpinti]. Pirmosios skiriamos nuo *nesunaudojamųjų materialinių priemonių* [ilgalaikio (daugkartinio) naudojimo materialinės priemonės (inventorius), kurios nesunaudojamos jas vartojant], antrosios – nuo *neliečiamųjų šaudmenų atsargų* [vežiojamosios (nešiojamosios) šaudmenų atsar-

gos, kurios naudojamos tiktai ypatingais atvejais].

Pakeistas *sargybų keitimas* į *sargybos keitimas*, tačiau paliktas *sargybų skirstymas*. Čia kalbama apie vienos arba kelių sargybų skirstymą, priklausomai nuo to, kiek sargybų yra dalinyje, įguloje ir pan.

Nesuvienodinta mikrosistema *tankioji – išretintoji – sleistinė rikiuotė*, nes šie terminai įteisinti Rikiuotės ir karinių ceremonijų statute.

Išvados

1. KEŽ buvo pateiktas baigtas tvarkyti. Rankraštiniai taisymai ir papildymai įrašyti eksperto, kuris pateikė 150 lapų recenziją.

2. Sutvarkytas lizdų sudarymas – visi rūšiniai terminai pateikiami polizdžiais, porūšiniai – popolizdžiais.

3. Panaikinti homonimai.

4. Skirtingi kitakaliai atitikmenys priskirti prie atitinkamų termino reikšmių.

5. Panaikinti vadinamieji integruotieji straipsniai. Sustambintos reikšmės.

6. Rūšiniai terminai aiškinime vardijami ten, kur pateikiama jų klasifikacija pagal tam tikrus požymius.

7. Suvienodintas sinonimų pateikimas. Atsisakyta pateikimo skliausteliuose. Visi sinonimai pateikiami su nuorodomis.

8. Pataisytas kontekstinių sinonimų pateikimas, daugeliu atvejų atsisakyta tikslinamųjų pažyminių.

9. KEŽ iš naujo suredaguotas. Parašyti 356 nauji straipsniai (5,3 aut. lanko), papildyti nauja medžiaga 156 straipsniai (2,8 aut. lanko), sudaryti, recenzuoti ir suredaguoti anglų–lietuvių ir rusų–lietuvių kalbų žodynėliai (16,3 aut. lanko).

Jurgis Norgėla, Eugenijus Kisinas. Išleistas „Enciklopedinis karybos žodynas“¹⁹⁶

Karo akademija 2008 m. rugsėjo mėn. išleido Enciklopedinį karybos žodyną, kurį parengė didelis karo specialistų, mokslininkų ir lietuvių kalbos žinovų kolektyvas.

Šiek tiek faktų ir skaičių. Tarpukario Lietuvoje nebuvo išleista karybos žodynų. Šios srities terminai, kuriuos buvo galima rasti kariniuose leidiniuose, daugiausia buvo vertiniai iš rusų kalbos. Atkurtoje Lietuvos valstybėje 1995 m. lietuvių kalbos specialistas Antanas Smetona parengė „Karybos žodyną“. Tačiau jis šiandien jau neatitinka NATO keliamų reikalavimų. 2001, 2003 ir 2006 metais buvo išleisti trys „NATO terminų aiškinamojo žodyno“ leidimai. Tačiau šis žodynas, kuriame yra tik 3200 terminų, nors ir apima labai daug karybos sričių, skirtas operacinio ir strateginio lygio vienetams ir jame pateiktų terminų tikrai nepakanka didžiausiai būrio ir kuopos lygio vartotojų grupei. Trečiasis NATO terminų žodyno leidimas turėjo įtakos rengiant „Enciklopedinį karybos žodyną“, kadangi Valstybinė lietuvių kalbos komisija, apčiuodama jame pateiktus terminus, turėjo patikrinti, ar šiuose žodynuose tie patys terminai nėra skirtingai aiškinami. Tai buvo ilgas ir sudėtingas darbas.

1998 m. Valstybinė lietuvių kalbos komisija inicijavo ir finansavo naujo žodyno rengimą (faktiškai pagal LKA vadovybės paraišką VLKK 1999 m. sudarė sutartį su Akademija ir skyrė lėšų žodynui rengti, *aut.*). Taigi dabartinis „Enciklopedinis karybos žodynas“ buvo rengiamas 10 metų. Žodyno straipsnius rengė 9 Lietuvos karo akademijos mokslininkai ir pedagogai (Petras Algirdas Čiočys,

196 Norgėla J., Kisinas E. Išleistas „Enciklopedinis karybos žodynas“, *Kariūnas*, 2008, Nr. 3. p. 39.

Jurgis Janukevičius, Edvardas Jasiulionis, Eugenijus Simonas Kisinas, Robertas Kopūstas, Robertas Lapinskas, Jurgis Norgėla, Aleksandras Venckus ir Pranas Žarys), recenzavo 19 visų kariuomenės rūšių, Lietuvos karo akademijos, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos ekspertų. Jo rengimą organizavo redaktorių kolegija: vyriausiasis redaktorius ats. gen. Zenonas Kulys, atsakingasis ir mokslinis redaktorius dim. plk. Eugenijus Kisinas ir redaktorius dr. Vytautas Tininis.

Redaktorių kolegija ir autorių kolektyvas pabandė parengti „Enciklopedinį karybos žodyną“, kuris atitiktų NATO reikalavimus, šiuolaikinių karybos mokslo ir karo technikos lygį.

Žodyne pateikti NATO kariuomenėse dažniausiai vartojami bendrosios valstybės karinės organizacijos, ginkluotųjų pajėgų ir jų rūšių, karinių valdymų struktūrų, kariuomenės komplektavimo ir karo tarnybos, karinių vienetų (junginių, dalinių ir padalinių) struktūros, taktikos, ginkluotės ir karo technikos, valdymo ir aprūpinimo, kovinės paramos, kovinio rengimo, taip pat karinio administravimo ir karo teisės, tarptautinės humanitarinės teisės, kitų mokslo ir technikos sričių, glaudžiai susijusių su karyba, terminai. Iš viso jame yra daugiau kaip 8 000 terminų. Kadangi žodynas yra enciklopedinis, daugelyje straipsnių pateikta šiek tiek ir istorinės medžiagos, nors jos reikėtų kur kas daugiau, tačiau dėl to padidėtų ir taip nemaža žodyno apimtis. Gaila, kad žodyne nėra žemėlapių, kovos veiksmų ir operacijų schemų, technikos ir ginkluotės bei karinės įrangos pavyzdžių, nuotraukų, todėl tikimės, kad jaunesni kolegos iš vyresniosios kartos drąsiai perims karybos terminų bazės kūrimo darbą, toliau tobulins ir grynins lietuvių kalbą.

Ar žodyno rengėjams pavyko įgyvendinti numatytus tikslus, spręs skaitytojai. Tačiau dėl nepaprastai mažo tiražo (115 egz. skirta krašto apsaugos sistemai, 80 egz., išleistų Valstybinės lietuvių kalbos komisijos lėšomis, – viešosioms bibliotekoms) daugelis jų negalės nuodugniai susipažinti su žodyno turiniu, o tuo labiau juo kasdien praktiškai naudotis.

**„Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinio žodyno“
pateikimas VLKK svarstyti ir aprobuoti¹⁹⁷**

Taisant Žodyną atsižvelgiau beveik į visas ekspertų pastabas, tačiau yra kelios, su kuriomis negaliu sutikti, nes jos prieštarauja veikiantiems naujausiems Lietuvos Respublikos įstatymams ir kitiems norminiams dokumentams.

1. Ekspertai, kitaip nei parašyta įstatymuose, supranta saugos, apsaugos ir saugumo sąvokas.

Teigiama, kad „Branduolinę saugą reikėtų suprasti kaip „branduolinių objektų saugumą“ (saugos inspekcija, saugos reikalavimai ir kt.).“

Tuo tarpu Lietuvos higienos norma HN 73-1997 „Pagrindinės radiacinės saugos normos“: „Radiacinis saugumas – fizinių, techninių priemonių visuma, užtikrinanti jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinių saugumą vežimo, saugojimo, naudojimo, remonto ir kitais atvejais.“

Lietuvos Respublikos **radiacinės saugos** įstatymas (1999 m. sausio 12 d. Nr. VIII-1019): „Radiacinė sauga – visuma teisinių, techninių, technologinių, statybos, higienos bei darbų saugos, aplinkos apsaugos normų ir taisyklių bei priemonių, kuriomis užtikrinama žmonių ir aplinkos apsauga nuo žalingo jonizuojančiosios spinduliuotės poveikio.“

HN 73-1997: „Radiacinė sauga – technikos, technologijos, statybos, higienos bei darbų saugos, aplinkos apsaugos normų bei taisyklių visuma, užtikrinanti žmonių ir aplinkos apsaugą nuo žalingo jonizuojančiosios spinduliuotės poveikio.“

Taigi turime Radiacinės saugos įstatymą, Pagrindines radiacinės

197 E. Kisino asmeninis archyvas. E. S. Kisino *Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinio žodyno* pateikimas VLKK svarstyti ir aprobuoti, 2001 01 16.

saugos normas ir norime radiacinės saugos sąvoką keisti į radiacinio saugumo arba radiacinės apsaugos sąvokas.

Pažvelkime į senesnę (nors ir veikiančią) LR branduolinės energijos įstatymą (1996 11 14 Nr. I-1613): „Radiacinė apsauga – teisės, technikos, technologijos, statybos, higienos normų, taisyklių bei priemonių visuma, garantuojanti žmonių ir gamtinės aplinkos apsaugą nuo branduolinės žalos.“

Kaip matome, įstatymų leidėjas per trejus metus pakeitė sąvoką „radiacinė apsauga“ į „radiacinė sauga“.

Todėl dabar galima pasielgti trejopai:

a) palikti Žodyne taip, kaip parašyta veikiančiuose (naujausiuose) valstybės norminiuose aktuose;

b) keisti Žodyne „saugos sąvoką“ taip, kaip siūlo ekspertai, kartu keičiant ir LR įstatymus (tai sunkiai įsivaizduojama);

c) keisti Žodyne „saugos sąvoką“ taip kaip siūlo ekspertai, paliekant „ramybėje“ įstatymus ir kitus norminius aktus. Šiuo atveju Žodyno, kaip „pretenduojančio į terminų norminamąją funkciją“ (*ekspertai*), reikšmė būtų sumenkinta, nes susikalbėti tais pačiais klausimais būtų neįmanoma – specialistai greičiausiai vartotų oficialiuose dokumentuose vartojamas sąvokas.

Panašiai kaip „radiacinė sauga“ vartojamas terminas „civilinė sauga“ (LR civilinės saugos įstatymas 1998 m. gruodžio 15 d. Nr. VIII-971). Angliškas civilinės saugos atitikmuo – civil protection.

Taip pat mes verčiame terminą NBC protection – RChB sauga.

Taigi turime visą terminų sistemą, suderintą su LR įstatymais ir NATO standartais: civilinė sauga, radiacinė sauga, cheminė sauga, biologinė sauga, radiologinė sauga, epideminė sauga, RChB sauga.

Kaip su šiais terminais pasielgti – spręsti Valstybinei lietuvių kalbos komisijai. Ir ekspertas siūlo šiuos terminus apsvarstyti Terminologijos pakomisėje. Mes šį siūlymą palaikome.

2. Sekdamas tokia pačia logika nekeičiau ir kai kurių kitų terminų:

„situacija“ (ekstremalioji situacija, radiacinė situacija, cheminė situacija, biologinė situacija, epideminė situacija, kovos situacija ir

pan.) į „padėtis“. LR civilinės saugos įstatymas: „ekstremali (-oji) situacija – padėtis, kuri atsiranda dėl gamtinio, techninio, ekologinio ar socialinio pobūdžio priešasčių ar karo veiksmų ir sąlygoja staigų bei didelį pavojų žmonių gyvybei ar sveikatai, turtui, gamtai arba žmonių žūtį, sužalojimą ar turtinius nuostolius“.

„išankstinė parengtis“ (radiacinės avarijos pirmoji būklė) – taip yra Ignalinos AE veiksmų plane, suderintame su TATENA ir kt. tarptautinėmis organizacijomis.

„radiacinės (cheminės) saugos užduotys“ / radiological protection missions, задания радиационной защиты – užduotys, kurių atlikimas turi užtikrinti žmonių apsaugą nuo jonizuojančiosios spinduliuotės poveikio“.

„aviacijos bomba“, nes, be aviacijos bombų, dar yra ir kitos, pvz., „giluminė bomba“.

„branduolinio sprogimo grybo“ terminą niekas nekeičia naujažodžiu „vandens kupolas“; tai visiškai skirtingos sąvokos – „grybas“ susidaro paviršinio branduolinio sprogimo metu, o „vandens stulpas“ – povandeninio. Jie ir iš išorės nepanašūs, nekaltant apie fizikinius skirtumus.

„cheminė kontrolė“ („radiacinė kontrolė“) yra platesnė sąvoka nei „cheminis stebėjimas“; juolab kad vartojami abu terminai (tik skirtinga prasme).

MeV (eV – pagrindinis energijos vienetas branduolio fizikoje, o priesaga „M“ reiškia *mega* – milijonas) – milijonas elektronvoltų (G. Miakiševas, B. Buchovcevas. Fizika. Vadovėlis XII klasei. – K., 1993, P. 243-244).

Cheminės taršos zona apibūdinama ilgiu ir „plotu“ (ne plotis, o „plotas = ilgis x plotis“).

Termino „Civilinės saugos departamentas“ aiškinimas pažodžiui nurašytas iš LR civilinės saugos įstatymo 10 straipsnio.

„šaunamasis užtaisas“ – iš tikro tai į tūtą arba į krepšėlį (kartūžą) supiltas parakas. Tai aš puikiai žinau (ne tik iš knygų) kaip tikras artilerininkas. Skaityk „Военный энциклопедический словарь. –

M., 1986, c. 268“.

„ginklas, kuriame (= *kuriuo*) galima keisti NP lėkimo trajektoriją“. Ne *kuriuo*, t. y. ginklu, o *kuriame*, t. y. ginkle galima keisti NP (pvz., raketos) skriejimo trajektoriją.

„globalinis karas“ (ne *globalusis*) – DLKŽ.

„jonizuojančioji spinduliuotė“ – patinka mums ar nepatinka šis terminas įteisintas (gal ir geriau buvo „radiacija“, bet taip jau yra). Čia jau reikėjo susitarti fizikams, lituanistams, įstatymų ir standartų leidėjams.

„stichinis reiškiny“ (taip LR civilinės saugos įstatyme) – pavartojau kaip sinonimą: gaivalinis reiškiny, stichinis reiškiny.

„priešgaisrinė sauga“ ar „priešgaisrinė apsauga“?

„radiacinės apsaugos veikmuo“, „radiacinės apsaugos veikmens priemonės“ – taip Radiacinės saugos normose.

„profesinė apšvita“ (ne darbuotojų) – taip Radiacinės saugos normose.

„radioaktyviųjų atliekų laidojimas“ – taip įstatymuose.

„epicentras“ – Žemės paviršiaus vieta, po kuria ar virš kurios vyksta tam tikras reiškiny. Sprogimo e. – DLKŽ.

„svorinis audinių jautrio daugiklis“, „svorinis jonizuojančiosios spinduliuotės daugiklis“ – taip Radiacinės saugos normose.

„Tarptautinė AE avarių skalė. 1 ir 2 lygis“ – taip parašyta TATENOS dokumentuose.

„Artillerijos enciklopedinio žodyno“ pateikimas VLKK Terminologijos pakomisei¹⁹⁸

„<...> Nuoširdžiai dėkoju už Komisijos ekspertų pastabas ir pasiūlymus. Gerbdamas aukščiausiosios kvalifikacijos specialistų nuomonę, nedrįsčiau diskutuoti dėl žodyno sandaros, terminų, jų gramatikos ir kitų kalbos dalykų.

Tačiau yra keli specialieji dalykai, kuriuos skirtingai aiškina ekspertai ir autoriai. Skirtybės turbūt atsirado todėl, kad vartojami skirtingi šaltiniai.

1. Artilerija.

Ekspertai teigia, kad „*artilerija* 1. „šaunamieji ginklai <...> – šautuvai, karabinai, pistoletai, revolveriai, automatai, kulkosvaidžiai, granatsvaidžiai; kolektyviniai (kitais Δ pabūklai), <...>“ LTE I, 1. „šaunamieji ginklai ir priemonės jiems naudoti“, 3. „karo mokslas, tiriantis šaunamųjų ginklų sandarą, savybes ir panaudojimą“ TŽŽ (1985, 2001).

Čia pateikti šaltiniai remiasi Большая советская энциклопедия (1950, 1964) teiginiais, kurie skiriasi nuo ankstesnių ir vėlesnių teiginių:

„Еще до изобретения пороха выражение А. обнимало собой все роды метательных и стенобитных машин, с их прислугою. Затем название это перенесено было исключительно на огнестрельные орудия. В настоящее время (1890, *KE*) под словом А. подразумевается особый род оружия, который, совместно с пехотой и конницею, составляет боевую часть войск и назначение коего состоит в действии из разного рода артиллерийских орудий“ (Энциклопедический словарь, С.-Петербургъ, 1890).

198 E. Kisino asmeninis archyvas. E. Kisino pataisyto *Artillerijos enciklopedinio žodyno* pateikimas VLKK Terminologijos pakomisei, 2003 08 11.

„Артиллерия, 2) вид оружия (вооружения); 3) система науч. знаний об устройстве, свойствах и способах боевого применения арт. вооружения. <...> А. Как вид оружия включает орудия артиллерийские со средствами их передвижения, боеприпасы к ним... В (сухопутных войсках) РФ к А. принято относить и реакт. системы залпового огня“ (Военный энциклопедический словарь, 2001).

„artillery, in military science, crew-served big guns, howitzers, or mortars having a calibre greater than of small arms, or infantry weapons. Rocket launchers are also commonly categorized as artillery, since rockets perform much the same functions as artillery projectiles...“ (The New Encyclopedia Britannica, Volume 1, 1998, 606).

„artilnerija <...>: 1. Ginklų rūšis: patrankos, haubicos, minosvaidžiai, prieštankinių valdomųjų raketų kompleksai ir reaktyvinės salvinės ugnies sistemos...“ (Visuotinė lietuvių enciklopedija, I t., 2002, 52).

„artilnerija <...>: 1. Šaunamieji pabūklai, jų kompleksai ir priemonės jiems panaudoti... Šaunamieji pabūklai ir jų kompleksai: *minosvaidžiai, patrankos, haubicos, <...> reaktyvinė artilnerija*... 2. Karo mokslo šaka, tirianti šaunamųjų pabūklų sandarą, savybes ir jų naudojimą kovoje“ (Technikos enciklopedija, I t., 2000, 138).

„artilnerija <...>: 1. viena kariuomenės rūšių, kurios pagrindiniai ginklai yra pabūklai, minosvaidžiai ir reaktyvinės ~os įrenginiai; 3. Karo mokslas, tiriantis pabūklų sandarą, savybes ir panaudojimą“ (V. Vaitkevičiūtė, Tarptautinių žodžių žodynas, 2001, 102).

Atsižvelgdamas į tai ir į ekspertų pastabas parašiau, kad „ARTILERIJA – 2. ginklų rūšis: pabūklai (haubicos, patrankos, minosvaidžiai ir kt.) ir jų judėjimo priemonės; šaudmenys; kovinio aprūpinimo (ugnies valdymo, žvalgybos, šaudymo aprūpinimo) priemonės. Rusijos ir kt. NVS šalių sausumos pajėgose artilerijai t. p. priklauso reaktyvinės salvinės ugnies sistemos ir prieštankinių valdomųjų raketų kompleksai; 3. Karo mokslo šaka, tirianti šaunamųjų pabūklų sandarą, savybes ir naudojimą“ (AEŽ, 14–17). Istorinėje

straipsnio dalyje nurodyta, kad „žodis Δ ... (nuo XVI a.) prigijo kaip bendras šaunamųjų ginklų pavadinimas, tačiau šių laikų karyboje „artilerija yra tikrai šaunamųjų ginklų sudedamoji dalis“.

Nesureikšminčiau ekspertų minimų *bombardų*. Jas paminėjau tik todėl, kad VLE I (138) straipsnyje „artilerija“ klaidingai rašoma, kad Kęstutis atgabeno patrankų (jų dar nebuvo). Bombardos pakankamai aprašytos straipsnyje „bombarda“. T. p. yra straipsnis „artilėrinė granata“; papildomai įterpiau straipsnius „bomba“ ir „granata“.

2. Raketų skyrimas prie artilerijos

Raketos neskiriamos prie artilerijos. Tai Technikos enciklopedijos I tome prie artilerijos (šaunamųjų pabūklų) priskyrė raketų kompleksus. Prie artilerijos priskiriami raketiniai (reaktyviniai) leidimo įrenginiai (rocket launchers – The New Encyclopedia Britannica, V. I.), RF SP – prieštankinių valdomųjų raketų kompleksai ir reaktyvinės salvinės ugnies sistemos.

3. Ar gerai *reaktyvinė artilerija*?

rocket – ne tik raketa:

„**rocket** 1 raketa 2 raketinis variklis 3 reaktyvinis sviedinys 4 *attr* raketinis, reaktyvinis; ~ airplane reaktyvinis lėktuvas“ (Didysis anglų-lietuvių kalbų žodynas, 1998).

Ar tikrai tikrai rusybės?

reaktyvinis granatsvaidis – rocket grenade launcher – реактивный гранатомет. Reaktyvinių granatsvaidžių pirmtaku buvo vokiškasis *faustpatronas* (*panzerfaust*). Skaitome *Meyers neues lexikon, Band 10, 1974*: „Panzerbuchse: Spezialwaffe zur Panzerbekämpfung durch nur einen Mann; *reaktive P.*“ „Panzerfaust: ... reaktive ↑ *Panzerbuchse*“.

Granata, granatsvaidis, sviedinys negali būti raketiniai. Raketinė granata? Raketinis granatsvaidis? Raketa ir granata jau yra šaudmuo. Galima kalbėti apie granatą su reaktyviu varikliu (= reaktyvinę granatą), kuris suteikia granatai reaktyvinį judėjimą. Todėl ir granatsvaidis, šaudantis reaktyvinėmis granatomis, yra reaktyvinis (o ne raketinis) granatsvaidis.

Panašiai ir sviediniai, kurie yra trejopi:

a. paprastieji arba aktyvieji, kuriems pradinę greitį suteikia šau-namojo užtaiso dujos pabūklo vamzdyje;

b. aktyvieji reaktyviniai – sviediniai, kuriems papildomą greitį suteikia jau sviedinio lėkimo trajektorijoje įsijungiantis reaktyvinis variklis;

c. reaktyviniai – sviediniai, kuriems pradinę greitį suteikia reaktyvinis variklis.

Sviediniai negali būti raketiniai (= raketos). Tai suprato rusai, kurie anksčiau vadintą ПТУРС (противотанковый управляемый реактивный снаряд) pavadino raketa – ПТУР (противотанковая управляемая ракета).

Istoriškai. Reaktyvinė artilerija buvo sukurta SSRS 4 d-mečio pab., kai jokių kovinių raketų dar nebuvo. Pirmosios raketos (Fau-1, Fau-2) atsirado Vokietijoje II pasaulinio karo pabaigoje.

Reaktyvinė artilerija (RA) ir raketos kūrėsi ir tobulėjo lygiagrečiai. RA sviediniai (dabar kai kur – nevaldomosios raketos) dėl didelės sklaidos buvo ir liko naudojami dideliems taikiniams naikinti salvine didelės galios ugnimi, buvo didinamas leidimo įrenginių kreipiklių skaičius (Rusijos „Prima“ – net 50), šaudymo nuotolis ir sviedinių kalibras (masė). Pirmosios raketos buvo netaiklios, jos buvo skirtos branduoliniams užtaisams nešti. Ir tik ištobulėjus valdomosioms raketoms (taiklumas jau siekia kelis metrus), jos buvo pradėtos naudoti su paprastaisiais šaudmenimis. Nevaldomosios raketos (reaktyviniai sviediniai) naudojamos ten, kur nereikia didelio tikslumo, pvz., nuotoliniam vietovės minavimui arba dideliems taikiniams naikinti.

Šiuolaikinėje ginkluotėje yra raketinis ir reaktyvinis ginklai. Raketinis ginklas – visų rūšių valdomosios ir nevaldomosios raketos. Reaktyvinis ginklas (kaip raketinio ginklo sudedamoji dalis) – reaktyvinės salvinės ugnies sistemos (RSUS, antžeminės, oro ir jūrų). Reaktyvinis ginklas skiriasi nuo raketinio pagal paskirtį, naudojimo principus, sandaros ypatumus.

Faktiškai. Rusijos ir kt. NVS šalių, buvusių Varšuvos sutarties (dabar jau NATO) šalių (Lenkijos, Vengrijos, Čekijos ir kt.) sausumos pajėgose yra reaktyvinės artilerijos divizionai, brigados, kai kur – divizijos. JAV ir kt. NATO šalių ginkluotosiose pajėgose reaktyvinių salvinės ugnies sistemų vienetai yra lauko artilerijos sudėtyje.

Rusijos kariuomenės ginkluotėje yra daug įvairių RSUS: „Grad“ (40 kreipiklių), „Prima“ (50 kreipiklių), „Smerč“ (12 kreipiklių), „Uragan“ (16 kreipiklių). NATO šalyse yra mažiau RSUS tipų ir jų skaičius kariuomenėje kol kas nelabai didelis. Pvz., JAV divizijos sudėtyje nėra RSUS, jos yra lauko artilerijos grupėje. NVS šalyse ši ginkluotė vadinama „reaktyvinė artilerija“. Reaktyvine artilerija ji vadinama Vokietijoje, Lenkijoje, Vengrijoje, Čekijoje, Slovakijoje, Bulgarijoje, Rumunijoje ir kt. neangliškai kalbančiose šalyse.

AEŽ, kaip ir kituose panašiuose žodynuose, rašoma ne tik apie Lietuvos ar NATO šalių ginkluotąsias pajėgas. AEŽ atspindi tai, kas buvo ir yra NATO ir buvo NVS šalių kariuomenėse. Todėl, jeigu NATO šalyse ir nebūtų reaktyvinės artilerijos (nors taip nėra), vis tiek apie ją reikėtų rašyti.

Aš sutinku su ekspertų nuomone, kad geriau būtų rašyti *raketinė artilerija*. Tačiau būtų nekorektiška taip pasielgti šalyje, kurios kariuomenė neturi ir greičiausiai neturės tokios ginkluotės. Reikėtų palaukti, kol taip pasielgs tokią artileriją turinčių valstybių kariuomenės.

Pabrėžčiau, kad kartais labai klaidina angliškieji (tiksliau, amerikietiškieji) terminai. Ryškiausias pavyzdys – *divizionas*. Anglų kalboje nėra žodžio „divizionas“. Nors tradiciškai kiekviena kariuomenės rūšis turi savo karinius vienetus (pėstininkai – kuopas, batalionus; kavalerija – eskadronus; artilerija – baterijas, divizionus ir pan.), JAV kariuomenėje pėstininkų batalionas ir artilerijos divizionas vadinamas vienodai „*battalion*“. Štai mes, beatodairiškai kopijuodami JAV kariuomenės struktūrą ir pan., turime 2001 m. įkurtą „artileryjos batalioną“. O divizionai yra tik Lietuvos karinėse jūrų pajėgose.

4. Kiti dalykai

4.1. Straipsnyje *artilėrijos kovinė parama* rašoma ne apie artilėrijos teikiamą ugnies paramą, o apie kovinę paramą patiems artilėrijos vienetams, kurią sudaro artilėrinė žvalgyba ir kt. *Artilėrinė parama* ir *artilėrijos kovinė parama* – visiškai skirtingi dalykai.

4.2. *Parama ugnimi*. Gal čia reikia 2 terminų? Taip, Rusijoje yra 2 terminai: *parama ugnimi*, *atakos parama ugnimi*. NATO kariuomenėse yra vienas terminas *fire support*. Jeigu daryti (pagal rusus) 2 terminus, tai reikia keisti visus: *rengimas ugnimi* (*atakos rengimas ugnimi*); *artilėrinė parama* (*artilėrinė atakos parama*); *aviacinė parama* (*aviacinė atakos parama*) ir kt.

4.3. *Deviacija* 2. ir 3. Ar nėra *nuokrypis*? Ir 1. (magnetinės rodyklės) yra nuokrypis, bet „ypatingas nuokrypis dėl ypatingų priežasčių“. Taip ir 2., 3. Tai tarptautinis žodis ir nevertėtų jo vartojimo siaurinti (V. Vaitkevičiūtė, TŽŽ, 2001).

4.4. Nematyti prasmės (daugiskaitos): *pabūklų išaudymas*, *pabūklų pradinio greičio nuokrypis*. Čia reikalinga daugiskaita, nes čia išaudomi visi baterijos (diviziono) pabūklai ir nustatomi pabūklų pradinio greičio nuokrypiai nuo pagrindinio baterijos (diviziono) pabūklo.

4.5. *Priešatošliaužiai įtaisai* (= *atošliaužos įtaisai*). Ekspertai klausia, ar tikrai keli įtaisai? Taip, keli. Kiekvienas pabūklas turi *atošliaužos stabdį* (тормоз отката – recoil brake), *grąžinimo stabdį* (тормоз наката – counterrecoil brake) ir *grąžiklį* (накатник – counterrecoil mechanism). Dažniausiai atošliaužos ir grąžinimo stabdžiai sudaro vieną *atošliaužos ir grąžinimo stabdį*, tačiau *pabūklo grąžiklis* – atskiras įtaisas ar mechanizmas.

4.6. *artilėrijos šaudmuo* – *артиллерийский боеприпас*, visi kėturī rūšiniai terminai – не боеприпас, о выстрел (t. y. šūvis!).

выстрел – не tik šūvis, bet ir „выстрел 2. боеприпас для стрельбы из арт. орудия (см. артиллерийский выстрел, минометный выстрел)“.

„артиллерийский выстрел, боеприпас для стр. из арт.

орудия; комплект элементов для одного выстрела: снаряд (мина) с взрывателем, метательный заряд в гильзе или картузе, средство воспламенения заряда и вспомогательные элементы“ (Военный энциклопедический словарь, 2001, ч. I, 103, 383).

4.7. Pastabos paraštėse.

13. **ANTŽEMINIŲ SPROGIMŲ PERSVARA...** преобладание наземных разрывов.

разрыв (взрыв), burst, explosion; воздушный разрыв, air burst.

E. Kisino autorinio testamento ištraukos¹⁹⁹

Darbus baigiau ir dabar jau turime šiuos VLKK aprobuotus karybos žodynus (išvardyti 7 žodynai) ... Taigi mano darbai lyg ir baigti. Dabar eilė LKA pabaigti mano nuveiktus darbus:

2015 m. išleistas „Lietuvių–anglų kalbų karo technikos žodynas“.

2015–2016 išleisti „Anglų–lietuvių kalbų karybos žodyną“, trečiąjį pataisytą leidimą, „Lietuvių–anglų kalbų karybos žodyną“, antrąjį pataisytą leidimą ir papildomai – „Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodyną“, antrąjį pataisytą leidimą (internetinį leidinį). ...

Aš jau sakiau, kad padariau tai, ką galėjau. Bet ne tai, ko norėjau. Mano tikslas buvo ne žodynus rengti, o kažką padaryti, kad Lietuvos kariuomenėje geriau kalbėtų lietuviškai, kad būtų vartojama lietuviška karybos terminija. Šio tikslo nepasiekiau, nes maža turėti žodynus, reikia, kad juos vartotų, kad jie būtų prieinami kiekvienam (net ir nelabai susivokiančiam vartotojui).

Mes negalime priversti kiekvieną karininką skaityti ar vartyti mūsų Žodynus. Bet privalome padaryti taip, kad tie Žodynai būtų kiekvienam, net ir mažai išprususiam, prieinami, kad kiekvienas žinotų apie Karybos žodynus ir laisvai galėtų juos surasti ir naudotis ...

Atiduodu visas savo ir visų mano leidinių autorines teises Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijai. ...

Ir svarbiausia. Man asmeniškai nieko nereikėjo anksčiau ir nieko nereikia dabar. Pakanka ir to, kad Lietuvos kariuomenė pagaliau turės nors lietuviškos karybos ir karo technikos terminijos pagrindus. Todėl aš visus likusius žodynus dovanuju LR krašto apsaugai.

199 E. Kisino asmeninis archyvas. Pirmasis E. Kisino 2015 07 01 laiškas LKA prorektoriumi. E. Kisino autorinis testamentas.

„Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodyno“ pateikimas VLKK svarstyti ir aprobuoti²⁰⁰

Pateikime rašoma: E. Kisino Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodynas pataisytas atsižvelgiant į ekspertų pastabas.

Su keliomis pastabomis dėl terminų lietuviškojo atitikmens keitimo autorius nenorėtų sutikti. Pagrindinė priežastis yra ta, kad pateiktas žinybinis žodynas buvo derinamas su pripažintais (ir aprobuotais) visuotiniais tarptautinių žodžių, fizikos, technikos (t. p. ir automobilių technikos) ir kitais žodynais, naująja Technikos enciklopedija. Nepakeitus šių šaltinių terminų nederėtų keisti šakinių žodynų terminus. Taigi nepakeisti šie terminai:

1. Psl. 12 **aberration** – aberacija – nukrypimas, aberacija (Technikos enciklopedija *TE*, I t., 9 psl.).

2. Psl. 195 **deactivate** – 1 dezaktyvuoti 2 padaryti nekenksmingą (*miną ir pan.*); siūlomas *kar. išformuoti; demobilizuoti* netinka, nes čia ne karo technikos objektas.

3. Psl. 197 **declinator** – deklinatorius; siūlomas *nuokrypio matuoklis* netinka, nes šis prietaisas matuoja konkretaus fizikinio reiškinio (Žemės magnetinio lauko deklinacijos) parametrus (*TE*, I t., 393 psl.).

4. Psl. 358 **interferometer** – interferometras; *trukdžių matuoklis* netinka, nes jo veikimas grindžiamas bangų interferencijos reiškiniu ir nieko bendra su trukdžiais neturi (*TE*, II t., 283 psl.). Terminas neturi ir sinonimo.

5. Psl. 362 **jack** – domkratas – kėliklis. Ne *keltuvas* – įrenginys žmonėms ir kroviniams vertikaliai kelti.

6. Psl. 339 **housing I** – karteris; kapotas – karteris. Капот (rus.) iš

200 E. Kisino asmeninis archyvas. LKA viršininko pataisyto *Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodyno* pateikimas VLKK svarstyti ir aprobuoti, 2012 09 21.

tikro rusiškas žodis, ir jis išbrauktas. **Karteris**, angl. *carter*; pagal išradėjo J. H. Carter pavardę. Terminas sinonimo (bent jau Technikos enciklopedijoje) neturi (*TE*, II t., 416 psl.).

7. Psl. 84 **block II buffer block** – moderatoriaus korpusas; *ap-sauginis gaubtas* netinka. Moderatorius – artilerijos pabūklo atosliaužos stabdžio dalis, kurią sudaro korpusas ... Jokio gaubto čia nėra.

8. Psl. 18 **adapter / adaptor** – ... štucericis... – 1 adapteris, suderintuvas 2 ėmiklis; jungiklis; laikiklis.

9. Psl. 309 **generator amplidyne generator** – amplidinas – elektromašininis stiprintuvas, amplidinas (*TE*, I t., 77 psl.).

10. Psl. 364 **jet economizer jet** – ekonomizaizerio žikleris – ekonomizaizerio čiurkšlės ribotuvas; *taupymo sistemas...* netinka, nes *ekonomizaizeris* – visuotinai priimtas tarptautinis žodis – sudedamoji vidaus degimo variklių karbiuratoriaus dalis (*TE*, I t., 493 psl.).

11. Psl. 402 **machine intrenching machine** – tranšėjinė mašina, grioviakasė; **mobile ditching machine** savaeigė tranšėjinė mašina; **trenching machine** tranšėjinė mašina; norima *tranšėjinė mašina* keisti į *grioviakasė*. Lauko kariuomenė karinėse (ypač gynybos) operacijose kasa (įrengia) tranšėjas, o ne šiaip sau griovius. Todėl šiuo atveju *grioviakasė* gali būti tikrai sinonimu.

12. Psl. 459 **operation tranching operations** – tranšėjiniai darbai – tranšėjų kasimas, griovių kasimas.

13. Psl. 501 **pole II towing pole** – standžioji sankaba – standžioji vilkimo jungtis; ne *vilkimo lynas*, nes t. y. tvirtas metalinis strypas, jungiantis vilkiką ir velkamąją priekabą, pvz., pabūklą.

14. Psl. 185 **cryptanalysis** – dešifravimas; šifro analizė *NATO* – kriptoanalizė; šifro analizė *NATO*; siūloma *kriptoanalizė*. *NATO* terminų žodyną aprobavo VLKK ir netinka išmesti aprobuotus terminus.

VLKK Terminologijos pakomisės posėdžio protokolas²⁰¹

**VALSTYBINĖ LIETUVIŲ KALBOS KOMISIJA
TERMINOLOGIJS PAKOMISĖS POSĖDŽIO
PROTOKOLAS
(IŠRAŠAS)**

2015-03-23 Nr. EP-22

Vilnius

Posėdis įvyko 2015-03-18 (13.00–16.00 val.)

Posėdžio pirmininkė A. Ivanauskienė

Posėdžio sekretorius A. Umbrasas

Dalyvavo: A. Auksoriūtė, Z. Gudžinskas, A. Smilgevičius, R. Stunžinas, P. Zemlevičiūtė (pakomisės nariai); J. Budreikienė (Lietuvos karo akademija); A. Ivanauskienė, G. Kazlauskaitė, A. Marcinkevičienė, A. Umbrasas (sekretoriatas).

Darbotvarkė:

9. E. Kisino „Lietuvių–anglų kalbų karo technikos žodynas“.

SVARSTYTA. E. Kisino „Lietuvių–anglų kalbų karo technikos žodynas“.

Pirmiausia aptarti bendresni sandaros dalykai.

P. Zemlevičiūtė atkreipė dėmesį į nuorodines rodyklytes. Apraše pasakyta, kad rodyklytė yra tiesiog „nuoroda į kitą terminą“, neaišku, kokiais atvejais ji daroma. A. Umbrasas sakė, kad rodyklytė, galimas daiktas, dažnai pavartojama vietoj įprastinės nuorodos žr., t.

201 VLKK Terminologijos pakomisės 2015 03 23 posėdžio protokolas Nr. EP-22. Svarstytas: *Lietuvių–anglų kalbų karo technikos žodynas*.

y. nuorodos į sinonimą, pvz., *antiraketa raketa, priešraketinė raketa* (19), *bifokalinis dvižidinis* (45), *bulatas plienas, Damasko plienas* (51), *ištumiamoji buožė teleskopinė buožė* (51), *dempferis slopintuvas* (64), *distiliacija distiliavimas* (70), *drenažas drenavimas* (72), *ekvivalentumas ekvivalentiškumas* (78), **ėsdintuvas** *ėsdiklis* (80), *fideris linija, maitinimo linija* (81), *sąveikos karininkas ryšių karininkas* (140), *dvijuostis kelias dviejų juostų kelias* (143) ir pan. Kartais neaišku, ar tai tikrai sinonimai, pvz., *abrisas eskizas* (12). Nuoroda į sinonimus turėtų būti žr. (beje, santrumpų sąrašė tokios nuorodos nėra). Neįprasta rašyti *dar*, siūlyta keisti *dar* žr. Jei tam tikrais atvejais rodyklytė liktų, jos funkcija turi būti aiškiai apibrėžta. Be to, esama nuorodų į tą patį terminą, pvz.: *nusitaikančioji galvutė nusitaikančioji galvutė* (87), *programinė įranga programinė įranga* (113), *leidimo įrenginys leidimo įrenginys* (115) (nelabai tikslinga terminą teikti ir lizde, ir atskirai pagal abėcėlę; jei vis dėlto taip būtų daroma, logiškiau pagrindinį straipsnį daryti lizde, o nuorodinį pagal abėcėlę; šiuo atveju nuorodiniame straipsnyje rodyklytė tiktų). Straipsnyje *decibelas* (dB) *n* (*logaritmintis energijos ar galios santykio vienetas; dešimtoji belo dalis; bel*) *fiz. decibel* (62) rodyklytė, matyt, nurodo anglišką terminą, o lietuvių–anglų kalbų žodyne to neturėtų būti. Jau ir dabar žodyne yra straipsnių su *dar* žr.: *binoklis* dar žr. žiūronai (46), *rampa* dar žr. *prievaža* (274), bet šią nuorodą turintys straipsniai negali būti be anglišku atitikmenų (tokie yra nurodytieji), nes nuoroda skirta sieti skirtingiems terminams. A. Umbrasas siūlė pažiūrėti, ar nėra skirtingų terminų, sudėtų kaip sinonimų, pvz., *abipusis, dvišonis*.

Kalbėta, kad žodyne likę redaguotinių dalykų, pvz., „Atsakingasis redaktorius dr. doc. Dileta Jatautaitė“.

A. Umbrasas: santrumpų sąrašė nurodyta, kad *a* reiškia būdvardis (adjective), bet iš tiesų taip žymimi ir kiti būdvardiškieji žodžiai (yra nemažai taip pažymėtų dalyvių), taigi santrumpos aiškinimą reikia tikslinti.

P. Zemlevičiūtė siūlė žodyne pirmiau pateikti lietuviškų, o ne an-

gliškų žodžių santrumpas, nes žodyne pirmoji kalba – lietuvių.

A. Umbrasas: reikėtų aiškiau žodyne sandaros apraše aprašyti terminų teikimą vienaskaitos ir daugiskaitos forma, be reikalo nedaryti dviejų atskirų lizdų, pvz., *produktai* ir *produktas* (263) galėtų būti viename lizde, juoba kad *produkto* lizde ir dabar yra, pvz., *jungtinis* (=jungtiniai) *degimo produktai*.

A. Ivanauskienė atkreipė dėmesį, kad sandaros apraše yra netinkamas pavyzdys *disketė*, turėtų būti *diskelis*.

G. Kazlauskaitė, A. Ivanauskienė kalbėjo, kad žodyne yra taisytinių terminų su prielinksniu su konstrukcijomis, pvz., *aerofotografavimas su perdengimu*, *guolis su grafitiniu tepimu*, *guolis su žiediniu tepimu*, *imtuvas su išoriniu laidumu*, *imtuvas su vidiniu laidumu*, *siųstuvai su dešininiais kanalų išskyrimu*, *sukamasis kabelis su liginiais pakabinimais*, *radiolokatorius su dirbtiniu antenos išskleidimu*, *radiolokatorius su kintamuoju impulsų kartojimosi dažniu*, *radiolokatorius su pseudogarsiniu moduliavimu*, *radiolokatorius su skleidimu pagal azimutą*, *radiolokatorius su spinduliuotės diagramos lapelių perjungimu* ir kt. Taisyti reikėtų pasitelkiant kilmininkus ar kitaip (pagal turinį).

A. Smilgevičius teigė peržvelgęs kai kuriuos elektrotechnikos srities terminus ir radęs klaidų, terminų, nederančių su naujausiais žodynais, pvz., „Aiškinamuoju elektrotechnikos terminų žodynu“ (2010). Posėdyje minėtas ir papildomas pastabas jis pateikė raštu (žr. priedą). Pasak jo, žodyne *faktoriai* be reikalo paversti *koeficientais*, tai skirtingi terminai, jų nereikėtų painioti. Žodyne technikos termino *faktorius* apskritai nėra, yra tik *faktorius* ntk. žr. *veiksnys* (81). Tai kita reikšmė. A. Umbrasas pridūrė, kad vertinimas per griežtas, šiuo atveju pakaktų nuorodos žr.

A. Smilgevičius: *koaksialusis kabelis* ir *bendraašis kabelis* yra sinonimai (pirmenybė pastarajam, darytina nuoroda žr.), šie terminai neturėtų būti teikiami kaip atskiri (atitinkamai derintina termino *koaksialinė linija* raiška, dar plg. *koaksialinis magnetronas*).

R. Stunžino pastabos: taisytinasis terminas šasi, vartojama *važiuo-*

klė (žr. šasi detalių tiesinimo įtaisas); *domkrato atrama* – pirmenybę reikėtų teikti terminui *kėliklio atrama* (daryti nuorodą žr.); iš *aretavimas* reikėtų daryti nuorodą žr. į *strigdymas*, *aretyras* – *strigdiklis*, *išareštavimas* – *strigdiklio atlaisvinimas* ar pan. Vietoj *automašina* (*vehicle*) greičiausiai turėtų būti *transporto priemonė* ar pan. *Pilnoji (variklio) apkrova* taisytina *pilnutinė (variklio) apkrova*, juoba kad žodyne yra terminas *degalų sąnaudos esant pilnutinei (variklio) apkrovai*. *Pusiau automatikos kumštelio ašis* – neaiškus terminas. *Ožio pavidalo atrama* – tiktų *ožinė atrama*. *Išplanavimas* – siūlyta *išdėstymas*, *išsikišimas* – *iškyša*. Įtekėjimas (upės) – (*upės*) *intakas*, žiotys? Taisytina korektūra: *pludrumo įtaisas*, *tanko pludrumo įtaisas*.

P. Zemlevičiūtė atkreipė dėmesį į recenzijoje minėtą dalyką, kad tokie terminai kaip *kranto įrenginiai ir įranga*, *trumpasis kilimas ir tūpimas* ir pan. dedami į lizdus pagal pirmą iš jungtuku sujungtų žodžių. Tokiam teikimui ji nepritarė. A. Umbrasas kalbėjo, kad teikimas įmanomas. Dauguma palaikė P. Zemlevičiūtę – siūlyta du pagrindinius žodžius turinčius terminus teikti atskirai pagal abėcėlę.

P. Zemlevičiūtė abejojo, ar verta į žodyną dėti tiek daug formų, pvz., *atskyrimas*, *atskirti*, *atskirtas*; *įrašymas*, *įrašyti*, *įrašytas*; *apdeginimas*, *apdeginti*; *inspektavimas*, *inspektuoti* ir pan. Dažnai pakaktų tik veiksmažodžio abstrakto. A. Umbrasas pridūrė, kad kartais žodyne teikiamas tik dalyvis, bet nėra nei veiksmažodžio bendraties, nei abstrakto, pvz., *peršalęs* (bet ar apkritai tokio žodžio reikia technikos žodyne?). A. Ivanauskienė teigė nesuprantanti, kam į technikos žodyną įdėta *įnosės*. Siūlyta apmąstyti terminų atranką pagal sritį.

P. Zemlevičiūtė pastebėjo keletą kirčiavimo klaidų: *atverčiamasis dangtis*, *įkaitimas* (įkaitinimas negali būti sinonimas), *judėjimo bekele padanga*. A. Umbrasas sakė, kad yra terminų su dviem kirčiais, pvz., *nominalusis pabūklas*, *nominalioji paklaida*; taisytinus terminų *pasitikimas per ketvirtį taikinio figūros*, *perėja per geležinkelio bėgius*, *mikrobanginis analizatorius* kirtis.

Z. Gudžinskas siūlė atkreipti dėmesį į pasvirojo brūkšnio (/) var-

tojimą, nes analogiška is atvejais vartojamas ir kablelis.

A. Umbrasas abejojo, ar reikalingas skolinys *busteris*; *ekipažas*, *ekipažo vadas* galėtų būti ne su pažyma *ntk.* (kiek per griežta), o žr. Jis siūlė atsakyti žodyne vartojamo neaiškaus lygybės ženklą (=), pvz., *sugadintas* 1. = *sugedęs* (šiaip jau tai skirtingos reikšmės žodžiai), *šuntakis* 2. = *šunkelis* (sinonimai? Net jei lietuviškai tai ne sinonimai, angliški atitikmenys gali būti tapatūs).

A. Umbrasas: *sudedamasis*, *-oji* (kitur dalyvių moteriškoji giminė nenurodoma) lizde yra *viršutinė pabūklo vamzdžio sudedamoji*, čia *sudedamoji* sudaiktavardėjęs dalyvis? Tada nereikėtų dėti į dalyvio lizdą. *Vedančiojo rato padanga* – turėtų būti *varančiojo*. *Vidinis vagono išplanavimas* – čia gal *planas*? Tvarkytina korektūra (*kariu nuostoliai*), rašyba (*Interneto Protokolas*), neaišku *trasuojančiojo mišinio degi nuotolis*.

G. Kazlauskaitės pastabos: *išilgai nukreiptoji* (= *nukreipta*) *rezonansinė antena*, *aparatura darbui laiko sąlygomis* = *darbo lauko sąlygomis aparatura*, *neįrengtasis apkasas* – pakanka *neįrengtas apkasas*, *aukštosios kokybės benzinas* – *aukštos kokybės benzinas* (juk ne rūšis). *Apdanga stiklo pluoštu* – *stiklo pluošto apdanga*? Gal čia *apdangalas* (yra atskiras lizdas)? *Pakuotė krovinių numetimui be parašutų* – siūlyta *be parašutų metamų krovinių pakuotė*. *Judrioji laboratorija* – įprasčiau *mobilioji laboratorija*. Žodyne teikiamas terminas *rinkmena*, *failas* pridėtas kaip sinonimas, tačiau naujausiuose kompiuterijos žodynuose jau daroma atvirkščiai, pirmenybė teikiama *failui*, todėl atitinkamai keistinas *rinkmenos* lizdas. Tvarkytinas linksnis *sprogstamųjų šaudmenų darymo nekenksmingais* (= *nekenksmingų*) *atvejis*. A. Umbrasas pridūrė, kad taisytina *sprogiųjų daiktų nukensminimo vadovas* (kituose terminuose vartojama *darymo nekenksmingų, ištaisymo, kenksmingumo šalinimo*).

A. Smilgevičius siūlė terminus su *A tipo*, *H tipo* ir pan. teikti be *tipo*.

A. Ivanauskienė: prie *instaliuoti* reikėtų pažymos *el.* (elektrotechnika), nes kompiuterijoje yra įdiegti; *antivirusas* – kompiuterijoje

yra antivirusinė programa. Įpakavimas – galbūt čia turi būti pakuo-
tė, jei veiksmas – tiesiog pakavimas. Degalų pilstymo įranga (fuel dis-
pensing facilities) – čia gal kalbama apie degalų dozavimą? Ar tiesiog
degalų pylimo įranga? Išranga (outfit; equipment), asmeninė išranga
(išskyrus drabužius ir ginklus) (accoutrements) – kas tai? Ištekis (is-
sue) – kas tai? Jaudiklis (irritant; stimulus) – gal tai dirgiklis? Kelias
išėjoje (depressed road) – kelias iškasoje? Įrašantis prietaisas, juosti-
nis įrašantis prietaisas – terminišiau įrašymo prietaisas. Labai kolo-
ringas raketinis kuras – taisytina šilumingasis reketinis kuras. Žr. ra-
šybą prapliūpti.

NUTARTA. Gražinti žodyną taisyti.

Posėdžio pirmininkė

Posėdžio sekretorius

Audra Ivanauskienė

Alvydas Umbrasas

Periodinės karinės spaudos apžvalga

Dim. plk. E. S. Kisinas

Šioje mokslo studijoje išnagrinėti visų elektroninių „Kario“ ir „Kardo“ nepriklausomos Lietuvos metų numerių, „Kariūno“ tarpukario (1932–1940) ir šiuolaikinių elektroninių numerių straipsniai.

„Kardo“ 2014 m. 1-ojo numerio redakcijos žodyje rašoma:

„...Puikiai žinome, kad spausdintas kariškas žodis deramai gerbtas mūsų senelių ir prosenelių iškovotoje nepriklausomoje tarpukario Lietuvoje. Nauji laikai kuria naujas technologijas, atpučia naujus mados vėjus, tačiau žodžio vertė turi išlikti.“²⁰²

Šiandien mes turime nemažai karybos ir karo technikos žodynų, sukurti lietuviškos karybos terminijos pagrindai. Dabar svarbu ne tik tęsti naujų karybos terminų kūrimą, bet ir užtikrinti, kad jau turimi terminai būtų vartojami, kad kariai naudotųsi sukauptais žodynais.

Tarpukario Lietuvoje kuriant ir platinant karinius terminus aktyviai dalyvavo viešoji ir karinė spauda.

„...Visi rekomenduoti priimti terminai <...> buvo skelbiami „Lietuvos“ dienraštyje ir po mėnesio, sulaukus atsiliepimų iš skaitytojų, svarstomi dar kartą ir tada galutinai paskelbiami „Švietimo darbo“ žurnale <...> „Krašto apsaugos Ministerijos Terminologijos Komisija“ <...> gavo teisę spręsti, kuriuos terminus siųsti Švietimo ministerijos terminologijos komisijai (dabar – Valstybinei lietuvių kalbos komisijai, aut.), o kuriuos tvirtinti pačiai. Tokiu atveju terminai buvo skelbiami „Kario“ bei „Mūsų žinyno“ žurnaluose ir tapdavo privalomi.“²⁰³

„Kai kuriuose „Kardo“ straipsniuose irgi nagrinėti bendrieji lietuvių kalbos tobulinimo klausimai. <...> „Kardo“ žurnale kriptonimu N. N. pasirašęs asmuo rašė: „Nors gyvename jau kelintus taikos metus,

202 Redakcijos žodis, *Kardas*, 2014, Nr. 1, p. 2.

203 Ažubalis, A., Builienė, D., Kazlauskaitė Markelienė, R. *Valstybinė kalba Lietuvos kariuomenėje (1918–1940)*. V.: LKA, 2010, p. 18.

tačiau iki šiol nesulaukiame savo raštvedybos vadovėlio. <...> Nebuvo nurodymų, kaip rašyti karių tarnybos lapus, įsakymus, lydraščius, raportus. Beveik netvarkomi buvo dalių (dalinių, aut.) archyvai. Todėl raštvedybos vadovėlis buvo tiesiog nepaprastai būtinas. Deja, jo teko laukti gana ilgai – tokie vadovėliai ar mokymo priemonės pasirodė tik po 1990 metų.²⁰⁴

Reikia pažymėti, kad išleisti karybos ir karo technikos žodynai nesulaukė gausių skaitytojų.

Taigi dabar apžvelgsime trijų žurnalų („Karys“, „Kardas“ ir „Kariūnas“) publikacijas.

„Karys“

1919–1940 m. leistas Kaune (Lietuvos kariuomenės savaitinis laikraštis), 1941–1944 – Vilniuje (savisaugos dalių savaitraštis), 1944 m. pab. – 1945 m. – Vokietijoje (lietuvių karių laikraštis), 1950–1991 m. – Niujorke (Pasaulio lietuvių karių veteranų mėnesinis iliustruotas žurnalas), nuo 1991 m. – Vilniuje (1991–2001 – Krašto apsaugos ministerijos žurnalas, nuo 2002 – mėnesinis žurnalas kariams).

Žurnalas „Karys“ skirtas kariams ir plačiajai visuomenei. Jame spausdinami karinės tematikos straipsniai, fotoreportažai.

Įdomiai skiltyje „Knyga“ pristatytos prisiminimų knygos. Įdomi skiltis „Karo istorija linksmai“. Per apžvelgiamų 15 metų žurnalo numerių radome 13 straipsnių, kurie šiaip ar taip susiję su bendrine ir karine kalba. Paminėtini tokie straipsniai: „Tegyvuoja žargonas“²⁰⁵, „Kariškas kalambūras *Karžygyje*“ (humoristinis karinis organas)²⁰⁶, „Instruktoriaus užrašai: britų „sendvičius“ ar lietuvių

204 *Ten pat*, p. 22–23.

205 Tegyvuoja žargonas, *Karys*, 2003, Nr. 1.

206 Kariškas kalambūras „Karžygyje“, *Karys*, 2005, Nr. 1.

cepelinas?²⁰⁷ „Moki žodį, žinai kelią“²⁰⁸, „Tikri vyrai, padarę įspūdį Prezidentei“²⁰⁹ ir ypač – „Lietuviai. Iš kur mes? Kokie mes?“²¹⁰ „Karo istorija linksmai. Pirmasis lietuviškas žodis, užrašytas istoriniuose dokumentuose“²¹¹. Straipsnyje „Lietuviai. Iš kur mes? Kokie mes?“ pristatoma akademiko prof. Zigmo Zinkevičiaus knyga „Lietuviai. Praeities didybė ir sumykinimas“. Autorius rašo:

„...Lietuvių kalbos žodžiai rašomi mokslinė <...> rašyba, kad galėtų pasinaudoti baltistai... Sudrausminkime Bažnyčios niekintojus. Neužmirškime, kiek daug ši institucija nusipelno bolševikų okupacijos laikais siekdama išlaikyti lietuviybę ir dorą. Turime visomis išgalėmis siekti sustabdyti rytinių lietuvių kalbos ploto pakraščių slavėjimą. Tai – pirmaeilis uždavinys, nuo kurio daug priklausys mūsų tautos ir valstybės ateitis... Svarbiausia – niekuomet nepamirškime, kad esame lietuviai – garbingų protėvių palikuonys!“

Kaip garsiai skamba šie Zigmo Zinkevičiaus žodžiai globalizacijos ir svetimų kalbų (kurias, be abejo, reikia mokėti) garbinimo laikais.

„Pirmasis lietuviškas žodis užrašytas istoriniuose dokumentuose“ turbūt vienintelis tiesioginis straipsnis apie lietuvių kalbą, todėl jį pateikiame be santraukų:

„1207-ųjų pabaigoje išaušo keršto diena. „Livonijos kronikoje“ pasakojama: „Lietuviai, prisiminę savuosius, prieš dvejus metus žuvusius nuo rygiečių ir žiemgalių, pasiuntė šauklius po visą Lietuvą ir surinko didelę kariuomenę. Persikėlę per Dauguvą, visą naktį ėjo į Toreidą, anksti rytą perėjo Kaivą ir pasipylė po kaimus. Ir kadangi jie nesutiko kokios nors kariuomenės pasipriešinimo, tai nemaža

207 Instruktorius užrašai: britų „sendvičius“ ar lietuvių cepelinas?, *Karys*, 2006, Nr. 7–8.

208 Moki žodį, žinai kelią, *Karys*, 2011, Nr. 1–2, p. 59.

209 Rinkevičius, S. Tikri vyrai, padarę įspūdį Prezidentei, *Karys*, 2015, Nr. 1, p. 14–18.

210 Lietuvos. Iš kur mes? Kokie mes?, *Karys*, 2013, Nr. 12, p. 42.

211 Karo istorija linksmai. Pirmasis lietuviškas žodis, užrašytas istoriniuose dokumentuose, *Karys*, 2017, Nr. 2, p. 56.

žmonių užmušė ir daugelį paėmė į nelaisvę...

Šv. Kalėdų rytą Kubesėlės (dab. Latvijoje) bažnyčioje Johanas ir Teodorikas aukojo mišias. Išgirdę artėjant lietuvių kariuomenę, parapijiečiai išsibėgijo kas kur, o pamaldūs dvasininkai, kol lietuviai siaubė aplinkinius namus, toliau aukojo mišias...

Ir kada Dievo apvaizdos dėka pamaldos buvo baigtos, jie surinko šventuosius indus, drabužius, sudėjo į zakristijos kampą ir ten pasislėpė. Vos tik jie baigė ruošą, vienas lietuvis įėjo į bažnyčią viską apėjo ir jau beveik buvo prie zakristijos, bet kada pamatė, kad altorius nudengtas ir ant jo nieko nėra, kas jam tikty, pasakė: **ba!** ir išėjo iš bažnyčios pas savuosius... Sutemus dvasininkai pabėgo į mišką, o po keturių parų pasiekė Rygą. Ten ir papasakojo istoriją, atkartoją ir išgirstą lietuvišką žodį „Ba!“ Šiam ištiktukui teko didi garbė būti pirmam užrašytam kronikoje.

Pirmas lietuviškas žodis kronikoje atsirado Lietuvos karių dėka.“

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos iniciatyva, Lietuvos Respublikos Seimui pritarus, 2016–2018 m. buvo surengtos Lietuvių kalbos dienos. Tai daugybė nuo vasario 16 iki kovo 11 d. visoje Lietuvoje ir užsienyje organizuojamų renginių. Lietuvių kalbos dienos turėjo prisidėti (ir, žinoma, prisidėjo) prie lietuvių kalbos sklaidos Lietuvoje ir užsienyje, telkti užsienio lietuvių bendruomenes, stiprinti lietuvių kalbos mokymosi motyvaciją ir Lietuvoje, ir užsienyje, didinti lietuvių kalbos prestižą.

Deja, šie gausūs ir puikūs renginiai praėjo nepastebėti „Kario“ ir kitų karinių leidinių puslapiuose neužfiksuoti.

„Kardas“

Iš pokario metais spausdintų straipsnių galime prisiminti „Redakcijos žodį“²¹² ir straipsnį „Lietuviškoji karinė spauda“²¹³.

212 Redakcijos žodis, *Kardas*, 2014, Nr. 1, p. 2.

213 Lietuviškoji karinė spauda, *Kardas*, 2018, Nr. 2, p. 32–36.

Nors žurnale gausu šių dienų kariuomenės veiklą ir karo istoriją gvildenančių straipsnių (jų nerecenzuojame), bet bendrinei ir karienei lietuvių kalbai vietos neatsirado.

„Kariūnas“

1932 m. ltn. Simono Urbonavičiaus iniciatyva Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokykloje buvo pradėtas leisti žurnalas „Kariūnas“. „*Jo tikslas buvo ugdyti kilnius, energingus, vyriškus, savo pareigas ir garbę suvokiančius karius.*“²¹⁴ 1932 m. spalio 25 d. pasirodė pirmasis žurnalo, kuris buvo leidžiamas kas 2 mėnesiai, numeris. „Kariūnas“ iš karto užėmė savo vietą tarp skaitančių ir viskuo besidominančių kariūnų. Jis pasidarė populiarus, nes spausdino įdomius straipsnius, poeziją, suteikdavo informacijos apie kariūnų gyvenimą, jų tradicijas. Žurnalas reprezentavo Karo mokyklą.

1940 m. atėjus sovietams, nustojo gyvuoti Karo mokykla, taip pat buvo nutrauktas „Kariūno“ leidimas. Žurnalas formavo jaunąjį karį, skatindamas būti drausmingu, drąsiu, skiepijo meilę Tėvynei, pagarbą lietuviškai kultūrai, tikėjimui, ugdė moralines nuostatas.

Įkūrus Lietuvos karo akademiją, 1995 m. buvo atkurtas ir „Kariūnas“. Žurnalas ėjo nuo 1995 iki 1998 m. Buvo išleista dvylika numerių. Laikinai leidyba nutrūko.

Besimokantiems jauniems žmonėms reikėjo turėti leidinį, kuriame atsispindėtų jų veikla, gyvenimas, kuris skiriasi nuo kitų šalies aukštųjų mokyklų studentų kasdienybės. Tuometinio Lietuvos karo akademijos viršininko plk. Algio Vaičeliūno sprendimu buvo atgai-vintas „Kariūnas“. Nuo 2001 m. pradedamas leisti žurnalas. Dabar per metus išėina keturi numeriai. Nuo 2005 m. visi žurnalo numeriai yra prieinami ir per internetinę prieigą. Redakcinio skyriaus viršininkas dr. Vytautas Tininis paskiriamas atsakinguoju redaktoriumi.

214 Žigaras, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940*. V.: LKA, 2019, p. 147.

Po metų juo tampa tuometinis LKA Mokslo centro viršininkas plk. lt. dr. Gintautas Surgailis.

Lietuvos karo akademijos internetinėje svetainėje dabar galima skaityti ne tik šiuolaikinius „Kariūno“ numerius. Bibliotekos darbuotojų pastangomis atsirado suskaitmeninti tarpukario Lietuvos žurnalo numeriai, leidžiantys pažinti tuometinį kariūno gyvenimą, suvokti, kokie klausimai rūpėjo būsimam vadui, kokias problemas sprendė kariai.

„Kariūnas“ 1932–1940 m.

Iš šio laikotarpio galima paminėti puikius straipsnius: „Kariškas auklėjimas kariuomenėje“ (1936), „Karinio auklėjimo darbininko privalumai“ (1938), „Kareivis ir jo vadas karininkas“ (1938), „Lietuvos karininko tipas“ (1938; 1939), „Kariškoji dvasia ir kasdieniškumas“ (1940) ir du išskirtinius straipsnius „Paaiškinimas žodžių rinkėjams“ (1933), „Kariuomenės vaidmuo bendrinės kalbos ugdyme“ (1937). Pastarieji du straipsniai labai aktualūs ir šiuolaikinei kariuomenei.

Straipsnyje „Paaiškinimas žodžių rinkėjams“ rašoma:

„Visi gerai žinom, kad žodynas mums labai reikalingas. <...> Mokytas žmogus be žodyno stačiai gyventi negali. <...> Šaltiniai tokiam žodynui parašyti iš vienos pusės yra kiti žodynai <...>, o iš kitos – gyvoji mūsų kalba. <...> Gyvoji kalba turi daug daugiau žodžių, negu mes dabar matome savo raštuose. <...> Miršta senesni žmonės, nyksta daugybė svarbių ir reikalingų žodžių. Norėdami išgelbėti nuo pražūties tokį brangų tautos turtą turim tuojau ir nieko neatidėliojant surašyti viską, ką mūsų tėvai išsaugojo per ilgus šimtus metų.

Kadangi tokių žodžių <...> turi kiekvienas Lietuvos kampelis, tai reikia, kad kiekvienas kaimas turėtų savo rinkėjų. Nereikia laukti, kad tie rinkėjai iš kitur ateitų ir atliktų už mus darbą. <...> Jei norim turėti pilną žodyną, turim visi prisidėti prie jo rinkimo.“

Tai dabar galima pritaikyti ir mūsų kariuomenei. Nereikia lauk-

ti, kol kas nors parašys žodyną ar sukurs reikiamą karinį terminą. Reikia, kad šį darbą dirbtų kiekvienas karininkas ar puskarininkis. Terminija yra specialistų darbas. Jų žinios, patirtis, savo profesinės veiklos išmanymas leis surasti, aprašyti tai, kas reikalinga kariams, kariuomenei. Jų bendradarbiavimas su kalbininkais, karybos specialistais, pagaliau Krašto apsaugos ministerijos terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisija ir Valstybine lietuvių kalbos komisija duos puikių rezultatų kuriant ir puoselėjant karybos terminiją.

Straipsnyje „Kariuomenės vaidmuo bendrinės kalbos ugdyme“ pabrėžiama, kad *„kariuomenė vaidina labai žymų vaidmenį mūsų bendrinės kalbos kėlime. Šiandien ne naujiena, kad jaunuolis, atlikęs karinę prievolę, namie jau kalba kitaip, negu prieš išeidamas kariuomenėn. <...> Nereikia čia įrodinėti, kad viršininkas kariui turi didžiausios įtakos. <...> Juo labiau <...> viršininkas yra pasisavinęs bendrinės kalbos tartį ir žodyną, juo daugiau jis galės <...> padaryti įtakos savo valdiniams. Tik tuomet, kai karys turės gražaus ir taisyklingo tarimo pavyzdį iš viršininko pusės ir kai pats viršininkas reikalauje reikalauti, kad karys tarnyboje kalbėtų, atsakinėtų, raportuotų, klaustų ne tik garsiai, bet ir taisyklingai, lietuviškai – tuomet kariuomenė sąmoningai virs žymiu mūsų bendrinės sakininės kalbos ugdymo veiksmu.“*

Tiek karininkams, tiek ir puskarininkiams privalu mokytis patiems ir reikalauti iš pavaldinių kalbėti, rašyti taisyklinga lietuviška bendrine kalba ir vartoti aprobuotus karinius terminus. Tik taip visi prisidėsime prie lietuviškos kalbos ugdymo ir puoselėjimo kariuomenėje ir visuomenėje.

Kariuomenė yra tokia struktūra, kurioje viskas ar beveik viskas daroma pagal įsakymą. Negalima priversti žmogų skaityti knygą, bet galima ir reikia priversti karį ne tik skaityti karybos žodynus ir vartoti patvirtintus karinius terminus, bet ir kurti tokius terminus. Puikus tokios „prievertos“ pavyzdys pateiktas „Kariūno“ (2006, 2) straipsnyje „Kaip gimė „kariūnas“. Šiame straipsnyje ats. plk. dr.

Stasys Knezys rašė:

„Pradėjus kurti Lietuvos kariuomenę, viena iš opiausių problemų tapo lietuviškos karybos klausimas... Sunkumų atsirado ir dėl lietuviškų terminų, nes daugelio karybos dalykų lietuviškų pavadinimų tada dar nebuvo.

Dabar mums įprastas gražus ir skambus žodis „kariūnas“ gimė tuo metu, kai Karo mokykloje mokėsi pirmųjų laidų karininkai. Iš pradžių jie buvo vadinami mokiniais, bet ir tai – tik oficialiai, o kasdienėje kalboje – junkeriais. Pavadinimas „kariūnas“ atsirado kiek vėliau ir jo atsiradimo istorija labai įdomi.

Pasak plk. Vaclovo Biržiškos (būsimojo garsiausio Lietuvos bibliografo, aut.), kuris vienu metu dirbo Karo mokyklos istorijos ir Lietuvos geografijos dėstytoju, <...> jį pašaukė pas save mokyklos viršininkas generolas Jonas Galvydis-Bykauskas <...> (ir įsakė, aut.) surasti „junkeriui“ lietuvišką pakaitalą <...>

Kitą dieną <...> Biržiška nuskubėjo į Švietimo ministerijos knygų leidimo komisiją, kuriai tuomet vadovavo prof. Krėvė-Mickevičius, ir paprašė pagalbos. Bet niekas iš ten esančių nesugalvojo tinkamo žodžio. <...> (tuomet jis paprašė pagalbos prof. K. Būgos, aut.). <...>

Būga neskubėdamas pradėjo su šaknimi „kar“ sudarinėti įvairius žodžius, skirtingus nuo jau vartojamų „kario“, „kareivio“, „karininko“ ir kitų. Biržiška buvo nustebintas lietuvių kalbos turtingumo, nes net nesitikėjęs, kad iš tos pačios šaknies – pridėjus kitą priesagą ar sujungus su kitu giminingu žodžiu – galima sudaryti tiek įvairiausių terminų. Pagaliau tarp žodžių Būgai išsprūdo „kariūnas“. <...>

Mokyklos viršininkui pavadinimas <...> patiko ir po poros dienų jau visi skaitė Krašto apsaugos ministerijos įsakymą – pavadinimas „junkeriškas“ pakeisti žodžiu „kariūnas“. Taip du karininkai netyčia tapo savotiškais kariūnų krikštateviais, nors tikras jų krikšto tėvas yra kalbininkas prof. Kazimieras Būga.“

Jeigu žurnale „Karys“ atsiranda vietos tokiai puikiai rubrikai kaip „Karo istorija linksmai“, o „Kariūne“, nors jau ne tokiai pagirtinai, – „Juoko dėtuvei“, nes joje gausu ne visai tinkamai vartojamų ir net vulgarių straipsnelių, tai atsirastų vietos ir tokiai skil-

telei kaip „Kalbėkime lietuviškai“ arba „Moki žodį – žinai kelią“... Tokioje skiltelėje galėtų būti aprašoma ir pavienių žodžių ar terminų atsiradimo istorija, diskusijos ar svarstymai dėl klaidingai vartojamų žodžių ar terminų, informacija apie naujus terminus ir nebūtinai sausi nurodymai ar patarimai. Skiltelę turėtų rengti kalbininkai, istorikai, lietuvių kalbos dėstytojai ir kiti, gerai mokantys lietuvių kalbą ir išmanantys karybos terminiją žmonės, nebūtinai dirbantys krašto apsaugos sistemoje.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Įstatymai, Seimo ir Vyriausybės nutarimai

Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas, 1995 01 31 Nr. I-779.

Lietuvos Respublikos įstatymas *Dėl Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo* 1995 02 07 Nr. I-789.

Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymas, 2003 12 23 Nr. IX-1950.

Lietuvos Respublikos Seimo 2018 06 27 nutarimas Nr. XIII-1318 *Dėl valstybinės kalbos politikos 2018–2022 metų gairių*.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 06 16 nutarimas *Dėl Krašto apsaugos akademijos steigimo*.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 10 28 nutarimas Nr. 811 *Dėl Lietuvos Respublikos krašto apsaugos statutų patvirtinimo*.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 12 24 nutarimas Nr. 1688 *Dėl Valstybinės kalbos mokėjimo kategorijų patvirtinimo ir įgyvendinimo*.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 09 15 nutarimas Nr. 1177 *Dėl Valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ugdymo ir sklaidos 2006–2015 metų programos patvirtinimo*.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos dokumentai

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 1997 01 30 nutarimas Nr. 59 *Dėl terminų žodyno aprobavimo.*

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 1999 01 08 sutartis Nr. K-14/99 *Dėl Aiškinamojo karybos terminų žodyno rengimo.*

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2018 05 03 nutarimas Nr. N-2(164) *Dėl valstybinės kalbos vartojimo, norminimo ir sklaidos programos patvirtinimas.*

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2000 08 30 raštas Nr. 03-05-171. *NATO terminų žodyno recenzija.*

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2000 09 15 raštas Nr. 03-05-175. *NATO terminų žodyno kirčiavimo klaidos.*

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2001 03 29 nutarimas Nr. 1(77) *Dėl terminų žodyno aprobavimo.*

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2001 11 13 raštas *Dėl NATO terminų žodyno.*

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Ekspertų tarybos 2001 12 03 posėdžio protokolai Nr. 90. Svarstyta *Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinis žodynas.*

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2001 12 13 posėdžio protokolai Nr. 8. Svarstyta *Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinis žodynas.*

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2002 01 31 sutartis Nr. K-25/2002 *Dėl Aiškinamojo karybos terminų žodyno teksto pildymo, galutinio redagavimo, rengimo spaudai.*

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2002 12 02 raštas Nr. 6-251-(6.1) *Dėl NATO terminų žodyno antrojo leidimo.*

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisės 2003 09 23 posėdžio protokolai Nr. 56. Svarstyta *Artillerijos enciklopedinis žodynas.*

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2003 10 03 posėdžio protokolai Nr. P-7. Svarstyta E. Kisino *Artillerijos enciklopedinis žodynas.*

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2004 02 02 nutarimas Nr. N-1 (90) *Dėl Lietuvos Respublikos terminų banko metodikos patvirtinimo*.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2005 04 raštas *Dėl NATO terminų žodyno trečiojo leidimo* (galutinės pastabos, dr. J. Klimavičiaus ir dr. A. Smetonos recenzijos).

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2005 06 13 raštas Nr. S1-358 *Dėl Lietuvos Respublikos terminų banko informacinės sistemos vartotojų registracijos*.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2005 09 27 raštas *Dėl NATO terminų žodyno trečiojo leidimo*.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisės 2005 11 04 posėdžio protokolas Nr. 69. Svarstytas *NATO terminų aiškinamasis žodynas*.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2005 11 16 posėdžio protokolas Nr. P-7.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisės 2005 11 16 posėdžio protokolas Nr. 75. *Neaiškūs NATO terminų aiškinamojo žodyno terminai*.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisės 2006 12 13 posėdžio protokolas Nr. 129. Svarstytas *Enciklopedinis karybos žodynas*.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisės 2006 12 20 posėdžio protokolas Nr. 131. Svarstytas *Enciklopedinis karybos žodynas*.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2007 02 22 posėdžio protokolas Nr. P-1. Svarstytas *Enciklopedinis karybos žodynas*.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisės 2007 11 22 posėdžio protokolas Nr. 67. Svarstytas *Anglų-lietuvių kalbų karybos žodynas*.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos posėdžio protokolas 2008 05 06 Nr. S-218(1.7). Svarstytas *Anglų-lietuvių kalbų karybos žodynas*.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2008 09 08 raštas *Dėl Krašto apsaugos ministerijos prižiūrimų sričių terminų inventorizavimo.*

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2009 04 16 posėdžio protokolas Nr. P-2. Svarstytas *Lietuvių–anglų kalbų karybos žodynas.*

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisės 2012 10 19 posėdžio protokolas Nr. EP-66. Svarstytas *Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodynas.*

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisės 2015 03 23 posėdžio protokolas Nr. EP-22. Svarstytas *Lietuvių–anglų kalbų karo technikos žodynas.*

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2015 06 01 posėdžio protokolas Nr. S-271(1.7). Svarstytas *Lietuvių–anglų kalbų karo technikos žodynas.*

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2015 12 03 posėdžio protokolas Nr. P-8. Svarstytas *Anglų–lietuvių kalbų karybos žodynas. Trečiasis pataisytas leidimas.*

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2016 02 01 posėdžio protokolas Nr. P-1. Svarstytas *Lietuvių–anglų kalbų karybos žodynas. Antrasis pataisytas leidimas.*

Krašto apsaugos ministerijos dokumentai

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 1999 10 15 įsakymas Nr. 1146 *Dėl karinių terminų žodyno redakcinės komisijos*.

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 1993 04 26 įsakymas Nr. 350 *Dėl Motošaulių (šaulių) kovos laikinojo statuto (būrys, skyrius) patvirtinimo*.

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2000 08 07 įsakymas Nr. 892 *Dėl Rikiuotės ir karinių ceremonijų statuto patvirtinimo*.

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2000 10 20 įsakymas Nr. 1250 *Dėl NATO terminų žodyno tvirtinimo*.

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2001 10 19 įsakymas Nr. 1380 *Dėl darbo grupės NATO žodyno antram leidimui parengti*.

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2004 04 26 įsakymas Nr. V-431 *Dėl Terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijos sudarymo*.

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2004 07 29 įsakymas Nr. V-828 *Dėl KAS konceptualiuose leidiniuose vartojamų karinių terminų pateikimo KAM terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijai*.

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2004 07 29 įsakymas Nr. V-829 *Dėl Krašto apsaugos ministerijos terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijos reglamento patvirtinimo*.

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2004 09 20 įsakymas Nr. V-1023 *Dėl KAM terminų inventorizavimo ir terminų straipsnių teikimo VLKK tvarkos aprašo patvirtinimo*.

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2005 03 22 įsakymas Nr. V-301 *Dėl krašto apsaugos ministro 2004 m. balandžio 26 d. įsakymo Nr. V-431 „Dėl Krašto apsaugos ministerijos terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijos sudarymo“ pakeitimo*.

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2005 03 22 įsakymas Nr. V-297 *Dėl terminų straipsnių parengimo ir pateikimo*.

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2006 02 13 įsakymas Nr. V-155 *Dėl NATO terminų aiškinamojo žodyno trečiojo leidimo tvirtinimo.*

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2008 02 29 įsakymas Nr. 30-1057 *Dėl Karo tarnybos statuto patvirtinimo.*

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2008 11 14 įsakymas Nr. V-1108 *Dėl Terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijos sudarymo.*

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2010 11 04 įsakymas Nr. V-1193 *Dėl krašto apsaugos sistemos terminijos aprobavimo proceso ir jo įgyvendinimo.*

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2010 12 15 įsakymas Nr. V-1363 *Dėl Terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijos sudarymo.*

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2011 07 19 įsakymas Nr. V-833 *Dėl Terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijos darbo reglamento.*

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2015 09 28 įsakymas Nr. V-986 *Dėl Terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijos sudarymo.*

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2016 05 20 įsakymas Nr. V-460 *Dėl Terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijos sudarymo.*

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2019 03 05 įsakymas Nr. V-230 *Dėl krašto apsaugos sistemos karybos terminijos.*

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos generalinio inspektoriaus tarnybinis pranešimas kariuomenės vadui, 1999 12 16 Nr. 04-180.

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos dokumentai

Krašto apsaugos mokykla, Filologijos katedros 1994 06 30 posėdžio protokolas Nr. 30, Ap. 1, b. 120.

Krašto apsaugos mokykla, 1994 08 30 protokolas Nr. 1, Ap. 1, b. 120.

Krašto apsaugos mokykla, 1995 02 14 protokolas Nr. 6.

Krašto apsaugos mokykla, Ap. 1, b. 120.

Krašto apsaugos mokykla. Politologijos katedros 1996 01 15 posėdžio protokolas Nr. 5, Ap. 1, b. 156.

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Politologijos katedros 1997 09 24 posėdžio protokolas Nr. 2, *Dėl Kalbos kultūros metodinių nurodymų*.

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Humanitarinių mokslų katedros 1997 09 24 posėdžio protokolas Nr. 2.

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Humanitarinių mokslų katedros 2005 08 30 posėdžio protokolas Nr. VN-1(1). *Dėl metodinių nurodymų bakalaurams Kalbos kultūra* (pareng. lekt. Ona Petronienė).

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos viršininko 2014 10 07 įsakymas Nr. V-567 *Dėl Rašto ir baigiamųjų darbų rengimo, gynimo, vertinimo ir saugojimo tvarkos aprašo tvirtinimo*.

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos viršininko 2017 07 20 įsakymas Nr. V-543 *Dėl vadybos krypties studijų programos Gynbos technologijų vadyba tvirtinimo*.

Knygos

Ažubalis, A., Builienė, D., Kazlauskaitė Markelienė, R. *Valstybinė kalba Lietuvos kariuomenėje (1918–1940 m.)*, V.: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2010.

Brazdžiūnas, P. *Fizikos terminų žodynas*. Mokslas. V., 1979.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. V., 2002.

Katinas, V., Zdanys, G. *Informatika*. V.: Krašto apsaugos mokykla, 1994.

Kisinas, E. *Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinis žodynas*. V.: LKA, 2002.

Kisinas, E. *Mes – Kisinai: Panevėžio Kisinų pėdsakais*, Utena: „Utenos Indra“, 2017.

Lietuvių kalbos žodynas. 5 t., 1959.

Mackevičienė, A. *Kalbos kultūra*. V.: Lietuvos karo akademija, 1995.

Motošaulių (šaulių) kovos laikinasis statutas (būrys, skyrius). V.: Krašto apsaugos ministerija, 1993.

Visuotinė lietuvių enciklopedija, 1 t., 2007, p. 128; 3 t., 2003, p. 438–439; 6 t., 2004, p. 438; 8 t., 2005, p. 514; 10 t., 2006, p. 46, 176–177, 274; 11 t., 2007, p. 218; 16 t., 2009, p. 497; 18 t., 2010, p. 160; 19 t., 2011, p. 505; 22 t., 2012, p. 31, 141.

Žigaras, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940*. V.: LKA, 2019.

Ахромеев, С. Ф. Военный энциклопедический словарь. Воениздат, Москва, 1986.

Военный энциклопедический словарь. Москва, 2001.

Огарков, Н. В. Военный энциклопедический словарь. Воениздат. Москва, 1983.

Interneto svetainės

Antanaitis, A. Valstybinė kalba negali klestėti be ją saugančios politikos. <http://lituanistusamburis.lt/audrys-antanaitis-valstybine-kalba-negali-klesteti-be-ja-saugancios-politikos/>

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos leidinių chronologinis katalogas. <http://www.lka.lt/lt/moksline-veikla/leidiniai/leidiniu-chronologinis-katalogas.html>

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos strategija 2018–2024 m. <http://www.lka.lt/lt/apie-mus/lka-strategija.html>

Ivanauskienė, A. Lietuvos Respublikos terminų bankas. <http://www.vlkk.lt/naujienos/kitos-naujienos/lietuvos-respublikos-terminu-bankas>

Netekome istoriko V. Tininio (1959–2015). <http://alkas.lt/2015/09/17/netekome-istoriko-v-tininio-1959-2015/>

Sveikiname majorą Praną Kastecką su jubiliejumi ... Pranui – 50. <http://www.vilkuklubas.lt/index.php/337-vilku-klubas-2016-11-04>

Vaitkaitis, A. Krašto apsaugos sistemos struktūrų (KAD, KAM) plėtra ir iššūkiai šiandien. 2012 04 25. <http://www.llks.lt/pdf2/Vaitkaitis%20-%20krasto%20apsaugos%20sistemos%20%20strukturu%20pletra.pdf>

Paskirti Kalbos komisijos apdovanojimai už lietuvių kalbos puoselėjimą. <http://www.vlkk.lt/naujienos/ivykiu-kronika/paskirti-kalbos-komisijos-apdovanojimai-uz-lietuviu-kalbos-puoselejima>.

Straipsniai periodikoje

Balkus, T. Pulkininkas leitenantas Donatas Skučas, *Karys*, 2014, Nr. 9, p. 16–21.

IN MEMORIAM. Vytautas Tininis (1959 05 05–2015 09 15), *Kariūnas*, 2015, Nr. 3, p. 43.

Instruktoriaus užrašai: britų „sendvičius“ ar lietuvių cepelinas?, *Karys*, 2006, Nr. 7–8.

Kariškas kalambūras „Karžygyje“, *Karys*, 2005, Nr. 1.

Karo istorija linksmi. Pirmasis lietuviškas žodis, užrašytas istoriniuose dokumentuose, *Karys*, 2017, Nr. 2, p. 56.

Kisinas, E. Kalbėjime lietuviškai, *Kariūnas*, 2015, Nr. 3, p. 24.

Klenauskienė, I., Varanavičius, D. Lietuvos kariuomenės mokykla – 25 metai intensyvaus darbo, *Karys*, 2015, Nr. 12, p. 10–11.

Lietuviai. Iš kur mes? Kokie mes?, *Karys*, 2013, Nr. 12, p. 42.

Lietuviškoji karinė spauda, *Kardas*, 2018, Nr. 2, p. 32–36.

Moki žodį, žinai kelią, *Karys*, 2011, Nr. 1–2, p. 59.

Norgėla, J., Kisinas, E. Išleistas Enciklopedinis karybos žodynas, *Kariūnas*, 2008, Nr. 3, p. 39.

Pakalnienė, R. J. Kronkaitis su negerovėmis nesitaiksto, *Lietuvos žinios*, 2011 07 09.

Pranas Jankauskas, *Kariūnas*, 2013, Nr. 2

Redakcijos žodis, *Kardas*, 2014, Nr. 1, p. 2.

Redakcijos žodis, *Kardas*, 2014, Nr. 1, p. 2.

Rinkevičius, S. Tikri vyrai, padarę įspūdį Prezidentei, *Karys*, 2015, Nr. 1, p. 14–18.

Rinkevičius, S. Tikri vyrai, padarę įspūdį Prezidentei, *Karys*, 2015, Nr. 1, p. 14–18.

Smetona, A. Dėl dviejų karybos terminų, *Gimtoji kalba*, 1993, Nr. 8;

Smetona, A. Kelios mintys apie gaiduką ir nuleistuką, *Gimtoji kalba*, 1993, Nr. 4–5

Tegyvuoja žargonas, *Karys*, 2003, Nr. 1.

E. S. Kisino asmeninis archyvas

„Artilerijos enciklopedinio žodyno“ rengimo planas, 2000 04 27.
E. Kisino *Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinio žodyno* pateikimas Valstybinei lietuvių kalbos komisijai svarstyti ir aprobuoti, 2001 01 16.

E. Kisino *NATO terminų žodyno recenzija*, 2001 09 11.

E. Kisino 2001 09 11 prašymas krašto apsaugos ministrui *Dėl Artilerijos ir raketų enciklopedinio žodyno*.

E. Kisino 2001 12 20 prašymas krašto apsaugos ministrui KAM įsakymu patvirtinti Eugenijaus Kisino *Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinį žodyną*.

E. Kisino 2001 12 20 prašymas krašto apsaugos ministrui įsakymu patvirtinti E. Kisino *Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinį žodyną*.

E. Kisino 2002 02 2 prašymas krašto apsaugos viceministrui *Dėl kūrybinio darbo sutarties* (parašyti ir parengti spaudai „Artilerijos terminų aiškinamąjį žodyną“) sudarymo.

Mokymo ir doktrinų valdybos vado plk. R. Žibo 2000 02 25 atsakymas *Dėl Artilerijos terminų aiškinamojo žodyno derinimo*.

E. Kisino 2002 03 18 prašymas Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkei *Dėl dviejų žodynų rengimo ir finansavimo*.

E. Kisino 2002 05 07 prašymas Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkei paremti 2002 03 18 prašymą *Dėl dviejų žodynų rengimo ir finansavimo*.

E. Kisino 2002 11 17 laiškas krašto apsaugos viceministrui, KAS leidybos planavimo ir leidinių aprobavimo komisijos pirmininkui *Dėl MDV leidinių kokybės*.

E. Kisino 2002 12 16 prašymas krašto apsaugos ministrui *Dėl Lietuviškosios karybos enciklopedijos rengimo*.

Krašto apsaugos ministro 2003 04 10 atsakymas Nr. 12-01-14-1305 *Dėl Lietuviškosios karybos enciklopedijos rengimo*.

E. Kisino 2003 04 30 prašymas Valstybinės lietuvių kalbos ko-

misijos pirmininkei *Įtraukti į remtinų darbų sąrašą du tarpusavyje susijusius žodynus: Anglų ir lietuvių kalbų karybos žodyną, Lietuvių ir anglų kalbų karybos žodyną.*

Dr. V. Rakučio ir E. Kisino 2003 05 30 laiškas krašto apsaugos ministrui *Dėl Lietuviškosios karybos enciklopedijos rengimo.*

Krašto apsaugos viceministro J. Gečo 2003 06 24 atsakymas Nr. 12-01-15-2650 *Dėl pasiūlymo parengti enciklopediją.*

E. Kisino pataisyto „Artilerijos enciklopedinio žodyno“ pateikimas Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisei, 2003 08 11.

E. Kisino 2003 08 14 laiškas LR Prezidentui, Seimo Pirmininkui ir Ministrui Pirmininkui *Dėl Lietuviškosios karybos enciklopedijos rengimo ir finansavimo.* E. Kisino 2003 03 18 prašymas krašto apsaugos ministrui *Dėl dviejų karybos žodynų rengimo ir leidimo.*

Krašto apsaugos ministro 2003 11 04 atsakymai Nr. 12-01-10-4375 ir 12-01-10-4376 *Dėl MDV leidinių.*

E. Kisino 2004 08 11 laiškas LKA Užsienio kalbų katedros vedėjai *Dėl paramos rengiant anglų–lietuvių ir lietuvių–anglų karybos žodynus.*

E. Kisino G. Laugalienės ir M. Mironaitės „Karinio anglų–lietuvių kalbų žodyno“ recenzija, 2005 09 04.

E. Kisino laiškas LKA Užsienio kalbų katedros vedėjai Genovaitei Laugalienei *Dėl paramos rengiant anglų–lietuvių ir lietuvių–anglų kalbų karybos žodynus.*

LKA viršininko plk. A. Balčiūno 2006 01 09 raštas Lietuvos kariuomenės Mokymo ir doktrinų valdyba vadui plk. V. J. Žukui *Dėl Mažojo anglų–lietuvių kalbų karybos žodyno rengimo ir leidimo.*

Redaktorių kolegijos pataisyto *Enciklopedinio karybos žodyno* pateikimas Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisei, 2006 04 14.

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos viršininko ir redaktorių kolegijos galutinis *Enciklopedinis karybos žodyno* pateikimas Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisei, 2006 12 11.

Dr. G. Vaidogo *Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodyno recenzija*, 2011 12 14.

Doc. dr. D. Jatautaitės *Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodyno recenzija*, 2011 12 15.

E. Kisino pataisyto *Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodyno* pateikimas atsakingajam redaktoriui, 2012 01 03.

E. Kisino komentaras dėl dr. G. Vaidogo *Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodyno recenzijos*, 2012 01 16.

Doc. dr. E. Stasiulevičiūtės 2012 01 31 pastabos dr. G. Vaidogo *Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodyno recenzijai*.

E. Kisino 2012 02 01 laiškas Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos prorektoriui prof. dr. V. Rakučiui prašant pateikti Valstybinei lietuvių kalbos komisijai *Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodyną recenzuoti ir aprobuoti*.

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos viršininko pataisyto *Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodyno* pateikimas Valstybinei lietuvių kalbos komisijai svarstyti ir aprobuoti, 2012 09 21.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2012 11 12 raštas Nr. S1-523(1.7) LKA viršininkui plk. E. Vosyliui *Dėl žodyno įvertinimo*.

E. Kisino 2012 11 16 prašymas LKA viršininkui įtraukti į Akademijos 2013 m. leidybos planą „*Anglų–lietuvių kalbų karybos žodyno*“ trečiąjį pataisytą leidimą.

E. Kisino 2013 08 07 prašymai krašto apsaugos ministrui *Dėl lietuviškosios karybos terminijos raidos, problemų ir jų sprendimo būdų*.

E. Kisino 2013 08 07 prašymas krašto apsaugos ministrui *Dėl lietuvių kalbos vartojimo Lietuvos kariuomenėje*.

2015 07 01 pirmasis E. Kisino laiškas Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos prorektoriui. E. Kisino *autorinis testamentas*.

2015 07 07 LKA prorektorius atsakymas E. Kisinui.

E. Kisino 2016 02 24 laiškas Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos viršininkui.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2016 05 31 raštas Nr. S1-281(1.7) E. Kisinui dėl žodyno įvertinimo.

J. Norgėlos asmeninis archyvas

Lietuvos kariuomenės vado 1999 09 01 raštas dr. A. V. Kanaukai.

Dr. A. V. Kanaukos tarnybinis raštas kariuomenės vadui 1999 09 30 Nr. 571.

KAM generalinio inspektoriaus tarnybinis pranešimas kariuomenės vadui 1999 12 16 Nr. 04-180.

Dr. A. V. Kanaukos 2000 06 09 tarnybinis raštas Nr. 1181 krašto apsaugos ministrui.

E. Kisino 2000 10 10 pastabos *Dėl NATO terminų žodyno apsaugos nuo naikinimo priemonių ir artilerijos terminų.*

Karo inžinerijos mokyklos 2002 02 08 raštas *Dėl kompiuterinės įrangos stokos.*

E. Kisino papildomos pastabos *Dėl NATO terminų žodyno antrojo leidimo redakcijos*, 2002 06 04.

E. Kisino papildomos pastabos *Dėl NATO terminų žodyno antrojo leidimo redakcijos*, 2002 11 07.

2003 07 22 raštas Valstybinei lietuvių kalbos komisijai *Dėl NATO terminų žodyno trečiojo leidimo rengimo problemų.*

2004 06 28 raštas *Dėl NATO terminų žodyno trečiojo leidimo.*

2004 11 17 raštas Valstybinei lietuvių kalbos komisijai *Dėl ištaisytų NATO terminų žodyno trečiojo leidimo terminų.*

2005 01 10 pataisyto NATO terminų žodyno trečiojo leidimo pateikimas Valstybinei lietuvių kalbos komisijai.

Tarnybinis pranešimas krašto apsaugos ministrui *Dėl NATO terminų aiškinamojo žodyno*, 2006 01 16.

KAM terminų aprobavimo ir vartojimo priežiūros komisijos pirmininko 2008 09 16 raštas KAM valstybės sekretorei ir Lietuvos kariuomenės vadui *Dėl KAM prižiūrimų sričių terminų inventorizavimo.*

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

A

Adamkus V.	81
Adomaitienė V.	33
Ališauskas T.	95
Alonderis A.	43, 44, 154
Andrejevas K.	95
Andrijauskas V.	192, 193
Andriškevičius J.	36, 46, 75, 262
Antanaitis A.	38, 245
Apiševas V.	152, 156, 158
Auksoriūtė A.	223
Auštreičienė V.	193
Auzinš J.	50
Ažubalis A. P.	7, 10, 13, 187, 229, 244
Ахромеев С. Ф.	84, 245

B

Bakaitis L.	67
Bakanienė G.	113
Balašaitis V.	120, 127
Balčikonis J.	17
Balčiūnaitė E.	113
Balčiūnas A.	73, 151, 248
Balius R.	183
Balkus T.	54, 246
Baronas A.	70
Baronas R.	160
Berkevičius G.	193
Bernotas V.	66

Birbalas A.	56
Biržiška V.	236
Bistras L.	15
Bytautas P.	136
Bivainis V.	95
Brazauskas A. M.	76, 81
Brazdžiūnas P.	87, 244
Braziulis Č.	50
Buchovcevas B.	211
Budreikienė J.	3, 4, 26, 27, 34, 42, 44, 58, 59, 61, 66, 73, 103, 109, 110, 115, 118, 126, 139, 152, 156, 158, 159, 169, 170, 223, 252
Budrikienė T.	95
Būga K.	14, 16, 17, 236
Builienė D.	7, 10, 13, 187, 229, 244
Bukauskas V.	104, 114, 120, 133, 139
Bukota J.	13
Buteliauskas S.	167, 168, 169, 170
Butkevičius A.	29, 46, 50

C

Carter J. H.	222
Cirtautas V.	120

Č

Čapaitis A.	46
Černevičius G.	193
Čiočys P. A.	118, 142, 207

D

Diržys E.	193
Dobržinskienė R.	33
Dovydenas R.	173
Dudavičius A.	118

G

Gaidelienė B.	174
Galvydis–Bykauskas J.	236
Garsys A. V.	53, 54, 55, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 99, 225
Gasiūnas S.	192
Gečas J.	56, 75, 81, 248
Gedminienė R.	65
Giedraitienė D.	95
Glosaitė J. (dar žr. Budreikienė J.)	136
Godliauskas M.	183
Grina G.	95
Gudelis P.	120
Gudžinskas Z.	223, 226
Gumbaravičius K.	193
Gutauskas A.	56, 62, 120
Gvergždys V.	193

I

Ivanauskienė A.	142, 223, 225, 226, 227, 228, 245
-----------------	--------------------------------------

J

Jablonskis J.	12, 14, 17
---------------	------------

Jačiauskas I.	36
Jakštys G.	62
Jankauskas P.	29, 36, 73, 117, 132, 151, 152, 156, 158, 246
Janukevičius J.	118, 142, 208
Janušonienė S.	66
Jasiulionis E.	118, 142, 208
Jatautaitė D.	161, 163, 164, 168, 169, 170, 224, 249
Jazdauskas D.	192
Jelcinas P.	192
Jociunskas E.	193
Johanas	254
Jonaitis A.	193
Jonevičius V.	161, 165, 169
Jovaiša L.	42
Juknevičienė R.	65, 66, 67, 178
Juodka J.	46
Juozapavičius A.	159, 169, 170

K

Kacevičius D.	120
Kaikaris A.	103
Kalunda V.	193
Kanauka A. V.	53, 55, 90, 91, 93, 94, 96, 99, 120, 250
Kasteckas P.	26, 245
Katinas V.	83, 244
Kazlauskaitė G.	223, 225, 227
Kazlauskaitė Markelienė R.	4, 7, 10, 13, 187, 229, 244
Kecorius D.	192, 193
Kepalas K.	13
Kybartas V.	50

Kilikauskas R.	53, 92
Kirkilas G.	59, 114, 115
Kisinas E. S.	3, 4, 7, 9, 36, 42, 44, 45, 46, 50, 53, 60, 73, 74, 75, 77, 79, 80, 81, 82, 100, 101, 102, 103, 105, 107, 115, 117, 118, 121, 122, 125, 126, 127, 128, 129, 135, 136, 138, 139, 142, 143, 144, 145, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 165, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 177, 178, 179, 181, 189, 198, 202, 207, 208, 209, 213, 220, 221, 223, 229, 239, 244, 246, 247, 248, 249, 250
Klenauskienė I.	46, 246
Klimavičius J.	73, 83, 85, 89, 110, 111, 113, 115, 121, 127, 133, 139, 152, 153, 156, 158, 164, 240
Knezys S.	16, 236
Kniūkšta Pr.	50
Kopūstas R.	118, 192, 208
Krėvė–Mickevičius V.	236
Krivickas H.	104, 114
Kronkaitis A. J.	53, 90, 91, 246
Krutinienė A.	127
Kucharevas A.	120
Kudžmaitis A.	62
Kulešienė J.	127
Kulys Z.	46, 73, 117, 118, 208
Kunigonis R.	36, 46, 50, 104, 120
Kuprienė Pr.	56, 58, 59, 60, 61, 92, 95

L

Lapinskas R.	118, 208
Laugalienė G.	37, 118, 144, 156, 158, 159, 169, 170, 174, 175, 248
Laurinaitis J. M.	10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 23
Lekavičius A.	46
Linkevičius L.	54, 55, 56, 57, 58, 74, 80, 101, 103, 108, 131, 143
Lubienė N.	62
Lukavičius D.	192
Lukšas A.	54

M

Mackevičienė (Mackevič) A.	27, 28, 29, 37, 83, 244
Marcinkevičienė A.	223
Marinič O.	92, 95, 99
Martinkus R.	115
Masaitis T.	159, 169, 170, 192
Mateikienė D.	113
Matulis R.	103, 114, 155
Matusevičienė A.	92, 95
Mejerytė R.	61
Miakišėvas G.	211
Mickis V.	193
Mikaitis A.	192
Mikulėnienė D.	101, 144
Milašius V.	36, 46
Minkevičius E.	192
Mironaitė M.	118, 174, 175, 248
Mockūnas D.	68, 70, 71
Mudėnienė R.	127

Murza S. 92, 95

N

Nacevičius M. 192
 Norkienė J. 174
 Noreikaitė A. 152, 153, 156, 158
 Norgėla J. 3, 4, 25, 44, 53, 54, 55, 56, 58, 61, 62,
 64, 66, 69, 70, 73, 90, 91, 92, 94, 95,
 96, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 104,
 105, 108, 109, 110, 111, 113, 114,
 118, 119, 120, 126, 143, 152, 156,
 158, 159, 169, 170, 172, 177, 178,
 180, 181, 182, 183, 189, 199, 207,
 208, 246, 250

O

Olekas J. 51, 61, 66, 154, 160
 Olonovas V. 103, 114
 Огарков Н. В. 119, 245

P

Pakalnienė R. 53, 246
 Palubinskas V. 120, 126, 127
 Paukštė B. 66, 68, 183, 193
 Paulauskas A. 81
 Paulikas A. 120, 127
 Pažarauskienė R. 192
 Petrauskas E. 95, 104, 114
 Petrokienė R. 95, 103, 136
 Petronienė O. 27, 30, 34, 244
 Piesarskas B. 73, 151, 161, 164, 165

Pilipauskas O.	193
Plančiūnas L.	46
Plėštys A.	159, 160, 169, 170
Pocius R.	192, 193
Pukalskas S.	159, 169, 170
Pukienė M.	174
Purvelis S.	36

R

Ragaišienė V.	73, 110
Ragožis S.	56
Raguckienė J.	62
Rakutis V.	4, 67, 73
Ramanauskaitė V.	181
Rastenis J.	50
Rinkevičius S.	231, 246
Roda A.	192
Rukštelienė J.	174
Rumšas G.	120
Ruseckas P.	12, 148

S

Savulis R.	182
Sesartienė J.	193
Simanaitis E.	132
Skamaročius R.	66
Skaržinskienė V.	127
Skučas D.	53, 54, 55, 80, 101, 102, 103, 104, 109, 246
Smetona A.	3, 4, 37, 52, 73, 77, 79, 82, 85, 107, 110, 111, 113, 115, 121, 127, 133,

	139, 143, 145, 146, 172, 189, 207, 240, 246
Smetonienė I.	110, 144
Smilgevičius A.	223, 225, 227
Spečiūnas V.	73
Stankevičius Č.	77, 90, 92, 95, 96, 97, 100, 101
Stasiulevičiūtė-Piesarskienė E.	73, 151, 152, 156, 158, 159, 164, 165, 167, 169, 170, 249
Steponavičius M.	92, 95
Stotna K.	50, 139
Strumila G.	66
Stunžinas R.	73, 156, 158, 223, 225
Sturonas R.	104, 114
Surgailis G.	44, 56, 65, 67, 72, 154, 155, 234
Salys A.	14, 15
Skardžius P.	14, 15

Š

Šablinskienė A.	127
Šeduikis R.	127
Šerelis V.	183
Šilas V.	120
Šileikienė R.	127
Šimonienė V.	98, 113
Šiurys R.	132, 139
Šneideris G.	95
Štaraitis A.	120

T

Tamašauskas A.	46
Tamulaitis G.	115
Taujentytė B.	56, 94

Teodorikas	232
Timofejevas A.	159, 169, 170
Tininis V.	73, 74, 118, 208, 233, 245, 246
Tutkus V.	62

U

Uiča A.	127
Umbrasas A.	73, 133, 139, 223, 224, 225, 226, 227, 228
Urbelis V.	192
Urbonavičius S.	233

V

Vaičeliūnas A.	70, 73, 132, 233
Vaidogas G.	161, 164, 165, 167, 169, 170, 149
Vaikšnoras V.	92
Vainutis S.	193
Vaišnorienė A.	193
Vaitkaitis A.	45, 46, 245
Vaitkevičiūtė V.	214, 218
Valauskas V.	192
Valeikienė E.	95
Valiulienė I.	73, 120, 127
Valskys V.	71, 183
Valunta R.	121
Varanavičius D.	46, 246
Vasilčenko M.	118, 139
Vasiliauskas G.	104
Vegelevičius Z.	56, 110, 114
Venckus A.	36, 37, 46, 75, 118, 121, 133, 136, 139, 208

Venclovas V.	62
Veromėjus G. L.	53
Veselka. J.	50
Vilčiauskas V.	159, 169, 170, 192
Vilkelis D.	192
Visockis R.	50
Vyšniauskas A.	73
Vizbaras B.	45, 50, 75, 136
Vosylius E.	73, 154, 157, 167, 168, 249

Z

Zdanys G.	83, 244
Zemlevičiūtė P.	73, 167, 168, 169, 170, 223, 224, 226
Zenevičius R.	192
Zinkevičius Z.	231

Ž

Žabelovičienė D.	158
Žarys P.	46, 118, 208
Žibas R.	91, 92, 132, 247
Žičkus D.	192
Žigaras F.	233, 245
Žilys D.	192
Žukas J. V.	70, 73, 151, 152, 248
Žvilaitytė A.	61, 62

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno
Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Jolanta BUDREIKIENĖ, Eugenijus Simonas KISINAS,
Jurgis NORGĖLA, Antanas SMETONA

**LIETUVIŠKOS KARYBOS TERMINIJOS KŪRIMAS
(1990–2018)**

Mokslo studija

Atsakingoji redaktorė doc. dr. Rolanda Kazlauskaitė Markelienė

Kalbos redaktorė Jolanta Budreikienė
Viršelio dizainerė Laima Adlytė
Maketavo Laima Adlytė

Tiražas 200 egz.

2020-10-05 Tiražas 200 egz. Užsakymas GL-421

Išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija,

Šilo g. 5A, LT-10322 Vilnius

Spausdino Lietuvos kariuomenės Kartografijos centras,

Muitinės g. 4, Domeikava, LT-54359 Kauno r.

ISBN 978-609-8277-08-1